

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 29 том 2

Одеса
2017

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 3 від 29 жовтня 2017 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Дем'янова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор; **Шевчук Т.С.**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2017

© Міжнародний гуманітарний університет, 2017



РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ



Агасиева М. С.,

докторант кафедры азербайджанского языка и методики его преподавания
Сумгаитского государственного университета

АРХАИЗМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ КАНТЕМИРА

Аннотация. В статье исследуются архаизмы в творчестве азербайджанского прозаика Кантемира, жившего в 20-е годы XX века. Творчество писателя приходится на такой исторический период, когда азербайджанский литературный язык переживал этап бурного развития. Естественно, этот процесс сопровождался некоторой архаизацией в языке. Изучение архаизмов в творчестве Кантемира есть составная часть исследований в области истории азербайджанского литературного языка. Архаизация рассматривается в статье в контексте литературного языка данного периода. К исследованию привлекаются грамматические и фонетические архаизмы.

Ключевые слова: творчество Кантемира, архаизм, архаизация, тюркское наречие азербайджанского языка, арабо-персидские слова, русско-европейские слова.

Постановка проблемы. Известно, что самыми надежными и достоверными, с точки зрения изучения процессов развития языка и его закономерностей, являются художественные тексты. Так, например, в художественном стиле можно наблюдать различные значения языковых единиц и их оттенков. Особенно богатый материал для изучения лексического пласта языка предоставляет литература.

Одним из таких источников для азербайджанского языкознания являются произведения Кантемира, творившего в 20-е годы XX века. Небольшое по объему художественное наследие писателя являет собой богатый материал для изучения фактов языка. Творчество Кантемира приходится на такой период истории, когда общество вступило в новую общественно-экономическую формацию. Как и во всех других сферах, наступление нового общественно-политического строя сопровождалось изменениями и новыми порядками и в языке. В этот период для выражения новых понятий, пришедших с новым строем, в лексику азербайджанского языка входят новые слова. В то же время из языка выходят слова, которые уже устарели и не соответствовали новым порядкам. Они становятся архаизмами, т.е. переходят из активного словарного запаса языка в пассивный. «Архаические слова хоть и выходят из употребления, не выходят из языка окончательно, напротив, они остаются в языке, как слова самого высшего пласта лексики» [1, с. 147].

Целью статьи является исследование архаизмов в творчестве азербайджанского прозаика Кантемира, жившего в 20-е годы XX века.

Изложение основного материала. Творчество Кантемира является хорошим источником, дающим богатый материал для изучения архаического пласта тюркского наречия азербайджанского языка в начале XX века. Кантемир писал в жанре прозы. Проза же, по сравнению с другими жанрами, имеет более разнообразный словарный состав, где слова используются с более широким информативным значением. А архаические слова, выполняя внутри самого текста в основном информативную функцию, становятся в прозаическом произведении более употребляемыми.

Эфендиев Гафур Садруддин оглу (Кантемир) (1888–1944) – писатель, член Союза писателей с 1934 г. Окончил историко-филологический факультет в Стамбульском университете (Турция) (1911–1914), работал учителем, а затем – в качестве режиссера. После установления советской власти Кантемир учился на медицинском факультете Бакинского государственного университета на стоматолога (1924–1929) и писал сатирические рассказы для журнала «Молла Насреддин». Он высоко ценил новую жизнь, социальный прогресс, пытался формировать истинных граждан с высоким духовным и нравственным здоровьем. Как известно, он был арестован в 1939 г. и депортирован в Среднюю Азию. Опубликовал несколько книг, но от душевной боли, понесенной в результате репрессий, прокатившейся по всей стране, Кантемир умер в возрасте 56 лет в 1944 г. [8, с. 3–7].

Основные направления использования архаизмов Кантемиром. В творчестве Кантемира лексика, ставшая архаичной в процессе общего развития языка, проявляется в двух направлениях. Это лексика, общеупотребительная к моменту создания произведения, и лексика, не являющаяся общеупотребительной для того времени.

Вторая лексическая группа – это в основном слова, вошедшие в словарный состав языка с установлением новой общественно-экономической формации. Эти слова в период создания произведений Кантемира уже входили в пассивный словарный фонд языка в качестве неологизмов. Например, в повести автора «Колхозыстан» таких слов предостаточно.

«Если сверх *колхоза* распродать ещё и всю нашу деревню, все равно будет невозможно доставить сюда воду» [3, с. 56].

Слово *колхоз* входит в азербайджанский язык как слово, обозначающее коллективное хозяйство, которое возникло с установлением государственной собственности в деревнях в 20-е годы XX века. В середине XX века это слово становится общеупотребительным, а к концу того же века, в связи с распадом советского строя, оно снова выходит из употребления. Слова, соответствующие такому типологическому раскладу в творчестве писателя, по происхождению являются заимствованиями. Например: «После прихода *большевиков* все изменилось, и моя теть, и Мешади Наджаф, и Зейнаб тоже изменились» [2, с. 212].

Слова *колхоз*, *большевик* – русско-европейского происхождения. Следует отметить и то, что в азербайджанском языке явление архаизации проявляется в основном в словах арабо-персидского и национального происхождения.

В творчестве Кантемира встречается архаическая лексика, не являющаяся общеупотребительной для данного периода, представленная не только неологизмами, но и устаревшими на тот период словами.

«Исполнительный комитет по должности это – как в старину *юзбаши* (сотенный) в деревнях, и прежние *приставы* на участках» [3, с. 181].

«<...> бек встретился со мной, пригласил к себе в гости, однажды у них гостил заместитель *губернатора*, он познакомил меня с ним» [3, с. 181].

Слова *губернатор*, *юзбаши*, *пристав*, использованные в этих предложениях, – это названия должностей царской системы управления, и поэтому при советской власти они потеряли свою функциональность и остались в творчестве Кантемира как историзмы.

Творчество Кантемира приходится на такой период, когда в нашем языке одновременно шли процессы усиления и национальных, и западнических настроений. Это значит, что слова арабо-персидского происхождения заменялись словами русско-европейского происхождения. Например, используемые в литературном языке слова *дарюльфюнун*, *мюхаррир* заменялись такими международными словами, как *университет*, *журналист*. В прозе же Кантемира, писавшего в период, когда шли эти процессы, используется арабо-персидский вариант.

«Сказал, обращаясь к председателю *шур*ы (совета) и к Зейнаб» [3, с. 93].

«Из-за того, что сын Мешади Фараджа Ага Рагим имел две жены, оставаться в *фирге* (партии) было неправильно» [3, с. 335].

Известно, что в нашем литературном языке слова *шур*а и *фирге* были заменены словами *совет* и *партия*. Причины такой замены в языковедческой литературе объясняют следующим образом: «Предмет или явление, о котором говорится, существует в современном обиходе, однако оно выражается не прежним, а другим названием (словом). Для такого процесса есть две причины. Первая причина – это целесообразность и более широкая распространенность международных слов. Известно, что такие слова, как *совет*, *партия*, *пролетариат*, имеют более широкий ареал использования. Эти слова носят международный характер. Поэтому такие слова, как *шур*а, *фирге*, *фюгерайм-касыба*, обозначающие эти понятия раньше, стали архаизмами. Вторая причина – это более точное выражение значения посредством новых слов. Третья причина – внедрение некогда в наш язык ряда иностранных слов без особой для этого надобности» [12, с. 228].

Известно, что в современном тюркском наречии азербайджанского языка глаголы, в отличие от других частей речи, имеют преимущественно национальное происхождение. Процесс архаизации проявил себя и внутри этой части речи, заменяя одни глаголы национального происхождения другими. Например, глагол *ayıtmaq* (*говорить*) в современном языке заменен глаголом *demək*.

Архаические глаголы, используемые в творчестве Кантемира, в основном арабо-персидского происхождения. Например, встречающийся у Кантемира глагол *təsvib etmək* [3, с. 133] можно увидеть в прозе XX века в творчестве Ю. Чменземинли, А. Абульгасана, М. Ибрагимова. А в современном тюркском наречии азербайджанского языка лексическое значение этого глагола выражается глаголом национального происхождения *bəzən təvbi* (*направиться, подтверждать*) или сложным глаголом *təsdiq etmək* (*подтверждать*).

Используемый Кантемиром глагол *təxis etmək* в современном тюркском наречии азербайджанского языка заменен исконным глаголом *ayırmaq* (*выделять*).

Другой глагол, используемый в языке Кантемира, *icabət etdu* [2, с. 93], в отличие от названных выше глаголов *təsvib etmək* и *təxis etmək*, был неупотребляемым глаголом. Таким образом, этот глагол не нашел своего отражения в толковом

словаре азербайджанского языка, как другие архаические глаголы, употребляемые в языке. Этот глагол встречается только в «Словаре арабских и персидских слов, используемых в классической азербайджанской литературе».

В этом словаре дается пять вариантов семантического значения глагола *icabət etdu*: 1) ответить, 2) исполнить, 3) согласиться, 4) поклоняться, 5) принимать с радостью [13, с. 293].

Архаические глаголы у Кантемира сложные по строению и образованы от слов арабо-персидского происхождения плюс исконно тюркское слово «*etmək*» (сделать). Несмотря на то, что участвующая в образовании сложного глагола модель глагола считается частью речи национального происхождения, она характерна и для современного азербайджанского языка. Такие глаголы, как *təşkil etmək* (организовать), *təsvir etmək* (описать), *tələb etmək* (требовать) и т. д., неправильно было бы считать глаголами национального происхождения.

«В большинстве случаев к архаизмам в языковедческой литературе относятся как к единой лексической категории. На самом деле архаизация была широко распространенным языковым явлением и охватывала все слои языка: фонетику, лексику, семасиологию, фразеологию, грамматику и т.д.» [14, с. 35].

Далее автор отмечает: «Как видно, это явление связано с тем, что архаизация больше всего проявляется в лексике языка» [14, с. 35].

Исследователь оказался прав в своих выводах. Как нам известно, литературный язык имеет фонетическую, лексическую и грамматическую норму. Среди этих норм самая первая, подвергающаяся историческим изменениям норма, – лексическая.

Встречаются у Кантемира, правда, в малом количестве, и грамматические архаизмы. Например, дополнительно-конструктивные словосочетания, встречающиеся в его лексике, являются уже устаревшим фактом для грамматических норм современного азербайджанского языка.

В *həyatı-raecət* (президиум) приходят такие предложения, прочитав которые, вы сильно удивитесь [3, с. 93].

«Ангел, родившийся на семьдесят тысяч лет раньше Адама, всегда лил слезы по *müsbəti-Kərbala* (трагедия в Кербале), и эти реки возникли из его слёз» [3, с. 169].

Здесь *həyatı-raecət* и *müsbəti-Kərbala* – это дополнительно-конструктивные словосочетания, которые соответствуют синтаксическому строению второго типа определительных словосочетаний в азербайджанском языке. Следует отметить и то, что в 20-е годы XX века дополнительно-конструктивные словосочетания ещё не в полной мере перешли в пассивный словарный состав языка и сохраняли свою функциональность.

В 20-х годах XX века дополнительно-конструктивные словосочетания встречаются в трагикомедии Джагила Мамедкулизаде «Книга моей матери»:

Посередине был длинный стол, вокруг стола расселись члены *sətiyyət-heyriyyət* (благотворительного общества) [9, с. 455].

В 30-е годы XX века, несмотря на усиление процесса национализации языка, даже у Самеда Вургуня, самого активного сторонника этого процесса, в произведениях используются дополнительно-конструктивные словосочетания, например в драме «Вагиф»: «О мой шах, о *fəxri-vətən!* (гордость родины)» [2, с. 91]. Использованное здесь дополнительно-конструктивное *fəxri-vətən* в значении *гордость родины* – это архаическая форма третьего типа определительных словосочетаний.

Известно, что дополнительно-конструктивное словосочетание возникает из синтаксических закономерностей арабо-персидских языков. В отличие от лексических единиц, присущих этим языкам, в азербайджанском языке он использовался только в письменном литературном языке, так и не перейдя в устную речь, т.е. не получив права на полноценное существование в языке.

Хотим обратить внимание на то, что в современном азербайджанском языке слово *həyatı-raəcət* (члены президиума) изменило не способ выражения, а форму выражения, т.е. лексемы остались, а грамматические единицы национализировались и образовали второй тип определительных словосочетаний *raəcət – həyatı* (президиум). В этом случае мы наблюдаем, что дополнительно-конструктивные словосочетания используются в основном для обозначения сложных названий. В произведениях Кантемира «Колхозыстан», «Колодец зерна» и у Джагила Мамедкулизаде в сборнике «Книга моей матери» использованные словосочетания *həyatı-raəcət* и *müsiibəti-Kərbala* и *səmiyyəti-xeyriyyə* одновременно являются сложными названиями. Однако в языке Кантемира дополнительно-конструктивные словосочетания встречаются не только в виде сложных названий.

«Он был освобожден из заключения, однако вскоре проявил свою нечистоплотность в *viəcudi-paki firqə* (кристально чистой партии)» [3, с. 82].

Вообще дополнительно-конструктивные словосочетания стали в нашем языке основными атрибутами синтаксиса арабо-персидского языка. Использование дополнительно-конструктивных словосочетаний в XX веке тормозило процесс национализации тюркского наречия азербайджанского языка. Как уже отмечалось, в этот период шел процесс замены не употребляемых в устной речи таких сочетаний эквивалентами из родного языка (в письменной речи). Одновременно с процессом замены наблюдались случаи параллельного использования, что мы и видим в прозе Кантемира.

«Заплатив за еду *şəxsi-təchul* (незнакомец) сказал Джафаргулу эти слова, после чего поднялся на ноги» [3, с. 207].

«*Məchul-şəxş* (незнакомец) понял его мысль» [3, с. 206]

Грамматические архаизмы в языке Кантемира как явление последних ста лет не так далеки от современных грамматических форм.

Например, в предложении «В городе не могли найти хлеба» [3, с. 137] в глаголе «не могли найти» (азерб. «*Tapılmayır*») в одном слове посредством соединительного согласного «у» соединены отрицательная частица «*ta*» и окончание настоящего времени «*ır*». В современном же языке такая грамматическая форма уже не используется. Так, если отрицательная частица соединена в одном глаголе с окончанием настоящего времени, гласная выпадает и слово приобретает форму «*tapmır*» (не находит).

Другая форма грамматической архаизации наблюдается среди заимствованного окончания – *xana* и национального окончания – *-liq*, которые обозначают понятие места.

Например, у Кантемира встречается слово «*konsulxana*», которое обозначает место, где располагается консульство. Оно образуется путем присоединения к русско-европейскому слову консул окончания – *xana* арабо-персидского происхождения. Такая грамматическая форма встречается и у Джагила Мамедкулизаде: «Жалоба на Иранское *konsulxana*» (консульство) [10, с. 41].

В современном азербайджанском языке для выражения этой семантики арабо-персидское окончание – *xana* заменено окончанием – *-liq* национального происхождения.

В современном азербайджанском языке образующее наречие арабо-персидское окончание – *-ən* продуктивное и образует наречие образа действия, присоединяясь к именам. Например: *ruhən* (от души), *daxilən* (в себе), *cismən* (телом), *qəlbən* (сердцем).

У Кантемира же встречаются такие наречия образа действия с окончанием – *-ən*, которые в современном азербайджанском языке не продуктивны.

«Володя слышал эти слова *hərən* (буквально) и со страхом подошел к деду Василию» [3, с. 139].

«Собрание распустили *müvəqqədən* (временно)» [3, с. 139].

Фонетическая архаизация, как самая вялотекущая в языке и требующая долгого времени, наблюдается в творчестве Кантемира, язык которого мы рассматриваем как язык столетней давности. Например: «У него не было другого желания, как жениться сразу после избрания в *parlaman* (парламент)» [3, с. 285].

Слово *parlaman* в современном азербайджанском языке используется как «парламент». Оно русско-европейского происхождения и вошло в наше национальное сознание в начале прошлого века. В литературном языке того периода встречаются две версии этого слова: *парламан* и *парламент*. Магомед Эмин Расулзаде в 1910 г. использовал это слово с русско-европейским произношением: «Звонок начальника парламента тоже оказал свою помощь» [11, с. 49].

Выводы. Как мы уже отмечали, архаизация была характерна не только для лексики языка, но это был процесс, который протекал в различных его пластах. В творчестве Кантемира мы наблюдаем этот процесс на различных уровнях языка. Изучение лексических архаизмов в его творчестве позволяет нам сделать выводы, что архаизация словарного состава литературного языка проявляет себя как факт национализации и интернационализации. Так, например, изучая лексическую архаизацию в прозе Кантемира, мы заметили, что в нашем литературном языке слова арабо-персидского происхождения заменяют такими же словами национального или русско-европейского происхождения. Для того чтобы в грамматической и фонетической норме языка происходили процессы архаизации, требуется долгое время. Таким образом, учитывая то, что между периодом творчества Кантемира и нашим временем прошел не очень большой отрезок времени, в нём хорошо отразились факты грамматической и фонетической архаизации.

Литература:

1. Арнольд У.Б. Стилистика английского языка / У.Б. Арнольд. – Л.: «Наука», 1973. – 224 с.
2. Вургун С. Избранные произведения. В 5 томах / С. Вургун. – Том IV. – Баку: «Восток-Запад», 2005. – 400 с. (на азерб.)
3. Кантемир. Избранные произведения искусства / Кантемир. – Баку: «Азернешр», 1972. – 350 с. (на азерб.)
4. Кантемир. Бездна ума (рассказы) / Кантемир. – Б.: 1930. – 138 с. (на азерб.)
5. Кантемир. Шарлатаны (рассказы) / Кантемир. – Баку: 1934. – 102 с. (на азерб.)
6. Кантемир. Расхитители колхоза / Кантемир. – В.: Азернешр, 1935. – 135 с. (на азерб.)
7. Кантемир. Избранные произведения / Кантемир. – В.: Азернешр, 1964. – 130 с. (на азерб.)
8. Кантемир. Избранные произведения / Кантемир. – В.: Азернешр, 1972. – 350 с. (на азерб.)
9. Мамедкулизаде Д. Избранные произведения. В двух томах / Д. Мамедкулизаде. – Том I. – Нахчыван: «Аджами», 2009. – 605 с. (на азерб.)
10. Мамедкулизаде Д. Произведения. В шестых томах / Д. Мамедкулизаде. – Том III. – Баку: Госиздат, 1984. – 292 с. (на азерб.)

11. Расулзаде М. Произведения. В трех томах / М. Расулзаде. – Том II. – Баку: «Тахсил», 2014. – 528 с. (на азерб.)
12. Современный азербайджанский язык. В трех томах. – I том. – Баку: «Элм», 1978. – 324 с. (на азерб.)
13. Словарь арабских и персидских слов, используемых в классической азербайджанской литературе. В двух томах. – Том I. – Баку: «Восток-Запад», 2005. – 416 с. (на азерб.)
14. Юнусова Ш. Архаизмы в диалектах и говорах азербайджанского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ш. Юнусова. – Сумгаит: 2005. – 156 с. (на азерб.)

Агасієва М. С. Архаїзми в творчості Кантемира

Анотація. У статті досліджуються архаїзми в творчості азербайджанського прозаїка Кантемира, який жив в 20-ті рр. XX ст. Творчість письменника припадає на такий історичний період, коли азербайджанська літературна мова переживала етап бурхливого розвитку. Природно, що цей процес супроводжувався деякою архаїзацією у мові. Вивчення архаїзмів у творчості Кантемира є складовою частиною досліджень в області історії азербайджанської літературної мови. Архаїзація розглядається в статті в кон-

тексті літературної мови цього періоду. До дослідження залучаються граматичні та фонетичні архаїзми.

Ключові слова: творчість Кантемира, архаїзм, архаїзація, тюркське наріччя азербайджанської мови, арабо-перські слова, російсько-європейські слова.

Agasieva M. Archaisms in Kantemir's works

Summary. The article explores archaisms in the works of Kantemir, the Azerbaijani prose writer, who lived in the 1920s. The writer's oeuvre falls on such a historical period when the Azerbaijani literary language was going through the stage of rapid development. Naturally, this process was accompanied by some archaization in the language. The study of archaisms in Kantemir's work is an integral part of the research in the history of the Azerbaijani literary language. The article reviews the archaization in the context of the literary language of this period. The study involves grammatical and phonetic archaisms.

Key words: Kantemir's works, archaisms, archaization, Turkic dialect of the Azerbaijani language, Arabic-Persian words, Russian-European words.

*Бабаева С. О.,**преподаватель кафедры иностранных языков-2**Азербайджанского государственного университета нефти и промышленности*

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ В УСЛОВИЯХ БИЛИНГВИЗМА

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы улучшения преподавания русского языка как иностранного студентам в азербайджанских вузах. Подчеркивается необходимость учета общей подготовки в средней школе, предварительного знания языка, характера усвоения языковых материалов других языков, то есть способность к языку. Требуется учет общего культурного фона, для чего к изучению привлекаются учебные материалы по различным дисциплинам (география, история, изобразительное искусство, литература и т. д.). Требуется также учет специальности, по которой обучается студент, поскольку она накладывает свой отпечаток на стиль мышления, память, волю и эмоционально-образный мир восприятия действительности.

Ключевые слова: преподавание русского языка, билингвизм, особенности азербайджанского и русского языков как языковых систем.

Постановка проблемы. Важнейшим средством общения является человеческий язык. Развитие истории пошло в направлении формирования исключительного языкового многообразия, иногда в пределах одной языковой группы или даже одного языка. Все это, несомненно, связано с богатейшими возможностями человеческого мышления, где немалую роль играют воображение и метафора. Разумеется, каждый период исторического развития имеет свои характерные особенности воздействия языков друг на друга, формирования языка как системы. Современный период общественной жизни связан с миграцией, играющей в жизни человека достаточно большую роль (как возможность получить работу, образование, как средство познать мир и т. д.). При этом важно уметь общаться хотя бы на самых распространенных языках, общепринятых в мире как языки международного общения. К таковым принадлежит и русский язык.

Азербайджан, будучи страной постсоветского пространства, является зоной распространения русского языка, то есть здесь достаточно большое число русскоговорящих людей. Вместе с этим это уже старшее поколение, и есть определенная потребность в обучении русскому языку как иностранному, поскольку среда становится все уже, и научиться языку уже не так легко, как раньше. Тем не менее, потребность в изучении этого языка немалая, поскольку Россия является государством-соседом, имеющим большое влияние в регионе.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы обучения в условиях билингвизма являются объектом пристального внимания многих исследователей, в том числе связанных с обучением русскому языку. Помимо этого, активно изучаются общие когнитивные, психосоциальные и педагогические основания приобретения языковых навыков в том или ином языке. В частности, можно указать на вышедшие в последнее время различные пособия и учебники, а также аналитические статьи. Так, «Справочник по технологиям, обучению и изучению второго языка» [1] представляет собой всестороннее исследование влияния технологий на изучение второго языка. Быстро разви-

вающийся технологический потенциал в сфере языка привел к резким изменениям и расширению возможностей для обучения на втором языке. Его влияние ощущается не менее остро в подходах и методах оценки языка учащихся, изучения преподавания и обучения языкам. В книге рассматривается, как технология помогает во всех областях языкового развития, в том числе при формировании педагогики на пересечении языка и технологий, технологии оценки языка и основных научных исследований в области разработок технологий обучения языку. Книга охватывает все аспекты языка, включая грамматику, лексику, чтение, письмо, слушание, речь, прагматику и межкультурное обучение, а также новые педагогические и оценочные подходы и новые способы создания и проведения исследований. Можно сказать, что исследования роли технологий в изучении языка являются на сегодняшний день одним из важных направлений в формировании языковых навыков у обучаемых.

Помимо этого, рассматриваются предпочитаемые диалекты и говоры языка. Так, к примеру, распространение и диверсификация английского языка во всем мире бросает вызов использованию справочных акцентов в классах EFL (English as a Foreign Language, английский как неродной язык). Обучаемые часто демонстрируют предпочтение разновидностей внутреннего круга английской речи, особенно принятое произношение (далее – RP) и общее американское (далее – GenAm) произношение. Исследователи, используя метод вербального опроса, измерили когнитивные, эмоциональные и реактивные реакции на речевые стимулы. Полученные данные свидетельствуют о желании подражать RP, часто связанном со статусом и престижем, хотя есть и большая солидарность и более сильные ассоциативные чувства к показателям GenAm. Отсюда – сложность в формировании языковых установок учащихся EFL в испанском контексте [2]. В целом в разных государствах существуют различия в отношении минимально необходимых уровней владения навыками, требований к владению родным языком и требований к владению английским языком [5].

Большое внимание вопросам изучения языковых навыков при обучении в условиях билингвизма уделяют также и российские исследователи. В частности, это работы С.Н. Пханавой [3], где излагаются проблемы обучения в школах Северного Кавказа, отличающегося исторически сформировавшимся билингвизмом. В частности, излагаются вопросы интерференции при изучении или обучении языку. Т.А. Знаменская для повышения качества обучения языку предлагает снимать проблемы интерференции, учитывать особенности национальной стилистики и в целом лингвистических различий [4].

Проблем много также и потому, что они различаются в зависимости от изучаемого языка. В Азербайджане также имеются обобщения многолетней практики преподавания русского языка в нерусской школе, а также в вузах в азербайджанском секторе. В последнее время реализуются пилотные проекты

по увеличению количества лиц, обучаемых русскому языку в школах, также растет число тренингов и семинаров по улучшению методики преподавания русского языка. Так, на семинаре «Современные аспекты методологии преподавания русского языка» в Гяндже участники обсудили современные проблемы методики преподавания русского языка и способы работы с двуязычными детьми. Также говорили о преподавании русского языка как иностранного в школах [9].

Цель статьи – рассмотреть вопросы улучшения преподавания русского языка как иностранного студентам в азербайджанских вузах.

Изложение основного материала. Особенности преподавания русского языка в условиях современного азербайджанского общества. Изучение любого языка связано с необходимостью интеграции в общество, в том числе вне пределов страны. Педагог стремится использовать все возможности успешного обучения языку и интегрировать к тому же изучение языка и познавательное развитие, чтобы обеспечить «необходимую мотивационную основу для целенаправленной коммуникации» [6]. В Азербайджане русский язык изучается как иностранный, поскольку из года в год уменьшается число носителей языка, и возможность контактировать сужается. Именно поэтому методика обучения языку становится все более разнообразной и изощренной.

При обучении русскому языку в вузе обязательно нужно учитывать специальность, на которой обучается студент. Известно, что каждая специальность формирует определенную систему мировоззрения, знания и навыки в этой сфере деятельности. Складывается система понятий и представлений о специальности, что накладывает отпечаток на стиль мышления. Все это следует учитывать при составлении тематики уроков, подборе текстового материала и упражнений. Имеет значение также уровень знаний русского языка. В зависимости от школы, которую заканчивает будущий студент, он имеет более или менее полный запас слов, которые составляют базу его будущей подготовки.

Кроме того, важна общая подготовка студента, уровень его грамотности, владение другими языками, степень усвоения языков и т. д. Общий интеллектуальный уровень развития предопределяет возможности освоения новых знаний, в том числе языковых. Следует подчеркнуть, что важна, как отмечают и другие исследователи, степень сходства или различия языковых систем, их грамматик, стилистических особенностей и т. д. Именно поэтому у опытных преподавателей складывается собственная система методик, исходящая из взаимодействия языка и мышления, а также из общих мировоззренческих позиций студенческой личности.

Важен общекультурный уровень развития студента. В этой связи исследователи пишут, что существует общее мнение, что культуре следует обучать и на языковом курсе. Считается, что в понятие культуры следует включать такие области знаний, как география, история, фольклор, социология, литература, цивилизация. Выявлены пять значений культуры: развитие, изысканность, изобразительное искусство, образ жизни и общий образ жизни. Четвертое значение относится к роли человека в жизненных ситуациях любого рода и его соответствию правилам и моделям поведения в таких ситуациях. Это значение считается наиболее полезным. Третье и пятое значения приобретают все больший вес по мере развития языковой компетенции. Рекомендуются двойственная интерпретация культуры, как научная, так и гуманистическая. Существует несколько способов применения этих рекомендаций в процедуре работы с учебной группой или в школьном классе [7].

Роль социокультурной среды в обучении русскому языку. Обучение языку должно проходить на широком культурологическом фоне, чтобы облегчить усвоение языкового материала. Кроме того, здесь важен жизненный этап, на котором начато обучение языку. Так, исследователи пишут, что педагоги, как правило, полагают, что обучение иностранному языку должно начинаться в детском саду или раньше, чтобы способствовать оптимальному развитию устной речи. На протяжении пяти лет изучались условия обучения детей. Дети, которые учились языку в детском саду, достигли статистически более высокого уровня квалификации, чем те, которые начали учиться в 5 классе. Это исследование показывает уровень школьного языкового обучения, начинающегося в детском саду [8, с. 247].

Кроме того, постоянно изменяющийся социальный фон применения педагогических и исследовательских методологий в течение последних нескольких десятилетий в сочетании с появлением области приобретения второго языка и сопутствующим распространением теоретических взглядов на изучение иностранных языков значительно расширил сферу охвата исследований, проводимых прикладными лингвистами. Одной из областей исследований, которой в последние годы уделяется значительное внимание, является дискурс в классе. Научные исследования, основанные на классе, определяют дискурс как устное взаимодействие между учителями и их учениками и между самими учениками, которое происходит в контексте класса. Некоторые исследователи выявили, как учащиеся устанавливают отношения со своими сверстниками в рамках аудитории через беседу при общении, тогда как другие выяснили, что учащиеся социализируются в конкретных языковых практиках на основе различных моделей дискурса учителя. Общий вывод подобных исследований – наличие прямой связи между различными типами общения в классе и обучением языку как иностранному. С точки зрения дискурса, разговор в классе считается следствием изучения и развития языка [8, с. 249].

Из практики обучения русскому языку через формирование навыков. Отметим, что современный учебный процесс, исходя из принципов Болонской системы обучения, предполагает четкое следование стандартам, которые отражаются как в учебниках, так и в учебных программах. Стандарты предполагают когнитивный, конативный и эмоциональный аспекты внедрения знаний в сознание учащихся. Следовательно, речь идет не только о знаниях, но и о навыках и умениях студентов. Это предполагает больший акцент на практическую работу через усиление коммуникативной направленности обучения. Речь идет о письменных упражнениях, а также об устной беседе, диспуте, различных устных докладах. Разнообразие методических подходов предполагает также проведение тематических конференций, где каждый раз разные студенты делают выступления, ставят небольшие сценки или же конкурируют друг с другом за получение приза за лучший рассказ, лучший перевод и т. д. Все это получает широкую огласку на факультете, когда имена лучших вывешиваются на стенде объявлений, а информация о проводимых мероприятиях публикуется и в университетской газете. Мероприятия проводятся также и в связи с праздничными или памятными событиями. Наряду с этим не следует забывать об индивидуальном подходе к возможностям каждого обучающегося. Несмотря на одинаковую методику, результаты формирования навыков могут быть самые разные, ведь базовые основания у всех также различны. Как уже отмечалось выше, есть способы к языку студенты, у которых также хорошо идет усвоение

основных дисциплин. Есть студенты с хорошей общеобразовательной подготовкой. Есть также студенты, у которых возможности творческого воображения, мышления и памяти не раскрыты до конца. Здесь общие мировоззренческие основания также относительно узки. С такой категорией студентов работа ведется более индивидуализировано и конкретно.

Выводы. При обучении русскому языку важно учитывать особенности каждого из языков (русского и родного языка обучающегося), уровень и характер предыдущих этапов обучения студентов, их индивидуальные навыки мышления, мировоззрение и способности. Важно разнообразить работу как в аудитории, так и за ее пределами.

Литература:

1. The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning / C. Chapelle (Editor), S. Sauro (Editor) 2017, Wiley-Blackwell. – 520 p.
2. Carrie E. "British is professional, American is urban": attitudes towards English reference accents in Spain / E. Carrie // *International Journal of Applied Linguistics*, 15 April 2016.
3. Пханаева С.Н. Обучение русскому языку в условиях двуязычия / С.Н. Пханаева // *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. – 2015. – № 11 (ноябрь). – С. 131–135 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://e-koncept.ru/2015/15401.htm>.
4. Знаменская Т.А. Проблемы билингвизма и его влияния на языковую личность / Т.А. Знаменская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/>.
5. Davin K.J. The Seal of Bilingualism: Variations in Policy and Outcomes / K.J. Davin, A.J. Heineke // *Foreign Language Annals*, Volume 50, Issue 3 Fall 2017. – P. 486–499.
6. Tedick D.J. Content and Language Integration in K–12 Contexts: Student Outcomes, Teacher Practices, and Stakeholder Perspectives / D.J. Tedick, L. Cammarata. // *Foreign Language Annals*, Volume 45, Issue 1, Summer 2012, P. 28–53.
7. Nelson Brooks. Teaching Culture in the Foreign Language Classroom // *Foreign Language Annals*, Volume 1, Issue 3 March 1968. – P. 204–217.
8. Boyson B.A. Does Beginning Foreign Language in Kindergarten Make a Difference? Results of One District's Study / B.A. Boyson, M. Semmer, L.E. Thompson, M.H. Rosenbusch // *Foreign Language Annals*, Volume 46, Issue 2 June 2013. – P. 246–263.
9. В Гяндже продолжается семинар «Современные аспекты методологии преподавания русского языка» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kepeztv.az/new>.

Бабаева С. О. Особливості розвитку мовних навичок в умовах білінгвізму

Анотація. У статті розглядаються питання поліпшення викладання російської мови як іноземної студентам в азербайджанських вузах. Підкреслюється необхідність урахування загальної підготовки в середній школі, попереднього знання мови, характеру засвоєння мовних матеріалів інших мов, тобто здатність до мови. Ураховується загальний культурний фон, для чого до вивчення залучаються навчальні матеріали з різних дисциплін, таких, як географія, історія, образотворче мистецтво, література й т. д. Ураховується також спеціальність, якій навчається студент, оскільки вона накладає свій відбиток на стиль мислення, пам'ять, волю й емоційно-образне сприйняття дійсності.

Ключові слова: викладання російської мови, білінгвізм, особливості азербайджанської й російської мов як мовних систем.

Babayeva S. Peculiarities of development of language skills in the conditions of bilingualism

Summary. The article reviews the issues of improving the teaching of Russian as a foreign language to the students of the Azerbaijani universities. It underlines the necessity to consider the general education in the secondary school, preliminary knowledge of the language, the nature of the assimilation of linguistic materials of other languages, meaning the ability to language. It is necessary to take into account the general cultural background, for which the study materials are involved in various disciplines, such as geography, history, visual arts, literature, etc. It is also necessary to take into account the specialty of the student, because it leaves its imprint on the style of thinking, memory, will and emotional-imaginative world of perception of reality.

Key words: teaching of Russian language, bilingualism, and the features of the Azerbaijani and Russian languages as language systems.

*Бабаева Х. Т.,
преподаватель
Университета «Авразия»*

РЕЛИГИОЗНО-ПРАВСТВЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ БАХЛУЛА БЕХЧЕТА

Аннотация. Одной из величайших заслуг Бахлула Бехчета перед азербайджанским народом является то, что он был ярким сторонником национальных и духовных ценностей, пропагандистом исламской религии. Он проводил антисоветскую пропаганду ради независимости, ислама и призывал людей быть свободными и беречь свои моральные ценности. Бахлул Бехчет не прекращал сражаться с Советской властью даже тогда, когда находился за пределами Азербайджана, вдали и от своей родины. Несмотря на то, что он подвергался преследованиям и угнетению, он не отвернулся от своей религии, убеждений, обычаев или убеждений. Наиболее очевидным примером этого является работа ученого «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда». Эта работа была не просто выражением интереса исследователя к изучению и преподаванию исламской истории, но и к возражению и восстанию против советско-большевистского режима. В этой работе, которая предоставляет энциклопедическую информацию, играет исключительную роль в понимании национальной идентичности нации, он рассказал об истории и судьбе тех, кто оказывает неоценимые услуги в поддержании святости, в создании и распространении ислама.

Ключевые слова: Бахлул Бехчет, национальная идентичность, антисоветская пропаганда, история ислама, имамат, семья пророка Мухаммеда, хилафат, сунниты и шииты.

Постановка проблемы. Известный литературовед, теолог и историк Б. Бехчет в своем творчестве большое внимание уделял рассмотрению вопросов азербайджанской литературы, фольклора, в целом культуры и искусства, религии, истории религии, а также жизни и деятельности основателей религии. В этом отношении особ выделяется произведение «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда». Мы поставили перед собой цель рассмотреть содержание и основные идеи данного произведения, которое по определенным причинам осталось вне пределов интересов научной общественности Азербайджана. Рассмотрение основных особенностей указанного произведения в условиях свободного и независимого развития Азербайджана откроет перед нами и другими исследователями новые научные перспективы и возможности.

Целью статьи является рассмотрение содержания произведения «Толкования и повеления в истории семьи пророка Мухаммеда», чтобы определить содержание религиозных взглядов Б. Бехджета с научной точки зрения, концептуальные основы его творчества в целом.

Изложение основного материала. Видный ученый-литературовед, писатель, литературный критик Б. Эфендиев (Бехчет) имеет особые заслуги в сборе образцов азербайджанского фольклора, их исследовании и публикации. Человек, родившийся в селе Дондарлы Кубатлинского района бывшего Зангезурского уезда, стал в 30-х годах жертвой тоталитарного режима советского строя.

Б. Бехчет был также видным религиозным деятелем своего времени. Он сыграл особую роль в укреплении религиозных устоев в своем регионе. Он прекрасно знал основы ислама, суть

религиозных ценностей, занимаясь их исследованием и пропагандой. Он прекрасно понимал, что советский режим будет притеснять народ не только в смысле независимости, но и будет преследовать людей за их религиозные убеждения. Он призывал людей к единству в исламе, стремился объединить народ в борьбе с неверующими под знаменем священного джихада.

В бытность Советов литературное наследие Б. Бехчета было уничтожено за его политические взгляды, антиреволюционную позицию. Согласно источникам, он являлся автором многих произведений, таких как «Сто дней», «Обеты суфия», «Исследование наследия», «Ир-шад-и Хамзеви», «Азербайджанские произведения», «Этапы толкования», «Демократия», «Независимость» и т.д. Однако приходится лишь сожалеть, что ни одно из этих произведений не дошло до наших дней.

Тщательное исследование архива дало возможность обнаружить лишь отрывки некоторых произведений. Одно из них – это «История Качага Наби» (на основе документального исследования), о котором нам стало известно благодаря изысканиям покойного профессора И. Аббаслы. Это произведение фактически носит научно-исследовательский характер. Другое произведение опубликовано Институтом азербайджанского фольклора, вступительное слово к которому написано проф. Р. Халиловым – это «Баяты ашуга Сары». Каждое из произведений считается значимым первоисточником по устному народному творчеству.

Наследие Б. Бехчета известно не только в Азербайджане, но и в соседних Иране и Турции. Он известен широкой читательской аудитории, помимо этого, в Турции стал предметом исследования некоторых видных ученых. Его труды публиковались. Так, книга «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда» была опубликована на персидском языке в Тегеране в 1924 г. В 2003 г. А. Акуюз перевел эту книгу на турецкий язык, и она впоследствии была опубликована в Стамбуле издательством «Кевсер». Была также опубликована в 2012 г. издательством «Ревак китаб эви». Книга получила признание среди читателей, поскольку выходила массовым тиражом подряд на протяжении десяти лет.

Указанное произведение было опубликовано внуком Бехджата Х. Эфендиевым в 2010 г. В конечном счете, она вышла на родине писателя, за которую он когда-то отдал свою жизнь.

Можно с уверенностью сказать, что турецкая версия этой работы более совершенна и понятна. Сехабулдин Хусейн Нежафи аль-Мераши подробно рассказывает о жизни, семье, верованиях, мировоззрении, секте, к которой принадлежал Б. Бехчет. Он пишет в своей работе: «Писатель был выдающимся человеком в науке и гуманитарной сфере. Он узнал науку фикх от своего отца Гази Мохаммеда Саадата и шейха Наджибудиана из Зангезура, теоретические знания были им получены от шейха Мухаммеда Шейх-уль-ислама и шейха Мохаммеда Кадизаде. В ирфане (толковании ислама) восхищался идеями Муллы Сиракуддина Накшбанди и стал его последователем. Он также

получил разрешение рассказывать хадисы от своего отца Кази Мухаммада Саадета, Сайида Абу Худа Сейида Руфайена и шейх-уль-Ислама Стамбула; он повествовал о «Сихат-и-Ситте» и других книгах хадисов» [1].

Б. Бекчет размышлял о жизни, убеждениях, религиях, борьбе людей, которые играли роль в распространении и толковании ислама, путем составления работы «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда». Цель написания такой работы – пригласить людей в исламское сообщество, прояснить темные моменты о религии ислама, ее великом вожде, Пророке Мухаммаде (да благословит и приветствует его Аллах) и его семье. «Мы говорим, что между исламом и религией нет конфликта. Только одно серьезное противоречие в истории разрушает исламский мир и подрывает основу его единства. Мы считаем, что единственной полемикой является история пророка Мухаммада и его семьи. По нашему мнению, истинное несогласие находится в этой сфере, так же, как и разрешение проблемы тоже находится в этой области. Потому что каждый член общества должен быть привязан к тому месту, где он пребывает, как каждая нить должна быть завязана в узелок на том месте, где она лежит».

По этой причине мы начали писать нашу книгу «Испытание и суд», и, судя и раскрывая проблемы споров, мы доказали, что есть истина и правда. По нашему мнению, эта книга является единственным центром идеи и мысли исламской уммы. Однако мы оставляем право нашим дорогим читателям с лучшими нашими пожеланиями, чтобы они смогли выразить свое мнение» [2].

Автор дал название «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда» (буквально «Пророчество и суждения в истории Аль-Мухаммада»). Слово «Ташрих» – это арабское слово, «толкование», «объяснение» любого вопроса, а «судебная система» означает «суждение». Значение аль-Мухаммада – это значение племени Мухаммада. Ахль аль-Бейт, жителей его дома, где предположительно живет семья Пророка Мухаммада (с.). Кто входит в это понятие? Кто может считаться членом его семьи? Об этом есть два разных мнения. Это связано с разделением ислама на два направления – суннитов и шиитов.

Об этом есть много соображений. Согласно Сунне, Пророк (да благословит его Аллах и приветствует) женился на своих женах, имеет детей и внуков. Это и есть Ахль аль-Бейт. Согласно другим соображениям, к семье Пророка (да благословит его Аллах и приветствует) следует отнести лишь его супруга. Согласно шиитам, в понятие «Ахль аль-Бейт» входят только Али, Фатима, Хасан и сыновья Хусейна, а также те, которые родились после смерти Пророка; этот список включает в себя девять человек.

Б. Бекчет в этой работе высоко оценил людей, которые играли особую роль в распространении ислама, особенно из состава Ахль аль-Бейт, первый из этих, самый смелый из Аль-Мухаммада, Али, Посланник Аллаха (да благословит его Аллах и приветствует), светоч глаз Фатимейи-Захра и их невинные сыновья, написав об их жизни, истории, бедствиях и притязаниях. Как известно, необходимы доказательства, подтверждающие факты при предъявлении каких-либо претензий. Б. Бекчет также затронул этот вопрос. Он разделил аргументы на две части: разумные доводы и устные доказательства. Под интеллектуальным аргументом понимается, что каждый человек с интеллектом и сознанием использует свое умное и логичное мышление о любом объекте или событии.

Когда дело доходит до доказательства посредством устного изложения, то это – Священный Коран и хадисы о Пророке (с). Это хадис, переданный от Пророка. «Интеллектуальные доказательства – это когда все предположения основаны на разуме. Доказательства посредством устного изложения были собраны в трех группах, включая Коран, хадисы и сообщество» [3, с. 137].

Автор полагался на все аргументы, которые он сделал на протяжении всей своей работы, чтобы доказать, что каждое его предположение было выдвинуто на основе солидного доказательного материала.

По словам Бекчета, некоторые исламские ученые высоко ценят историю. Хотя они написали некоторые исторические труды, они не написали эссе, которое отражает жизни и переживания Пророка Мухаммада (да благословит его Аллах и приветствует) и его сподвижников. Он критикует Ибн Халдуна, Ибн аль-Есири, Ибн Хулекана, Масуди, Табари и других историков, потому что они неправильно и поверхностно написали историю ислама. «Стоит сожалеть о том, что написана история Шаманитов, Сельджуков, Османов Бюве, и нет произведения об истории сыновей Мухаммеда. Наиболее очевидный пример значимости истории для исследователей – 50-томная «История Дамаска» Ибн Асакири и 80-томная «История Багдада» Хатиб аль-Багдади. Это болезненный факт, что известный историк, такой как Табарер, уделяет большое внимание многим истинам и фактам в очень важной книге по истории, в то же время в своей книге склоняется к мракобесию. Он возвел Немруда на небеса и не особо упомянул историю безупречного Ахль аль-Бейт (да благословит его Аллах и приветствует) и историю Мухаммада (да благословит его Аллах и приветствует)» [4, с. 13].

Другой источник цитирует Ибн аль-Асакира, говоря о работе «История Дамаска»: «Значимый аспект здесь заключается в том, что смысл хадиса, где рассказывается о достоинствах Дамаска и его людях, преувеличен. Так, Мекка, город, где расположена Кааба, где родился вырос Пророк, начал распространять ислам и изо всех сил, самоотверженно пытался бороться с миграцией, упоминается достаточно часто. Однако Медина, куда Пророк и мусульмане мигрировали, оставалась в тени.

Мы не упоминаем здесь о состязании в святости и добродетели, мы говорим об этом, как инструменте Ибн аль-Асакира для формирования надуманной добродетели и преимуществ, созданных сфабрированными хадисами. Рассказы под именем хадисов, которые включены в эти разделы, должны пройти серьезное исследование. Это потому, что в сборниках этих хадисов Пророк (с) представлен как лицо, давно проявлявшее желание завоевать этот регион (поселение, территорию), как человек, ощущавший годами великое желание в этом отношении, и даже жил все эти годы с тщеславным воображением. К сожалению, приведенные здесь хадисы содержат оскорбительные и унижительные выражения и фразы относительно Пророка, возвышая людей Дамаска и его людей» [5, с. 701].

Он критикует некоторых выдающихся ученых-историков, таких, как Мугира ибн Фахира, Абу Хурайра, за то, что они неправильно описывали историю, за то, что они покрывали свои недостатки и свои грехи под предлогом, что это «сподвижники». Б. Бекчет с большой страстью отмечает, что исламские историки далеко не объективны в отношении Абу Хурайры, Мугира ибн аль-Шубе и других.

Это один из главных моментов, с которыми сталкивается Б. Бехчат, когда некоторые люди не обвиняют их в преступлениях, но уважают их имя. По мнению исламских историков, сахабе не виноваты в тех ошибках, которые они совершили, потому что эти ошибки неотъемлемы и не считаются ошибкой. Страницы истории этих двух людей содержат противоречивые идеи. Известно также, что это противоречие связано с сектантским разделением ислама на суннитов и шиитов. Хотя некоторые источники согласны с Б. Бекчатом в этом отношении [6; 7], другие исламские ученые стоят на противоположной позиции, говоря, что они противоречат действительности [8, с. 165].

Автор в своей работе после введения раскрывает историю жизни и деятельности Ахль аль-Байт от Пророка, то есть Али б. Аби Талиб, Хазрат Фатимы и историю их двенадцати потомков, имамов, раскрывая суть несправедливости, с которыми они сталкивались, на примере конкретных образцов повествования. Кроме того, автор, на основе интеллектуального подхода, а также прямого доказательства стремится показать добродетельность Ахли-бейт.

С этой целью в качестве примеров обращается к аятам Корана (Тахрир, Маваддат), хадисов (Хадис Секалейн, Кадир-я Хум Хадис, Манзилат Хадис, Илим Хадис, Дарбе Хадис, и т.д.). Что касается вопроса о верховенстве халифов Б. Бехчет считает нецелесообразным вывод, к которому приходит Алламе Несефи в своей книге «Аккад». «Самым достойным из людей является Абу Бекр Сиддик, после него – Омар-и-Фарук, затем – Осман зуун Нуреин. И, наконец, следует Алиййуль Муртеза. Халифаты Рашиди были в этом порядке [9, с. 122].

Вместе с тем Б. Бехчет об этом имел несколько иное мнение: «В книге «Акаидун-Насафи», после перечисления имен халифов, пишет так: в порядке следования халифов следует проследить и их верховенство. То есть первый халиф превыше второго, второй халиф превыше третьего халифа, третий халиф превыше, чем четвертый халиф» [1].

Здесь Б. Бехчет предположил, что Хазрат Али превосходит всех и находится впереди всех; это происходит от субъективного подхода к проблеме. Однако можно обосновать, почему Б. Бехчет не согласен с идеей Омара Насафи. Превосходство халифа составляет не его халифат, а его разум, мышление, героизм, решительность и борьба за распространение Ислама и его выживание. Позже, касаясь проблемы выбора халифа, он пришел к выводу, что, хотя исследователи интересовались халифатом, исследовали его, они не смогли прийти к правильному выводу.

По словам ученого, это единственный источник конфликта внутри исламской уммы. Если ученые и исследователи не попытаются решить эту проблему, тогда они не смогут достичь единства уммы и исламского единства. Тут же автор пишет о причинах расхождения во мнениях суннитов и шиитов: «Амир аль-Махди Али б. Абуталиб – имам и халиф в союзе мусульман; в этом вопросе нет разногласий. Разногласия в том, что он есть первый халиф или четвертый халиф, сразу после своего Посланника. Понятно, что аль-сунна считает имама Али четвертым халифом, а шииты – первым абсолютным халифом Посланника Аллаха [2].

Он также указал, что Посланник (с) назначил после себя преемника, и это был Али Абуталиб. В качестве подтверждения приводятся доказательства из различных хадисов и повество-

ваний. Вместе с тем в зак отрицания того, что халифат передан не Али, а Хазрату Абубекиру через решение общины, собравшейся в Бени Саиде Сакифе, автор пишет: «У Посланника (с) во всей семье не было человека, который шел бы впереди всей общины, и не могло бы быть» [1]. В принципе согласиться с автором трудно, поскольку, говоря «об идущих впереди», уже подразумеваются Хазрати Али, Хазрати Фатима, и их дети имам Гасан и имам Гусейн. Поскольку Хазрати Али Расуллалла занимался погребением, а имам Гасан и имам Гусейн были еще малолетними детьми, естественным было их отсутствие в общине. Назначение халифом Абубекра, видимо, было связано с необходимостью управления общиной наиболее опытным человеком. Это утверждение подтверждается и другими источниками [10, с. 541].

Выводы. Произведение полностью написано в духе идей шиизма, здесь много субъективных утверждений, однако оно имеет значение с точки зрения исследования истории ислама, его возникновения и развития, а также распространения. Здесь анализированы проблемы борьбы святых за веру. Данное произведение показывает заслуги Б. Бехчета как ученого-религиоведа, так и историка. Знакомство с его комментариями и суждениями дает возможность постичь множество религиозных и исторических знаний. Данное произведение и сегодня актуально с точки зрения тематики и идейной направленности. Таким образом, можно прийти к выводу о том, что Б. Бехчет, наряду с фольклором и историей литературы, исследовал также и историю религии. Его произведение «Толкования и повеления истории семьи пророка Мухаммеда» и другие работы на религиозную тематику являются совершенным источником по истории религии. Исследователи считают: «Исследования, проведенные в этом направлении автором, ясно показывают, что Б. Бехчет был не просто обычным гази (религиевед), он был религиозным деятелем, который фундаментально исследовал религиозные ценности, обучал им, одновременно защищая и покровительствуя им» [11, с. 6].

Литература:

1. Kadı Behlül Behçet Efendi. Muhammedoğulları Tarihinde Teşrih ve Muhakeme [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.islamkutuphanesi.com>.
2. Bahlul Behcet. İslâmî Vahdet [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.islamidavet.com>.
3. Yusuf Şevki Yavuz. Delil [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.islamansiklopedisi.info>.
4. Bahlul Behcet Teşrih ve Muhakeme [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.caferilik.com>.
5. “İbn Asakir ve Tarihi Dimeşki” üzerine [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dergiler.ankara.edu>.
6. Ahmed El Hasan. Ebu Hureyrenin sahtekarlığı [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ahmedelhasan.wordpress.com>
7. Hucr bin Adiy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://tr.wikipedia.org/wiki/Hucr_bin_Adiy
8. M. Yaşar Kandemir. Ebu Hüreyre [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.islamansiklopedisi.cilt.10>.
9. M. Seyyid Ahsen, Ömer Neseфи. İslam inancının temelleri. – Akaid, Bayrak yayınları, 12. Baskı: – 288 s.
10. Casim Avci. Hilafet [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.islamansiklopedisi.info>.
11. Cəlal Qasimov. Azərbaycan folklorşünasları, 1920–1950 / Cəlal Qasimov. – Bakı: Elm, 2015. – 456 s.

Бабасєва Х. Т. Релігійно-моральні погляди Бахлул Бехчета

Анотація. Однією з найбільших заслуг Бехлула Бехчета перед азербайджанським народом є те, що він був затятим прихильником національних і духовних цінностей, пропагандистом ісламської релігії. Він проводив антирадянську пропаганду заради незалежності, ісламу і закликав людей бути вільними і берегти свої моральні цінності. Бахлул Бехчет не припиняв боротися з радянською владою навіть тоді, коли перебував за межами Азербайджану, далеко від своєї батьківщини. Незважаючи на те, що він піддавався переслідуванням і пригніченням, він не відвернувся від своєї релігії, переконань, звичаїв або переконань. Найбільш очевидним прикладом цього є робота вченого «Тлумачення і веління історії сім'ї пророка Мухаммеда». Ця робота була не просто вираженням інтересу дослідника до вивчення і викладання ісламської історії, а й до заперечення і повстання проти радянсько-більшовицького режиму. У цій роботі, яка надає енциклопедичну інформацію, відіграє виняткову роль у розумінні національної ідентичності нації, він розповів про історію і долю тих, хто надає неоціненні послуги в підтримці святості, створенні і поширенні ісламу.

Ключові слова: Бахлул Бехчета, національна ідентичність, антирадянська пропаганда, історія ісламу, імамат, сім'я пророка Мухаммеда, хілафат, суніти і шиїти.

Babayeva H. Bahlul Behchet's religious and moral views

Summary. One of the greatest merits of Bahlul Behchet's to the Azerbaijani people is that he was a strong supporter of the national and spiritual values, a propagandist of the Islamic religion. He carried out the anti-Soviet propaganda for the sake of independence, Islam, and called on people to be free and to protect their moral values. Bahlul Behchet did not stop fighting with the Soviet authorities even when he was out of Azerbaijan, away from his homeland. Despite the fact that he was persecuted and oppressed, he did not turn away from his religion, beliefs, traditions, and thoughts. The most obvious example of this is the work of the scientist named as "Interpretation and Command of the History of the Prophet Muhammad's Family". This work was not just an expression of the researcher's interest in studying and teaching Islamic history, but also of objecting and rebelling against the Soviet-Bolshevik regime. In this work, which provides encyclopedic information and plays an exceptional role in understanding of the national identity of the nation, he spoke about the history and fate of those who does invaluable job in maintaining holiness, in the creation and dissemination of Islam.

Key words: Bahlul Behchet, national identity, anti-Soviet propaganda, the history of Islam, imamate, Prophet Muhammad's family, hilafat, sunnis and shiits.

Бачинська Н. Я.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри перекладу та мовознавства
Міжнародного гуманітарного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ ЖАНРІВ АНГЛІЙСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми визначення поняття «фольклор» та підходи до класифікації англійського фольклору. Проаналізовано визначення та розкрито зміст поняття «фольклор». Розглянуто наявні класифікації англійського фольклору, розроблено і представлено жанрову класифікацію англійського фольклору.

Ключові слова: фольклор, англійський фольклор, текст, жанр, класифікація.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть мова фольклору як відображення найважливіших компонентів культурної традиції стає предметом пильної уваги дослідників. Фольклор є невід'ємною частиною кожної культури та невичерпним джерелом соціокультурних знань. Фольклорні тексти відображають звичаї і традиції народу, несуть інформацію про певні історичні події, побут, сфери діяльності народу та його світогляд, знайомлять із реальіями країни. Завдяки фольклорним текстам можна краще усвідомити образ світу носіїв мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фольклористики вивчалися вітчизняними (А. Богуш, В. Гусев, В. Жирмунський, М. Лановик, В. Лесевич, В. Пропп, Б. Путілов, О. Семенов, Ю. Соколов, К. Чистов) і зарубіжними (Ф. Атлі, Ш. Бьон, У. Бэском, А. ван Генеп, М. Герхард, Дж. Гомм, А. Дандис, П. Маранда, В. Фойт) вченими. Нині існує багато різноманітних визначень поняття «фольклор», і через це є багато класифікацій англійського фольклору. Проте немає класифікації, яка б включала до свого складу усі жанри англійського фольклору.

Мета статті полягає в аналізі наявних класифікацій англійського фольклору та розробленні жанрової класифікації англійського фольклору.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний термін «фольклор» (від англ. folk-lore – «народне знання», «народна мудрість») з'явився в Англії в середині XIX ст. Вперше цей термін запровадив англійський археолог В. Томс, який у 1846 р. під псевдонімом А. Мертон опублікував у журналі «The Atheneum» статтю «The Folklore». У 1880–1890 рр. цей термін увійшов в обіг у багатьох країнах. В Англії, Франції, США ним позначали не тільки всі види народної творчості (поезію, музику, танці, різьбу), а також вірування та звичаї. У Росії під фольклором розуміли «усну поетичну творчість широких народних мас» [9, с. 6].

Для того, щоб розмежувати сфери матеріальної та духовної творчості народу, які органічно взаємодіють, але не є тотожними, часто використовують терміни «усна словесність», «народна словесність», «усна народна творчість», «народнопоетична творчість».

Термін «усна народнопоетична творчість» передає вужче поняття про духовну творчість, яка входить до складу фольклору та народної творчості як її складова частина. Усна народнопоетична творчість – художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де в засобах мови збереглися знання про життя і природу, давні культи і вірування, а також відбито

світ думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії. Усна народна творчість формувалась упродовж століть разом із мовою і тому увібрала в себе багатовіковий досвід, знання та пам'ять про історичне минуле на різних стадіях розвитку народу [4, с. 18].

Фольклор – це цілісна й відкрита жанрова система. Пізнати його особливий світ можна, осягнувши єдність, взаємозв'язок образів, мотивів, сюжетів, тобто всіх частин цієї цілісної системи. Така система дає змогу людині зрозуміти довколишній світ, орієнтуватися в ньому, про що свідчать збережені традиції родинної і календарної обрядовості та записи фольклорних текстів [7, с. 54].

Фольклор охоплює велику галузь традиційного людського знання і досвід, і тому увагу вчених-фольклористів протягом усього часу приваблювало питання, в чому ж полягає зміст фольклору. Досі в науці немає чіткості чи одностайності щодо того, які сфери народного знання окреслюють цим поняттям. Це пов'язано з тим, що в більшості західноєвропейських наук під поняттям «фольклор» розуміють не тільки усне словесне мистецтво народу, а духовну творчість у поєднанні з матеріальною, з урахуванням елементів побуту, знарядь праці, особливостей побудови житла тощо [4, с. 17].

Зазвичай це поняття вживається у двох значеннях: у широкому узагальненому та вузькому. Так, учені (У. Бэском, В. Гусев, В. Лесевич, П. Маранда, Ю. Соколов, Р. Уотерман, К. Чистов) розуміють фольклор у вузькому, або літературознавчому, значенні. За словами К. Чистова, терміном «фольклор» називають сукупність словесних текстів, які увійшли до усної побутової традиції того чи іншого етносу або вужче – будь-якої локальної, професійної і т. ін. спільності [10, с. 30]. За В. Гусевим, фольклор – це галузь народного мистецтва, де «художнє відображення дійсності відбувається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають світогляд трудящих мас і нерозривно пов'язані з їхнім життям та побутом» [3, с. 5]. У зміст терміна «фольклор» учені вкладають тільки такий зміст, залишаючи осторонь обряди (або, вірніше, невербальні компоненти обряду), народні знання, вірування, образотворче мистецтво, не звертаючи уваги на те, що в деяких країнах вони також включаються до змісту фольклору [10, с. 30].

Поряд із цим у «Великому тлумачному словнику» знаходимо таке визначення: фольклор – це комплекс пісень, легенд, історій і т. ін., що становить неписьмову традиційну літературу культури [1, с. 429]. А в «Новітньому словнику іноземних слів та виразів» фольклор трактується як художня колективна творчість народу, яка включає билини, казки, епос, пісні, прислів'я, приказки, загадки, театралізовані обряди [6, с. 855].

Розглянемо визначення фольклору також і в широкому значенні. Радянський енциклопедичний словник зазначає: «фольклор – народна творчість, художня колективна творча діяльність трудового народу, яка відображає його життя, погляди, ідеали,

що було створено народом і існують у народних масах, поезія (перекази, пісні, казки, епос), музика (пісні, інструментальні наспіви та п'єси), театр (драми, сатиричні п'єси, театр ляльок), танець, архітектура, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво. Народна творчість зародилась у глибокій давнині і є історичною основою всієї світової художньої культури; це джерело національних художніх традицій, виразник народної самосвідомості» [8, с. 1437].

В американській енциклопедії «The World Book Encyclopedia» термін «фольклор» визначається як будь-які вірування, звичаї і традиції, які люди передають із роду в рід. Більшість фольклору складається з балад, чарівних казок, народних казок, легенд і міфів. Фольклор також включає декоративно-прикладне мистецтво, танці, ігри, дитячі вірші, прислів'я, загадки, пісні, забобони, свята і релігійні святкування [15, с. 322].

В енциклопедії «The Encyclopedia Americana» фольклор розглядається навіть більш широко, як частина культури, звичаїв і вірувань суспільства, які базуються на народних звичаях (popular tradition). Він виражається суспільством і зазвичай передається усно або демонструванням. На додаток до народних казок і поезії, фольклор включає в себе мистецтво і навички, музику і танець [14, с. 498].

Комітет урядових експертів, що працював у рамках ЮНЕСКО (починаючи з 1982 р.) за визначенням заходів, спрямованих на захист фольклору, на підтримку його розвитку і збереження його автентичності, схвалив розширене розуміння фольклору. Це колективна і заснована на традиціях творчість груп або осіб, що визначається надіями і сподіваннями суспільства і є адекватним вираженням їх культурної і соціальної самобутності [2, с. 27].

У контексті нашого дослідження, ми вивчаємо нематеріальну форму фольклору і використовуємо визначення фольклору, запропоноване В. Гусевим. За його словами, фольклор є видом духовної культури народу, здатним відбивати ті неповторні та властиві лише цьому народові особливості, які становлять його національну специфіку і виражають особливий національний характер народу, який його створив [3, с. 51]. У свою чергу, національну специфіку фольклору науковець розуміє як «результат історичної долі кожного народу, його етнічного і культурного розвитку», в якому цінується своєрідність прояву гуманності, демократизму, високих ідеалів, що зближують, а не роз'єднують народи, а також кращі риси національного характеру. Прояв народності фольклору спостерігається в національній своєрідності художніх засобів його вираження – мові, мелосі, образності, жанрових формах [3, с. 52].

Існує кілька класифікацій фольклорного матеріалу, в основу яких покладено різні критерії і аспекти: вербальний, етнографічний, музикологічний, хореографічний, регіональний тощо. Проте найбільш поширеною вважається жанрова класифікація [7, с. 55].

Б. Путілов зазначає, що фольклорний жанр – це сукупність творів, об'єднаних спільністю поетичної системи, побутового призначення, форм виконання і музичної форми; це тип словесної (часто також музичної) форми, усталеної в народному побуті та пов'язаної з повторенням певних змістових елементів [5, с. 36; [7, с. 54]. Проблема жанру пов'язана з проблемою «виконавець – слухачка аудиторія». Фольклорні жанри живуть не ізольовано, а розвиваються в тісних взаємозв'язках. Усі жанри англійського фольклору є носіями багатой соціокультурної інформації, що включає реалії та факти з історії і культури

країни, безеквівалентну лексику, мовну афористику і фразеологію. У фольклорних текстах узагальнюється досвід поколінь, розкриваються особливості менталітету, подробиці побуту та формули мовленнєвого етикету. Все вищезазначене становить навчальний потенціал лінгвістичного фонду країни, мова якої вивчається, і надає йому неабиякого значення для розвитку мовної особистості.

Отже, вважаємо за доцільне розглянути класифікації англійського фольклору. Так, Ш. Бьон виокремила такі види фольклору:

1) вірування і дії, що належать до: землі і неба, рослинного світу, світу тварин, людського існування, речей, зроблених людиною, душі і потойбічного світу, надлюдського буття (богів, божків і тощо), ознак і передбачень, мистецтва магії, хвороб і лікування (Leechcraft);

2) звичаї: суспільні і політичні інститути, обряди, пов'язані з приватним життям, заняття і виробництво, календарні свята, ігри, танці, спорт і розваги;

3) розповіді, пісні та вислови: розповіді (розповідаються як правда, розповідаються для розваги), пісні і балади, прислів'я і загадки, загальновідомі рими і місцеві вислови [11, с. 4].

Дж. Гомм розробив більш детальну класифікацію і поділив фольклорні твори на чотири радикальні групи, які, у свою чергу, поділяються на кілька підгруп або класів [13, с. 5]. Учений виокремив:

1) забобони, пов'язані з великими природними об'єктами, повагою до дерев та рослин, світом тварин, феями та гоблінами (Goblinom), чаклуванням (Witchcraft), лікуванням, магією та ворожінням (Magic and Divination), вірування, які стосуються життя у майбутньому, забобони взагалі (Superstitions generally);

2) звичаї: які мають відношення до свят, пов'язані з обрядами, ігри, місцеві звичаї;

3) розповіді: казки, міфи, балади та пісні, легенди;

4) народні висловлювання: рими (jingles), дитячі вірші, загадки і т. ін.; прислів'я; прізвиська та римовані фрази, які відносяться до певної місцевості.

Ф. Атлі розподілив фольклор за жанрами народної казки (Folk tale genres), куди входять міфи, легенди, чарівні казки і балади, та виокремив нелітературний фольклор (Non literary folklore), до якого належать забобони (Superstitions), народна драма (Folk Drama) та дитячі ігри (Children's Games) [14, с. 498w].

Заслугує на увагу, на наш погляд, і класифікація, розроблена американським науковцем А. Дандисом [12, с. 3]. Учений поділив широке поле фольклору на чотири великих групи:

1) міфи, легенди, казки, жарти, заклинання, забобони, благословення, прислів'я, загадки, співи, прокляття, клятви, образи, гостроти, кепкування, піддражнювання, тости, скоромовки, вітальні і прощальні формули;

2) танці, драма, мистецтва, вірування, медицина, інструментальна музика, пісні, діалектна мова, сленг, порівняння, які використовуються в буденній мові, метафори, імена, прізвиська, назви місць;

3) народна поезія (від усної, тобто епосу, до рукописних збірок віршів, епітафій, написів на стінах у громадських місцях, віршів, супроводжуваних скаканням через мотузочок, віршів під час гри пальцями рук і ніг;

4) ігри, жести, символи, молитви, прохання, грубі жарти, народна етимологія, рецепти блюд, вишиті візерунки, вигуки вуличних торгівців, традиційні сигнали і репліки, штампи на конвертах, фестивалі, святкові обряди.

Таким чином, під час створення класифікацій англійського фольклору вчені враховували різні форми фольклору. Це були не тільки жанри усної народної творчості, а й нелітературний фольклор (жести, символи, дії, ігри, танці, спорт, розваги, народна драма, мистецтва, медицина, музика і т. ін.).

На підставі проведеного аналізу наукового фонду нами було визначено жанри англійського фольклору, основу яких становлять форми малих жанрів і форми фольклорних жанрів. До першої групи класифікації жанрів англійського фольклору (форми малих жанрів) належать дитячі вірші (колискові, пісні в дитячих іграх, вірші-нісенітниця, кумулятивні вірші, віршовані оповідання, загадки, які римуються, лічилки, скороговки), прислів'я та приказки, загадки, лімерики, до другої (форми фольклорних жанрів) – міфи, легенди, казки, балади та народні пісні, забобони, традиції і звичаї, свята. Кожен жанр англійського фольклору заслуговує на особливу увагу, оскільки характеризується певними лінгвістичними та жанровими особливостями.

Висновки. Отже, вчені вкладають різний зміст у визначення поняття «фольклор». Вони вживають його у вузькому (літературознавчому) та широкому значенні. Завдяки цьому існують різноманітні класифікації англійського фольклору, в основу яких покладено різні критерії. Нами було проаналізовано та виокремлено жанри англійського фольклору. Зрештою було розроблено жанрову класифікацію англійського фольклору.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному дослідженні жанрових особливостей англійських фольклорних текстів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінськ : ВТФ «Перун»; 2009. – 1736 с.
2. Гибер Жан-Поль ЮНЕСКО и сохранение фольклора / Жан-Поль Гибер // Курьер ЮНЕСКО. – 1985. – № 5. – С. 27.
3. Гусев В.Е. Эстетика фольклора / В.Е. Гусев. – Л. : Изд-во «Наука», 1967. – 320 с.
4. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, – 2005. – 591 с.
5. Народные знания. Фольклор. Народное искусство [свод этнографических понятий и терминов]. – Вып. 4. – Москва : «Наука», – 1991. – 167 с.
6. Новейший словарь иностранных слов и выражений / [отв. за вып. Ю.Г. Хацкевич]. – Мн. : Харвест, М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. – 976 с.
7. Семенов О. Украинский фольклор / О. Семенов. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
8. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – 4-изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 1632 с.
9. Соколов Ю.М. Что такое фольклор? / Ю.М. Соколов. – М. : изд-во Крест. газ., 1935. – 185 с.
10. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор / К.В. Чистов. – Л. : Изд-во «Наука», 1986. – 304 с.
11. Burne C.S. The Handbook of Folklore / C.S. Burne. – London, 1914. – 364 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.archive.org/stream/handbookoffolklo00burnoft#page/n7/mode/2up>.
12. Dundes A. The study of folklore / Dundes A. – Prentice-Hall, 1965. – 481 p.
13. Gomme G.L. The Handbook of Folklore / G.L. Gomme. – London. – 1887. – 154 p.
14. The Encyclopedia Americana : International Edition : Complete in thirty volumes. – Danbury (Connecticut) : Grolier. – Volume 11, 2001. – 857 c.
15. The World Book Encyclopedia. – London; Sydney; Chicago : Tunbridge Wells; World Book International, Volume 7, 1994. – 590 p.

Бачинская Н. Я. Классификация английского фольклора

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы определения понятия «фольклор» и классификации английского фольклора. Проанализированы различные определения понятия «фольклор», раскрыто содержание понятия. Рассмотрены существующие классификации английского фольклора, разработана и представлена жанровая классификация английского фольклора.

Ключевые слова: фольклор, английский фольклор, текст, жанр, классификация.

Bachynska N. Classification of English folklore

Summary. The article has been devoted to the problems of definition of the notion “folklore” and classification of English folklore. Different definitions of the notion “folklore” have been analyzed; content of the notion “folklore” has been revealed. Classifications of English folklore in existence have been considered; genre classification of English folklore has been developed and presented.

Key words: folklore, English folklore, text, genre, classification.

Бігич О. Б.,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри методики викладання іноземних мов

й інформаційно-комунікаційних технологій

Київського національного лінгвістичного університету

БЛОГИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті представлено засоби формування міжкультурної компетентності на різних ступенях навчання іноземної мови. Розглянуто визначення міжкультурної компетентності та її складники. З-поміж сучасних засобів формування міжкультурної компетентності виокремлено блог. Проаналізовано дидактичні матеріали низки автентичних блогів.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, іспанська мова, засіб навчання, блог.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку іншомовної освіти в різних типах загальноосвітніх і вищих навчальних закладів із-поміж завдань, які постають перед учителем і викладачем іноземної мови, актуалізується навчання іноземної мови як інструменту спілкування в діалозі культур і цивілізацій, у процесі якого школярі й студенти пізнають культуру країн(и) виучуваної іноземної мови й оволодівають міжкультурною компетентністю. Контекст міжкультурного спілкування уможливило краще засвоєння школярами й студентами навчального матеріалу, підвищує їхню комунікативно-пізнавальну мотивацію, реалізує одночасне звертання до мови й культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з умов формування міжкультурної компетентності є використання вчителем і викладачем іноземної мови навчально-пізнавальних матеріалів, які сприяють залученню школярів і студентів до світових культурних цінностей, уміщуючи соціокультурний і культурознавчий аспекти виучуваної іноземної мови.

Основним засобом формування міжкультурної компетентності залишається навчально-методичний комплекс. За результатами аналізу навчальних матеріалів для формування аудитивної компетентності, представлених у п'яти НМК з іспанської мови (рівень А2), Ноелія Домінгес Ередія [9] визначила як низький показник представленості в них життя й іспанської культури і представила результати у відсотках: *Embarque 2* – 7%; *Protagonistas A2* – 6%, *Método 2* – 18%, *Etapas A2* – 19%, *Agencia ELE 2* – 0%.

За результатами аналізу чотирьох навчально-методичних комплексів з іспанської мови як іноземної (*Vive el Español. Curso de Español B1; Prisma A2. Continúa; Aula Internacional 5. B2.2; España siglo XXI. Curso monográfico sobre la España contemporánea*), за якими навчають іспанської мови в США, щодо наявності в них матеріалів для формування міжкультурної компетентності, Антоніо Іллескас [10] дійшов висновку про недостатню їх представленість у цих навчально-методичних комплексах і відірваність від інших навчальних матеріалів [10, с. 67]. На думку дослідника, «ще далеко до повної інтеграції міжкультурної компетентності в процес вивчення іноземних мов» (переклад мій – О.Б.) [10, с. 77]. Також автор посилається на результати аналогічного аналізу дев'ятнадцяти навчально-методичних

комплексів з іспанської мови як іноземної: «Поки що спостерігається відсутність інтеграції між мовним і культурним змістом» (переклад мій – О.Б.) [10, с. 77].

Отже, зарубіжні методисти оцінюють як недостатню кількість матеріалів міжкультурного спрямування в навчально-методичних комплексах з іспанської мови як іноземної.

З-поміж сучасних засобів формування іншомовної комунікативної компетентності виокремлюється блог, потенційні можливості якого в навчанні іноземної мови досліджувалися В.П. Сисоєвим тощо [6]. Однак потенційні можливості блогу в формуванні міжкультурної компетентності як цільової для формування на різних ступенях навчання іноземної мови ще недостатньо досліджено.

Метою статті є аналіз сімейного блогу DLTK's [8] і професійних блогів *ProfeDeELE.es* [13] і *LaClasedeELE* [11] як сучасних засобів формування міжкультурної компетентності на різних ступенях навчання іноземної мови в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. У методиці навчання іноземних мов і культур нині не існує однозначного визначення поняття «міжкультурна компетентність» і виокремлення її складників. Проведений О.І. Шеваршиною аналіз досліджень міжкультурної компетентності й її визначень уможливив розподіл наукових робіт на дві групи: 1) роботи з теорії комунікації, які досліджують міжкультурну компетентність у «чистому» вигляді, 2) роботи з теорії й методики навчання іноземних мов і культур, в яких міжкультурна компетентність складається зі знань, умінь й інших складників, що необхідно формувати в процесі навчання [7, с. 22–23].

Г.В. Єлізарова визначає міжкультурну компетентність як засновану на знаннях, відношеннях і вміннях здатність індивіда здійснювати міжкультурне спілкування засобом створення загального для його учасників спілкування спільного значення того, що відбувається, й на його основі досягати позитивного для всіх результату спілкування [2, с. 193]. Такими знаннями є знання про культуру країни виучуваної іноземної мови. Вміння уможливають використання цих знань на практиці в реальних ситуаціях міжкультурного спілкування й дають змогу бути повноцінним медіатором культур. Ставлення до інокультурного співрозмовника передбачає прояв таких особистісних якостей як відкритість, такт, емпатія, толерантність, готовність вступити до міжкультурного діалогу. Водночас міжкультурна компетентність не є аналогом комунікативної компетентності носіїв мови і може бути властива лише медіатору культур – мовній особистості, яка вивчає іноземну мову й здатна вийти за межі власної культури та здійснити медіативну діяльність без втрати культурної ідентичності.

У результаті аналізу низки визначень міжкультурної компетентності С.О. Парфьонова й О.Ю. Кольцова дійшли висновку про такий її компонентний склад, як знання, вміння, установки, стратегії та особистісно-діяльнісні характеристики індивіда [5, с. 118]. Сформована міжкультурна компетентність уможливило прийняття відмінностей у культурах без їх осуду, аргументований захист своєї точки зору з одночасним визнанням правомірності точки зору інших, значним зменшенням можливості неправильно розуміння представників інших культур, трактуванням культури країни вивчуваної іноземної мови з позицій її носія [5, с. 118].

А. Іллескас вважає, що міжкультурна компетентність центрується на тих, хто навчається, й передбачає об'єднання необхідних процесів, щоб вони могли задовольнити потреби у взаємодії з іншою культурою чи її представниками [10, с. 73].

Досліджуючи відмінності культур Греції й Іспанії в цінностях, ставленнях і традиціях, невербальному спілкуванні, лексичному наповненні, комунікативному стилі, соціальних звичаях, які зумовлюють мовленнєві акти, реєстри, спектр розмовних тем [12, с. 3–14] і є причинами непорозуміння, З. Міта-тоу задля уникнення помилок у прагматичній відповідності й стереотипному баченні радить звернутися до зіставного підходу. Дослідниця наголошує, що викладач іспанської мови як іноземної має розпізнавати й розмірковувати над мовленнєвими навичками й соціокультурними традиціями, які регулюють лінгвістичний взаємобмін мови, якої він навчає, і його рідної мови, щоб вміти пояснити це своїм учням/студентам.

Водночас С.О. Парфьонова зі співавторками вважають можливим формувати основи міжкультурної компетентності вже в початковій школі [3–5]. Оскільки суб'єктом формування міжкультурної компетентності обрано молодшого школяра, авторки виокремлюють базові знання, вміння й ставлення, володіння якими уможливило оволодіння основами міжкультурної компетентності: знання етикетних норм, властивих іншомовній культурі, знання про відмінності в структурі мовленнєвих актів рідної й вивчуваної культур, які ґрунтуються на відмінностях у системі цінностей; вміння обирати адекватну комунікативну дистанцію, тему розмови, реєстр спілкування, комунікативну стратегію, вміння будувати висловлювання з урахуванням знання структури (фреймів) мовленнєвих актів вивчуваної культури; ціннісне ставлення до іншої культури, подолання упереджень і стереотипів щодо її представників, емпатичне ставлення до співрозмовника [9, с. 119–120; 10, с. 105–106]. Так, у контексті ситуативного підходу С.О. Парфьонова й К.О. Потехіна виокремили ситуації соціально-статусних стосунків і ситуації рольових взаємостосунків [4, с. 106]; із-поміж дискретних мовленнєвих актів акцентували прохання про послугу, запрошення, комплімент щодо зовнішності/власності, умінь/навичок/діяльності, індивідуальних рис [3, с. 120–121].

Так, переглядаючи мультфільми Волта Диснея, молодші школярі набувають, передусім, знань про іншу культуру – вони аудіюють неадаптоване для неносіїв мови англійське мовлення, знайомляться із представленими на екрані елементами культури, набувають країнознавчих знань про символіку, імена, свята, предмети побуту. Також учні оволодівають мовленнєвими вміннями. Знаючи про подарунки, які американці кладуть на Різдво в шкарпетки, учень може запитати свого американського друга, що йому подарували на минуле Різдво. Перебуваючи в англійській країні, молодший школяр може розуміти й використовувати невербальні засоби спілкування, зокрема жести. Працюючи над проектом чи іншим завданням,

пов'язаним із мультфільмом, школяр навчається співпрацювати в команді. Знайомлячись з артефактами іншої культури й у процесі роботи з ними, в учня формуються такі установки, як толерантність і відмова від упереджень. Молодший школяр стає відкритішим до нового й активніше засвоює нові знання. Розвиваються стратегії прийняття рівнозначності культур і подолання етноцентризму. Школяр краще адаптується до нових ситуацій. Знайомство з іншою культурою через мультфільм формує досвід міжкультурного спілкування, мотивуючи учня до використання іноземної мови. Молодший школяр навчається рефлексії, оцінюючи свої дії й вчинки з точки зору не лише своєї, а й іншої культури [5, с. 119].

Поряд із мультфільмом засобом формування в молодших школярів основ міжкультурної компетентності є також блог. Змістове наповнення сімейного блогу *DLTK's* є заслугою мами двох доньок за технічної підтримки тата цієї сім'ї. Навіть назва блогу є початковими літерами імен її членів. Двадцять одна святкова дата календаря поряд із традиційними міжнародними й національними святами США представлена святами інших англійськомовних країн (Австралії, Канади, Великої Британії) й народів, чії спільноти мешкають у США (китайці, євреї, африканці): Australia Day, Birthdays, Canada Day, Chinese New Year, Christmas, Earth Day, Easter, Father's Day, Fourth of July, Halloween, Hanukkah, Kwanzaa, May Day, Mother's Day, New Year's, President's Day, Remembrance Day, St. Patrick's Day, Thanksgiving, Valentine's Day, Veteran's Day.

Привабливою характеристикою професійних блогів учителів і викладачів іноземних мов є можливість швидкого й систематичного оновлення навчально-пізнавальних матеріалів, які для вчителя й викладача іноземної мови є невичерпним джерелом міжкультурної інформації. Одним із чинників, які зумовлюють оновлення, є, передусім, свята, з-поміж яких, безперечно, найяскравішим є Різдво. Так, напередодні різдвяних свят автор блогу *ProfeDeELE.es* [8] Д. Ернандес запропонував дидактичні матеріали, присвячені зокрема й Дню волхвів – *l día de los Reyes Magos* (аналог Дня святого Миколая). Серед користувачів блогу навіть започатковано конкурс листів волхвам, переможцями якого з-поміж колективних авторів стала школа № 117 (Польща), з-поміж авторів особистих листів перше місце посіла Сільвія Паскуаліні (Італія).

Водночас цю традицію іспаномовних країн доповнено двома відео "Indara canta a los reyes" та "IKEA presenta la otra carta", які будуть корисними молодшим школярам, оскільки ілюструють захоплення, традиції й цінності їхніх іспаномовних ровесників, формуючи у такий спосіб у вітчизняних школярів як лінгвосоціокультурну, так і міжкультурну компетентність.

Для інших вікових категорій користувачів у рубриці «Podcast» блогу *ProfeDeELE.es* у жовтні поточного року оприлюднено дванадцятий подкаст «¿Qué miedo!» для користувачів із мовними рівнями B2-C1 володіння іспанською мовою. Його ведучі Фран і Пепа обговорюють різні види страхів, що є актуальною темою напередодні Геловіну.

Одинадцять попередніх подкастів блогу *ProfeDeELE.es*: Hoteles extraños (мовний рівень B1); Un día horrible (мовний рівень B1); ¿Nos hacemos un selfi? (мовні рівні B1-2); Visita al Monasterio de El Escorial (мовні рівні B1-2); Inventos españoles (мовні рівні B1-2); Mi primera vez (мовні рівні B2-C1); Ya llega el verano (мовні рівні B1-2); Parques de atracciones originales (мовні рівні A2-B1); Las Fallas, Patrimonio de la Humanidad (мовні рівні B1-2); Las tareas domésticas (мовні рівні A2-B1), La amistad (мовні рівні B2-C1) були оприлюднені протягом 2014–2017 рр.

Назви низки подкастів відразу зорієнтовують користувачів щодо соціокультурної (Las Fallas, Visita al Monasterio de El Escorial, Inventos españoles) і міжкультурної (Parques de atracciones originales, Hoteles extraños) спрямованості їхнього змісту. Назви ж інших подкастів (Un día horrible, ¿Nos hacemos un selfi?, Mi primera vez, Ya llega el verano, Las tareas domésticas) є оманливими для користувачів: попри заявлені повсякденні життєві ситуації, вони також уміщують міжкультурну інформацію. Так, у подкасті Mi primera vez ведучий розповідає про свою «першу трансокеанічну подорож» до Флориди, в подкасті Ya llega el verano – про літо, проведене в Alicante.

Традиційно на початку подкасту блогу *ProfeDeELE.es* для слухачів звучить запитання з трьома варіантами відповіді. Наприклад, у подкасті «La amistad»: El escritor de las famosas novelas de Sherlock Holmes, Arthur Conan Doyle, tuvo una gran amistad con el ilusionista Houdini, compartiendo muchos viajes a lo largo y ancho de Europa; pero esa buena amistad llegó a su fin. ¿Qué sucedió?

1. Conan Doyle participaba en uno de los trucos de magia de Houdini y casi pierde un dedo.

2. Conan Doyle creía en lo sobrenatural y Houdini, más racional, pierde la paciencia con la obsesión de su amigo.

3. Conan Doyle difunde alguna de las técnicas de escapismo que le había confiado su amigo Houdini.

У подкасті «Parques de atracciones originales» – ¿Cuál es el parque de atracciones más grande de Europa? з варіантами відповіді: 1. Disneyland en París (Francia); 2. Europa Park en Rust (Alemania); 3. Port Aventura en Tarragona (España).

У подкасті «Hoteles extraños» – ¿Dónde se encuentra el hotel más alto de Europa? з варіантами відповіді: 1. Frankfurt, 2. Benidorm, 3. París.

Наприкінці подкасту надається правильна відповідь, з якою користувач, за бажанням, може звірити свою власну.

У такий спосіб у слухачів подкасту формується уявлення про те чи інше явище/об'єкт/подію тощо, властиві не лише Іспанії, а як світовий бренд. Наприклад, запитання подкасту «Mi primera vez» про вартість найдорожчого морозива у світі, яке готується в ресторані Нью-Йорку.

Отже, блог *ProfeDeELE.es* пропонує автентичні аудіоматеріали, які школярі й студенти можуть слухати в зручний для них час, у комфортних умовах і не залежати від часу виходу передачі в ефір, що уможливило їхню мобільність в оволодінні [14, с. 68] іспанською мовою. Аудіоматеріали подкасту сприяють одночасному формуванню у школярів і студентів аудитивної, лінгвосоціокультурної й міжкультурної компетентностей.

Якщо дидактичні різдвяні й новорічні матеріали не викликають сумнівів щодо їх використання вчителями й викладачами іспанської мови, то навчальні матеріали до Дня Мерців (Día de los Muertos) багатьма сприймаються неоднозначно. Іноді вчителі початкової школи, які працюють з автентичними підручниками іспанської мови, навіть оминають сторінки, навчальний матеріал яких є дотичним до Дня Мерців.

Оскільки у вітчизняній культурі теж відзначаються поминальні дні, які в народі називаються по-різному (Проводи, Гробки, Радониця тощо), вважаю за недоцільне ігнорувати такі навчальні матеріали і з метою формування міжкультурної компетентності знайомити і школярів, і студентів із традицією відзначати День Мерців у Мексиці. Про вагомість цього свята свідчить і той факт, що в 2003 р. його було включено до переліку нематеріального культурного спадку людства ЮНЕСКО.

У жовтні 2017 р. автор блогу *ProfeDeELE.es* Д. Ернандес оприлюднив дидактичні матеріали, укладені в співавторстві зі своєю мексиканською колегою Івете Сілва-Стієн, присвячені Дню Мерців – традиційному святу в Мексиці й інших іспаномовних країнах (Гватемалі, Нікарагуа, Гондурасі, Сальвадорі).

Найперше завдання, яке пропонується користувачам блогу, незалежно від рівня володіння ними іспанською мовою під номером 0 – пункт / станція відправлення (0. Punto de partida) – зі спіранням на чотири кольорові світлини кладовищ у різних країнах світу роздуми щодо бачення смерті в різних культурах (una reflexión sobre la visión que las diferentes culturas tienen sobre la muerte).

Після перегляду тематичного відео й виконання дотичних завдань, наприклад, ознайомитись, з чого укладається вітвар мертвих, пропонується низка завдань, які передбачають:

- створення й прикрашання вітваря близької померлої людини (приноситься її світлина) чи відомої персоналії іспаномовного світу, наприклад, Фріди Кало (саме Фріда Кало зображена поряд з la Catrina – персонажем всесвітньо відомої фрески Дієго Рівєра «Сон про недільний вечір у парку Аламеда» («Sueño de una tarde dominical en la Alameda Central»));

- виготовлення різноманітних поробок для прикрашання вітваря: декоративних квітів, зокрема помаранчевих чорнобривців (в інших джерелах квітами мертвих називають календулу), перфорованих гірлянд (перфорація у вигляді черепів);

- приготування цукрових калаверів (calaveritas de azúcar) і хлібу мертвих (un pan de muerto);

- нанесення макіяжу в стилі Катрини (maquillaje de la Catrina) для участі у процесі смерті (un desfile de Catrinas y Catrines).

Також користувачам пропонується перегляд короткометражного мультфільму «Hasta los huesos» і прослуховування пісень про могили з основою у вигляді відеороликів.

Звичайно, такі види діяльності щодо померлої людини та її смерті є незвичними для вітчизняної культури, тому найкраще, якщо вчитель і викладач іспанської мови запропонують їх для виконання, за бажанням школярів і студентів.

В англомовній культурі (Велика Британія, Ірландія, США, Канада) аналогом Дня мерців є Хелловін, саме якому й був присвячений уже згаданий дванадцятий подкаст «¿Qué miedo!» блогу *ProfeDeELE.es*, ведучі якого Фран і Пепа обговорюють різні види страхів. До запитання для користувачів, яке звучить в подкасті ¿A qué tienen pánico las personas que sufren de hexakosioihexekontahehexafobia?, як зазвичай, запропоновано три варіанти відповіді: 1. Miedo a sufrir conjuros de las brujas; 2. Miedo a las formas hexagonales; 3. Miedo al número 666.

Вероніка Тарантіно – авторка іншого професійного блогу *LaClasedeELE* [11], цільовими користувачами якого також є вчителі й викладачі іспанської мови, в жовтні поточного року оприлюднила навчальні матеріали «Halloween en la clase de ELE» – дві дидактичні гри «Crea tu propia historia de miedo» і «Personajes terroríficos del cine». Зокрема, остання гра передбачає знання користувачами блогу таких відомих персонажів фільмів-жахів як Ганібал Лектер (художній фільм «Мовчання ягнят»), Франкінштейн (художній фільм «Віктор Франкінштейн»), Фреді Крюгер (художній фільм «Жах на вулиці В'язів») та ін.

Я не є прихильником цього жанру фільмів, однак з-поміж молоді він є досить популярним, що уможливило використання персонажів фільмів-жахів із дидактичною метою, зокрема для формування міжкультурної компетентності.

На противагу блогу *LaClasedeELE*, який залучає до процесу навчання іспанської мови вигадані персонажі, блог *ProfeDeELE.es* пропонує користувачам із рівнями володіння іспанською мовою від A1 до C1 завдання «El juego de los personajes famosos». Презентовані сто шістнадцять всесвітньо відомих осіб й умовно розподілені на шість категорій (з-поміж яких є й вигадані персонажі): музика, кіно, відомі діячі минулого й сучасності, науковці, письменники й художники, персоналії іспаномовного світу є об'єктами опрацювання школярами й студентами у чотирнадцяти видах завдань.

Висновки. Таким чином, поряд із навчально-методичним комплексом як традиційним засобом формування іншомовної комунікативної компетентності сучасним засобом формування міжкультурної компетентності є автентичні блоги, зокрема професійні блоги вчителів і викладачів іноземних мов. Перевагою блогів є оперативне оновлення їхніми авторами навчально-пізнавальних матеріалів, зокрема присвячених світовим знаменним датам і святкам, які мають свої особливості перебігу в різних культурах.

Подальші наукові розвідки передбачають дослідження сучасних технологій формування міжкультурної компетентності на різних ступенях навчання іноземних мов у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Література:

- Гуд В.Г. Обучение восприятию иноязычной устной речи в условиях межкультурного языкового общения / В.Г. Гуд, Е.В. Вильковская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tea4er.ru/home/volume7/3726-2015-04-07-16-48-18>.
- Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам / Г.В. Елизарова. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. – 291 с.
- Парфенова С.О. Анализ проблемы формирования у учащихся начальной школы основ межкультурной компетенции (на материале дискретных речевых актов английского языка) / С.О. Парфенова, Е.А. Потехина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 1 (12). – С. 118–121.
- Парфенова С.О. Ситуативный подход в формировании основ межкультурной компетенции в процессе обучения младших школьников английскому языку / С. О. Парфенова, Е. А. Потехина // Альманах современной науки и образования. – 2012. – № 5 (60). – С. 105–107.
- Парфенова С.О. Формирование межкультурной компетенции у учеников начальной школы на материале мультфильмов У. Диснея / С. О. Парфенова, О.Ю. Кольцова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2015. – № 6 (48). – С. 118–120.
- Сысоев П.В. Блог-технология в обучении иностранному языку / П.В. Сысоев // Язык и культура. – 2012. – № 4 (20). – С. 115–127.
- Шеваршинова Е.И. Формирование межкультурной компетенции у студентов языковых факультетов средствами англоязычных видео медиатекстов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Е.И. Шеваршинова. – М., 2016. – 225 с.
- DLTK-teach [Edition digital]. – Access mode : <http://www.dltk-teach.com>.
- Heredia N.D. Tratamiento didáctico de la destreza de comprensión auditiva en los manuales de ELE en el nivel plataforma (A2) / Heredia N.D. // redELE. – 2016. – № 28 [Edición digital]. – Modo de acceso : <http://www.mecd.gob.es/dctm/redele/Material-RedEle/Revista/201628/revista2016286noeliadominguez.pdf?documentId=0901e72b82082027>.
- Illescas A. La competencia intercultural y su inclusión en los manuales de ELE / A. Illescas // Porta linguarum. – № 26. – Junio 2016. – P. 67–79.
- LaClasedeELE [Edición digital]. – Modo de acceso : <https://laclasedeELE.blogspot.com>.
- Mitatu Z. Divergencias culturales que pueden ser causas de malentendidos entre griegos y españoles / Zafeira Mitatu // redELE. – 2016. – № 28 [Edición digital]. – Modo de acceso : <http://www.mecd.gob.es/dctm/redele/Material-RedEle/Revista/201628/2016redele282zafreniamitatu.pdf>.
- ProfeDeELE.es [Edición digital]. – Modo de acceso : <https://www.profedeele.es>.
- Santiago R. El potencial del podcast como recurso didáctico para el desarrollo de las destrezas orales de segundas lenguas con dispositivos móviles / Raúl Santiago, Elena Bárcena // Monográfico I. – Septiembre 2016. – P. 61–72.

Бигич О. Б. Блоги как современные средства формирования межкультурной компетентности

Аннотация. В статье представлены средства формирования межкультурной компетентности на разных ступенях обучения иностранному языку. Рассмотрены определения межкультурной компетентности и её составляющие. Среди современных средств формирования межкультурной компетентности выделен блог. Проанализированы дидактические материалы ряда аутентичных блогов.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, испанский язык, средства обучения, блог.

Bigych O. Blogs as the modern aids of forming the intercultural competence

Summary. In the article there are presented aids of forming the intercultural competence on different stages of teaching the foreign language. The definitions of intercultural competence and its components are regarded. Among the modern aids of forming the intercultural competence blog is marked out. It is made the analyses of didactic materials of some authentic blogs.

Key words: intercultural competence, Spanish language, teaching aids, blog.

Бігун О. А.,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри французької філології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ФРАЗЕОЛОГІЯ ПОЕЗІЙ У ПРОЗІ ШАРЛЯ БОДЛЕРА

Анотація. У статті аналізуються структурно-семантичні аспекти фразеологізмів у прозових творах Ш. Бодлера, що дає змогу розкрити особливості взаємодії парадигматики та синтагматики художнього тексту. Дослідження фразеологізмів у творах французького митця переконує, що фразеологія художнього твору виступає одним із чинників формування ідіостилу письменника.

Ключові слова: поезія в прозі, фразеологізми, стилістика, ідіостиль, Шарль Бодлер.

Постановка проблеми. Європейські літературознавці вважають засновником жанру поезії в прозі Алоїзіуса Бертрама та його цикл мініатюр «Гаспар із п'янки» (1842). Згодом Шарль Бодлер вводить термін «*poème en prose*» – «поезія в прозі» – для цього жанру. Використовуючи у своїй творчості поетично-прозові мініатюри, Бодлер вносить певні зміни: додає внутрішнього ліризму та скорочує деякі формальні елементи, а також ритмічні й звукові характеристики, що призводить до більш вільної форми. Поет забарвлює твори трагічним світовідчуттям, чорним гумором, зверненням до життя сучасного міста.

Особливої популярності жанр зажив у французьких поетів кінця XIX – поч. XX ст.: Т. де Банвіля, П. Верлена, Ш. Кро, С. Малларме, А. Рембо, Лотреамона. Характеристики жанрової структури поезії в прозі, суб'єктивізація художнього дискурсу, наближення до суміжних видів мистецтва стали суголосними естетичним поглядам модернізму. Вивільнення модусу поетичного з-під канонів метру та ритму в творах сформувало виняткову модель ліричності, орієнтовану на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами.

Збірка поезій у прозі «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*» (1869) займає особливе місце не тільки в творчості Ш. Бодлера, але й у французькій літературі завдяки жанровій специфіці творів, що входять до неї. Лінгвістичні дослідження жанрової моделі поезії в прозі є малочисленими, хоча лінгвістичне вивчення поетикальних аспектів літератури дає змогу розкрити особливості взаємодії парадигматики та синтагматики художнього тексту.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У вітчизняному та зарубіжному бодлерознавстві збірка поезій у прозі «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*» вивчалася фрагментарно, переважно у жанрово-поетикальному закрої (М. Балашов, С. Бернар, С. Великовський, Л. Декон, І. Карабутенко, М. Нольман, М. Паран та ін.). Як правило, дослідники підкреслюють складність завдання, що стосується визначення жанру поезії в прозі. Сам Бодлер говорив про прозово-поетичні мініатюри як про «une prose poétique sans rythme et sans rime, assez heurtée pour s'adapter aux soubresauts de la conscience» [2, с. 219].

У сучасних розвідках існує визначення жанру поезії в прозі як полівекторної динамічної форми з великими структурними можливостями щодо художнього синтезу, яка утверджується в європейському модерному просторі кінця XIX – поч. XX ст.

Поезії в прозі зазвичай мають малий обсяг і відзначені рефлексивно-медитативною ліричністю, що характеризується експресивністю семантичних зображально-виражальних засобів та сентиментальним пафосом. Номінативна дуальність жанру відзначається фрагментарністю, відсутністю оповідної наративної манери. Інтонаційно-синтаксичний стрій організує особливу мелодику, що експонує підвищену чуттєвість, спричинену суб'єктивними рефлексіями. Двопланова концепція структури жанру будується за формулою: асоціація-символ. Ритмомелодика поезій у прозі виражена різноманітними синтаксичними засобами [1, с. 13].

Метою статті є вивчення фразеологізмів у прозово-поетичних мініатюрах Ш. Бодлера задля з'ясування лінгвопоетики специфічного феномена – жанру поезії в прозі. Предметом дослідження є фразеологічні одиниці отримані шляхом суцільної вибірки з поезій у прозі Шарля Бодлера; об'єктом – прозово-поетичні мініатюри зі збірки «*Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose*».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, фразеологізми передають найтонші відтінки душевних порухів, надають висловлюванню національного колориту, збагачують наше мовлення, роблять його образним, виразним, емоційним. Фразеологізми в мовленні функціонують паралельно з лексичними одиницями, але влучність їх використання різна, адже фразеологічні одиниці, порівняно зі словами, є виразнішими з емоційно-експресивного погляду. Здебільшого фразеологізми не лише називають предмети, дії, явища, а й одночасно оцінюють їх, виражають ставлення до них, експресивно характеризують [4, с. 75].

У французькій мові вирізняють структурні, функціональні та семантичні типи фразеологічних одиниць [3, с. 175]. До структурних належать три типи фразеологізмів: непридікативні, частково-предикативні і предикативні. Непридікативні фразеологізми найбільш поширені. Вони діляться на два підтипи. До першого належать фразеологізми, що складаються з одного основного і одного (або більше) службового слова («à la traverse» – наперекір, «pour les prunes» – через дрібниці, «rester court» – розгубитися, затнутися); до іншого – фраземи, що складаються з двох і більше знаменних слів, і є словосполученням із підрядним або підрядно-сурядним зв'язком («sain et sauf» – цілий і неушкоджений, «nuit blanche» – безсонна ніч, «se mettre en quatre» – розриватися на частини) [6, с. 201].

Частково-предикативні фразеологізми відрізняються тим, що в них перший, граматично головний член речення має доповнення у вигляді додаткової пропозиції. Наприклад: «croire que les enfants naissent dans les choux» – бути дуже наївним; «chercher midi à quatorze heures» – шукати торішній сніг. Предикативні фразеологізми діляться на два типи: предикативні фразеологічні одиниці із замкнутою структурою, що є простим або складним реченням, в якому виражається закінчена думка («ce (son) compte

est bon» – він отримав по заслугах; «comme fait son lit, on se couche» – що посієш, те пожнеш) та предикативні фразеологічні одиниці з незамкненою структурою, що виражають незавершену думку («force lui est de...» – йому доводиться...; «ça va chercher dans...» – ціна скорого підніметься до ...) [5, с. 46].

Найчастіше у поезіях у прозі Ш. Бодлера зустрічаються непередикативні, семантично вмотивовані фразеологізми. Домінантними серед них є ті, що складаються з одного основного й одного (або більше) службового слова, як-от: «un amour platonique», «bon diable», «sacrifier à Vénus», «une langue muette», «penser à la lune», «jeter un regard», «un bain de multitude», «homme de main», «embarrasser le cerveau» та ін. Щодо фразеологізму «un amour platonique», який вживається у поезії в прозі «Un Hémisphère dans une chevelure» [7, с. 107], то найпоширенішою експлікацією цього виразу у французькій мові є така: «un amour idéalisé, sans relations charnelles, une affection mutuelle, morale et degage des désirs physique, entre deux personnes de different sexe» [8]. Семантика фразеологізму сягає V – IV ст. до н. е.

Часто зустрічаються фразеологічні звороти зі словом «diable». Непредикативні, семантично вмотивовані вирази з «diable» відомі із Середніх віків, зокрема, один із найуживаніших виразів такий: «vendre/donner son ame au diable» – conclure avec le diable un pacte selon lequel il accorde certains privilèges pendant la vie terrestre (science, jeunesse, puissance surnaturelle) en échange de la possession et de la damnation éternelle de l'âme; aliéner sa liberté; sa dignité en échange de quelque chose» [8]. Натомість у мініатюрі «Le Joueur généreux» [7, с. 138] непередикативний вислів «bon diable» набуває значення «славний, бравий чоловік».

Фразеологізм «sacrifier à Vénus», або «faire l'amour» – кохати – використано у поезії в прозі «Le Fou et la Vénus» [7, с. 84]. Ця фразеологічна єдність є семантично вмотивованою з непередикативним зв'язком. Фразеологізм виник у часи популяризації римської міфології.

Непередикативний фразеологічний вираз «une langue muette» у «La Chambre double» [7, с. 79] має український відповідник «мовчить як риба у воді» і зрештою є своєрідним оксюмороном. Вираз «penser à la lune» у мініатюрі «Les Bienfaits de la lune» [8, с. 158] є похідним від фразеологізму Рабле «perdre la lune avec les dents» із роману «Pantagruel» (1532).

Фразеологічні звороти з предикативним зв'язком із замкнутою структурою зустрічаються у збірці вкрай рідко. Предикативні фразеологізми у формі незалежного речення являють собою завершені, самодостатні комунікативні одиниці, проте на відміну від звичайних речень, служать на означення одного поняття, творять семантичну єдність. Такі фразеологізми не здатні до словесного поширення, у тексті вони вживаються як окремі повідомлення, репліки і за своїм значенням межують із приказками. Наприклад, фразеологізми із замкнутою структурою у мініатюрі «Chacun sa chimère» («chacun d'eux portait sur son dos une énorme Chimère» [7, с. 83]) чи у «Un plaisant» («en ôtant son chapeau» [7, с. 78]). Семантика виразів бере початок у XVII ст.

Рідкісні фразеологізми, як-от «un bain de multitude» у «Les Foules» [7, с. 94], є зразком фразеологічного зрощення, адже фразеологізм є невмотивованим і непохідним, у його значенні відсутній зв'язок, навіть потенційний зі значенням окремих компонентів. В українській мові йому віддалено відповідає фразеологізм «хоч греблю гати» – велика, надмірна кількість чогось.

У збірці використано низку комунікативних фразеологізмів: «il met également en lumière le role important...» [7, с. 76], «un long chemin a été parcouru...» [7, с. 106], «faire sauter les

barrière...» [7, с. 123] та ін. Власне сама назва «комунікативні фразеологічні сполучення» дає зрозуміти, що їх базовим елементом є дієслово, яке відповідає за семантичну цілісність та смислове наповнення виразу.

До функціональних комунікативних фразеологізмів також належать вирази зі словом «oeil»: «au fond de l'oeil», «rapide comme un coup d'oeil», що є прикладом поєднання порівняння та фразеологізму (дослівно: швидкий як погляд). Крилатий вислів «il y avait dans son oeil» – роздивлятися когось уважно, з цікавістю, не відводячи очей – використано у поезії в прозі «Les Vocations» [7, с. 146]. Фразеологізм є дещо видозміненим. Первинна форма «avoir l'oeil à quelqu'un» зародилася ще у XIV ст. та мала дещо інше звучання, щоправда, зміст залишився незмінним.

Формування акомунікативних фразеологічних поєднань у збірці відбувається за допомогою прийменників «à» і «de» («à l'heure de...»); прийменника «en» («en tout premier lieu»); прийменників «en» і «de» та злитого артикля «au» і «des» («au fil des ans»).

Комунікативна чи некомунікативна властивість фразеологізмів залежить від семантичної цілісності фразеологічної одиниці, адже під нею розуміють внутрішню смислову єдність. Цілісність фразеологічних одиниць зумовлюється переважно метафоричністю чи метонімічністю переосмислення вільного словосполучення. Під час переосмислення такого словосполучення слова, що входять до його складу, де актуалізуються у семантичному відношенні, втрачають при цьому свою предметну спрямованість – здатність поділятися за диференціальними семантичними ознаками. Семантична структура, притаманна фразеологізму як роздільно оформленій одиниці, визначає ще й специфіку фразеологічного значення, яке має особливу якість – відрізняється класичним значенням і репрезентує особливу лінгвістичну категорію.

Семантичні фразеологізми займають важливе місце у поезіях у прозі Ш. Бодлера. Однією з основних ознак семантичних фразеологізмів, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів. Часто це значення немає нічого спільного зі значенням слів, які входять до нього. Так, чи не в кожній мініатюрі Ш. Бодлера зустрічається ідіома зі словом «Dieu», і майже всі вони є семантично вмотивованими фразеологізмами: «mon Dieu», «ô mon Dieu», «grand Dieu», «comme un Dieu», «vrais Dieux», «le Coeur de Dieu», «entre l'homme et Dieu», «bon Dieu», «que Dieu vous garde», «que Dieu vous aide» та ін.

Французька фразеологія багата стійкими виразами, що містить слово «Dieu». Щодо структурування, то ця лексема може входити до різних за формою стійких словосполучень – від простих еліптичних конструкцій до двоскладних речень. Стосовно прислів'їв та приказок, найчастіше вони є складними синтаксичними одиницями. Смислове наповнення цих конструкцій найчастіше розкриває стосунки людини і Бога, Його вплив на долю людей. Особливістю таких фразеологізмів є сакральний характер, наявність інформації про світ та менталітет французького народу.

Висновки. Фразеологізми забезпечують образність висловленої думки, стають невід'ємною частиною художнього сприйняття дійсності. У поезіях у прозі Шарля Бодлера виокремлено фразеологізми за трьома категоріями: структурні, функціональні та семантичні. Аналіз фразеологізмів у творах французького митця переконує, що фразеологія художнього твору виступає одним із чинників формування

ідіостилю письменника. Лінгвостилістичне вивчення текстів поезій у прозі потребує подальших студій у сфері лексики, морфології, стилістики, а також типологічних особливостей, що визначають індивідуальну формулу жанру поезії в прозі, розроблену Шарлем Бодлером.

Література:

1. Бігун О.А. Типологія жанру поезії в прозі (французька та українська літератури кінця XIX – початку XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О.А. Бігун. – Тернопіль, 2008. – 20 с.
2. Бодлер Ш. Письма; [пер. с франц., вступ. статья и примеч. И. Карабуненко] / Шарль Бодлер // Вопросы литературы. – 1975. – № 4. – С. 215–253.
3. Назарян А.Г. История развития французской фразеологии: [учеб. пособие] / А.Г. Назарян. – М.: Высшая школа, 1981. – 189 с.
4. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови: [монографія] / Л.Г. Скрипник. – К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.
5. Степанов Ю.С. Французская стилистика: [учеб. пособие] / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 2002. – 359 с.
6. Чекалина Е.М. Лексикография французского языка: [учеб. пособие] / Е.М. Чекалина. – СПб: Изд. дом СПб ун-та, 2007. – 276 с.
7. Baudelaire Ch. Le Spleen de Paris. Petits poèmes en prose / Ch. Baudelaire. – Paris : GF Flammarion, 1987. – 224 p.
8. Dictionnaire français de definitions et de synonymes: [Source électronique]. – Disponible sur le site: <http://dictionnaire.reverso.net/francais-definition>.

Бігун О. А. Фразеологія стихотворений в прозі Шарля Бодлера

Анотація. В статті аналізуються структурно-семантичні аспекти фразеологізмів в прозі Ш. Бодлера. Исследование раскрывает особенности взаимодействия парадигматики и синтагматики литературного произведения. Анализ фразеологизмов в произведениях Ш. Бодлера демонстрирует важность фразеологии в формировании идиостиля писателя.

Ключевые слова: стихотворения в прозе, фразеологизмы, стилистика, идиостиль, Шарль Бодлер.

Bihun O. Phraseology of the prose poems by Charles Baudelaire

Summary. The article deals with the structure and semantic aspects of phraseological units in prose by Charles Baudelaire. The research unfolds a nature of the paradigmatic and syntagmatic interaction in a literary work. The phraseological analyses prove that the phraseological units are an important attribute of prose poem's stylistic aspects.

Key words: prose poems, phraseological units, stylistic, individual style, Charles Baudelaire.

Бубнов Д. В.,
*аспірант кафедри теоретическої
и прикладної фонетики англійського мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЕННОСТИ МЕЛОДИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ РЕЧИ ИРЛАНДЦЕВ

Аннотация. Стаття присвячена аналізу мелодических характеристик англійської мови ірландців. Ситуація двомовності, що існує в Республіці Ірландія і Північній Ірландії, вплинула на функціонування англійської мови. В мові досліджуваних інформантів виявлені як загальноірландські мелодическі особливості, так і специфічні характеристики, що виступають маркерами територіальної приналежності.

Ключевые слова: ірландці, мелодическі характеристики, двомовність, маркер, територіальний.

Постановка проблеми. Мовна ситуація в Ірландії має ряд особливостей, які є загальними для кельтських регіонів Великої Британії. Дані особливості пов'язані з історією завоювання Англією кельтських територій і з поступовим поширенням англійської мови і культури серед історично кельтського населення, а також з зміною настроїв в суспільстві і боротьбою жителів регіонів (Уельс, Ірландія, Шотландія) за визнання їх національної ідентичності.

Англійська мова проникла на територію острова Ірландія в XII в. з першими британськими поселенцями і стала використовуватися поряд з ірландською мовою. В період двомовності англійська мова поступово витісняла ірландську з багатьох сфер функціонування, з XVII в. до початку XX в. вона виступала єдиним офіційним мовою Ірландії [1].

В результаті політичного конфлікту, пов'язаного з відокремленням шести з дев'яти графств провінції Ольстер, в 1921 г. була створена Північна Ірландія, залишаючись адміністративно-політичною частиною Сполученого Королівства. Таким чином, англійська мова, що обслуговує ірландську націю, в наше час функціонує в двох державах: Республіці Ірландія і Північній Ірландії.

Присвоєння ірландській мові в Республіці Ірландія юридического статусу першого офіційного мови (first official language) в 1937 г. суттєво не вплинуло на її фактичне положення меншості мови в екzoglossном суспільстві країни [1].

Сосуществование і взаємний вплив мов в ситуації двомовності неминуче тягне за собою їх взаємний вплив і появу змін в кожному з них на всіх рівнях мовної системи. Англійська мова, що функціонує на острові Ірландія, набула раніше нехарактерні риси. Таким чином, ірландська різновидність англійської мови представляє інтерес як об'єкт лінгвістического дослідження.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідженню функціонування ірландської різновидності англійської мови присвячено не так багато робіт.

Зарубіжні лінгвісти досліджують риси ірландських діалектів в художественних творах; О.О. Куреня розглядає особливості ірландської різновидності англійської мови в художественній літературі і фольклорі Ірландії.

В наше час не існує комплексного дослідження, присвяченого ірландському варіанту англійської мови і здійснюваного на матеріалі живої розмовної мови. Для цілей даного дослідження актуальним представляється виявлення специфічних рис просодії ірландської англійської.

Цілью статті є комплексне описання мелодических характеристик ірландської різновидності англійської мови, аналіз специфічних рис в спонтанній монологіческій мові жителів Північної Ірландії і Республіки Ірландія.

Матеріалом дослідження послужили уривки неготовленої монологіческій мови ірландців, що проживають в різних регіонах. При дослідженні національної різновидності англійської мови в Ірландії слід враховувати, що англійська мова, будучи мовою, що обслуговує кілька територіальних і національних спільнот, представляє собою макросистему, що складається з підсистем національних і територіальних реалізацій. При цьому деякі елементи підсистем є тотожними і утворюють загальне ядро [9].

Изложение основного материала. Розвиток ірландської національної різновидності англійської мови, розглядається в роботі як частина макросистеми общенационального мови, представляє великий інтерес для дослідження. Розходження між ірландською різновидністю англійської мови і британським варіантом присутні на всіх мовних рівнях і мають системний характер.

На розвиток ірландської різновидності англійської мови вплинула історически складене двомовність, функціонування англійської і ірландської мови в суспільстві, їх взаємний вплив.

Причину виникнення двомовності в Ірландії зарубіжний дослідник Е. Хауген бачить в співвідношенні сил двох соціальних груп, одна з яких нав'язує свою мову, а друга відмовляється використовувати її. Так, дослідник зауважує: «Якщо ми бросимо погляд на країни, де білінгвізм став національною проблемою», то ми побачимо, що це зазвичай пояснюється відмовою підкореної положення соціальної групи підкорятися волі домінуючої групи, нав'язуючої свою мову. Співвідношення сил між переможцем і переможеним, між корінним населенням і іммігрантами, між вищими і нижчими класами – ось що породило білінгвізм в його звичайному значенні» [3].

О.О. Куреня вважає, що ситуація двомовності в Республіці Ірландія збережеться, цитує точку зору Е.Г. Куїна, з якої, якщо одна мова витісняється другою, завжди присутня ситуація двомовності, тобто не відбувається ні повного витіснення першого мови, ні повного прийняття другого [11, с. 126]. Це, по думці О.О. Куреня, дозволяє сподіватися на збереження ірландської мови. Автор ґрунтує своє припущення на тому факті, що, хоча ірландська мова в Ірландії не є в наше час соціально востребованою, вона залишається символом відродження ірландської культури і національного самосвідомості.

В современной Республике Ирландия две трети населения не говорит по-ирландски. По данным последней переписи населения, около трети ирландцев владеет и английским, и ирландским, при этом, однако, не учитывается, насколько свободно они говорят на ирландском языке и в каких сферах коммуникации используют его [12, с. 1093].

Однако английский язык, на котором говорят ирландцы, отличается от британского варианта английского языка. Исследователи (П. Траджилл, Э. Хауген, Дж. Эдвардс, Л. Блисс выделяют две разновидности ирландского английского: литературную (Hiberno-English) и разговорную (Anglo-Irish). Литературный ирландский английский язык имеет свои особенности, хотя и приближается к британскому стандарту. В разговорном ирландском варианте английского языка присутствуют как черты диалектов английского языка, так и черты ирландского языка. Отношение к этим разновидностям языка в обществе различается. Таким образом, можно говорить о диглоссии в Ирландии.

Отечественный лингвист Е.А. Селиванова разделяет понятие «диглоссия» на внутреннюю и внешнюю: «У першому значенні диглосією є різновид мовного стану особистості, коли вона володіє двома чи більше формами існування певної мови. У другому значенні диглосія є ситуацією функціонування двох стилістично й функціонально розподілених мовних кодів, які можуть сприйматися як одна мова» [2].

Такое значение термина «диглоссия» было впервые представлено Ч. Фергюсоном в 1959 г. А.Д. Швейцер отмечает: «В отличие от билингвизма диглоссия не исчезает полностью и на высших ступенях социальной иерархии. Меняются лишь ее формы» [4, с. 120].

Исследования социолингвистической ситуации в Ирландии показали, что диглоссия остро проявлялась в XVIII в., когда ирландский язык вытеснялся из различных сфер употребления.

Благодаря длительной освободительной борьбе ирландский язык вновь обрел престиж в XX в., став символом национального самосознания, на нем создано много художественных произведений, знание ирландского языка является обязательным требованием для получения высоких административных должностей.

Результат проведенного комплексного аудиторского исследования показывает, что в речи жителей Ирландии можно выявить как общеирландские особенности мелодического контура, так и специфические характеристики, выступающие маркерами территориальной принадлежности.

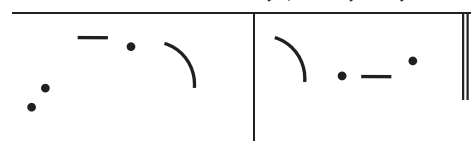
Анализ проводился следующим образом. Для проведения первичного исследования был выбран аудиторский анализ, который заключался в том, что речь каждого из исследуемых информантов была представлена аудиторам, владеющим навыками аудирования.

Каждое высказывание было разделено на синтагмы, в каждой из которых выделялись такие структурных элементы, как терминальный тон и шкала (terminal tone and Head). В основу классификации терминальных тонов положено направление движения тона. В исследовании выделялись простые тоны – нисходящие, восходящие, ровные и два сложных тона – нисходяще-восходящий и восходяще-нисходящий.

Полученные данные по частотности использования терминального тона в речи ирландцев выявили следующую закономерность. Основными терминальными тонами в речи исследуемых информантов является восходящий и нисходяще-восходящий терминальные тоны (33% и 34% соответственно).

Например, фрагмент высказывания из речи 70-летней жительницы Северной Ирландии, учительницы:

I was 'born in \Derry | 'Derry 'city

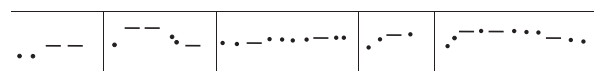


В следующем примере из речи студентки из графства Антрим представлена частотность нисходяще-восходящего и восходящего тонов.

...but I'm originally from ^Belfast | the 'place I 'live is just 'outside of ^Belfast | more to the north | so I would probably have 'slight 'influence of a 'County 'Antrim, accent



Ровный тон представлен в данной работе в 22% случаев и доминирует в речи студента из Бэлиутера в Северной Ирландии... *and the first time | we went down to the town you know first time away, on holiday, without my parents, my friend and I had our own apartment...*



Как отмечают исследователи, ровный тон часто встречается в речи молодых людей, не владеющих просодическими моделями родного языка, не умеющими семантически правильно выражать свои мысли [5].

Результаты проведенного аудиторского исследования частотности употребления терминальных тонов в речи ирландцев показали, что ирландцы – как мужчины, так и женщины – чаще используют в неподготовленной речи сложные терминальные тоны. Так, исследование нисходяще-восходящего терминального тона объясняется нежеланием говорящего звучать слишком категорично, а также спонтанным характером исследуемого материала.

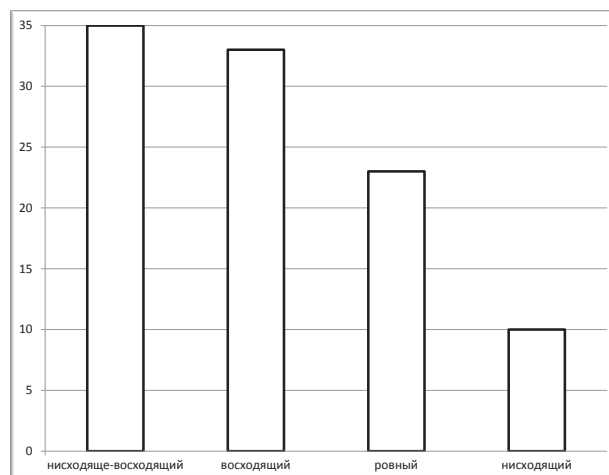


Рис. 1. Частотность употребления основных терминальных тонов в речи ирландцев

Результаты исследования частотности употребления основных видов шкал показали, что наиболее частотным является ровное и восходящее движение мелодического контура шкалы (рис. 2).

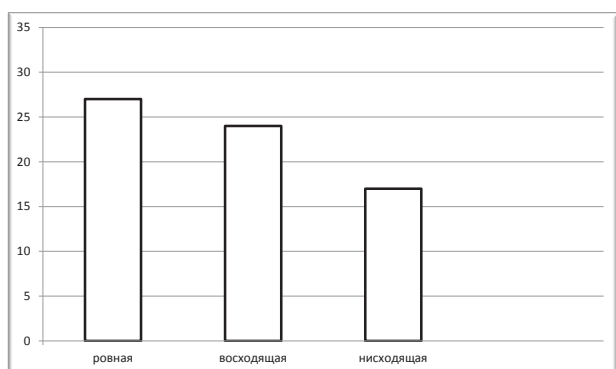


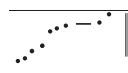
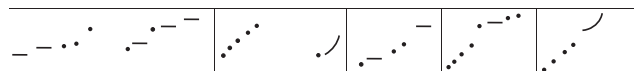
Рис. 2. Частотность употребления основных видов шкал в речи ирландцев

Представленные на рис. 2 результаты перцептивного анализа указывают на превалирование ровной и восходящей шкал по сравнению с другими видами шкал (26% и 24% соответственно).

Высокий процент употребления восходящей шкалы, несмотря на монологический характер исследуемых речевых отрезков, объясняется особенностями просодии кельтских языков (валлийский, североирландский), в которых высока частотность восходящей мелодии.

Рассмотрим пример из речи жительницы Дублина, в которой превалирует восходящее движение шкалы.

'That's probably about { h m m , ' 15 ' years ' ago } u m , many years ago anyway } and ' then | I ' worked in ' London and I have been in England for ... | was in England ' for ... | m m , good grief , probably about ' 15 years ...

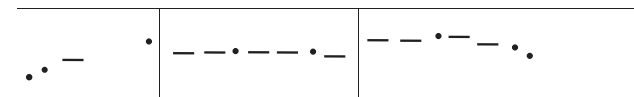


Высокая частотность восходящей шкалы объясняется определенной степенью неуверенности, колебаний говорящего, временным дискомфортом, вызванным воспоминаниями, которые влияют на просодическое оформление речи говорящего.

В речи ирландцев преобладают ровные шкалы, что, во-первых, связано с незмоциональным характером речи, которая затрагивает бытовую тематику, и преобладанием разговорного стиля ведения беседы.

Например:

So it-went { u h } -went-out to-like-loads of-bars, | -got -loads of-free-shots everywhere...



Выводы. Таким образом, проведенное исследование частотности употребления основных видов шкал и терминальных тонов в просодической структуре ирландской речи указывает на эмоционально нейтральный характер речи исследованных информантов, раскрывает своеобразие ирландского варианта английского языка в области просодии, свидетельствует о том, что степень владения языком влияет на проявление просодических особенностей речи.

Перспективным направлением дальнейшего исследования является анализ просодических особенностей речи ирландцев с учетом таких социальных факторов, как гендер и возраст.

Литература:

1. Куреня О. О. Особенности ирландского варианта английского языка в художественной литературе и фольклоре Ирландии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / О.О. Куреня. – М., 2009. – 18 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-Київ, 2006. – 411 с.
3. Хауген Э. Языковой контакт ирландского с английским А. К. Жолковского / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. VI. Языковые контакты / под ред. В.Ю. Розенцвейга. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61–80.
4. Швейцер А.Д. Современная социолінгвістика. Теория, проблемы, методы / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1976. – 176 с.
5. Яскевич В.В. Взаимодействие факторов фонетического варьирования (в чтении и спонтанной речи взрослых и подростков в американском варианте английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / В.В. Яскевич. – Минск: Минский государственный лингвистический университет, 2007. – 20 с.
6. Bliss A. English in the South in Ireland / A. Bliss // Language in the British Isles / ed. by P. Trudgill. – Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melburn, Sidney. – Cambridge University Press, 1984.
7. Edwards J. Irish and English in Ireland // Language in the British Isles / ed. by P. Trudgill. – Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melburn, Sidney. – Cambridge University Press, 1984.
8. Ferguson C.A. Diglossia / C.A. Ferguson // Word, 1959. – Vol. 15. – #2. – P. 325–340.
9. Hockett C.F. A Course in Modern Linguistics / C.F. Hockett. – New York: Macmillan, 1968. – 621 p.
10. Trudgill P. Dialects in Contact / P. Trudgill. – Oxford: Katerprint Co. Ltd, 1986. – 174 p.
11. Quin E.G. The Collectors of Irish Dialect Material // The English language in Ireland / ed. by D. O'Muirthe. – Cork, Dublin: The Mercies Press, 1978. – P. 115–127.
12. Willson T.M. Ireland // Countries and their Cultures. – Vol.2 / ed. by M. Ember and C.R. Ember. – New York: Macmillan Reference USA, 2001. – P. 1091–1103.

Бубнов Д. В. Особливості мелодійної складової частини мовлення ірландців

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мелодійних характеристик англійського мовлення ірландців. На функціонування англійської мови в Республіці Ірландія та Північній Ірландії впливає ситуація двомовності. У мовленні досліджуваних інформантів виявлені як загальноірландські мелодійні особливості, так і специфічні характеристики, що є маркерами територіальної приналежності.

Ключові слова: ірландці, мелодійні характеристики, двомовність, маркер, територіальний.

Bubnov. D. Peculiarities of melodic component of the Irish Speech

Summary. The article is devoted to the analysis of melodic characteristics of the English speech in Ireland. Bilingual situation in the Irish Republic and Northern Ireland influenced English Language functioning. In the speech of the analyzed informants features of the both general melodic Irish and specific ones, which serve as markers of territorial belonging were defined.

Key words: the Irish, melodic characteristics, bilingual situation, marker, territorial.

Галянт Г. В.,
кандидат філологічних наук,
преподаватель английского языка кафедры английского языка № 1
Национального университета «Одесская морская академия»

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК МЕХАНИЗМ ВЛИЯНИЯ НА КОММУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация. Статья является попыткой показать непрерывную трансформацию языка в современном обществе посредством возникновения, развития и проникновения во все сферы жизни социальных сетей, а также их влияние на появление нового подтипа языка – сетевого. Систематическое изучение и анализ аббревиатур, акронимов и неологизмов, заимствованных из других языков, позволяет проследить, насколько меняется лексический состав языка. Кроме того, интерес также представляет семантика и полисемия лексем, развитие наиболее актуальных семантических полей и лексических отношений внутри них. Статья раскрывает понятие сетевого языка.

Ключевые слова: социальные сети, процесс глобализации, диффузия инноваций, текстинг, неологизм, акроним, аббревиатура, сетевой язык.

Постановка проблемы. Современный мир невозможно представить без всемирной паутины, плотно засевшей в домах и «карманах» людей. Человечество и виртуальная реальность неразрывно связаны между собой. Всё больше и больше людей предпочитают виртуальное общение живому, поэтому возникает такой подтип языка, как *сетевой*, который предполагает живое общение и классическую письменную коммуникацию. Коллаборация краткости первого и точность второго дают возможность сетевому языку стать в некоторой степени совершенным, т. к. он помогает экономить время для передачи информации. Иными словами, краткое слово ок, состоящее из двух букв, передаёт согласие, вмещённое в слово из шести букв – хорошо, а его т. н. сородич к и вовсе сократил это положительное решение до одной буквы. Насколько такого рода сокращения несут в себе положительный аспект для вербальной функции языка, понять сложно, ведь заключительным этапом любой инновации является именно новый виток для развития человечества.

Процесс диффузии *сетевого* языка зависит от ряда факторов. Проведённый анализ показывает целесообразность управления ассимиляцией *сетевого* языка в повседневную речь, что и определяет актуальность исследования.

Объектом исследования является *сетевой* язык как вид нового языка среди аналоговой эпохи, а также поколения *digital*.

Предметом исследования послужили аббревиатуры, акронимы, неологизмы, встречаемые в социальных сетях *Twitter*, *Facebook*, *Instagram*, как феномен социальной реальности, отражающий диффузию сетевой коммуникации и современного языка.

Цель исследования – раскрыть роль социальных сетей в конструировании современной коммуникации, а также сделать лингвистический анализ их влияния.

Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

- изучить популярные социальные сети и лексемы, свойственные именно для выбранной сети;

- проанализировать словарные дефиниции основных лингвистических понятий, необходимых для исследования слов, свойственных для данной сети;

- описать прагматическую ситуацию продолжения диффузии инноваций в сетевой коммуникации;

- дать собственное определение понятия *сетевого* языка.

Материалом исследования послужили 38 аббревиатур, взятых из социальных сетей с максимальным количеством пользователей. В список сетей с более чем 100-миллионной аудиторией входят [5]:

Социальная сеть	Аудитория
<i>Facebook</i>	2,010,000,000
<i>YouTube</i>	1,500,000,000
<i>Instagram</i>	700,000,000
<i>Twitter</i>	328,000,000
<i>Reddit</i>	250,000,000
<i>Vine</i>	200,000,000
<i>Pinterest</i>	175,000,000
<i>Ask.fm</i>	160,000,000
<i>Tumblr</i>	115,000,000
<i>Flickr</i>	112,000,000
<i>Google+</i>	111,000,000
<i>LinkedIn</i>	106,000,000

Несмотря на вышеприведенные данные, наши собственные наблюдения показывают, что наиболее популярными среди пользователей являются *Facebook*, *Twitter* и *Instagram*. Именно эти сайты порождают слова, которые проникают в язык и закрепляются в нем, устанавливая новые правила письменной коммуникации (опускаются знаки пунктуации, изменяется орфография, понятие грамотности уходит на второй план), пополняя словарный запас виртуального языка. Под *коммуникацией* украинский лингвист Ф.С. Бацевич понимает смысловый и идеально-содержательный аспект социального взаимодействия; обмен информацией в разнообразных процессах общения. Также учёный пишет, что коммуникация в аспекте знаковых систем является процессом, в котором участники оперируют значениями посредством сообщений, содержащих символы, т. е. проводя операцию с информацией [1, с. 28].

Изложение основного материала исследования. Понятие «социальная сеть» подверглось изучению ещё в 30-е годы прошлого столетия, но оно не было связано с Интернетом

и не представляло собою то, чем является сейчас. Данное понятие было введено социологом Джеймсом Барнсом. Под «социальной сетью» учёный понимал социальную структуру, состоящую из группы узлов, которыми являются социальные объекты, и связей между ними [3, с. 15]. Классическое определение понятия «социальная сеть» принадлежит Д. Бойд. Под ним учёная понимает сетевые услуги, которые позволяют частным лицам строить общественные или полуофициальные профили в пределах ограничений, наложенных системой, определять список других пользователей, с которыми они могли бы общаться и делиться информацией, просматривать и связывать их список контактов с другими, созданными пользователями внутри системы [4, с. 210].

Таким образом, создавая виртуальную жизнь, человечество в эпоху всемирной глобализации формирует и новый *сетевой* язык, словарь которого пополняется ежедневно.

Далее попытаемся разобраться и проанализировать основные понятия *сетевого* языка, а также причины, послужившие толчком для его создания.

Развитие сети Интернет и появление мобильной связи дало возможность быть постоянно на связи и выполнять много функций, находясь на различных расстояниях. Поначалу связь была дефицитным товаром, поэтому поколение *digital* использовало *текст-месседжинг*, или *текстинг*, который подразумевал обмен сообщениями в сети. Один текст-месседж вмещает до 160 символов латиницей, поэтому, если пользователь хотел написать больше, он начинал сокращать. Таким образом, появились первые *интернет-аббревиатуры*, частным случаем которых являются, в свою очередь, *акронимы*. Равным образом язык стал насыщаться и *неологизмами*.

С.И. Ожегов даёт следующее понятие *аббревиатуры*: «Аббревиатура – существительное, образованное из усечённых отрезков слов (напр., исполком, комсомол), из таких же отрезков в сочетании с целым словом (напр., роддом, запчасти), а также из начальных звуков слов или названий их начальных букв (напр., вуз, АТС, МХАТ, ЭВМ, СКВ), сложносокращённое слово» [2].

Под *акронимом* понимается «аббревиатура, образованная из начальных букв слов или словосочетаний (напр., НИИ, АЭС и т. п.)» [2]. Иными словами, *акроним* – это сокращение, которое можно произнести слитно, например: НАТО, ВУЗ и т. д. Это отличает его от аббревиатуры, которую произносят «по буквам», например: СБУ – «эс-бэ-у». Некоторые *акронимы* становятся самостоятельными словами и употребляются как существительные с применением соответствующих падежей, например: ВУЗ, ВУЗа, ВУЗу и т. д.

Неологизм – это «новое слово или выражение, а также новое значение старого слова» [2].

Модели словообразования и заимствования представляют не только теоретический, но и практический интерес. Технологический прогресс вынуждает общество приспосабливаться к новым условиям и создавать *сетевой* язык, в основном состоящий из сокращений. Возникновение новейших функций в мобильных телефонах вводит в *сетевой* язык такие понятия, как *интегрированная камера*, *пиксель*, *полифония*, различные аббревиатуры: *GPRS*, *GPS*, *SMS*, *WIFI*, *WAP*, *USB* и т. д. Под влиянием всех этих факторов находит применение понятие об экономии языковых и слуховых усилий для сокращения фразы до ясной по своему контексту, чтобы передать большой объём информации своему оппоненту. Различные стилисти-

ческие приёмы, закон языковой компрессии, методы словообразования, аксиологический подход к произношению дают импульс к качественным преобразованиям сетевого общения.

Опишем преобразования, которые имели место в англоязычной коммуникации. Например, *text message* плавно переходит в *txtmsg*, *thank you* – в *thx* и т. д. Такой стиль слияния словосочетаний, при котором части слова пишутся без разделителей и с большой буквы, называется *CamelCase*, он же *Верблюжий Регистр*, т. к. стиль написания слова напоминает горбы верблюда. Изначально, *CamelCase* использовался только программистами для написания Java приложений. Со временем через социальные сети данный стиль общения попадает в массы и приобретает всеобщую популярность. Например:

- 1LuvU4ever – I Love You Forever;
- Da0fWk – Day of Week.

Конвенция такого языка убеждает пользователей, что употреблять его можно только в случае, если это словосочетание, а не составное слово. Так, например, слово *motor cycle* нельзя трансформировать в *motorCycle*, а *phone number*, содержащее пробел, подчиняется данному правилу.

Акронимы прижились в среде письменной коммуникации пользователей интернет. Платформой для их возникновения послужила сеть *Twitter*, которая является микроблогом, где пользователи могут делиться событиями из личной жизни посредством видео, фото, а также фраз, лимитированных 140 знаками. Как и у других социальных сетей, у *Twitter* есть свой словарь терминов, присущих только его пользователям. Наиболее известным является слово «tweet», которое в переводе на русский язык означает «птичий щебет». Однако название сети происходит от лексемы «twit», которая, в свою очередь, означает *копкость, насмешка, упрёк*. При этом фирменный знак сети *Twitter* – силуэт птицы, который предполагает *распространение информации посредством щебета*. Приведём список наиболее употребляемых сокращений в данной социальной сети:

- Ab/abt – *about* (сокращённый предлог «о», акроним);
- B/c – *because* (сокращённый предлог «потому что, так как», акроним);
- B4 – *before* (сокращённый предлог «до», акроним);
- BFN – *bye for now* (сокращённое словосочетание «до свидания», аббревиатура);
- Da – *the* (определённый артикль, неологизм);
- EMA – *e-mail address* («электронный адрес», акроним);
- HAND – *have a nice day* («хорошего дня», акроним);
- TBH – *to be honest* («на чистоту, быть честным», аббревиатура);
- U – *you* («ты», акроним);
- YOYO – *you are on your own* («быть при своём мнении», акроним);
- Cre8 – *to create* («создавать», акроним);
- LOL – *laughing out loud* («смеяться очень сильно над чем-то», акроним);
- OMG – *oh my God* («о, господи», аббревиатура).

Отдельного внимания заслуживает понятие *твит сленг*, которое подразумевает *разговорный язык* сети *Twitter*, быстро принимаемый и распространяемый среди поколения *digital*. Вот лишь немногие примеры такого *разговорного языка* сети *Twitter*:

- Tweet (от англ. *to tweet* – щебетать; сообщение в сети *Twitter* на 140 или менее знаков, неологизм);
- Adventuriter (от англ. *an adventure* – приключение, безрассудно смелый пользователь сети *Twitter*, неологизм);

- Attwicted (от англ. *addicted* – склонный, человек, увлеченный Twitter, неологизм);
 - Bird-of-mouth (от англ. *bird* – птица, *of* – из, *mouth* – рот, распространять новости и информацию посредством Twitter, неологизм);
 - Celebritiesyndrome (от англ. *celebrity* – знаменитость, *syndrome* – синдром, пользователь сети с признаками «звездной болезни», который, по сути, не является популярным и не имеет большого количества подписчиков, неологизм);
 - Dailytwtamin (от англ. *daily* – ежедневный, *vitamin* – витамин, полезная информация для любого пользователя Twitter, неологизм);
 - Egotwistical (от англ. *egotistical* – самовлюбленный человек, эгоцентричный пользователь, который пишет только о себе, неологизм);
 - Follower (от англ. *to follow* – следовать, человек, который подписан на страницу сети другого человека, дословно «следователь», следует или соглашается с мнением другого коммуниканта, неологизм);
 - Hashtag (от англ. *hash* – путаница, *tag* – ярлык, бирка, тег, индексная единица, позволяющая организовать создаваемые темы, объединять единомышленников, а также делать рекламу);
 - Microblog (от англ. *micro* – маленький, микро, *blog* – блог, сетевой дневник, тип блога, который позволяет пользователям публиковать небольшие тексты с информацией; такой тип блога создал вид деятельности, как *microblogging*, позволяющий пользователям сети писать небольшие статьи, которые в случае популярности, позволяют своему создателю посредством рекламы зарабатывать деньги, неологизм);
 - Retweet (от англ. *tweet* – щебетать, распространение информации, которую опубликовал другой пользователь, неологизм);
 - Selfie (от англ. *self* – сам, самостоятельно, портрет самого себя, которой пользователь сделал самостоятельно посредством одной из рук, которой и не видно в кадре, неологизм).
- Twitter также породил понятие *хештег* (#, *hashtag*, *hashtag*), который используется для упорядочивания тем, создавая тренд и привлекая больше пользователей к обсуждению определенной темы. В 2012 году *хештег* был признан словом года. С понятием *хештег* и *селфи* ассоциируется ещё одна популярная социальная сеть – *Instagram*. Это бесплатная платформа для публикации фото из жизни. Данная сеть дала новый виток транслитерации английского алфавита в другие языки. Проиллюстрируем примером: ни у кого более не вызывает удивления такие словосочетания, как *запостить лук* (от англ. *to post a look*), которое означает разместить фото в том образе (причёска, обувь, одежда, аксессуары), в котором человек находится в данный момент. От этого выражения происходит лексема *look book*, которая подразумевает интернет-каталог образов, отобранных по коллекциям, сезонам и т. д. Если человеку нравится какая-либо вещь, он, вместо привычного *мне нравится*, скажет *лайк* (от англ. *Like*), который является транслитерированным словом и ассимилирован в нашу речь благодаря соцсетям. *Like* называют своеобразным акронимом, т. к. он состоит из одного слова, выражая положительное отношение к чему-либо. Выделять *Instagram-термины* возможно благодаря хештегу. Приведём примеры употребления наиболее популярных:
- #LB – *like back* (лайкни мое фото взамен на мой лайк на твоём, используется как призыв для того, чтобы увеличить число фолловеров и лайков на своей странице в интернет сети, аббревиатура);

- #OOTD – *outfit of the day* (модный образ дня, используется, если человек одет особенным образом, в отличие от остальных дней, является наиболее используемым модными блоггерами, составляющими ежедневно новые наряды, аббревиатура);
- #regram – лексема, означающая тоже самое, что и *retweet* в сети *Twitter*, т. е. стремление распространить информацию, а точнее фото, т. к. слово содержит корень *gram* от *Instagram*, неологизм);
- #WCW – *woman crush Wednesday* (среда женщин, которых мы обожаем, призывает пользователей делиться фотографиями женщин, которыми они восхищаются, и делать это по средам, аббревиатура);
- #SS – *selfie Sunday* (призыв делать фото самих себя по воскресеньям; по недавней статистике данный хештег использовался более 10 миллионов раз, аббревиатура);
- #IG-Instagram (социальная сеть, онлайн платформа, наиболее ассимилируемое интернет-слово наравне с *селфи*, *лук*, *постить* и др., акроним);
- #fitspo (*fit* – подходить, быть годным/угодным, также сокращение от *fitness*, вторая часть слова – *spo*, сокращённое от *sport*, т. е. ведение правильного и здорового образа жизни, а также призыв таким хештегом под своими фото остальных делать то же самое, неологизм).

Большое количество пользователей не могло не отразиться в лингвистике всех языков, т. к. коммуниканты, как правило, транслитерируют и заимствуют слова из других языков, омонимизируя и калькируя слова, которые они увидели или услышали в видео. Далее за словом закрепляется *хештег*, и, если слово фонетически удачно сложено или синтаксически интересно звучит, оно начинает набирать популярность и просачивается в другие языки, а затем закрепляется и в разговорных словарях.

Facebook – ещё одна из наиболее посещаемых онлайн платформ, богатая на неологизмы, аббревиатуры и акронимы. Приведём список слов, характерных для данной социальной сети:

- Френд (от англ. *friend* – друг, неологизм);
- Френдзона (от англ. *friend zone* – ситуация безответной любви со стороны одного из пользователей/друзей, неологизм);
- BF (от англ. *boyfriend* – мужчина, с которым женщина состоит в платонических, романтических или сексуальных отношениях, акроним);
- IMO (от англ. *in my opinion* – по моему мнению, аббревиатура);
- TBT (от англ. *throw back Thursday* – аббревиатура, используемая при размещении старого фото, чтобы подчеркнуть давность);
- FB (от англ. *Facebook* – социальная сеть, дословно означающая книга с лицами, аббревиатура).

Мы перечислили малую часть наиболее употребляемых и транслитерируемых в нашу речь интернет-заимствований. *Запостить*, *зафоловить*, *сфоткать*, *зачекиниться*, *лавать*, *треш*, *юзать* поглощают и заменяют привычные для нас слова, что обусловлено модными тенденциями, а также процессом глобализации современного мира, которая требует сокращать объём передаваемой информации за ту же, что и раньше единицу времени. Активный поток заимствований из английского языка окончательно закрепляет за ним статус языка международного общения, о чем свидетельствует абсолютное преобладание англицизмов из всех неологизмов.

Выводы. Предпринятая в статье попытка проанализировать социальные сети и элементы современного общения позволяет нам сделать вывод, что сетевой язык является выражением интеллектуального потенциала человечества XXI века, без него не обходится ни одно современное теле- и радиовещание. С нашей точки зрения, социальная сеть, как новая система коммуникации, деформирует классический вариант письменного языка таким образом, что его видоизменения несут в себе деструктивный характер. Как результат, условия взаимодействия, предложенные социальной сетью, и коммуникат создают такую коллаборацию, которая ведет к неизбежной трансформации языка. Сеть же, в свою очередь, видоизменяет, интегрирует и создает новые рамки лингвистических диффузий языка.

В своём анализе мы лишь хотели описать язык как непрерывно развивающуюся систему жизнедеятельности человека. Таким образом, не используемые ранее *аббревиатуры, акронимы и неологизмы* создают современное ежедневное общение как в сети, так и в реальной жизни.

Литература:

1. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф.С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 344 с.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1984. – 797 с.
3. Barnes J. Class and Committees in a Norwegian Island Parish / J. Barnes // Human Relations. – 1958. – P. 39–58.
4. Boyd D. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship / D. Boyd, N. Ellison // Journal of Computer-Mediated Communication. – 2007. – Vol. 13. – No. 1. – P. 210.
5. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://www.dreamgrow.com/top-15-most-popular-social-networking-sites/>.

Галаянт Г. В. Соціальні мережі як механізм впливу на комунікативний простір сучасного суспільства

Анотація. Стаття є спробою показати безперервну трансформацію мови в сучасному суспільстві за допомогою виникнення соціальних мереж, їх розвитку та проникнення в усі сфери життя, а також вплив на появу нового підтипу мови – мови мереж. Систематичне вивчення й аналіз аббревіатур, акронімів і неологізмів, запозичених з інших мов, дає змогу простежити, наскільки змінюється лексичний склад мови. Крім того, інтерес також становить семантика й полісемія лексем, розвиток найбільш актуальних семантичних полів і лексичних відносин усередині них. Стаття розкриває поняття мови мереж.

Ключові слова: соціальні мережі, процес глобалізації, дифузія інновацій, текстинг, неологізм, акронім, аббревіатура, мова соціальних мереж.

Galiant G. Social networks as a mechanism of influence on the communicative space of modern society

Summary. This article is an attempt to show the continuous transformation of language in modern society through the emergence, development and penetration of social networks into all spheres of life, as well as their influence on the emergence of a new language subtype – network language. Systematic study and analysis of abbreviations, acronyms and neologisms borrowed from other languages, allows us to see how much the lexical composition of the language is changing. In addition, the semantics and polysemy of lexemes, the development of the most relevant semantic fields and lexical relations within them, are also of interest. The article reveals the notion of network language.

Key words: social networks, globalization process, diffusion of innovations, texting, neologism, acronym, abbreviation, network language.

Грабовська І. В.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СЕМАНТИКИ МЕТАКОМУНІКАТИВНИХ ПИТАНЬ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглядається методологія дослідження семантики метакомунікативних питань в англійському діалогічному дискурсі. Визначається семантична структура метакомунікативних питань як засобу організації діалогічного дискурсу на стадіях установлення, підтримування та завершення мовленнєвого контакту. Доведено, що метакомунікативні питання є десемантизованими питальними висловленнями, стереотипними клішованими фразами, які легко замінюються конвенційними невербальними засобами.

Ключові слова: метакомунікативне питання, комунікативне питання, десемантизація, мовленнєвий контакт, фатичний дискурс.

Постановка проблеми. Лінгвістична семантика посідає провідне місце в широкому спектрі досліджень одиниць системи мовлення, зокрема питальних висловлень. Деякі дослідники виділяють категорії: а) чистих питань і речень перехідного – від питання до повідомлення – характеру [12, с. 394]; б) питальних речень, які за своїм комунікативним призначенням виражають питання, та інтерогативів – речень, що мають питальні елементи у своїй структурі, але необов'язково виражають запит інформації [9]; в) інформативних питань, що задаються з метою отримання невідомої інформації, та неінформативних, емоційно-експресивних питань [14]; г) речень зі стандартною семантикою, що виражають власне питання, на противагу різного роду ідіоматичним питальним реченням – риторичним питанням, питанням-проханням, питанням-пропонуванням, питанням-обговоренням, перепитам, рефлексивним питанням та емоційним питанням (питанням-здивуванням) [11, с. 233]. Тобто питальне речення не завжди вживається у своїй первинній прямій функції запиту інформації і здатне виражати безліч комунікативних і модальних значень. До такого типу питань зараховуємо метакомунікативні питання.

Уперше метакомунікативна природа окремих типів питань була виявлена в праці Т.Д. Чхетіані [17, с. 100], яка ввела поняття метакомунікативного питання не як інформативно-, а як контактопошукового. Незважаючи на те, що метакомунікативні питання містять у своїй структурі питальні елементи, за змістом вони є твердженнями й не виражають запиту інформації. Це псевдопитання (pseudo-questions) [23, р. 127], або квазіпитання (quasi-questions) [18, р. 56], тобто метакомунікативні питання – це мовленнєві одиниці, що є питальними за формою й метакомунікативними за змістом, основними прагматичними функціями яких є встановлення, підтримування та завершення мовленнєвого контакту.

Однак системне дослідження семантики метакомунікативних питань із залученням методів семантичного й контекстуально-ситуативного аналізів не проводилося.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо функціонально-комунікативний аналіз питальних речень проводиться на основі дослідження їх ролі в мовленнєвій діяльності, то семантичний аналіз питальних речень здійснюється на основі критерію

спрямованості чи неспрямованості питань на отримання невідомої інформації. В аспекті семантики питальних речень традиційно виділяють: а) інформативно-пошукові, або власне-питання, що мають на меті запит інформації та отримання відповіді; б) псевдоінформативні, або невластиві-питання, що не мають на меті запиту інформації [7, с. 3; 8, с. 15–16; 10, с. 75; 13, с. 18].

Ми не цілком погоджуємося з поділом питань на інформативні та псевдоінформативні, критерієм диференціації котрих є запит інформації. Більш точним, на нашу думку, буде визначення їх як інформативно-пошукових і інформативно-непошукових питань. Останні радше псевдопитальні, ніж псевдоінформативні, оскільки стверджують певну інформацію в питальній формі.

Інформативно-пошукові питання спрямовані на з'ясування певної прогалини в компетенції мовця, тобто на отримання відповіді, що задовольняє її відсутність. Наприклад:

(1) *Gabe: When are we gonna put up the Christmas tree?*

Holly: This week (D. Macomber. Call Me Mrs. Miracle, p. 127).

У дослідженні такі питання, основною метою яких є отримання від адресата невідомої адресантові інформації, ми називаємо комунікативними. На противагу комунікативним, метакомунікативні питання є псевдопитаннями в тому розумінні, що вони не містять запиту інформації. Метакомунікативні питання за змістом є твердженнями, а за формою – питаннями. Опора на метакомунікативні питання дає змогу виявити позицію чи мету самого мовця стосовно предмета запиту, що є радше констатацією, ніж запитом, і підказує слухачеві відповідь на питання. Отже, метакомунікативні питання тлумачимо як такі, що не передають, а лише сприяють передаванню пропозиційно значущої інформації й обслуговують контактоустановлення, контактопродовження та розмикання мовленнєвого контакту як системи зв'язків акустичного, психологічного й соціально-етикетного характеру, що забезпечує успішний перебіг процесу комунікації.

Дослідження семантики метакомунікативних питань відбувається із залученням методів *семантичного* та *контекстуально-ситуативного аналізів*. Виявляючи функціональну й категоріальну специфіку метакомунікативних питань, неможливо залишити поза увагою проблему значення цих питальних висловлень, оскільки послідовність «функція – структура – значення» [15, с. 56] є сукупністю суттєвих ознак, які дають підставу для виділення метакомунікативних питань як особливих функціонально-семантичних одиниць системи мови.

За вихідне обрали визначення поняття «значення» як: 1) «відображення предмета дійсності (явища, відношення, якості, процесу) у свідомості, що стає фактом мови внаслідок установлення постійного й нерозривного його зв'язку з певним звучанням, у якому воно реалізується, це відображення дійсності входить до структури слова (морфеми) як його внутрішній план (зміст), щодо якої звучання цієї одиниці мови виступає як матеріальна оболонка, необхідна не

тільки для вираження значення та повідомлення його іншим, а й для самого його виникнення, формування, існування й розвитку» [2, с. 161]; 2) «ознаки, спільної для всіх ситуацій, у яких мовець може вимовити мовну одиницю, і всіх реакцій, які вимовляння одиниці мови в ситуаціях певного типу викликає в слухача» [2, с. 161]. Ці два визначення поняття «значення» в сукупності охоплюють те, що є суттєвим, з одного боку, для питального висловлення (в мовленні), а з іншого боку, для стереотипного питального речення (в мові).

Контекстуально-ситуативний аналіз залучено для виявлення дискурсивних смислів метакомунікативних питальних висловлень і цілей комунікантів, визначення статусної та рольової структури інтеракції. Для нашого дослідження важливим є висновок В.Г. Гака [6, с. 22], що референтом висловлення є ситуація, тобто сукупність елементів, що наявні у свідомості мовця в об'єктивній дійсності в момент «промовляння», які зумовлюють певною мірою відбір мовних одиниць під час формулювання самого висловлення. Під час розгляду семантики метакомунікативних питань враховували: а) семантику сукупності одиниць однієї тематичної групи – узагальненого смислу синонімічного ряду метакомунікативних питань; б) семантику кожної одиниці як представника класу ситуацій; в) семантику питального висловлення – вияву одиниці в конкретній комунікативній ситуації в момент «промовляння».

Метакомунікативні питання, окрім вираження певного інтересу комуніканта до повідомлення співрозмовника, формально не припиняють бути питаннями й тому вимагають певної реакції співрозмовника. Подібно до комунікативних питань, основною метою яких є отримання необхідної для адресанта інформації, метакомунікативним питанням властива семантика волевиявлення, що спонукає до отримання респонсивної реакції (response за Е. Гоффманом [20, р. 35]) – сигналу, що свідчить про наявність контакту (*Oh, yes, how interesting*), а не інформативно значущої відповіді (reply в термінах Е. Гоффмана [20, р. 35]). Іншими словами, в отриманні не інформації як вербального інформативно-значущого повідомлення, а метайнформації, тобто інформації про інформацію. Наприклад:

(2) *Mr. Za: Just remember to be polite, not to speak out of turn, and that we all owe the Prince the utmost respect and attention, as he is our host and protector. Is that clear to you?*

Aicha: Yes, Mr. Za, it is perfectly clear (I. Tremblay. Aicha).

У семантичному аспекті метакомунікативні питання характеризуються десемантизацією – семантичною спустошеністю. Через повторюваність, високу частотність використання метакомунікативні питання стають автоматизованими в уживанні, клішованими питаннями з нестандартною семантикою [11, с. 233], в термінах інших дослідників трафаретними [14, с. 139], пустими [5, с. 55] питаннями. Через їх високу конвенційність метакомунікативні питання внаслідок десемантизації можуть із легкістю замінюватися невербальними засобами. Підтвердження цьому знаходимо в низці робіт [4, с. 47–50; 16, с. 57; 17, с. 100]. Так, зокрема, підтвердження уваги слухача до повідомлення мовця може бути виражено легким подивом на обличчі, зацікавленим поглядом, що замінює метакомунікативні питання «*Ви можете пояснити?*», наприклад:

(3) *Fleet: It's likely to be the Carpathia.*

[Margaret turned and looked at him in surprise.]

Fleet: That would be the closest ship (K. Iversen. Molly Brown: Unraveling the Myth, p. 27).

Здивований погляд Маргарет замінює метакомунікативні питання «*Ви можете пояснити?*»

З одного боку, метакомунікативні питання є стереотипними десемантизованими питальними висловленнями. З іншого боку, будучи усталеними формулами мовленнєвого етикету з постій-

ною синтаксичною структурою та лексичним наповненням, мовленнєві формули метакомунікативних питань утворюють ряд лексичних синонімів. Крім того, метакомунікативні питання виявляють системну організацію саме на лексико-семантичному рівні, або в термінах А.В. Бондарка [3, с. 22], вони утворюють функціонально-семантичне поле. Підстав для цього є декілька: по-перше, метакомунікативні питання об'єднані спільною функцією (фатичною), по-друге, метакомунікативні питання мають спільну сему (сему контакту). Фатична функція (phatic communion) [19; 21; 22] спрямована на досягнення міжособистісної згоди як встановлення та підтримання атмосфери психологічної близькості протягом усієї мовленнєвої взаємодії й має на меті укріплення зв'язків між комунікантами. У ході опрацювання фактичного матеріалу встановлено, що метакомунікативні питання властиві трьом стадіям мовленнєвого контакту, що визначає їх функції. Залежно від стадії діалогічного дискурсу метакомунікативні питання в дослідженні, відповідно, діляться на контактостановлювальні, контактопідтримувальні та контакторозмикальні.

Семантична структура контактостановлювальних метакомунікативних питань у комунікативній фатичній ситуації «Привітання» може бути представленою умовно так: «адресант сигналізує адресату про те, що хоче вступити з ним/нею в мовленнєвий контакт». Наприклад:

(4) *Jakson: Hi. Mind If I join you?*

Charlie Frost: I only got a few minutes.

Jackson: I just heard part of your broadcast... Mind me asking a question?

What exactly is it... that will start in Hollywood? (R. Emmerich, H. Kloser. 2012).

Контактостановлювальні метакомунікативні питання *Mind If I join you?*, *Mind me asking a question?* містять сему доброзичливості. У метакомунікативних питаннях такого типу наявний також семантичний компонент «під час зустрічі», тобто вказівка на початковий момент мовленнєвої інтеракції.

Семантична структура контактопідтримувальних метакомунікативних питань у комунікативній фатичній ситуації «Продовження розмови» може бути представленою умовно так: «адресант сигналізує адресату про те, що він/вона здійснює фатичне спілкування, адресат підтверджує, що канал зв'язку працює, і він/вона сприймає повідомлення адресанта». Наприклад:

(5) *Ted: Yeah, yeah. Listen I'm going out tonight but I should be home around 11, you wanna come over?*

Annie: Really? Ok. Sure (A. Mumolo. Bridesmaids).

Енні реагує на метакомунікативне питання Теда Really?, перевіряючи, чи справді почуло зрозуміла правильно.

Семантична структура контакторозмикальних метакомунікативних питань у комунікативній фатичній ситуації «Прощання» може бути представленою умовно так: «адресант сигналізує адресату про те, що він/вона має намір завершити мовленнєвий контакт». Наприклад:

(6) *Max: I was going to see it tonight. Do you want to join me?*

Beth: I would love to, but I think you need to do this alone.

Max: No, you're right.

Beth: But I'll see you later?

Max: Sure. After the movie, I'm doing my last radio show. It's going to be all requests. You should tune in (R. Mack, Z. Ordynans. Burning Annie).

У значенні контакторозмикального метакомунікативного питання *But I'll see you later?* спостерігається елемент доброзичливості й часовий момент – завершення контакту, що ускладнений елементом «стосунків» (розставання).

Метакомунікативні питання є усталеними питальними висловленнями, в семантичній структурі котрих відображаються компоненти типової комунікативної фатичної ситуації. Метакомунікативні питання увібрали у своє значення прагматичні дійктичні вказівники «я – ви – тут – зараз» [1, с. 12; 16, с. 69]. Їм властива стійка синтаксична структура та лексичне оформлення. Метакомунікативні питання відображають актуальні інтенції комунікантів у мовленнєвій інтеракції під час установа, підтримання й розмикання мовленнєвого контакту відповідно до соціальних і національно-специфічних норм та утворюють функціонально-семантичне поле мовленнєвого етикету.

Висновки. У плані семантики метакомунікативні питання є десемантизованими, або ж семантично спустошеними питальними висловленнями, стереотипними клішованими фразами, які через свою семантичну збіденість легко замінюються конвенційними невербальними засобами. Метакомунікативні питання позбавлені інформативно-пошукового запиту. Вони не роблять суттєвого внеску у висловлення, проте завдяки їх наявності підсилюється адресованість висловлення, його спрямованість на мовленнєвий контакт. Метакомунікативні питання відіграють важливу роль у репрезентації модусу. Вони можуть маркувати цілий комплекс модусних смислів – авторизацію, персуазивність, емоційну оцінність і згоду.

Література:

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике / И.В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1991. – 140 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 240 с.
4. Вацлавик П. Прагматика человеческих коммуникаций: изучение паттернов, патологий и парадоксов взаимодействия / П. Вацлавик, Д. Бивин, Д. Джексон ; пер. с англ. А. Суворовой. – М. : Апрель-Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2000. – 320 с.
5. Волкова Л.Г. Фатическая функция и синтаксические средства ее реализации: формальный, семантический, коммуникативно-прагматический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Л.Г. Волкова. – Томск, 1998. – 177 с.
6. Гак В.Г. Прагматика, узус и грамматика речи / В.Г. Гак // Методическая мозаика. – М. : ЧПК, 2006. – № 8. – С. 22–32.
7. Гедз С.В. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.Ф. Гедз. – К., 1998. – 17 с.
8. Голубева-Монаткина Н.И. Вопросы и ответы диалогической речи: классификационное исследование / Н.И. Голубева-Монаткина. – М. : Едиториал, 2004. – 200 с.
9. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М. : Иностранная литература, 1958. – 404 с.
10. Красных В.В. Вопросы в дискурсе / В.В. Красных // Лингводидактические аспекты описания языка и гибкая модель обучения. – М., 1997. – С. 75–78.
11. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью / Е.В. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 273 с.
12. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – 8-е изд., доп. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 544 с.
13. Почепцов О.Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.Г. Почепцов. – К., 1979. – 24 с.
14. Рестан П. Синтаксис вопросительного предложения: общий вопрос (главным образом на материале современного русского языка) / П. Рестан. – Осло : Universitetsforlaget, 1972. – 880 с.
15. Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты / Н.И. Формановская. – М. : Русский язык, 1982. – 126 с.
16. Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета / Н.И. Формановская. – М. : Русский язык, 1982. – 191 с.
17. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Т.Д. Чхетиани. – К., 1987. – 203 с.
18. Arliss L.P. Gender Communication / L.P. Arliss. – New York : Prentice-Hall, 1991. – 264 p.
19. Coulmas F. Introduction: Conversational Routine / F. Coulmas. – The Hague : Mouton, 1981. – Vol. 2. – P. 1–17.
20. Goffman E. Forms of Talk / E. Goffman. – Pennsylvania : University of Pennsylvania Press, 1983. – 335 p.
21. Lanham R.A. Handlist of Rhetorical Terms / R.A. Lanham. – California : University of California Press, 1991. – 205 p.
22. Lutzky U. Discourse Markers in Early Modern English / U. Lutzky. – Amsterdam : Benjamins, 2012. – 293 p.
23. Pomerantz A. Compliment Responses: Notes on the Co-operation of Multiple Constraints / A. Pomerantz // Studies in the Organization of Conversational Interaction ; ed. By Jim Schenkein. – New York : Academic Press, 1980. – P. 79–112.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

24. Emmerich R. 2012 / R. Emmerich, H. Kloser. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/2012.html>.
25. Iversen K. Molly Brown: Unraveling the Myth / K. Iversen. – New York : Big Earth Publishing, 1999. – 294 p.
26. Mack R. Burning Annie / R. Mack, Z. Ordynans. – 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Burning-Annie.html>.
27. Macomber D. Call Me Mrs. Miracle / D. Macomber. – Toronto : Mira, 2010. – 256 p.
28. Tremblay I. Aicha / I. Tremblay // Tales of Inhumanity and Retribution. – Bloomington : AuthorHouse, 2009. – P. 1–108.

Грабовская И. В. Интерпретация семантики метакоммуникативных вопросов в англоязычном диалогическом дискурсе

Аннотация. В статье рассматривается методология исследования семантики метакоммуникативных вопросов в англоязычном диалогическом дискурсе. Определяется семантическая структура метакоммуникативных вопросов как средства организации диалогического дискурса на стадиях установления, поддержания и завершения речевого контакта. Доказано, что метакоммуникативные вопросы являются десемантизированными вопросительными высказываниями, стереотипными клишированными фразами, которые легко замещаются конвенциональными невербальными средствами.

Ключевые слова: метакоммуникативный вопрос, коммуникативный вопрос, десемантизация, речевой контакт, фатический дискурс.

Grabovska I. Semantic Interpretation of Metacommunicative Questions in English Dialogic Discourse

Summary. The article focuses on the methodology of semantic interpretation of metacommunicative questions in English dialogic discourse. The paper examines semantic properties of metacommunicative questions as organizational means of dialogic discourse at contact-establishing, contact-maintaining and contact-terminating stages of communicative contact. It is proved that metacommunicative questions are desemantized interrogative utterances, stereotyped clichéd phrases that can be easily replaced by conventional non-verbal means.

Key words: metacommunicative question, communicative question, desemantization, communicative contact, phatic communion.

Гумбаталіева С. М.,
докторант кафедри арабської філології
Бакинського державного університету

ФЛЕКСИИ ОБРАЩЕНИЯ И ИХ ПРИЗНАКИ В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы происхождения и написания обращений (адатов) в арабском языке. С точки зрения арабского языкознания данный раздел грамматики имеет специфические особенности, всегда вызывающие интерес исследователей. Подчеркивается, что, согласно единодушному мнению арабских языковедов, слова, следующие после адатов, могут принимать артикль лишь в четырех положениях. Привносится ясность в флексийные признаки слов, следующих после адатов и принявших артикль. Определяются их морфологические и лексические особенности.

Ключевые слова: обращение, адат, флексия, мураб (склоняемые существительные), мабни (несклоняемые существительные).

Постановка проблемы. При рассмотрении вопроса применения адата обращения в арабском языке привлекает внимание использование артикля в словах-обращениях. «Аль», который считается в арабском языке определительным адатом, привлекал внимание и исследовательский интерес многих арабистов-языковедов, которые признают использование его в четырех вариантах [11, с. 149; 12, с. 290; 14, том 1, с. 512]:

1. Лефзи аль Джалаалати – в качестве слова, применяемого при обращении к Аллаху. Например: **يا الله**.

2. Когда уже знали о назывании какого-либо лица определенным именем (**النجم خالد**), при обращении к нему также необходимо использование артикля. Например: **يا النجم خالد**. Следует отметить, что это слово при этом считается *мабни* относительно *замма*, и окончание здесь с точки зрения изменяемости как раз и является неизменяемым.

3. Когда общее существительное используется в том же положении, в выражении, в зависимости от стиля выражения, применяется артикль. Например, **يب كتابة . يا الأديب**.

4. В необходимых случаях, когда необходимо сохранить в стихотворении рифму.

Изложение основного материала исследования. Слово-обращение с точки зрения лефзи может быть притяжательным (находясь в дательном падеже), тогда слово, добавляемое здесь, редактируется в соответствии со своими потребностями. Это может быть в двух случаях:

1) при прибавлении слова, следующего за обращением. Например: **يا أبا حفص عمر**. Здесь к существительному «Умеру» прибавляется *замма*, что важно для получения смысла *мабни*;

2) если в обращении, состоящего из имени собственного, слово не состоит в форме *изафет*, а также здесь нет артикля, то может быть использовано как дополнение; в таком случае важно использовать это в именительном падеже [9, с. 146; 10, с. 317]. Например: **يا أبا عبد الله محمد**. Данную точку зрения поддерживает большинство арабских языковедов. Однако есть и такие исследователи, которые, в отличие от предыдущих, занимают иную позицию и считают ошибочным использование здесь родительного падежа [4, том 3, с. 18; 16, том 2, с. 67].

Во всех других случаях применение приложения в винительном падеже способствовало возникновению у арабских лингвистов некоторых противоречий. Например, **المال يا طالب العلم أجمعين يا طلاب العلم الرجال يا طلاب العلم جميعكم العلم . يا طالب المال والغنى يا طالب العلم الكريم**. Считается важным использование приложения в винительном падеже во всех вышеуказанных примерах, которые при этом регулируются различными грамматическими правилами.

Существительное же, используемое в качестве обращения при просьбе о помощи, стоит в родительном падеже (*маджрур*). Например, **يا طلاب العلم الكرماء المكروبين**. В подавляющем большинстве арабские лингвисты здесь считают важным то, что существительное, которое применяется здесь как приложение, стоит в родительном падеже. Точка зрения отдельных лингвистов состоит в том, что здесь применено приложение в синтаксическом отношении (*мафул биhi*), поэтому правильнее применять его именно в винительном падеже [3, том 2, с. 181; 12, с. 286].

Что же касается приложения к слову-обращению, то оно стоит в форме *мебни* и делится по своим характеристикам на четыре группы [6, том 1, с. 177]:

1) при присоединении к слову-обращению слова, обладающего такими же возможностями повеления, дополнительная *замма* стоит в форме *мабни*. Например, **يا محمد خالد**. Возможна передача данного обращения в рамках однородных членов через использование связующих частиц или предлогов. Например, **يا محمد وخالد**. Следует отметить, что некоторые исследователи поддерживают идею, что дополнение в данном положении может стоять и в винительном падеже;

2) если *изафет* носит дополнительные особенности при условии, что не принимается определенный артикль «аль». Например, **يا محمد أبا علي**. Арабские лингвисты считают использование приложения в *изафете* в указанном положении основным условием его применения;

3) когда указательное местоимение играет роль посредника при использовании существительного, слово-обращение стоит в именительном (рэф) падеже. Например, **يا أيها الرجال** и т. д. [5, 1362 часть, том 4, с. 33].

Если при этом указательное местоимение применяется в полной мере, то в этом случае существительное-обращение, хотя внешне и будет в именительном падеже, в синтаксическом отношении будет считаться находящимся в винительном падеже;

4) иногда положение приложения в форме именительного и винительного падежей воспринимается как естественное, закономерное явление, что связано с применением приложения-прилагательного, что важно в синтаксическом отношении для артикля «аль». Например, **أجمعون و أجمعين يا محمد خالد وخالد** и т. д. [2, с. 228].

Также если адат определенности, принимая артикль «аль», при помощи соединительной частицы составляет однородный ряд с ним в синтаксическом отношении. Например, **يا جبال أوبى معة والطير**.

В этом аяте выражение «Ат-Тайр», будучи использовано в синтаксическом плане в винительном падеже, с точки зрения *лефзи* читается использованным в именительном падеже.

Вышеуказанные идеи имеют основание, с точки зрения многих авторов, занимающихся проблемами грамматики арабского языка, а именно относительно падежных форм приложения к обращению.

Вместе с тем некоторые арабские грамматики, не считаясь с тем, в каком падеже находится слово-обращение, подчеркивают, что приложение при этом может быть применено лишь в винительном падеже. Следует отметить, что это направление достаточно широко прокомментировано Сирафи Сибевейхи. Свое отношение к проблеме выразили также такие исследователи, как Багдади, Суюти, Азхари, Ибн Хишам и Ибн Малик.

Когда обращение содержит слова «эййун» или «эййутун», а также является указательным местоимением, то оно называется *мубхам*. Первые два из них для последующего обращения являются лишь средством для его применения. Что же касается указательного местоимения, то если оно, как и предыдущие два слова, выступает как средство для применения обращения, то может стать и целью для него.

Когда слова «эййун» или «эййутун», а также указательное местоимение выступает в качестве средства для применения обращения, неправильным будет сокращение времени у каждого из них.

Что же касается видов обращений-существительных, принявших слитное местоимение в первом лице, то их можно подразделить на четыре группы:

1) *муталь* (содержит в себе слабый гласный) – данная группа слов-обращений состоит из двух подгрупп:

а) существительные, имеющие на конце *алиф максуру* (сокращенный алиф) и потому считающиеся *муталь*, например, *يا فتاتي*; *يا مصطفىاي*;

б) слова, заканчивающиеся на «йа». В данной группе слов буква «йа» в конце слова удваивается. Например, *يا هادي*; *يا قاضي* [6, том 2, с. 54; 9, с. 585];

2) если в составе обращения два слова, наречие используется в форме, подобной *мюзаре* (настоящее в будущем), однако для обозначения будущего времени. Например, в выражении *يا محترم ومكرم* прибавляется местоимение в первом лице единственного числа, в таком случае буква «йа» в конце должна писаться или в виде *сюкунду*, или в виде *фатхали*: *يا محترمي*, *يا مكرمي*, *يا محترمي*. Следует также отметить, что в подобных случаях никогда не следует сокращать окончание «йа» [7, с. 128; 17, том 2, с. 13];

3) если используется шесть слов, то к ним не следует относить слова, отмеченные выше, то есть «*уммун*» и «*абун*». В данную группу входят слова типа «*гюлаам*», «*садыг*», «*замиль*». В этих выражениях при прибавлении местоимения в первом лице единственного числа можно получить следующие формы этих выражений:

А – в конце этого выражения местоимение в первом лице единственного числа выпадает или сокращается. Например, *يا زميل*, *يا صديق*, *يا غلام*.

В – в конце этого выражения слитное местоимение принимает *сюкун*. Например, *يا زميلي*, *يا صديقي*, *يا غلامي*.

С – в конце этого выражения к букве «йа» прибавляется *фатха*. Например, *يا زميلي*, *يا صديقي*, *يا غلامي*.

Ѓ – в конце этого выражения выпадение до буквы «йа» превращается или в *фатха*, или же в *алиф*. Например, *يا غلاما*, *يا زميلا*, *يا صديقا*.

Д – в конце этого выражения сокращается «йа аль-мутакаллим» и следующее вслед за ним сокращение «*кесра*» превращается в *фатха*.

Е – к изменениям подобного плана следует отнести также и то, что примыкающее местоимение в первом лице единственного числа вообще выпадает, что связано с тем, что предыдущая согласная является *мабни* в рамках *замма*. Это считается интересным с грамматической точки зрения [13, с. 10].;

4) когда есть вводное слово, это слова *Аль-Аб* или *Аль-Умм*. В конце этих выражений, если есть примыкающее местоимение в первом лице единственного числа, в конце этих слов происходят определенные изменения [3, том 2, с. 80–82; 8, том 2, с. 274].

В арабском языке есть и такие слова, использовать которые с точки зрения правил этого языка считается не приемлемым. Эти слова можно сгруппировать следующим образом:

1 – существительное, принявшее примыкающее местоимение во втором лице. Например, *صديقك* *Садыгыгка*;

2 – существительное, принявшее примыкающее местоимение в третьем лице. Например, *صديقه* *Садыгыгуху*;

3 – случаи, когда в арабском языке указание воспринимается как само местоимение, то есть *دا، تا* (3е, Те) (*كك*, Ки). Например, *ذلك، داك، تلك*.

Существительное-обращение в таком случае (в положении *мандуб*) является первой частью *изафе* (*мудааф*), а если является первой частью *изафета* (*шабиихун*) или каким-либо не предусмотренным неопределенным словом, тогда оно используется в форме *насб* (винительный падеж), если же в единственном числе является собственным именем существительным или предполагаемым неопределенным словом, становится в форме *мабний* (окончание с точки зрения движения не меняется).

Следует отметить, что в *нудбеда* применяется адат лишь в двух вариантах обращения *Qeyd etmək lazımdır ki, nıdbədə yalnız iki müraciət ədati işlənir* [21, том 4, с. 220].

1) *وا* (*Vaa*): этот адат считается адатом обращения полноценным, полноправным, именно в форме *нудба*;

2) адат второго обращения, относящийся к *нудба*, во всех случаях использования есть адат *джаиз*, то есть желательный для использования *يا* (*Yə*).

Как уже отмечалось, цель обращения в форме *нудба* – это возможность выражения печали, потери и прочих подобных внутренних проблем. Эти внутренние чувства могут быть связаны с потерей конкретного близкого человека, поэтому здесь требуется избегания использования неточных, туманных, скрытых выражений. Именно поэтому в этих случаях нельзя использовать выражения с применением относительных местоимений, указательных местоимений, неопределенных существительных и прочих слов, выражающих какую-то степень неопределенности (например, *وا فلانة*, *وا من كتب درسه*, и т. д.).

Сибевейхи поддерживал эту точку зрения, даже считал, что использование выражения типа *وا من حفر بنر زمزما* не соответствующим определенным требованиям в рамках *джаиз* [21, том 2, с. 227].

Адат указанного выражения можно прибавить к концу адата (*Аль-Мунаада Аль-Мандуб*) *алиф*, и этот *алиф* в арабском языкознании называется «*Алифу Ан-Нудбати*». Помимо этого, с целью достижения *вагф* после указанного алифа возможно использование неподвижной буквы «ха». Например, *وا عمره* *va uə* *وا عمره*. Хотя и считается возможным при подобном обращении прибавление к концу его *алифа* или «ха», это делать вовсе не обязательно [12, с. 292].

Согласно правилам арабского языка, если в первоначальной форме слова-обращения в форме мандуд есть алиф «алифун би-сурати аль-йе», то при прибавлении алифа выпадает коренная буква «це». Как считают арабские лингвисты, к концу этого слова в указанном положении важно прибавление к концу его буквы «ха». Например, *مرتضاهـ مرتضى* [15, с. 50; 21, том 2, с. 222–223].

Если слово-обращение находится в положении изафет, то следует к концу второй стороны прибавить алиф. Например, *وا صديق يزیداه* [11, с. 223; 12, с. 292].

Выводы. Привлекает внимание и процесс облегчения, «терхиим» конца слова-обращения. Облегчение, терхиим слова-обращения возможно на основе соблюдения определенных правил: это слово должно быть определено как *мустагас* или *мандуб*, быть первой стороной *изафат* или походить на него, а также быть в положении *мабни*. Вместе с тем в конце слова-обращения может находиться слово *تاء التانیث*, в таком случае, независимо от того, является слово собственным или нарицательным, имеет три корня или же у него есть прибавленные буквы, здесь обязательно последует выпадение буквы [1, с. 75].

Даже если в слове-обращении в конце нет «та», то это слово при помощи добавленных букв (*заид*) станет вместо трехкоренного четырехкоренным, то есть обладать четырьмя и более буквами, то и в этом случае возможно сокращение последней буквы. Например, вместо *یا حارث* – *یا جعفر*, вместо *یا حارث* и т. д. [17, том 3, с. 220].

Литература:

На арабском языке

1. Абу Таййиб Аль-Лугавий, Шаджару Ад-Дурри. – Багдад, 2004.
2. Аль-Буддади, Шахру Шавахид Аль-Шафиид. – Димаш, 1980.
3. Аль-Азхария, Аль-Тасриих, Аль-Кахирату, 1998.
4. Аль-Муберред, Аль-Муктадаб. – Бейрут, 2005.
5. Эр-Рида, Сархун Ала-Аш-Шафиати, Гейдар Абад, 1362 х.
6. Аль-Суюти, Хаму Аль-Хавами. – Бейрут, 2009.
7. Ас-Суютий, Аль-Игтираах. – Дамаск, 2007.
8. Ибн аль-Шаджаарий, аль-Амалий аль-Шаджариййату, Аль-Кахирату, 2003.
9. Ибн Хишам, Шузуру Аз-Захаби, Бхадд, 1984.
10. Ибн Хишам, Мугни Аль-Лабиниб. – Бейрут, 2007.
11. Ибн Хишам, Катру аль-Надез. – Бейрут, 2001.

12. Ибн Малик, Шарху, Умдату аль-Хаафиз. – Бейрут, 1999.
13. Ибн Малик, Аль-льфиийату, Аль-Кахирату, 2004.
14. Ибн Саррадж, Аль-Усуул. – Бейрут, 2001.
15. Ибн Саррадж, Аль-Муджаз. – Багдад, 1984.
16. Ибн Усфуур, Аль-Мукарраб. – Бейрут, 2002.
17. Ибн Йеиис, Шарху аль-Муфассал, Димасгу, 2009.

На азербайджанском языке:

18. Мамедалиев В.М. Арабское языкознание / В.М. Мамедалиев. – Баку, 1985.
19. Мамедов Н.Н. Орфографические особенности Корана / Н.Н. Мамедов. – Баку, 2004.
20. Мамедов Н.Н. Стилистические особенности Корана / Н.Н. Мамедов. – Баку, 2008.
21. Сибевейхи, Аль-Китаб. – Бейрут, 2000 (на арабском языке).

Гумбаталієва С. М. Флексії звертання та їх ознаки в арабській мові

Анотація. У статті розглядаються питання походження й написання звертань (адатів) в арабській мові. З погляду арабського мовознавства цей розділ граматики має специфічні особливості, завжди викликають інтерес дослідників. Підкреслюється, що, згідно з одностайною думкою арабських мовознавців, такі слова після адатів можуть приймати артикль лише в чотирьох положеннях. Привноситься ясність у флексійні ознаки слів, що слідує після таких адатів і прийняли артикль. Визначаються їх морфологічні та лексичні особливості.

Ключові слова: звертання, адат, флексія, мурабе (відмінювані іменники), мабни (невідмінювані іменники).

Gumbataliyeva S. Appeals (adats) and attributes of flexies in the appeals in the Arabic language

Summary. The article reviews the origin and writing of appeals (adats) in Arabic. From the point of view of Arabic linguistics, this section of grammar has specific features that always contributed to the arising interest of researchers. It is stressed that, according to the unanimous opinion of Arab linguists, the words following after the adats can only take the article in four provisions. The article introduces clarity in the inflexible attributes of words that follow after the adats and accept the article. Their morphological and lexical features are identified.

Key words: appeal, adat, flexion, murab (declinable nouns), mabni (indeclinable nouns).

*Гюльбеніз Исмаїлзаде,
доктор філософії по філології,
доцент кафедри азербайджанського мови та літератури
Азербайджанського державного економічного університету (UNEC)*

СИНОНИМЫ В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ ОГУЗСКОЙ ГРУППЫ

Аннотация. Статья посвящена одной из наиболее мало изученной теме в языкознании. Автором рассмотрены общие черты и различия в тюркских языках, прослежен последовательный процесс развития всех тюркских языков и дана их историко-лингвистическая классификация. На основе примеров дан сравнительный анализ лексических и грамматических синонимов в тюркских языках, различающихся фонетическими признаками, основных особенностей, обуславливающих актуальность стилистических синонимов, на основании материалов азербайджанского языка. Автор приходит к научному выводу, что изучение синонимии не только раскрывает семантические особенности однозначных и многозначных слов, но и освещает пути лексического развития самого языка. Приведены сравнения письменных литературных памятников средневековья и современности, выявлены синонимические ряды слов в изучаемых памятниках, определены смысловые, стилистические и иные отношения между ними.

Ключевые слова: лексикология, семасиология, огузский язык, идеографические синонимы, стилистические синонимы, лексема.

Постановка проблемы. Синонимы исследуются в таких отраслях языкознания, как лексикология, стилистика, семасиология и др. Среди лексико-семантических категорий они отличаются своими специфическими особенностями и составляют особую систему в словарном составе большинства мировых языков. Еще древние греки в результате серьезного изучения синонимов пришли к мнению, что богатство языка выражается именно с их помощью: разнообразие мысли отражается в словах и выражениях [12, с. 6]. Аристотель также отмечал особую роль синонимов в стилистике, поэтической системе языка: «Из имен омонимы имеют для софиста определенное значение, поскольку с их помощью он прибегает к хитрости, а синонимы необходимы поэтам» [1, с. 33].

Синонимы – обширное понятие. Они обогащают словарный состав языка, реализуют близкие друг к другу варианты иных языковых единиц, а в семасиологии изучаются как средства, создающие близкие, изящные смысловые оттенки, служат разделению и расширению семантики слова. Своими потенциальными возможностями синонимы представляют богатство тюркских языков огузской группы.

Синонимы играют важную роль во всех тюркских языках, в том числе и в азербайджанском языке, в частности в его художественной стилистике. А.А. Брагина справедливо отмечает, что «к синонимам обращаются для очищения речи, четкого выражения мыслей и чувств или, наоборот, для их сознательного скрытия» [5, с. 15]. Л.В. Щерба утверждал, что «только синонимы обеспечивают свободу маневра в литературном языке» [14, с. 122].

Тюркские языки представляют собой исторически исконную общность, развившуюся из общих по грамматическому строю и словарному составу языков более ранних общностей первобыт-

нообщинных родовых объединений. Эта общность в процессе развития – объединения и распада – сохранила единство – единую группу языков, имеющих, однако, не только общие черты, исторически представляющие собой явления более древние, но и возникшие на определенных этапах объединения и распада племен и союзов различия, которые объясняются различными связями этих языков и их скрещиванием с другими языками.

Традиционно принято считать, что тюркская группа языков является весьма однородной по составу. В целом это действительно так, различия между тюркскими языками невелики. С появлением базы данных «Языки мира» появились новые возможности для широкомасштабного сопоставления грамматических систем различных языковых групп. Типологически тюркские языки относятся к агглютинативным языкам. Корень (основа) слова, не будучи отягощен классными показателями (классного деления имен существительных в тюркских языках нет), в именительном падеже может выступать в чистом виде, благодаря чему становится организующим центром всей парадигмы склонения. Аксиальная структура парадигмы, т. е. такая, в основе которой лежит один структурный стержень, оказала влияние на характер фонетических процессов (тенденция к сохранению четких границ между морфемами, препятствие к деформации самой оси парадигмы, к деформации основы слова и т. д.). Спутником агглютинации в тюркских языках является сингармонизм.

Общие черты и различия в тюркских языках, с одной стороны, и история конкретных тюркских народов – носителей данных языков, – с другой, позволяют нам проследить последовательный процесс развития всех тюркских языков и дать их историко-лингвистическую классификацию во всей совокупности тех общих их черт (схождений), которые характеризуют эту группу языков как единую группу тюркских языков, и тех различий (расхождений), которые характеризуют процесс развития отдельных подгрупп и конкретных тюркских языков, входящих в эту группу.

Н.А. Баскаков пытается сформулировать новые принципы классификации языков. «Классификация языков, отвечающая требованиям современной науки, должна быть построена, прежде всего, на основе исторического процесса развития языков в связи с историей самих тюркских народов, с учетом всего грамматического строя тюркских языков и их словарного состава. Классификация языков должна учитывать все родоплеменные (а, следовательно, и языковые) общности, создавшиеся в среде тюркских народов, поскольку это позволяют известные исторические источники и сведения, а также все письменные памятники древних тюркских языков, которые могут служить нам ориентирами, определяющими вхождение каждого данного племени (народности) в ту или иную общность племен (народностей), следовательно, и каждого данного языка в соответствующую языковую общность» [3, с. 350–354].

К огузской группе языков относится несколько подгрупп: 1) огузо-туркменская подгруппа, объединяющая древние языки – язык огузов, зарегистрированный Махмудом Кашгарским, и современные языки – туркменский язык и язык тухмен Северного Кавказа; 2) огузо-булгарская подгруппа, к которой относятся древние языки печенегов и узов и современные – гагаузский язык и язык балканских тюрков; 3) огузо-сельджукская подгруппа, к которой принадлежат древне-сельджукский, древнеазербайджанский и древнеосманский и современные азербайджанский и турецкий языки, южный диалект крымскотатарского языка, язык урумов и ма-риупольских греков [4, с. 121–134].

В новейших тюркологических исследованиях к огузской группе тюркских языков относят следующие языки и диалекты: азербайджанский (включая бакинский и нухинский основные диалекты), афшарский, боджнурди, гагаузский, кашкайский (вместе с айналлу), саларский, сонкорский, огузский диалект крымскотатарского языка, турецкий, туркменский (с эрсаринским и сарыкским диалектами), халаджский, хорезмские говоры узбекского языка и некоторые другие диалекты и языки средневековых огузских письменных памятников [8, с. 7–156].

В азербайджанском языкознании и в тюркологии в целом долгое время не было четко выраженных научно-теоретических суждений о синонимах. Однако в словарях М. Кашгари [15] и других лексикографов встречаются синонимы, предназначенные для практических целей.

Как лексико-семантическая категория, синонимы отличаются следующими свойствами:

1. Обогащают разговорный язык.
2. Уточняют разговорный язык, увеличивает силу его влияния.
3. Укрепляют смысл.
4. Создают в языке эмоциональный фон.
5. Играют решающую роль в культуре речи.
6. Вносят ясность и четкость в мысли.
7. Предотвращают нежелательные повторения.
8. Усиливают впечатление, повышают воздействие и т. д.

[10, с. 3].

Изложение основного материала исследования. Все употребляемые в языке синонимы отличаются друг от друга с точки зрения смысла и стиля и делятся на: 1) идеографические синонимы и 2) стилистические синонимы.

Если в употреблении синонимов, различающихся фонетическими признаками, можно проследить соблюдение принципа созвучий, то в использовании лексических синонимов видна закономерность в создании лексического разнообразия, чтобы избежать повторяемости одного и того же слова в близком контексте; для точной передачи смысла предложения, усиления эмоциональной выразительности речи, а также для усиления воздействия слова на читателя (*Es ~ dost ~ saxib ~ soxbat ~ mu[g]nis ~ xatam ~ jar ~ mdxib ~ rafyjq ~ xarif ~ sarik ~ hamdam ~ doswar ~ qol ~ qoldas ~ ortağ* и т. п.). Конкретный вариант употребления таких лексем зависит от семантики слова, контекста, в котором оно использовалось, эмоционально-экспрессивной окрашенности слова или контекста, а также идейного содержания памятника. Появлению лексических синонимов способствовали, прежде всего, смешанный характер средневекового литературного языка, а также использование авторами арабских и персидских слов. С одной стороны, это объясняется литературной традицией, с другой – арабский язык был языком религии и науки, а персидский язык – языком поэзии.

Азербайджанский язык занимает особое место в огузской группе тюркских языков. Главные особенности, обуславливающие актуальность стилистических синонимов на основании материалов азербайджанского языка, следующие:

- а) лексические синонимы служат базой для стилистических синонимов;
- б) синонимический строй и существующая в нем обобщенность;
- в) роль в создании единства синонимов;
- г) место синонимов в речи, в частности в системе фразеологических единиц.

Изучение синонимии не только раскрывает семантические особенности однозначных и многозначных слов, а также освещает пути лексического развития самого языка. По мнению В.В. Виноградова, словарному фонду языка свойственны в основном идеографические синонимы, т. е. синонимы, связанные смысловыми и понятийными оттенками. Тем не менее, в общем словарном запасе преобладают стилистические синонимы, которые отражают богатство речевого стиля общенародного языка [6, с. 33].

Синонимы в азербайджанском языке в основном близки по смыслу, т. е. стилистического характера, что служит более разнообразному выражению языка. Языковеды, исследовавшие роль синонимов в лексической, морфологической и синтаксической системах языков, обращают внимание также на их стилистические особенности. Например, видный тюрколог В.Е. Полякова отмечала преобладание в лексической системе тюркских языков стилистических синонимов. Она особо отметила роль в ряду стилистических синонимов заимствованных (имеются в виду заимствованные слова арабского, персидского, французского происхождения – *авт.*) слов. По мнению автора, стилистические синонимы в тюркских языках (в частности в огузской группе тюркских языков) образуют главным образом существительные и глаголы, а наименьшие услуги стилистическим синонимам оказывают такие части речи, как числительные и прилагательные [13, с. 10].

Как было указано выше, по позиции, занимаемой в языковой системе, синонимы делятся на две группы:

- 1) лексические синонимы;
- 2) грамматические синонимы.

Следует отметить, что и лексические, и грамматические синонимы в тюркских языках являются историческими категориями. В сравнении с грамматическими синонимами лексические синонимы распространены шире. Лексические синонимы отличаются по лексическому, а грамматические синонимы – по грамматическому смыслу. Однако не стоит довольствоваться этим. Согласно И.И. Ковтуновой, грамматические синонимы – это такие конструкции, среди которых могут возникнуть отличия даже в одинаковом лексическом материале [9, с. 142].

Близкие по смыслу слова и словосочетания называют грамматическими синонимами [2, с. 5]. В языкознании грамматические синонимы делятся на части: 1) морфологические синонимы; 2) синтаксические синонимы. Морфологические синонимы – это близкие друг другу слова, которые могут быть заменены (заменяемые). Например: *şəhərimiz – bizim şəhər (город – наш город)*, *Ordubad meyvəsi – Ordubadın meyvəsi (ордубадские фрукты – фрукты из Ордубада)*, *Azərbaycan qazı – Azərbaycanın qazı (азербайджанский газ – газ Азербайджана)* и т. д.

Синтаксические синонимы – это структуры, способные изменяться. Они близки по смыслу и значению, но отличаются по стилистическим оттенкам. Например: *Arif sinif yoldaşlarını xilas etməyi xahiş edir* (Ариф просит спасти своих одноклассников); *Arif xahiş edir ki, sinif yoldaşlarını xilas etsinlər* (Ариф просит, чтобы спасли его одноклассников).

Лексические синонимы являются наиболее распространенной отраслью и могут меняться по словам и именам. Лексические синонимы создаются за счет средств выражения (метафоры, метонимии, эвфемизмы и т. д.). В целом лексические синонимы отличаются по форме и близки друг другу по смыслу [7, с. 170].

Историю развития тюркских языков огузской группы и тюркской литературы невозможно представить без основательного исследования древнетюркских и средневековых памятников, потому что в каждом из них отражается история развития языка на определенном этапе. Для воссоздания истории развития тюркских языков и его литературных норм необходимо лингвистическое исследование письменных памятников. Для достижения этой цели необходимо освещение истории изучения синонимов в тюркском, огузском, азербайджанском и в языкознании; описание синонимической базы синонимов в письменных памятниках средневекового периода; выяснение, насколько синонимы, использованные в рассматриваемых произведениях, отражают общее состояние языка средневековья, для чего прослеживалось употребление этих слов – синонимов – в различных памятниках средневековья; выявление синонимических рядов слов в изучаемых памятниках, определение смысловых, стилевых и иных отношений между ними; вычленение и определение частотности употребления синонимов, выявление доминанты; описание семантических особенностей синонимов; стилистическая интерпретация синонимов в текстах указанных памятников, являющихся по происхождению тюркскими или заимствованными.

Средневековые памятники на тюркских языках огузской группы написаны арабско-персидской метрикой «аруз». Поэтому авторам часто приходилось (если этого требует размер) прибегать к использованию синонимов самого разного происхождения, которые обогащали язык разноречивой и разноречивой лексикой. В этом отношении немаловажную роль играет обстановка, в которой жил и творил поэт, а также существующая литературная среда, литературная традиция и диалектная принадлежность самого поэта.

Тюркская литература эпохи средневековья по своей духовности и мировоззрению была призвана отражать реальность, побуждать читателя к размышлениям, вызывать к его чувствам. Глобальность, краткость и гармоничность – основные черты литературных текстов данной эпохи.

Изученные исторические произведения («Хосров и Ширин» Кутба (1342), «Джумдзума султан» Хисама Кятиба (1369), «Нахдж ал-Фарадис» Махмуда ал-Булгари (1360), «Гулистан бит-тюрки» Сейифа Сарай (1391) и т. д.) особенно богаты именными синонимами (в их субстантивных и атрибутивно-адъективных функциях). При изучении синонимов с субстантивными функциями нами выделено 640 слов из текстов памятников, мы рассмотрели их, распределив по следующим тематическим группам, которые представляют широкую тему «Природа, человек, общество», и подгруппам по наличию наименований предметов по тематике в текстах па-

мятников. Исследования показали преобладание в произведениях синонимов, которые относятся к группе «Общество. Человек». Большинство из них – синонимы родства: *ata* (тюрк.) ~ *Баба* (тюрк.) ‘отец’; *apa* (тюрк.) ~ *walida* (ар.) ‘мать’; *ulu* *apa* (тюрк.) ~ *zaddat* (ар.) ‘бабушка’; *ulu* *ata* (тюрк.) ~ *zadda* (ар.) ‘дедушка’; *qyz* (миопК.) ~ *yajal* (ар.) ~ *bint* (ар.) ~ *doxtar* (перс.) ‘девушка’; *yu* *lap* (тюрк.) ~ *narasida* ‘ребенок’; *xa* *Шп* (тюрк.) ~ *yavrat* (ар.) ~ *tisi* (тюрк.) ~ *zagifa* (ар.) ~ *zuft* (перс.) ~ *ab* (тюрк.) ~ *ab* (тюрк.) ~ *evdas* (миопК.) ‘женщина’, где доминантами выступают слова тюркского происхождения *ata*, *ana*, *ulu* *ata*, *ulu* *ana*, *qyz*, *oylan*, *xatun*; слова, называющие части тела: ~ *qol* (тюрк.); *ba* *gi* (тюрк.) ~ *bi* *ak* (тюрк.) ‘рука’; *ey* (тюрк.) ~ *didar* (перс.) ~ *lig* (тюрк.) ~ *jayiz* (миопК.) ~ *maniz* (миопК.) ~ *cahra* (перс.) ~ *cyra* *j* (перс.) ~ *jaijaq* (миопК.) ‘лицо’; *andam* (перс.) ~ *badan* (ар.) ~ *tan* (перс.) ~ *gaudd* (мК>рК.) ~ *zism* (ар.) ‘туловище’; *erin* ~ *dudag* (миопК.) ‘губа’; ~ *dimay* (персуд.) ‘голова’. Доминанты – *al*, *П* (тюрк.), *jiiz* (тюрк.), *ba* *Ц* (тюрк.), *tan* (персуд.). Синонимических рядов, называющих людей, всего десять: *jar* (перс.) ~ *dildar* (перс.) ~ *dilraba* (перс.) ~ *maxbtib* (ар.) ~ *maysuqa* (ар.) ~ *xabib* (араб.) ‘возлюбленная’; ~ *adam* (ар.) ~ *kim* *ar* *ba* (тюрк.) ~ *adami* *zat* (ар.) ‘человек’; *sah* (перс.) ~ *malik* (ар.) ~ *soltan* (ар.) ~ *padysah* (перс.) ~ *xan* (персуд.) *patsa* (перс.) ~ *bak* (ар.) ‘правитель’; *tabib* (ар.) ~ *atibba* ~ *ot* *acy* (тюрк.) ~ *bajtar* ‘врач’; *xuza* (ар.) ~ *idi* (тюрк.) ~ *saida* (ар.) ~ *maxmud* (ар.) ‘хозяин’; *yat* (ар.) ~ *xalaiq* (ар.) ~ *xalq* (ар.) ~ *ummat* (ар.) ~ *gayijat* (ар.) ~ *taifa* (ар.) ~ *axel* (ар.) ~ *ish* (тюрк.) ~ *e* (тюрк.) ‘народ’; *ka* *ja* (тюрк.) ~ *qadas* (миопК.) ~ *ka* *ga* (тюрк.) ‘родственник’; *dosman* (перс.) ~ *xasm* (ар.) ~ *yadu* (ар.) ‘враг’; *sepk* (тюрк.) ~ *yaskar* (ар.) ~ *agap* (тюрк.) ‘войско’, где в качестве доминанты выступают в основном заимствованные слова: *jar* (перс.), *soltan* (ар.), *tabib* (ар.), *tabib* (ар.), *xalaik* (ар.), *doşman* (перс.), синонимы-доминанты тюркского происхождения: *qajas* (тюрк.). Это единственная группа, в которой доминантами выступают в основном арабо-персидские заимствования.

Выводы. Изучение синонимов и особенностей их употребления в средневековых литературных памятниках нам дало возможность раскрыть лексическое богатство произведения, а выявление синонимов – материал для раскрытия проблемы становления татарского литературного языка. Изучение нами синонимов важно еще и тем, что средние века считаются начальным этапом формирования литературных форм тюркских языков, в том числе и огузской группы, поэтому понятна необходимость ясного и полного представления о составе лексики средневековой эпохи на основе глубокого, обстоятельного изучения словарного состава и синонимии различных по жанру памятников письменности в средние века. Поэтому мы считаем важной задачей проследить синонимию языка средневековой эпохи, изучить состав синонимических рядов и характер лексических взаимоотношений внутри них этой исторической эпохи.

По составу и многогранности смысловых оттенков синонимы занимают особое место в языке. Они играют огромную роль как в передаче тончайших оттенков смысла предложения, так и в совершенствовании его структуры. Наши исследования показывают, что писатели средневекового периода использовали синонимы как стилиобразующее средство языка, которое способствует повышению эстетического достоинства художественного произведения, усиливает его эмоциональное воздействие.

Література:

1. Античные теории языка и стиля. – М.-Л., 1936.
2. Abdullayeva N.D. Müasir Azərbaycan dilinin sintaksisi üzrə xüsusi seminar materialları / N.D. Abdullayeva. – Bakı, 1975.
3. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков / Н.А. Баскаков. – М., 1969. – 383 с.
4. Баскаков Н.А. К вопросу о классификации тюркских языков / Н.А. Баскаков // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – Вып. 2. – М., 1952. – Т. XI. – 1952.
5. Брагина А.А. Синонимы в литературном языке / А.А. Брагина. – М., 1986.
6. Виноградов В.В. Значение работ для развития советского языкознания / В.В. Виноградов. – М.: Изд. АПН, 1950.
7. Qurbanov A.M. Müasir Azərbaycan əsəbi dili / A.M. Qurbanov. – Bakı, 1967.
8. Дыбо А.В. Огузская группа / А.В. Дыбо, Л.С. Левитская // Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Региональные реконструкции. – М., 2002.
9. Ковтунова И.И. О синтаксической синонимике / И.И. Ковтунова // Вопросы культуры речи. – М., 1955. – Вып. 1. – № 1.
10. Сеидалиев Н. Стилистические синонимы в современном азербайджанском языке / Н. Сеидалиев. – Баку: Elm və təhsil, 2012. – 120 с.
11. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Морфология / [Э.Р. Тенишев, В.Д. Аракин, Г.Ф. Благова и др.]. – М.: Наука, 1988. – 557 с.
12. Палевская М.Ф. Синонимы в русском языке / М.Ф. Палевская. – М., 1964.
13. Полякова В.Е. Вопросы лексики современного турецкого литературного языка / В.Е. Полякова. – Л., 1953.
14. Щерба Л.В. Современный русский язык / Л.В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. – М., 1957.
15. Mahmud ibn-Husain al Kaşghari, Diwan lugat at-Turk. – Стамбул, 1915–1917. – I, II т. – 1915; III т. – 1917.
16. İbn Mühənnə. İbn Mühənnə lüğəti. – İstanbul, 1934.

Гюльбеніз І. Синоніми в тюркських мовах огузської групи

Анотація. Стаття присвячена одній із найбільш мало вивченої темі в мовознавстві. Автором розглянуті загальні риси й відмінності в тюркських мовах, простежено послі-

довний процес розвитку всіх тюркських мов і подана їх історико-лінгвістична класифікація. На основі прикладів виконано порівняльний аналіз лексичних і граматичних синонімів у тюркських мовах, що різняться фонетичними ознаками, основних особливостей, які зумовлюють актуальність стилістичних синонімів, на підставі матеріалів азербайджанської мови. Автор доходить наукового висновку, що вивчення синонімії не тільки розкриває семантичні особливості однозначних і багатозначних слів, а й висвітлює шлях лексичного розвитку самої мови. Подано порівняння письмових літературних пам'яток середньовіччя й сучасності, виявлено синонімічні ряди слів у досліджуваних пам'ятках, визначено смислові, стильові та інші відносини між ними.

Ключові слова: лексикологія, семасіологія, гагаузька мова, ідеографічні синоніми, стилістичні синоніми, лексема.

Gulbeniz I. Synonyms in Turkic languages of the Oguz group

Summary. The article titled “Synonyms in Turkic languages of the Oguz group” is devoted to your attention and is devoted to one of the most poorly studied topics in linguistics. The author examines the common features and differences in the Turkic languages, traces the successive development of all Turkic languages and gives their historico-linguistic classification. Based on the examples, a comparative analysis of lexical and grammatical synonyms in Turkic languages, differing in phonetic features, main features that determine the relevance of stylistic synonyms based on the materials of the Azerbaijani language is given. The author comes to such a scientific conclusion that the study of synonymy not only reveals the semantic features of single-valued and polysemantic words, but also illuminates the ways of lexical development of the language itself. Comparisons of written literary monuments of the Middle Ages and modern times, the identification of synonymous series of words in the studied monuments, and the semantic, stylistic and other relationships between them are defined.

Key words: lexicology, semasiology, Gagauz language, ideographic synonyms, stylistic synonyms, lexeme.

*Зейналова Раксана Хидаят кызы,
диссертант кафедри літератури Азербайджана і зарубіжних стран
Сумгаїтського державного університету*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОИСКИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ (1960–1990 ГГ.)

Аннотация. В статье дается краткий обзор пути литературной критики, заданного великим мыслителем М.Ф. Ахундзаде. В частности, рассматриваются основные приоритеты критики, начиная с 60–70-х годов вплоть до нашего времени. Проводится взаимное сравнение марксистских, нигилистских тенденций в литературной критике Азербайджана, исследуется теоретическая основа процесса очистки литературной критики от старых стереотипов после получения независимости.

Следует отметить, что основной темой статьи являются такие вопросы, как реорганизация методологической основы критики и литературоведения в Азербайджане в условиях национальной независимости, преодоление последствий литературных принципов творческого метода социалистического реализма, формирование национального самосознания, а также выдвижение на первый план национальной основы мышления в области гуманитарной науки.

Одним из важных вопросов, поднятых в этой статье, является выявление характерных особенностей применения идеологии азербайджанизма, выдвинутой нашим общенациональным лидером Гейдаром Алиевым, в сфере гуманитарных наук. В статье приводятся заслуги литературных критиков Азербайджана (таких, как Яшар Гараев, Эльчин Эфендиев, Шамиль Салманов, Бекир Набиев и др.) в создании нового видения развития данного направления в азербайджанской литературе.

Ключевые слова: азербайджанская литература, литературная критика, С. Салманов, литературно-теоретические идеи, литературный процесс.

Постановка проблемы. Профессиональная азербайджанская литературная критика за период своего существования достойно выполняла свою задачу по организации и направлению литературного процесса. За этот период были сформированы различные концепции критики. Профессиональная литературная критика, основы которой были заложены еще М.Ф. Ахундзаде, сыграла исключительную роль в пропаганде и изучении классического и современного литературного наследия для последующих литературных поколений.

Цель статьи. В статье раскрывается методологическая структура литературной критики периода независимости, излагается ситуация литературной критики в современной литературе в годы независимости.

Изложение основного материала. Этапы развития литературной критики в XX веке. Подобная активная деятельность критики в литературном процессе больше проявилась в 20–30-х годах прошлого столетия. Г. Зейналлы, А. Назим, М. Алекберли, М. Ариф, Г. Мехди, О. Гасанов, А. Абид, Б. Чобанзаде и др., подтвердив свое критическое кредо, в трудные времена, во время репрессий смогли защитить наше литературное наследие от нигилистских, волонтаристских позиций. В последующие десятилетия наша литературная критика еще более выросла, возрос также уровень профессионализма.

М. Джафаров, К. Халилов, П. Халилов, Б. Набиев, Ш. Салманов, А. Гусейнов, Ю. Гараев своим творчеством продолжили критические литературные традиции.

В 80-е годы литературная критика Азербайджана сохранила свои традиции, укрепила теоретико-эстетическую базу и смогла остаться достаточно независимой. Молодые литературные критики С. Алышанлы, Н. Джафаров, Н. Шамсизаде, У. Гулиев не сторонились вопросов, которые были запретной темой в азербайджанской литературной критике, тщательно изучали недостатки и проблемы периода литературных противоречий, пытались устранить «белые пятна» в нашей литературной мысли.

К периоду независимости страны азербайджанская литературная критика подошла с важной, прочной научной базой и теоретической подготовкой. Однако критика эпохи независимости также имела своеобразные проблемы. Политико-идеологическое наследие бывшего Союза не позволяло критике нормально функционировать. Уничтожение старого и еще не сформировавшийся новый подход привел к большим трудностям в гуманитарных науках.

Советский период литературной критики. В течение 70 лет советской власти литература и искусство сталкивались с догмами марксистской эстетики. Социалистический реализм – главный творческий метод советской литературы – привел к «ревизиям», «нигилизму» в изучении литературного наследия. К классическому литературному наследию также применялись идеолого-политические принципы. Из творчества классических художников слова были исследованы и распространены произведения тех авторов, чье творчество соответствовало марксистской идеологии. Те же произведения, которые не считались достойным этого, откладывались в сторону. В результате на протяжении десятилетий большая часть классической литературы не изучалась.

В переходный период все это выдвинуло ряд задач перед критикой и литературоведением: во-первых, положить конец нигилистическому отношению к классическому и современному литературному наследию; во-вторых, подготовить критические концепции, соответствующие духу и содержанию национальной независимости; в-третьих, подготовить критику и литературоведческую методологию, основанную на идеолого-политическом курсе независимого государства.

Литературная критика в годы независимости. За годы национальной независимости условия изменились. Табу и запреты были отменены. Но долгое время литературной критике было трудно выполнять свой профессиональный долг. Самое главное, было трудно уйти от социологического анализа, который был свойствен стране в предыдущие 70 лет, потому возникли некоторые трудности. К сожалению, в дополнение к этим трудностям были усилены новые тенденции «ревизии» наследия, как критические, так и литературные. Большинство молодых людей, которые пришли в литературную критику, были призваны воздерживаться от изучения произведений таких художников слова, как С. Рустам, С. Рагимов, А. Алекперзаде, С. Вургун.

После такого рода хаоса в литературном процессе профессиональные критики отступили в сторону, многие из них пошли по преподавательской стезе: «Внутренние импульсы критического мышления исходят не из чувства эстетического отношения к литературе, художественному слову и идее, но из воли и мышления, свойственных социальной культурной среде. Точнее, критическое мышление воспламеняется от литературы, художественных и социально-культурных кругов. Стихия самокритики общества побуждает подавлять не только грубые громадные социальные элементы, но и такие глубокие вопросы, как художественное слово и художественное искусство. Это желание и необходимость породили искусство профессиональной критики. Вполне естественно, что многие люди гуманитарной направленности, которые не могли в советскую эпоху открыто сказать то, о чем они думали, имели возможность обратиться к литературе, к критике, где это можно было высказать косвенным образом. В эпоху краха и распада тоталитарной системы эти люди вышли из рамок литературы и критики и стали разворачиваться в публицистике, социологии, философии, культуре и политике. В критическом мышлении общества чувствуются новые веяния и траектории, которые раньше даже не приходили на ум» [1, с. 182].

Положение критики в 90-е годы было действительно тяжелым. Несмотря на достаточную теоретическую базу, методологическая позиция еще не была определена. Ответ Бекира Набиева на вопрос «С чего начать, когда речь идет о национальной литературной критике?» был дан к месту и вовремя. В книге, озаглавленной «Начнем с себя» (1990 г.), опубликованы статьи, где определены в портретных эссе перспективы литературной критики периода независимости. Если обществом управляют люди, которые создают и реализуют законы, строят новое общество, восстанавливая независимость, то работу эту следует начинать с формирования сознания людей, их мышления и мировоззрения.

Вклад отдельных исследователей в развитие литературной критики. Статьи писателя-критика Э. Эфендиева «Что нам дал социалистический реализм?», писателя Яшара Эльчина «Литературный разговор» были важным шагом в определении методологии литературной критики и литературоведения в период независимости [2]. В обеих статьях излагаются принципы функционирования литературы и искусства за последние 70 лет, идет идейно-эстетический поиск путей художественного творчества и критериев литературной критики. Фактически Эльчин Эфендиев, опираясь на литературно-исторические и теоретические материалы прошлого века, уделит большое внимание путям исторического развития литературно-теоретической мысли, художественного мышления. Критик, исследуя сущность литературы социалистического реализма, раскрыл ее эстетические принципы, изложил научные технологии их выражения на научных основаниях и выявил препятствия, мешающие литературному прогрессу.

Эльчин Эфендиев не преувеличивал возможности литературы эпохи социализма, но он также считал важным показать и недостатки. Марксистская эстетика ограничивала рамки литературы и искусства, идеологические и политические запреты также влияли на творчество писателей и критиков. Из интервью с писателем Яшаром Эльчином: «Наверное, одним из главных лозунгов социализма, о котором вы не можете не вспомнить, является то, что нам нужно учиться у жизни. Я уже писал об этом раньше. Призыв (а фактически и требование) «учиться

у жизни» означал производственный процесс на промышленных и сельскохозяйственных предприятиях, состояние трактора или шелкопряда, домашний скот и способы ухода за ними; все это заменяло жизненные события. И. Эфендиев подчеркивал, что нужно понимать жизнь или, в крайнем случае, чувствовать ее, а не учиться жизни. Вот почему «в пределах возможности» невозможно полное абсолютное восприятие жизни» [3, с. 146].

Методологическое развитие учебного или литературного процесса было предметом внимания не только Эльчина Эфендиева и тех, кто руководил гуманитарной политикой нашей республики. Вот перечень произведений, связанных с литературной критикой: Шамиль Салманов «История литературы как история духовности», «Литературоведение и новое мышление», «Критик и литературный процесс», «Страстно, уверенно»; Бекир Набиев «Литература века», «Современное состояние литературоведения» «Литературная наука: успехи, проблемы, перспективы», «Некоторые проблемы развития гуманитарных наук», «Образ критика»; Низамеддин Шамсизаде «Трудный путь критика»; Низами Джафаров «Мастер», Рахид Улусель «Культура критического мышления в период глобализации»; Васиф Юсифли «Десять лет, которые прожило наше слово»; Тегран Алышаноглу «Прошлое последнего столетия». Все это является важным шагом в определении методологических позиций литературных произведений. Конечно, этот список можно было бы и удлинить. Однако этих примеров достаточно, чтобы определить роль литературной критики в литературном процессе периода независимости.

Бакир Набиев комментирует литературоведение и литературную критику первого десятилетия XXI века, проанализировав при этом методологические поиски литературно-теоретической мысли в книге «Литературная наука: успехи, проблемы, перспективы». Им была изучена литературная критика последних десятилетий, выяснены особенности пройденных литературных этапов; классические и современные концепции литературного наследия критики оцениваются с современной позиции. В статье определены цели исследования для изучения новой методологии как письменной литературы, так и устного народного творчества.

В статье «История литературы как история духовности» Шамиль Салманов попытался определить идеологическую и политическую позиции литературной критики периода независимости. Идея азербайджанизма, основанная на национальном менталитете нашего народа, исходила из того, что общенациональный лидер Г. Алиев подчеркнул важность этого принципа, лежащего в основе государственности, а также в основе гуманитарного подхода к управлению. Здесь ясно определены положение и ответственность литературной критики. Отмечается, что ее важнейшей, фундаментальной задачей является исследование и анализ внутреннего, духовного мира литературы, путей художественного познания человека. Таким образом, можно воспитывать людей, влиять на развитие их мировоззрения, формировать национальную идентичность.

Национальная независимость, реалии нового века, стремление людей свободно жить требовали от литературной критики нового мышления. Книга Шамиля Салманова «Литературоведение и новое мышление» была ориентирована на решение этой важной проблемы. Автор смотрит на путь литературной критики в советскую эпоху, где в литературном процессе просматривается влияние командно-административного стиля управления, тоталитарного режима и мышления.

III. Салманов подчеркивает, что мы были лишены возможности понимания общечеловеческих ценностей и подходов в пройденном прошлом, в сложном и трудном пути, возможности превращения их в основу нашей деятельности и творчества. В результате наша литература и искусство стали менее развитыми: «Те художники, которые поняли этот факт, а именно: Б. Пастернак, М. Булгаков, А. Ахматова, Г. Джавид, М. Мушфиг, Ю. Ченгемзинли, пострадали. Но у тех художников, которые этого не сделали, творчество было серьезно искажено. Здесь у современной критики и литературоведения возникает тоже очень сложная задача – исследовать все это, создать общую картину литературного исторического процесса на основе новых фактов и исторической памяти» [4, с. 176].

Рахид Улусель, представитель молодого поколения критиков, также имеет большие заслуги по восстановлению литературно-теоретической мысли с методологической точки зрения. Он является одним из наших критиков, который проводит философские обобщения проблемы литературной критики, исходя из философского контекста, основу которого заложили в азербайджанской литературной критике Ариф Эфендиев, Яшар Караев, Масуд Алиоглу. Статья «Культура критики в эпоху глобализации» в очередной раз подтверждает это. С точки зрения современного научного мышления литературная критика Азербайджана делится автором на следующие этапы:

- 1) со времен М. Ахундова до первого десятилетия XX века;
- 2) с первой половины XX века до его середины;
- 3) литературная критика 60–80 годов;
- 4) литературная критика периода независимости.

О периодизации этапов развития литературной критики. Конечно, любое отклонение имеет относительный характер. Вернуться вспять невозможно. Уместнее сделать периодизацию в соответствии с фактами и реалиями произошедших литературно-исторических событий. В этом смысле в представленной классификации Рахида Улуселя есть некоторые недостатки. Прежде всего, неправильно классифицировать период с начала XX века до его середины как один период. По нашему мнению, 20–30-е годы – это отдельный этап. До сих пор в исследованиях был именно такой подход. Известно, что 20–30-е годы – это период, в котором марксистская эстетика была сформирована теоретически. С другой стороны, особый этап в нашей критике составляют 40-е–50-е годы. Применение «теории бесконфликтности» в литературном наследии, литературная критика периода начала второй волны репрессий конца 40-х годов должны, на наш взгляд, классифицироваться отдельно. Также отметим, к примеру, разницу между критикой наследия Абдуллы Сура и Сейида Гусейна в литературной критике начала XX века и критикой в 20–30-е годы. Однако, несмотря на все это, классификацию периодов в вышеуказанной статье можно считать целесообразной.

Ссылаясь на историю литературной критики в западных и восточных странах, Рахид Улусель приходит к выводу, что, разумеется, в восточной культуре самокритика западной модели не сформировалась и в новой истории начинала формироваться с трудом. В XVI–XVII веках критика на Западе трансформировалась в форму общественного сознания в философии и искусстве, на мусульманском же Востоке выступали лишь с отдельными монологами, и турецко-мусульманские поэты, к примеру, не могли покинуть орбиту канонов Физули [1].

В этом смысле автор считает, что неправильно связывать развитие и закат критики в XX веке в Азербайджане с советской литературой и идеологией. Это было продолжением ду-

ховного реформаторства восточной турецко-азербайджанской литературы в новый период истории в результате внутреннего саморазвития. Даже в литературной критике 60-х–80-х годов это было очевидно. Рахид Улусель подчеркивает следующее: «Когда в начале 60-х годов началось развенчание сталинского режима, азербайджанская литература и критика стали превращаться в оплот национального духа и в какой-то мере даже национальной идеологии. Генетический код национальной идеи снова возрожден. Это, в свою очередь, в литературно-социальной жизни, естественно, возродило дух критики, непримиримости, возвращения национальной самости. Социальная самокритика также в определенной степени стала функцией литературной критики. Почти все критики 60–80-х годов, от Масуда Алиоглу до Яшара Гараева, стали создателями новой национальной литературной критики и выразителями новой национальной идеи, которая, в рамках дозволенного эпохой, просочилась в критику этой эпохи» [1, с. 180].

В то же время в статье упоминается, что советский идеологический аппарат, жесткие догматические идеолого-политические, публично-литературные оковы марксистской эстетики также нанесли раны критике эпохи независимости; признается, что запреты советской эпохи также творили препятствия в 60–80-е годы в деле критики азербайджанской культуры и литературы, в деле глубокого и всестороннего развития критики, а в первые годы нашей независимости наша культура, литература, критика и вообще гуманитарная наука страдали от всех последствий этого давления, и эти негативные моменты все еще наблюдаются.

28 сентября 2001 года Институтом литературы НАНА была созвана научно-теоретическая конференция на тему «Национально-нравственные ценности и литературное наследие». Выступавшие на конференции Яшар Гараев, Азаде Рустамова, Аяз Вафа, Эльмеддин Алибейзаде, Сабир Набиоглу, Иманверди Гамидов рассматривали методологические трудности нашей литературной критики и литературоведения, вели научную дискуссию о том, как пользоваться современными критериями оценки классического и современного литературного наследия. Хотя все выступления имели полемический характер, общий результат был полезен: литературное наследие не может быть изучено с использованием старых методологических подходов, литературно-теоретические и идеологически-культурные основы должны жить и развиваться на национальном мышлении, на идее независимости.

Тема войны в литературной критике. Известно, что тема войны не просто ограничивается литературой военной поры. Из опыта мы знаем, что после Великой Отечественной войны долгое время писались произведения на военную тематику. Естественно, что для полного понимания войны и нанесенных ею ран необходимо время. В то же время, каждое последующее десятилетие осмысление литературной критикой военной темы также трансформируется, ее отражая современный облик.

В этом смысле статья Эльнары Акимовой под названием «Тема войны в литературной критике 90-х годов» является показательным примером критики эпохи независимости Азербайджана. Главный лейтмотив статьи – как отражается карабахская война в нашей литературе. По словам автора, самая быстрая реакция в нашей литературе по теме войны исходила из поэзии. Стихотворение Б. Вагабаде «Шехиды», стихи «Салатин» Н. Хазри, мерсийе Габилы, стихи Мамеда Исмаила «Эта кровь не останется неотомщенной» были как воззвание к народу и мобилизовали людей на войну.

Критик показывает новое содержание военной психологии в творчестве Н. Хазри, Дж. Новруза, Н. Гасанзаде, Б. Вагабзаде, Габилы, Ф. Садыха, М. Ягуба, З. Ягуба, С. Рустамли, отмечая, что в этих стихах ярко выражен боевой дух, храбрость, проявление глубокого чувства тревоги за родину. Также с сожалением отмечается, что в первые годы войны военная тематика не была предметом изложения для всех жанров нашей литературы. В целом литература 90-х годов мало сделала для мобилизации людей на войну.

Выводы. Даже после такого болезненного, тяжелого, долгого развития литературная критика Азербайджана эпохи независимости в конечном итоге сохранила свои традиционные ценности, создала новые литературные эстетические критерии, сумела выполнить литературно-исторические задачи на пути эволюции нашей литературно-теоретической мысли.

Литература:

1. Улусель Р. Критическая культура мышления в эпоху глобализации / Р. Улусель // Журнал «Азербайджан», 2003. – № 1. – С. 179–191.
2. Литературная беседа // Журнал «Азербайджан», 2002. – № 1. – С. 100–122.
3. Литературная беседа с писателем Эльчиным // Журнал «Азербайджан», 2012. – № 1. – С. 145–165.
4. Салманов С. Литературоведение и новое мышление; критика: пройденный путь / С. Салманов // Журнал «Азербайджан», 1990. – № 3. – С. 173–179.
5. Акимова Э. Азербайджанская литературная критика за годы независимости (1990) / Э. Акимова. – Баку : MBM, 2009. – 159 с.

Зейналова Р. Х. Методологічні пошуки в азербайджанській літературній критиці (1960–1990 рр.)

Анотація. У статті дається короткий огляд шляху літературної критики, заданого великим мислителем М.Ф. Ахундзаде. Зокрема, розглядаються основні пріоритети критики, починаючи з 60–70-х років аж до нашого часу. Проводиться взаємне порівняння марксистських, нігілістських тенденцій у літературній критиці Азербайджану, досліджується теоретична основа процесу очищення від старих стереотипів літературної критики після незалежності.

Слід зазначити, що основною темою статті є такі питання, як реорганізація методологічної основи критики й літературознавства в Азербайджані в умовах національної

незалежності, подолання наслідків літературних принципів творчого методу соціалістичного реалізму, формування національної самосвідомості, а також висунення на перший план національної основи мислення в галузі гуманітарної науки.

Одним із важливих питань у цій статті є виявлення характерних особливостей застосування ідеології азербайджанізму, висунутої нашим загальнонаціональним лідером Гейдаром Алієвим, у сфері гуманітарних наук. У статті наводяться заслуги літературних критиків Азербайджану (таких, як Яшар Гараєв, Ельчин Ефендієв, Шаміль Салманов, Бекір Набієв і ін.) у створенні нового бачення розвитку цього напрямку в азербайджанській літературі.

Ключові слова: азербайджанська література, літературна критика, С. Салманов, літературно-теоретичні ідеї, літературний процес.

Zeynalova R. Methodological searches in Azerbaijan literary criticism (1960–1990)

Summary. The article provides a brief review of the path of literary criticism defined by the great thinker M.F. Akhundzade. In particular, the article reviews the main priorities of criticism, starting from the 60s-70s and up to nowadays. It also provides a mutual comparison of marxist, nihilistic tendencies in literary criticism of Azerbaijan, and investigates the theoretical basis of the process of getting rid of the old stereotypes of literary criticism after independence.

It should be noted that the main topic of the article covers such issues as the reorganization of the methodological basis of criticism and literary criticism in Azerbaijan in the conditions of the national independence, overcoming the consequences of the literary principles of the creative method of socialist realism, as well as the formation of national self-awareness, and focusing on the national background of thinking in the humanities.

One of the important issues in this article is the identification of the specific features of the application in the humanities of the Azerbaijanism ideology, put forward by our national leader Heydar Aliyev. The article cites the achievements of the literary critics of Azerbaijan, such as Yashar Garayev, Elchin Efendiyev, Shamil Salmanov, Bekir Nabiyeve and others, in creating a new vision for the development of this direction in Azerbaijani literature.

Key words: Azerbaijani literature, literary criticism, S. Salmanov, literary and theoretical ideas, literary process.

*Ибрагимова Улькер Мугабиль кызы,
диссертант отдела современного азербайджанского языка
Института языкознания Национальной академии наук Азербайджана*

ФЕНОМЕН ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ ЭПИГРАФИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ КАК ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ И КОГНИТИВНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ

Аннотация. В статье рассматриваются характерные черты названий прецедентов, которые играют неоценимую роль в разъяснении вопросов, связанных с языком и мышлением, в этнолингвистическом и психологическом аспектах, а также являются весомым фактором в эпиграфических текстах на основе достоверных источников в освещении многих аспектов истории. Тексты, выражающие прецедентность, считаются особенно важными в перестановке национально-нравственных ценностей народа и, таким образом, в объединении людей вокруг единых ценностей. Эти имена связаны с образами, существующими в сознании людей, и привлекают внимание своим единым смыслом и едиными ценностями.

Ключевые слова: эпиграфические тексты, прецедентность, проблемы языка и мышления в текстах, интертекстуальность, этнопсихолінгвістика.

Постановка проблемы. Эпиграфические памятники могут считаться незаменимым источником, отражающим историю и дух эпохи, а также культурную среду, к которой они относятся. Изображения на камне, дереве, глине и металлических предметах имеют особое значение в исторических памятниках. Эти надписи обеспечивают доведение фольклорного и культурного наследия, а также идеологии, политической и экономической ситуации в рассматриваемом периоде до будущих поколений. Одним из преимуществ текстов, которые пришли к нам в эпиграфических памятниках, является то, что они доходят до нас в своей первоначальной версии, без последующих изменений.

Эпиграфические памятники отличаются от других источников с точки зрения содержащейся в них информации: тексты содержат информацию об истории рождения и смерти отдельных лиц и описание особых моментов исторических событий, которые не присутствуют в других источниках, а также в официальных документах. Эпиграфические памятники, отражающие этические и психологические моменты, особенно в контексте написания эпитафий, фактически относятся к группе людей, но в этих текстах проявляется также и мировоззрение народа, национальный менталитет и традиции самой этнической группы. Эпиграфические тексты из достоверных источников в освещении многих аспектов истории народа играют неоценимую роль в разъяснении вопросов, связанных с языком и мышлением, этнолингвистическими и психологическими аспектами, а также с рядом культурных факторов в языке. С этой точки зрения особенно значимы имена в эпиграфических текстах.

Анализ последних исследований и публикаций. Имена тесно связаны с национальным менталитетом и мировоззрением, отличаясь от других языковых единиц с точки зрения возможности показать национальную культуру в более ярком свете. Американский лингвист Х. Ностранд считает основной код культуры предпосылкой для понимания обычаев народа, его основных ценностей, образа мышления и мировоззрения [1, с. 49].

Поскольку антропимы как языковые единицы отражают знание как массового, так и индивидуального мышления о бытии [2, с. 192], то в современных исследованиях субосознание, секретный смысл встречается в терминах «опознавания фона» (коннотации) [3, с. 75–78]; эта группа слов отражает моральные ценности людей, национальный менталитет, мироощущение.

Каждый человек является носителем определенной культуры, которая связана с национальными традициями, такими, как история, литература и язык. Необходимо учитывать культурный фактор, который тесно связан с историей людей, и отслеживать язык, чтобы определить причину языковых процессов и более подробно изучить языковые явления. Важно сосредоточиться на способности культуры взаимодействовать с языком, а также обуславливать существование друг друга. Лексические единицы, отражающие национально-культурные ценности людей во времени, показывают, что басни дают более четкое выражение этических факторов путем организации конкретной лексики в словах и фразах, фразеологических единицах и феноменах-предшественниках.

Как и другие подобные события, феномен прецедента также изучается через лингвокультурологический подход. Основным предметом исследования является материальная и духовная культура, созданная человеком, отношение человека к миру и отражение этого в языке. В то же время учитываются социальные и психологические факторы, а также отражение в языке этнических и культурных факторов. Тексты, в которых отражены национально-культурные показатели, наряду с выражением специальной информации, также привлекают внимание своим отношением к различному выражению этой информации. Не случайно в последнее время в версиях этого типа текста занимают место идеи существования элемента «прецедент».

Цель статьи – анализ феномена прецедентности эпиграфических текстов как лингвокультурного и когнитивного показателя.

Изложение основного материала. Появление нового направления в лингвистических исследованиях конца двадцатого века привело к усилению антропоцентрического подхода в исследованиях и выдвигению на передний план человеческого фактора. Сохранение человеческого фактора в центре внимания породило роль и значение психологических и этических элементов в языке в форме более чувствительного подхода к национальным характеристикам в период глобализации. С этой точки зрения исследование феномена прецедентности является актуальным.

Тексты прецедентности считаются особенно важными в перестановке национально-нравственных ценностей народа и, таким образом, объединения людей вокруг единых ценностей. Явление прецедентности в целом отражает общественное мировоззрение, моральные нормы и ценности, которые выражают отношение к событиям.

Тексты явлений прецедентности имеют особые формы выражения и отличаются этим от других текстов. В свете этого фактора языковые особенности таких текстов отличны от языковых особенностей других текстов: использование более эффективных языковых единиц в компактном тексте связано с необходимостью повышения силы влияния.

Явление прецедентности отражает общие ценности для всех народов и широко используется во всех языковых носителях. Теория прецедентности, которая привлекает внимание как одна из областей, представляющих особый интерес в современной лингвистике, отражена в различных содержательных и универсальных текстах.

Основным источником прецедентности являются области массового и широкого потребления информации, такие, как СМИ, литература, кино и театр, музыка, реклама и спорт, а также экономика, политика и военная сфера. Основой этого термина является идея передачи культурного наследия, использование ее для формирования массового мышления и для повышения уровня всеобщей культуры. По этой причине можно считать законным появление феномена внимания в эпиграфических памятниках.

Обычно журналисты используют феномен прецедентности, чтобы привлечь внимание к теме или письменному тексту: создается небольшой фрагмент текста, включающий содержание всего текста, который должен быть интересным и содержательным для всех, а также привлекать внимание. Главную роль в этом вопросе играют тексты прецедента. В исследовании идея о том, что современная цивилизация не склонна к процессу создания новых текстов, является ведущей. Таким образом, феномен прецедентности является актуальным, поскольку он характерен для использования существующей информации и текстов в современную эпоху, как более «полезный» и пригодный для повторного использования значимых данных.

Хотя тексты прецедентов имеют различный характер, тот факт, что они являются общими для любого человека и для всех в целом и всегда имеют отношение как к прошлому, так и к будущему, является основой для постоянного обращения к этой информации. Именно поэтому феномен прецедентности определяет общую информацию для читателя: общие социальные, культурные ценности и язык, которым они выражены, являются довольно серьезными факторами, которые позволяют говорить о тексте или о тех, кто является автором текста. Фразеологизмы, пословицы и поговорки, афоризмы, а также фрагменты фильмов, песен или произведений, возникших на их основе, можно рассматривать как явление многовекового процесса. Степень прецедентности фрагмента текста определяется показателем частоты обращения к нему.

Не случайно, что для каждого общества система конкретных прецедентных концепций на основе традиций истории и образа жизни людей зависит от совокупности культурных ценностей. Можно различать те, которые основаны на психологических, этнических, мифологических и религиозных основаниях. Те, которые основаны на социальных понятиях, включают факты, которые хорошо известны почти всем членам общества. Понятие национальной прецедентности связано с национальной этикой и содержанием языка. Универсальные концепции прецедентности отражают концепции, характерные для общего когнитивного уровня в современную эпоху. Типичной особенностью этих текстов является создание новых текстов на основе ранее созданной идеи.

Следует иметь в виду, что используемые автором прецедентные явления являются прагматической функцией и известны тому, кто принимает эту информацию, а ее «признание» является важным условием. Разработка точных элементов в тексте служит для более выразительной и эмоциональной оценки, чем информационная функция, выражая приверженность любой культуре и традициям. В качестве средства выражения известная фраза или мысль могут быть даны или могут быть заданы некоторыми модификациями и дополнениями. В последнем случае привлекает внимание новая идея, которая появляется в виде замещения, сокращения или добавления компонента.

В письменных памятниках Азербайджана, особенно в эпиграфических, чаще встречаются прецедентные тексты религиозной тематики. Можно различать явления прецедентности словесные и невербальные. В отличие от вербальных прецедентных явлений, в качестве невербального примера речи можно привести архитектурные образцы, картины и музыкальные произведения.

За каждым прецедентным текстом скрыта система ассоциаций, живущая в мышлении носителя языка, представляющего конкретное культурное наследие, которое гарантирует, что все члены сообщества знают известный код и владеют им. В зависимости от прагматичных намерений и мышления автора возникают различные уровни прецедентности: авторегрессивные тексты, социально ориентированные тексты, национальные и универсальные прецедентные тексты. Ю. Прохоров отмечает, что каждый уровень имеет специфические феномены-предшественники [4, с. 148].

В. Красных предполагает три типа феноменов прецедентности: социум-прецедентные, национально-прецедентные и универсально-прецедентные явления [5, с. 96]. По мнению экспертов, которые указывают, что какое-либо явление должно иметь определенные признаки, чтобы получить статус прецедентного, предустановленные явления образуют ядро когнитивной базы [6, с. 32–33]. Учитывая это, можно говорить о существовании национальной когнитивной базы.

Попытки определить закономерности процесса общения показывают важность сохранения в центре внимания когнитивных основ этого процесса. Существование общей когнитивной базы в национальных и культурных терминах связано с существованием общего наследия, которое люди приобрели в исторической, культурной и практической жизни. В отличие от обычных исследований, прагматический аспект языка позволяет охарактеризовать его с разных точек зрения на основе достижений различных смежных дисциплин.

Когнитивный подход к языку позволяет рассматривать две основные функции (когнитивную и коммуникативную), а также возможность использования языковых единиц в коммуникации в зависимости от коммуникативных намерений. Этот подход способствует тому, чтобы у каждого носителя языка выявить его способ мышления и чтобы повлиять на человека (как интервьюера или собеседника) для изучения ожидаемых результатов процесса коммуникации. Если какой-либо человек выдвинут в качестве объекта воздействия, то следует учитывать перспективы, культурный уровень, общие ценности людей, которым адресован текст.

Согласно теории, что каждый текст представляет собой сборник текстов, отражающих предыдущую и нынешнюю культуру, «каждый новый текст напоминает новую часть, связанную из старых цитат» [7, с. 207].

Говоря о коммуникационном процессе не только как об обмене информацией, но и как об инструменте влияния, Д. Гудков и В. Красных различают два основных коммуникационных плана, говоря о важности лингвокогнитивного подхода: общий лингвистический аспект, подходящий для любого дискурса, и конкретный национальный компонент, подходящий для национального дискурса [8, с. 21].

Такой подход, наряду с общим правилом общения, также помогает выявлять национальные элементы. Когда речь идет о национальных элементах, актуализируется вопрос о взаимодействии языковых единиц, характеризующих этноним, и о роли когнитивных процессов в общении. Дифференциация лингвистических и феноменологическо-когнитивных структур дает возможность анализировать общение по-разному, фокусироваться на анализе многих когнитивных явлений, а также на прецедентности. Факты, связанные с языковыми законами, языковой структурой, языково-когнитивными, историческими, этническими, психологическими и культурными факторами, влияющими на речь и функционирование языковых единиц, образуют феноменологическо-когнитивный пласт [9, с. 62–75].

Наличие единиц, отраженных в прецеденте, основано не только на использовании лингвистических средств в лингвистических процессах, но и на присутствии когнитивных процессов и сбора информации о культурном наследии. Предпочитаемый текст, отчет о случаях, прецеденты и ситуационные исследования различаются как единицы заданного явления. Конечно, имеет место тот факт, что одна единица в речи может также привести к появлению других. Имя президента «не является прямой линией денотата, когда оно используется, а скорее представляет собой набор дифференциальных указаний, которые должно иметь это прецедентное имя» [8, с. 48].

Ономастический состав любой языковой среды может быть определен как группа специальных имен с когнитивным и эмоциональным содержанием. Названия прецедентов также относятся к языку, связанному с существующими культурными традициями в когнитивной базе. В этом отношении имена прецедентов существенно отличаются от имен, используемых для индивидуального наименования. Таким образом, только имя с номинальной функцией не имеет никакой дополнительной информации о лице, которому оно принадлежит, поскольку оно используется для «признания». Как утверждает А. Суперанская, эта функция имен человека связана с отсутствием определенных объектов группы и сильной привязкой к конкретному объекту [10, с. 33]. В отличие от имен человека, имена прецедентов в первую очередь связаны с конкретным человеком, представляющим образное решение любой идеи, связанной с этим именем, и идея этого имени известна всем людям, которые являются носителями данной культуры. Имена, несущие прецедентный смысл, служат общей картиной поведения, соотносящейся с сознанием людей или превращенной в объект осуждения. С этой точки зрения имена отличаются от имен человека с номинальной функцией превосходящим качеством контента.

Как мы уже отмечали, эпиграфические тексты привлекают внимание с точки зрения имен в прецедентном пространстве. Хотя азербайджанские эпиграфические тексты относятся к разным историческим периодам, они имеют общие характеристики с точки зрения содержания и дизайна. Одна из этих особенностей – использование имен в эпиграфических текстах.

Эти имена связаны с изображениями, существующими в сознании людей, и привлекают внимание своим здравым смыслом и единством ценностей. Давайте рассмотрим некоторые из этих текстов:

«...мир не будет тебе предан, ты смягчи себя.

Если даже соберешь богатства, как Гарун,

Не заберешь с собой даже две маковые семечки» [12, с. 194].

Гарун Рашид был халифом династии Аббасидов. Он родился в 763 году в городе Рей, Иран, где жил его отец Мехди, поблизости от Тегерана. После смерти халифа Хадиана, брата Гаруна, в 786 году, он начал править халифатом. Во время правления халифа Гаруна ар-Рашида исламский халифат быстро развивался с военной, политической, культурной и научной точек зрения. Истории, события, рассказы о многих личных и государственных проблемах, которые были написаны о халифе Харуне аль-Рашиде, известны и сегодня. Хотя многие из них основаны на согласованных, точных документах, некоторые из них являются и ложными.

В другом книгописании мы можем увидеть имя Хосрова, которого в восточной мысли считают символом царства:

«... где есть знак от славных Хосровов, дворян, ремесленников, благородных духов...» [12, с. 109].

Хосров Первый, Нушираван, Анушираван (буквально – с бессмертным духом); «Кубаз» в арабских источниках – знаменитый сасанидский царь, который правил в Иране в 531–579 годах.

«дружелюбный к Джаванширу, бывшему украшению площади. <...>

Добрый, храбрый, как дракон на войне.

Это как Газанфар на поле битвы, сияющий, как луна...» [12, с. 151]

Джаваншир являлся одним из правителей Кавказской Албании, а также самым ярким представителем династии Мехранидов. Во время его правления Кавказская Албания была усилена в результате успешной внешней политики и стала одним из самых важных государств на Востоке.

Слово «газанфар» обозначает львов, тигров, а в переносном смысле – смелость, храбрость и бесстрашие. Слово, которое понимается как символ храбрости в сознании людей, постепенно укрепило свое положение как номинативной единицы.

Выводы. А. Супрун, говоря об использовании прецедентов, перечисляет такие факторы, как ссылка на авторитетный источник для точности информации, для эстетических целей, для подтверждения правильности идеи [11, с. 27–28]. В дополнение к другим функциям неоспоримо, что прецеденты имеют экспрессивную функцию.

Изучение системы имен в эпиграфических текстах показывает существование разных групп имен прецедентов и различных процессов в системе имени языка, связанных с ассоциациями.

Литература:

1. Nostrand H. Authentic Texts and Cultural Authenticity: An Editorial / H. Nostrand // The Modern Language Journal, vol. 73, issue 1. – 1989. – P. 49.
2. Верещагин Е. Лингвострановедческая теория слова / Е. Верещагин, В. Костомаров. – М.: Русский язык, 1980. – С. 192.
3. Муравлева Н. Апеллятивация имен собственных и фоновые коннотации / Н. Муравлева // Коннотативные аспекты семантики в немецкой лексике и фразеологии. – Калинин, 1987. – С. 75–78.
4. Прохоров Ю. Действительность. Текст. Дискурс / Ю. Прохоров. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 224 с.

5. Красных В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация) / В. Красных. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
6. Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред. В. Красных, А. Изотов. – М. : «Филология», 1998. – Вып. 4. – С. 32–33.
7. Ильин И. Интертекстуальность / И. Ильин // Современное литературоведение (страны Западной Европы и США): концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник. – М., 1999.
8. Красных В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология / В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
9. Красных В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. Красных, Д. Гудков, И. Захаренко, Д. Багаева // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 1997. – № 3. – С. 62–75.
10. Суперанская А. Аpellатив – онома / А. Суперанская // Имя нарицательное и имя собственное. – М., 1978. – С. 33.
11. Супрун А. Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Супрун // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17–29.
12. Неймат М. Корпус эпиграфических памятников Азербайджана / М. Неймат. – Том V. – Баку : 2011.

Ібрагімова У. М. Феномен прецедентності епіграфічних текстів як лінгвокультурний і когнітивний показник

Анотація. У статті розглядаються характерні риси прецедентів, які грають неоціненну роль у роз'ясненні питань, пов'язаних із мовою й мисленням в етнолінгвістичному й психологічному аспектах, а також є вагомим фактором в епіграфічних текстах на основі достовірних джерел у ви-

світленні багатьох аспектів історії. Тексти, які виражають прецедентність, є особливо важливими у висвітленні національно-моральних цінностей народу і, таким чином, в об'єднанні людей навколо спільних цінностей. Ці імена пов'язані з образами, що існують у свідомості людей і привертають увагу своїм єдиним сенсом і єдиними цінностями.

Ключові слова: епіграфічні тексти, прецедентне, проблеми мови та мислення в текстах, інтертекстуальність, етнопсихолінгвістика.

Ibrahimova U. The phenomenon of the precedence of epigraphic texts as a linguistic, cultural and cognitive indicator

Summary. The article reviews the characteristic features of the names of the precedents that play an invaluable role in explaining the issues related to the language and thought in ethno-linguistic and psychological aspects, and are also a weighty factor in epigraphic texts based on reliable sources in covering many aspects of people's history. The texts expressing the precedence are considered to be especially important in the re-arrangement of the national and moral values of the people and, thus, in uniting people around common values. These names are associated with the images existing in the minds of people, and attract attention with their unanimous common sense and common values.

Key words: epigraphic texts, precedence, problems of language and thinking in texts, intertextuality, ethnopsycholinguistics.

Кізіль М. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню системної організації інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій. У статті визначається форма системної організації подібних одиниць, виявляються лінгвальні й екстралінгвальні фактори її параметризації й особливості структурно-семантичної організації. З'ясовуються також відмінності між формами системної організації англомовних комп'ютерних термінів і інноваційних одиниць.

Ключові слова: англійська мова, комп'ютерний термін, лінгвальні й екстралінгвальні фактори, системна організація, структурно-семантична організація, інноваційна одиниця.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. сфера комп'ютерних технологій стає однією з головних сфер постачальниць в англійську мову інноваційних одиниць на позначення її нових понять і реалій. Подібні одиниці є об'єктом пильної уваги лінгвістів [2; 4; 5; 8; 10] не тільки через збагачення словникового складу англійської мови, але й через ті якісні зміни, що привнесли та привносять лексичні інновації в неї.

Відкритим залишається питання особливостей і форми системної організації інновацій комп'ютерної підмови, що позначають різносубстратні сфери комп'ютерно-опосередкованої дійсності англомовних спільнот, що зумовлює **мету статті**. Її **завдання** полягають у з'ясуванні відмінностей між формами системної організації одиниць комп'ютерної термінології й інноваційних одиниць англійської мови відповідної сфери, у визначенні умов, факторів, аспектів параметризації форми системної організації англомовних комп'ютерних інновацій, а також у виявленні особливостей її структурно-семантичної організації.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовуючи концепцію термінологічної природи інноваційних одиниць англійської мови комп'ютерної сфери та сфер, опосередкованих нею, що об'єднуються в синкретичний консолідований системний лінгвальний об'єкт, Р.К. Махачашвілі пропонує називати його *англомовною інноваційною лінгвосферою* [5, с. 138]. Розглядаючи подібний об'єкт із позицій філософії мови та в лінгвофеноменологічному ракурсі, дослідниця також дає йому назву *англомовна інноваційна логосфера комп'ютерного буття* [4, с. 19].

Оскільки формою системної організації комп'ютерних термінів є терміносистема, ми вважаємо, що найбільш вдалим для позначення особливостей системної організації інновацій, які є засобами номінації реалій і понять різносубстратних сфер комп'ютерно опосередкованої дійсності англомовних спільнот, є поняття «метатерміносистема англійської мови сфери комп'ютерних технологій» (від грец. *μετα* – після, через; *terminus* – межа; *σφαιρα* – ціле, що складається з частин; з'єднання) [1, с. 32], яке лише починають розробляти в лінгвістиці. Семантика терміна на позначення аналізованого поняття вказує на те, що він є одиницею більш високого рівня абстрак-

ції й узагальнення порівняно з поняттям «терміносистема». Цей термін застосовується нами для *інтегрованого позначення всіх інноваційних одиниць номінації об'єктів, понять, явищ, реалій новітніх модусів буття та дійсності англомовних спільнот, створених і опосередкованих комп'ютерними технологіями*.

Розбіжності між поняттями «терміносистема» та «метатерміносистема» виявляються на рівні їх елементів – одиниць визначених систем. Якщо англомовні комп'ютерні терміни належать до термінологічного фонду англійської мови та мають спеціальне термінологічне значення, то до лексичних інновацій такі вимоги не висуваються, у більшості своїй вони є одиницями розмовної, загальноживової лексики, жаргонізмами, сленгізмами, створеними носіями мови для позначення всіх тих понять і реалій, поява яких не тільки зумовлена, але й опосередкована розвитком нової глобальної техногенної сфери, що здійснила вплив практично на всі сфери життя людства, якісно змінивши його. Поява та поширення комп'ютерних інновацій визначається приматом комп'ютерно-опосередкованої комунікації, в якій вони створюються першочергово.

Умови параметризації, тобто визначення параметрів дослідження метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій, що являє собою складну багаторівневу полівимірну систему організації загалу англомовних комп'ютерних інновацій, визначаються низкою *екстралінгвальних* і *лінгвальних* факторів. Екстралінгвальні фактори сприяли появі та поширенню великої кількості англомовних комп'ютерних інновацій не тільки серед носіїв англійської мови, але й в усьому світі, і зумовили необхідність їх систематизації з метою лінгвістичного аналізу. До таких факторів слід віднести інформатизацію, комп'ютеризацію англомовних суспільств і світового співтовариства, створення та поширення Інтернет-сфери та кіберпростору, процеси глобалізації світової спільноти, експансію англійської мови, пріоритетність мовного кодування понять комп'ютерно опосередкованої дійсності її засобами.

Лінгвальні аспекти параметризації метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій базуються на засадах системності, інтегрованому характері її одиниць, системних відносинах, що існують між ними, їх особливій структурно-семантичній організації. Як і будь-яка інша підсистема, аналізована метатерміносистема має характеристики системного об'єкта, які, зокрема, були узагальнені та викладені Р.К. Махачашвілі: 1) цілісність – первинність цілого (системи) по відношенню до її частин (елементів), властивість системи отримувати таку нову якість, що органічно впливає з її складових елементів, але не є притаманною кожному з них окремо; 2) інтегративність – синтезування елементів системи, наявність системоутворюючих і системозберігаючих факторів; 3) структурність – відносно сталий спосіб внутрішніх зв'язків і відношень системи, що визначає її

устрій; 4) ієрархічність – організація за принципом ранжирування, в якому кожен компонент системи може розглядатися як система (підсистема) більшої системи чи ступеня абстракції; 5) функціональність – створення будь-якої системи зумовлене необхідністю, система виконує певні функції в зовнішньому середовищі; 6) неадитивність – принципове незведення якостей системи до суми якостей компонентів, які її складають; 7) еквіфінальність – здатність системи досягати таких станів, що визначаються тільки її власними параметрами та не залежать від вихідних умов і змін середовища, в якому вона функціонує [4, с. 49–50].

Інтегрований характер інноваційних одиниць метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій визначається тим фактом, що всі вони слугують засобами позначення понять, реалій, явищ комп'ютерно опосередкованої дійсності та її окремих сфер. Саме тому науковці говорять про те, що комп'ютерні технології здійснюють неабиякий вплив не тільки на повсякденне життя людини, але й на сферу економіки, політики, освіти, культури й т. ін., визначаючи їхній розвиток [4, с. 127; 8, с. 34] Р.К. Махачашвілі вбачає засади інтегрованості в термінологічній природі загалу комп'ютерних інновацій [4, с. 52].

Метатерміносистема англійської мови сфери комп'ютерних технологій є відкритою динамічною системою, яка постійно поповнюється інноваційними одиницями та взаємодіє з іншими підсистемами мови. Оскільки комп'ютерні інновації як дискретні елементи визначеної метатерміносистеми слугують засобами номінації понять, явищ і фрагментів окремих різносубстратних сфер комп'ютерно опосередкованої дійсності англомовних спільнот, то особливості структурно-семантичної організації аналізованої метатерміносистеми визначаються наявністю *семантичних полів*, які об'єднують сукупність інноваційних одиниць, що позначають поняття, об'єкти, явища, реалії певної сфери позамовної дійсності, існування якої опосередковане комп'ютерними технологіями та Інтернет-сферою.

Відзначимо, що поняття «семантичне поле» було введено в науковий обіг німецьким дослідником Г. Іпсеном у 1924 р. [11]. Нині в лінгвістиці є різні визначення вказаного поняття, а також концепції його дослідження [6; 7; 12]. Теорія поля охоплює велику кількість поглядів, що фактично являють собою варіанти однієї загальної ідеї про семантичну та поняттєву єдність слів чи лексичних одиниць, об'єднаних у межах одного семантичного поля. Критеріями включення тієї чи іншої одиниці до семантичного поля є суто лінгвальні критерії (лексичне значення одиниці в цілому), її змістова ознака, семантична ознака, певні аспекти та компоненти її значення [7, с. 49–51], а також понятійні, предметно-тематичні, предметно-логічні, тобто екстралінгвальні фактори (наприклад, загальне поняття, загальна тема, окрема ситуація, дискретна сфера) [12, с. 32–37].

Будь-яке семантичне поле має власну структурно-семантичну організацію, яка може бути узагальнено представлена як ядерна зона, до якої входять одиниці, що містять у своєму значенні максимальну концентрацію семантичних ознак, які характеризують певний типовий об'єкт, поняття, що віднесені до визначеного семантичного поля, а також периферійну зону, в якій одиниці мають неповний набір таких ознак і не характеризують об'єкт, поняття, явище, що позначаються ними, як типові для цього семантичного поля за понятійними та будь-якими іншими ознаками [7, с. 51–52]. Усі одиниці, віднесені до семантичного поля, знаходяться в різних семантичних відношеннях між собою та за своїми ознаками займають різне положення стосовно ядра семантичного поля, в якому знаходяться прототипні одиниці.

Оскільки комп'ютерні інновації як дискретні елементи визначеної метатерміносистеми слугують засобами номінації понять, явищ і фрагментів, різносубстратних сфер комп'ютерно опосередкованої дійсності, а сама метатерміносистема являє собою таку концептуальну структуру, що відображає сукупність і закономірність зв'язків, які існують між поняттями комп'ютерної й інших сфер життєдіяльності представників англомовного світу, що опосередковані наявністю комп'ютера й Інтернет-комунікації, то структурна організація аналізованої метатерміносистеми та її підсистем (семантичних полів) визначається наявністю ризом (ризоморфних утворень) – відкритих структур, позбавлених певного змістового «центрування», з місцями концептуального розриву, де переплітаються системна й асистемна організації [3, с. 14].

Пояснення вищевказаних теоретичних положень стосовно особливостей структурно-семантичної організації аналізованої метатерміносистеми, що містить ризоморфні утворення, може бути здійснене на прикладах. Так, наприклад, залежно від контексту використання такі інноваційні одиниці, як *social media*, *word of blog*, *twitterverse* можна віднести як до семантичного поля «суспільне життя», так і до семантичного поля «повсякденне життя»; інноваційні одиниці *e-cigarette*, *e-thrombosis* належать як до семантичного поля «медицина», так і до семантичного поля «повсякденне життя» метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій. Інновації *e-bank*, *cyberbank*, *virtual bank*, *Internet bank*, *online bank* можна віднести й до семантичного поля «економіка та бізнес» аналізованої метатерміносистеми, і до самої сфери економіки й Інтернет-банкінгу, тобто до одиниць метатерміносистеми сфери економіки та банківської справи. Подібну тенденцію Ю.Г. Федорова пропонує називати семіотичною сингуляторністю, суть якої полягає в тому, що інноваційні одиниці англійської мови можуть розвиватися за непрогнозованим вектором і надавати можливість для дослідження семантичної асиметрії, вказувати на асистемні явища [9, с. 43].

Висновки. Наведені приклади й інноваційний висновок Ю.Г. Федорової свідчать про наявність ризоморфних утворень, актуалізованих в аналізованій метатерміносистемі та її підструктурах (семантичних полях) інноваційними одиницями, що можуть належати до двох, а подекуди – і до декількох семантичних полів одночасно. Тому ці семантичні поля мають площину перетину, є децентрованими, асиметричними. Інноваційні одиниці можуть також потрапляти до метатерміносистем інших сфер, що зумовлене соціолінгвальними факторами та соціофункціональними характеристиками цих одиниць. Ризоморфні утворення в межах аналізованої метатерміносистеми дають уявлення про сукупність і закономірність зв'язків, наявних між поняттями комп'ютерної й інших сфер комп'ютерно опосередкованої дійсності в англомовному світі. Вони також руйнують уявлення про класичне поняття системи, згідно з яким остання має відносно сталі властивості. Отже, метатерміносистема англійської мови сфери комп'ютерних технологій, що містить ризоморфні утворення, є відкритою, динамічною, полівимірною системою зі складною структурно-семантичною організацією, що в абстрактній формі репрезентує якісно нові модуси буття та дійсності англомовних спільнот, опосередковані наявністю комп'ютера й Інтернет-комунікації. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в аналізі лінгвосинергетичних аспектів формування метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій.

Література:

1. Золотова Н.О. Онтология и гносеологические аспекты понимания метатерминосистемы / Н.О. Золотова // Вестник ВГУ: Гуманитарные науки. – № 2. – Волгоград : Изд-во Волгоградского университета. – С. 32–38.
2. Ільченко О.М. Антропоцентризм комп'ютерних неологізмів: лінгвокогнітивний аспект / О.М. Ільченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2003. – № 6. – С. 406–409.
3. Карташев В.А. Система систем. Очерки общей теории и методологии / В.А. Карташев. – М. : Прогресс-академия, 1995. – 416 с.
4. Махачашвілі Р.К. Динаміка англomовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Р.К. Махачашвілі. – О., 2013. – 400 с.
5. Махачашвілі Р.К. Семіотична динаміка англomовної інноваційної лінгвосфери буття / Р.К. Махачашвілі // Нова філологія. – Запоріжжя, 2010. – № 42. – С. 138–144.
6. Миронова М.Н. Терминополе «Виноградарство и виноделие» : лексико-семантический и словообразовательный аспекты : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / М.Н. Миронова. – Краснодар, 2009. – 23 с.
7. Морозова Л.А. Теория и практика построения терминологических полей / Л.А. Морозова // Терминоведение. – 1996. – № 1–3. – С. 49–54.
8. Стрельбицька Л. Інтернет як полігон розвитку природної мови / Л. Стрельбицька // Вісник нац. ун-ту Львівська політехніка. – 2005. – № 538. – С. 33–38.
9. Федорова Ю.Г. Лінгвокогнітивні параметри інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі : дис. ... канд. филол. наук, спец. 10.02.04 / Ю.Г. Федорова. – Запоріжжя, 2013. – 222 с.
10. Чирвоний О.С. Комп'ютерний лексикон сучасної англійської мови: структурний, семантичний, функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.С. Чирвоний. – Одеса, 2009. – 20 с.
11. Ipsen G. Der alte Orient und die Indogermanen / G. Ipsen // Stand und Ausgaben der Sprachwissenschaft. – Heidelberg : Winter, 1924. – S. 200–237.
12. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes (Die Geschichte eines sprachlichen Feldes) / J. Trier. – Heidelberg : Winter, 1931. – 347 S.

Кизиль М. А. Системная организация инновационных единиц английского языка сферы компьютерных технологий

Аннотация. Статья посвящена исследованию системной организации инновационных единиц английского языка сферы компьютерных технологий. В статье определяется форма системной организации подобных единиц, выявляются лингвальные и экстралингвальные факторы ее параметризации и особенности структурно-семантической организации. Выявляются отличия между формами системной организации англоязычных компьютерных терминов и инновационных единиц.

Ключевые слова: английский язык, компьютерный термин, лингвальные и экстралингвальные факторы, системная организация, структурно-семантическая организация, инновационная единица.

Kizil M. Systemic organization of the English innovative units of Computer Science sphere

Summary. The article is devoted to the investigation of systemic organization of the English innovative units of computer science sphere. The form of systemic organization of such units is determined, lingual and extralingual factors of its parametrization and peculiarities of structural and semantic organization are revealed in the article. Differences between forms of systemic organization of English computer terms and innovative units are also found out.

Key words: English language, computer term, lingual and extralingual factors, systemic organization, structural and semantic organization, innovative unit.

*Кузнецова М. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики перекладу**Запорізького національного технічного університету**Ходус А. М.,**магістрант кафедри теорії та практики перекладу**Запорізького національного технічного університету*

АНГЛОМОВНИЙ ПІСЕННИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОП-ПІСЕНЬ ХХІ СТОЛІТТЯ)

Анотація. Стаття присвячена розгляду англomовного пісенного дискурсу як ресурсу відтворення ключових цінностей і концептів англomовної лінгвокультури. Аналізується роль і місце англomовного пісенного дискурсу в сучасній лінгвістиці. Розглядаються його характерні риси, виявляється його глобалізуючий потенціал. Підкреслюється, що особливу увагу в текстах поп-жанру англomовного пісенного дискурсу приділено емоційному концепту ЛЮБОВ/LOVE.

Ключові слова: текст, дискурс, лінгвокультура, концепт.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці одним із найбільш широко обговорюваних є поняття дискурсу. Як складний, багатоаспектний і багатовимірний феномен дискурс посідає особливе місце в метамові гуманітарного знання ХХІ ст. Його вивченню як синергетичної системи, «інтегрального феномена, мисленнєво-комунікативної діяльності, яка є сукупністю процесу й результату і включає як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспект» [1, с. 105–106], а також аналізу проблем його породження, функціонування та сприйняття з урахуванням антропоцентричного спрямування лінгвістичної науки присвячена значна кількість наукових розвідок відомих лінгвістів.

В останнє десятиліття в сучасній лінгвістиці збільшується кількість наукових праць, присвячених різним типам дискурсу, зокрема художньому (В. Бурбело, Р. Комар), поетичному (В. Карасик, О. Колесник), публіцистичному (І. Соболева), газетному (С. Коновець), рекламному (Н. Волкогон), політичному (К. Серажим) тощо. Дискурс дедалі частіше розуміється як значущий елемент культури й соціальних відносин. У зв'язку із цим значно ускладнилося й розширилося уявлення про закономірності формування й передачі смислу в дискурсі, про те, що повинна знати й уміти людина, яка є центром комунікації. Це й робить дослідження механізмів функціонування дискурсу певного типу актуальним.

Зараз у фокусі лінгвістичної уваги все частіше опиняються проблеми пісенного дискурсу. Тим не менше, його значимість як соціального явища філософи, антропологи та лінгвісти оцінили зовсім недавно, у кінці ХХ ст., коли стало ясно, що в суспільстві втрачений дух єдності, запанувало почуття невіри й байдужості до того, що відбувається [2, с. 141]. Сьогодні є багато визначень і різних жанрів пісенного дискурсу [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9], однак це питання й досі залишається перспективним для дослідження, оскільки є різні підходи до розуміння зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, упродовж довгого часу пісенний дискурс розглядався дослідниками як один із різновидів дискурсу ліричної поезії, що пояснюється наявністю низки спільних рис – особливостей ритміко-композиційної будови, художніх засобів створення образів, передачі думок і почуттів автора, наявністю підтексту, «прихованого сюжету» [10, с. 14], а також інтертекстуальністю як жанровим зв'язком текстів, схожістю тематики (любов, дружба, свобода, гідність), типових мотивів (ностальгія, самотність та ін.) [5, с. 13]. Ю. Плотницький досліджує англійський пісенний дискурс і вказує, що популярна музика є одним із каналів поширення англійської мови у світі, при цьому цікаво те, що молоді багатьох країн часто краще знайома з англomовними (в основному англійськими й американськими виконавцями), ніж із вітчизняними [5].

Суголосно є й думка Д. Кристала, який у праці «Англійська мова як глобальна» [11] зазначає, що більшість груп і сольних виконавців сучасної музики співають англійською мовою, причому їх рідна мова не має значення. За словами Д. Кристала, у такому домінуванні є позитивний аспект для світової культури в цілому, оскільки твори таких авторів, як Боб Ділан, Боб Марлі, Джон Леннон і Джон Баєз «стали для молодого покоління символом свободи, непокорі й прогресу» [11, с. 103]. Таким чином, англomовний пісенний дискурс слід кваліфікувати як потужний засіб пропаганди англійської мови, англійської й американської культури з властивими їм цінностями й ідеалами. Слід згадати й про роль Інтернету як окремого позитивного каналу в стимулюванні інтересу до англomовного пісенного дискурсу, адже в Інтернеті можна знайти текст пісні практично будь-якого англomовного виконавця. Отже, науковці, у сферу інтересів яких входить пісенний дискурс, зокрема англomовний, одночасно погоджуються, що саме він є домінуючим у глобальному масштабі.

Отже, **об'єктом** представленої наукової розвідки є англomовний пісенний дискурс, а **предметом** аналізу – його лінгвокультурні характеристики.

Мета статті полягає в характеристиці англomовного пісенного дискурсу як засобу відтворення ключових цінностей і концептів англomовної лінгвокультури. Представлене дослідження присвячене аналізу англomовного пісенного дискурсу на матеріалі поп-пісень ХХ–ХХІ ст. англomовних виконавців.

Виклад основного матеріалу. Термін «дискурс», який тлумачиться дослідниками неоднозначно, нами використовується в значенні «сукупність тематично співвіднесених текстів із притаманними їм мовними особливостями» [12, с. 144; 13, с. 14],

тобто зміст (тема) дискурсу розкривається лише в комплексній взаємодії текстів. Пісенний дискурс розуміється в праці як родове поняття стосовно текстів англомовних пісень, які характеризуються своєрідними тематичними, лексичними, синтаксичними й іншими особливостями й відображають «імовірний світ» [12] представників англомовних країн.

Слід зазначити, що подана стаття є частиною самостійної кваліфікаційної праці, яку виконано в руслі досліджень, присвячених лінгвокультурному вивченню тексту, що зумовлює урахування не лише суто лінгвальних особливостей англомовних пісенних текстів, але й культурологічних аспектів їх функціонування. Якщо розуміти мову як ключ до культури того чи іншого мовного співтовариства, то такий підхід видається цілком логічним і узгоджується із сучасною антропоцентричною парадигмою в лінгвістиці. Отже, облік культурологічних факторів допомагає глибше зрозуміти й точніше пояснити мовні особливості текстів англомовного пісенного дискурсу.

Крім того, дослідження виконане в рамках комунікативного підходу до розуміння пісенного дискурсу, а, як відомо, комунікація в межах цього типу дискурсу має емоційний характер і тому пов'язана з інтерпретацією та продукуванням нових смислів. Тематична своєрідність пісенних текстів може слугувати актуалізатором нових смислів. Оскільки характер дискурсу багато в чому залежить від соціокультурного контексту, під час його аналізу необхідно враховувати ситуаційні, психологічні, соціальні й культурні фактори, які є важливими для його виробництва й інтерпретації.

Англомовний пісенний дискурс як сукупність тематично співвіднесених текстів поп-пісень являє собою синтез вербального й музичного компонентів. Тут слід зупинитися на понятійній парадигмі позначення структурно неоднорідних текстів, які побудовані на поєднанні семіотично гетерогенних складників. Так, виділяють креолізовані (Ю. Сорокін, Є. Тарасов), мультикомунікативні (В. Костомаров), контаміновані, або гібридні (Ю. Бельчик), мульти-/полімодальні (Г. Кресс, Т. ван Ліуен), полікодові тексти (Г. Ейгер, В. Юхт). За словами В. Чернявської [14, с. 83], ці терміни увійшли в науковий обіг, підкреслюючи, що текст як комунікативна величина не обмежується лише мовним складником. Ми пропонуємо вважати англомовний пісенний текст полікодовим утворенням, тобто когерентним цілим, що складається з декількох семіотичних кодів. Полікодовими є тексти, побудовані на з'єднанні в єдиному графічному просторі семіотично гетерогенних компонентів.

Об'єднання вербальних і невербальних компонентів являє собою певну структуру, що характеризується проявом взаємозалежності складників як у змістовному, так і у формальному аспектах. Незважаючи на домінування музичного компонента в тексті пісні, вербальний і мелодійний компоненти нерозривно пов'язані, особливо структурно. Мелодійний компонент організує сприйняття всього тексту пісні, що дозволяє вербальному компоненту виконувати роль віршованого тексту, не досягаючи рівня поезії. Таким чином, мелодійний компонент готує реципієнта до сприйняття вербального компонента на іншому, радше емоційно-чуттєвому, ніж раціонально-аналітичному рівні [5, с. 19].

Відповідно до теорій постструктуралізму та соціального конструктивізму, дискурс являє собою мережу соціальних тем, голосів, пресупозицій і дій. Він конструює бачення світу, відбите в текстах [15, с. 49, с. 67], саме тому він завжди відчуває на собі вплив культури й суспільства. Таким чином, пісенний дискурс – це особлива форма збереження культурних знань.

Проникаючи в різні сфери, пісня є свого роду «дзеркалом життя», яке відображає основні цінності, етичні погляди, соціальні уявлення, суспільні зміни та стереотипи певної епохи, створює моделі поведінки й культурні норми й передає їх наступним поколінням [16, с. 158]. Як особливий спосіб вираження культури пісня являє собою естетичну й емоційно-моральну інтерпретацію багатомірності та багатоаспектності навколишньої дійсності, вона є засобом художнього вираження внутрішнього світу людини. За допомогою музики й пісень людина пізнає й інтерпретує світ. У пісні проявляються еталони культури, національні й етнокультурні стереотипи – «узагальнене уявлення про типові риси, що характеризують який-небудь народ» [17, с. 108]; культурний фон епохи – історичні події та явища соціального життя, що відбулися чи відбуваються в певному культурному суспільстві; ментальність – спосіб бачення світу в категоріях суспільної свідомості, у якому сплетені емоційні, духовні, інтелектуальні та вольові якості національного характеру; менталітет як глибинна структура свідомості, що відображає склад розуму й душі народу. Саме тому пісенні тексти, популярні в певному соціальному середовищі, в осіб різного віку, статі, сфери діяльності і т. п., є цінним матеріалом для вивчення особливостей культури народу, його світогляду та світосприйняття, традицій і звичаїв, а також для виявлення соціальних характеристик лінгвокультурної спільноти [10, с. 10].

У сучасному світі пісня й інші культурні артефакти не просто стають глобальними у своїх темах і формах, але починають грати конституюючу роль у процесах глобалізації й дискурсах глобалізації [18, с. 6]. Пісня як важлива складова частина культури будь-якого етносу є істотним чинником глобалізаційних процесів у їх культурному й лінгвістичному вимірі. Отже, сьогодні пісню слід розглядати не лише як засіб розваги, але й як інструмент просування певних ідей і способу життя, іншими словами, як засіб культурної експансії.

Англомовні поп-пісні правомірно вважаються яскравим фрагментом сучасної масової культури, адже вони постають невід'ємним компонентом в ієрархії потреб людини ХХІ століття. Текстам сучасних англомовних пісень властиві характерні особливості мистецтва постмодерну, у них співіснують риси масового мистецтва, певні субкультурні тенденції. Тому не дивно, що англомовний пісенний дискурс виділено як один із жанрів дозвільної комунікації молодіжної субкультури (Т. Астафурова) з властивою йому лінгвальною й екстралінгвальною специфікою, адже мета його полягає в здійсненні емоційного впливу, формуванні соціальної позиції й ціннісної орієнтації слухача.

У наш час, аналізуючи стан музичної культури, ми переконаємося, що вона сильно змінилася. Її трансформація впливає на формування цінностей молодого покоління. Отже, актуальним стає вивчення аксіологічного аспекту англомовного пісенного дискурсу, оскільки останній є глибоко суб'єктивним і репрезентує цінності й антицінності англомовної молодіжної субкультури через специфічні образи, стиль життя, своєрідність світовідчуття. Як комунікативний процес дискурс пов'язаний із когнітивною сферою особистості, із соціумом і культурою в цілому. Отже, дискурс слід розглядати як сукупність апеляцій до концептів, адже продукуванню одиниць дискурсу передують ментальні процеси, а «когнітивні дослідження за своєю парадигмальною сутністю є дискурсивними <...>» [1, с. 1–12]. Аналізуючи концепт із погляду когнітивної лінгвістики, О. Кубрякова визначає його як засіб пояснення «ментальних ресурсів» людської свідомості; дослідниця звертає увагу на

природу та функціональність концепту, наголошуючи на його ключовій ролі у формуванні «концептуальної системи та мови мозку», тобто й мовної картини світу людини [19, с. 90]. Отже, концепт – це фрагмент знання, досвід особистості, що включає як мовну, так і позамовну інформацію.

Так, О. Шевченко [20, с. 9], моделюючи концептосферу англомовної молодіжної субкультури, пропонує виділяти такі три групи концептів, що складають її поняттєво-ціннісний аспект:

- поведінкові, семантика яких доповнена закликом до певного стилю поведінки. Базовими концептами цієї групи є нонконформізм (*non-conformity*), пасивність (*drift*), виклик (*challenge*), епатаж (*epatage*);

- емоційні, які представляють культурні універсалії із ціннісною й образною складовими частинами. Базовим емоційним концептом виступає любов (*love*), периферійними – свобода (*freedom*), смерть (*death*), віра (*faith*), самотність (*loneliness*);

- соціальні, які актуалізують соціально-статусні й матеріальні цінності. Ядерний концепт – расизм (*racism*), периферійні – влада (*power*), власність (*property*), гроші (*money*), статус (*status*), благополуччя (*well-being*).

За словами дослідниці [20, с. 13], у 80% творів поп-жанру англомовного пісенного дискурсу реалізується емотивна функція, що відображене в його тематичній специфіці і вербалізації концептів емоційної групи. Емоційні концепти відносять до розряду універсальних, оскільки саме емоції є «центральною частиною, яка робить представників різних етносів більш-менш схожими один на одного» [21, с. 87]. При цьому емоційним концептам властива етноспецифічність, яка зумовлена «індивідуальним емоційним трендом і національним індексом цієї культури» [21, с. 86].

Отже, центральним у групі емоційних концептів є поняття «любов» (*LOVE*), що знаходить відображення в назвах музичних творів, зокрема *Come Down Love (Shakira)*, *Crazy in Love (Beyonce)*, *I found love (3 Doors Down)*, *I Need Your Love (Calvin Harris ft. Ellie Goulding)*, *I want to know what love is (Foreigner)*, *Lost Inside Your Love (Enrique Iglesias)*, *Love (Inna)*, *We Found Love (Rihanna)*, *Love me again (John Newman)*, *Love story (Union J)*, *Love You Like a Love Song (Selena Gomez)*, *My Love (Justin Timberlake)*, *Thank You for Loving Me (John Bon Jovi)*.

Проаналізований матеріал дослідження дає підстави заявити, що значення, сенс і поняття «любов» значно відрізняються від того, що вкладалося в нього раніше, і це більшою мірою залежить від культурно-історичних і соціально-економічних умов сучасного суспільства, які впливають на свідомість і поведінку людей. Любов усе більше оцінюється не як «велике світле почуття» й бажання прожити із цією людиною все життя, а як маніпуляція для задоволення власних потреб. Слід зауважити також, що саме поняття «любов», що раніше включало почуття поваги, терпимості, сприйняття й прийняття іншого як окремої унікальної особистості з усіма її недоліками й перевагами, замінюється на нове поняття любові, що складається з пристрасті й грошового достатку партнера.

Отже, ЛЮБОВ/LOVE як лінгвокультурний емоційний концепт має універсальний характер, адже він присутній, очевидно, у всіх етнічних лінгвокультурах. Любов як універсалія культури, в якій фіксується ставлення до об'єкта як до чогось безумовно цінного, являє собою, якщо можна так сказати, «телеономний концепт у квадраті»: вона формує смисл індивідуального життя й через вихід за межі окремого буття, і через прагнення єднання з абсолютним благом [22, с. 28]. Телеономні

концепти – це «вищі духовні цінності, що утворюють і втілюють для людини моральний ідеал, прагнення до якого створює моральну виправданість життя, ідеал, заради якого варто жити й не шкода померти» [22, с. 24]. Концепт ЛЮБОВ відображає уявлення про базові («термінальні» [23, с. 132]) цінності й «екзистенційні блага» [24, с. 75], у яких виражені основні переконання, принципи й життєві цілі, і стоїть в одному ряду з концептами ЩАСТЯ, ВІРА, НАДІЯ, ВОЛЯ [22, с. 34]. Він безпосередньо пов'язаний із формуванням у людини смислу життя як мети, досягнення якої виходить за межі її безпосереднього індивідуального буття.

Висновки. Англомовний пісенний дискурс є продуктом і медіатором соціально й культурно зумовленої комунікації, потужним і впливовим ресурсом виробництва ключових цінностей і концептів культури, а його вивчення дозволяє глибше розкрити різні аспекти взаємодії мови й суспільства. Однією з провідних функцій культури є ідентифікація національної своєрідності суспільства, а музика, особливо пісня (текст пісні), є найпотужнішим механізмом виробництва національної ідентичності, що сприяє згуртуванню етносу. Як виразник етнічної культури, відображення мовної картини світу й менталітету, пісня відіграє значну роль у формуванні естетичних і матеріальних цінностей етносу й забезпечує спадкоємність національної картини світу шляхом передачі етнічно специфічних культурних концептів із покоління в покоління. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в аналізі вербального контуру емоційного концепту LOVE в англомовній лінгвокультурі, його вивченні як способу відображення національної культури в англомовному пісенному дискурсі ХХ–ХХІ ст.

Література:

1. Шевченко І. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу: [монографія] / І. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2005. – С. 9–20.
2. Потапчук М. Пісенний дискурс як комунікативний процес / М. Потапчук // Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение. – Челябинск, 2013. – № 2 (293). – Вып. 74. – С. 140–143.
3. Мензаирова Е. Актуализация концептов «любовь» и «женщина» в песенном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Е. Мензаирова. – Ижевск, 2010. – 187 с.
4. Муратова В. Бинарные концепты «любовь/love» и «ненависть/hate (hatred)» в английском и русском песенных дискурсах: сопоставительный аспект: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. Муратова. – Казань, 2010. – 22 с.
5. Плотницкий Ю. Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. Плотницкий. – Самара, 2005. – 21 с.
6. Плотницкий Ю. Англоязычный песенный дискурс как компонент массовой культуры / Ю. Плотницкий // Bridging linguistics and methodology: VIII Межрегиональная научно-практическая конференция: материалы и тезисы докладов. – Самара, 2003. – С. 141–146.
7. Смоленцева М. Эмоциональный концепт «любовь» в песенном дискурсе: на материале русского, немецкого и горномарийского языков: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / М. Смоленцева. – Чебоксары, 2009. – 217 с.
8. Хохрякова Е. Особенности песенного дискурса / Е. Хохрякова // Вестник Поморского университета. Сер. Гуманитарные и социальные науки. – 2009. – № 9. – С. 216–218.

9. Хохрякова Е. Песенный текст как вид дискурса / Е. Хохрякова // Язык. Культура. Коммуникация : III Международная заочная научно-практическая конференция, март 2009 г. – Ульяновск, 2009. – С. 292–296.
10. Дуняшева Л. Конструирование гендера в блюзе и рэпе: глобальное и локальное : [монография] / Л. Дуняшева, Е. Гриценко. – Нижний Новгород, 2013. – 213 с.
11. Crystal D. English as a Global Language. 2nd edition / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
12. Степанов Ю. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. Степанов. – М. : УРСС, 2005. – 312 с.
13. Чернявская В. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса : [учеб. пособие] / В. Чернявская. – М. : Флинта: Наука, 2013. – 208 с.
14. Чернявская В. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : [учеб. пособие] / В. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
15. Litosseliti L. Gender and language: theory and practice / L. Litosseliti. – London : Hodder Arnold; New York, 2006. – 192 p.
16. Дуняшева Л. Концепт «свобода» в афроамериканском песенном дискурсе / Л. Дуняшева // Ученые записки Казанского университета. Сер. Гуманитарные науки. – Казань, 2011. – Т. 153. – Книга 6. – С. 158–167.
17. Маслова В. Лингвокультурология / В. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
18. McElhinny B. Words, Worlds, and Material Girls. Language, Gender, Globalization / B. McElhinny. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2007. – 454 p.
19. Кубрякова Е. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
20. Шевченко О. Лингвосемиотика молодежного песенного дискурса : на материале английского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. Шевченко. – Волгоград, 2009. – 20 с.
21. Шаховский В. Эмоциональные культурные концепты: параллели и контрасты / В. Шаховский // Языковая личность: культурные концепты: Сб. науч. тр. ВГПУ, ПМПУ. – Волгоград – Архангельск, 1996. – С. 80–96.
22. Воркачев С. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели) : [монография] / С. Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.
23. Джидарьян И. Представление о счастье в российском менталитете / И. Джидарьян. – СПб. : Алетейя, 2001. – 242 с.
24. Брудный А. Психологическая герменевтика / А. Брудный. – М. : Лабиринт, 1998. – 336 с.

Кузнецова М. О., Ходус А. Н. Англоязычный песенный дискурс в контексте лингвокультуры (на материале поп-песен XXI века)

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению англоязычного песенного дискурса как ресурса воспроизводства ключевых ценностей и концептов англоязычной культуры. Анализируется роль и место англоязычного песенного дискурса в современной лингвистике. Рассматриваются его характерные особенности, выявляется его глобализирующий потенциал. Подчеркивается, что особое внимание в текстах поп-жанра англоязычного песенного дискурса уделяется эмоциональному концепту ЛЮБОВЬ/LOVE.

Ключевые слова: текст, дискурс, лингвокультура, концепт.

Kuznetsova M., Khodus A. English song discourse in the context of linguoculture (based on pop songs of the 21st century)

Summary. The given article deals with the investigation of the English song discourse as a means of (re)production of key values and concepts of a culture. It considers the place of the English song discourse in linguistics. It also analyzes the characteristic features of the song discourse and reveals its globalizing potential. It is emphasized that special attention in the texts of the pop genre of the English song discourse is given to the emotional concept LOVE.

Key words: text, discourse, linguoculture, concept.

Лазебна О. А.,

доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дичка Н. І.,

старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»ДО ПИТАННЯ ПРО ВАЛЕНТІСНУ ХАРАКТЕРИСТИКУ ДІЄСЛІВ,
ЩО СПОЛУЧАЮТЬСЯ З ПРИСЛІВНИКАМИ ОЦІНКИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню валентно-дистрибутивної характеристики дієслівних одиниць, що вживаються в сполученні з прислівниками оцінки в сучасній німецькій мові Німеччини й Австрії, проаналізовано досвід провідних мовознавців із цього питання. У розвідці подається аналіз наукових підходів до інтерпретації поняття «валентність».

Ключові слова: дієслово, прислівник оцінки, дієслівна валентність, німецька мова Німеччини, німецька мова Австрії.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена її загальнотеоретичною значущістю та визначається відсутністю спеціальних праць із вивчення валентнісних особливостей оцінних дієслівно-прислівникових конструкцій (дієслово + прислівник оцінки) у формально-структурному та змістово-структурному планах на матеріалі німецької мови Німеччини й Австрії, а також підвищеною увагою до вивчення оцінної лексики як комунікативного системного угруповання лексичного складу мови, адже «мова оцінки розкриває індивідуальний спосіб осмислення картини світу, ціннісні орієнтації суб'єкта оцінки та виражається стратегією використання слова у висловлюванні» [4, с. 343].

Під прислівником оцінки у роботі розуміється така одиниця, у семантиці якої закладена потенційна можливість оцінної характеристики дії (1), процесу (2) або стану (3), виражених дієсловами:

1. *Du arbeitest effektiv und gewissenhaft, und ich würde dich gern zum Verkaufsleiter befördern* [14, с. 297].

2. *Ich gehe ziellos durch die Stadt, denn beim Gehen wird es fühlbar, am deutlichsten fühle ich es, und mit einer Erschütterung, auf der Reichsbrücke, über dem Donaukanal, in den ich einen Ring geworfen habe* [12, с. 173].

3. *Ich fühlte mich ständig müde und angeschlagen* [15, с. 372].

У теоретичному обґрунтуванні використовується досвід учених із зазначеної проблематики (Л. Теньєр, Г. Брінкманн, С.Д. Кацнельсон, Г. Хельбіх, С.М. Кібардіна, Б.М. Лейкіна, М.Д. Степанова, Т.Я. Зотова, О.В. Федулова, Т.В. Еберт).

Мета статті полягає у вивченні валентнісних властивостей і оцінного потенціалу висловлень за моделлю «прислівник оцінки (далі – ПО)/дієприслівник оцінки (далі – ДО) + дієслово».

Об'єктом дослідження є дієслівно-прислівникові конструкції сучасної німецької мови Німеччини й Австрії, а **предметом** – валентнісні характеристики й оцінний потенціал висловлень за моделлю «ПО/ДО + дієслово». У виборі предмета дослідження керуємося необхідністю систематизації й інвентаризації дієслівних одиниць, гіпотетично здатних сполучатися з ПО/ДО.

Прислівники та дієприслівники оцінки в роботі умовно об'єднані в одну групу на підставі оцінної категоризації в придієслівній позиції різних ознак діяльності, поведінки людини, її фізичного та психоемоційного стану [5, с. 52].

Дослідження валентнісних характеристик дієслівних одиниць різної семантики в сполученні з ПО/ДО, які вживаються носіями сучасної німецької мови Німеччини й Австрії в діалогічному й авторському мовленні, спирається на велику джерельну базу. Використання широкого ілюстративного матеріалу (загальний обсяг проаналізованого тексту складає близько 2 млн слововживань на майже 7000 сторінках; картотека включає близько 2000 дієслівно-прислівникових оцінних конструкцій; відносна похибка вибірки складає 4,5%, що значно менше критичної величини (33%)) надало науковому викладу авторських ідей переконливості, а висновкам – об'єктивності.

Матеріалом для дослідження стали романи та повісті таких сучасних австрійських письменників, як Інгеборг Бахманн («Маліна», повісті «Симультан», «Проблеми, проблеми», «Огляд старого міста»), Ельфріде Єлінек («Коханки»), Арно Гайгер («У нас все добре»), Томас Главінік («Життя бажань»), Маріанне Грубер («У замок»), Вольф Хаас («Вічне життя»), Марлен Хаусгофер («Стіна»), Герт Йонке (п'єси «Сучасність спогаду», «Підступність вітрових машин»), Міхаель Кьольмайер («Мадалін»), Доріс Кнехт («Грубер іде»); романи й повісті німецьких письменників, таких, як Хайнріх Бюль («Ти їдиш в Гейдельберг дуже часто», «Ностальгія, або жирні плями»), Бернхард Шлінк («Читець»), Зігфрід Ленц («Хвилина мовчання»), Гера Лінд («Чоловік, який дійсно кохав»), Шарлотте Лінк («Чужий гість»), Гіла Люстігер («Про що ти зараз думаєш?»), Андреас Майер («Кірілов»), Клеменс Майер («Коли ми мріяли»), Віола Роггенкамп («Дочка та батько») загальним обсягом 5122 сторінки.

До того ж нами були проаналізовані тексти інтерв'ю, дібрані шляхом суцільної вибірки з німецьких журналів «Der Spiegel», «Brigitte», «NIDO» й австрійської періодики «Hallo. Das Magazin der österreichischen Gewerkschaftsjugend», «Österreich Journal. Das Magazin für Österreicher in aller Welt».

Виклад основного матеріалу. Поняття «валентність» отримало в мовознавстві широке розповсюдження під впливом робіт Л. Теньєра. Здатність дієслів вступати в сполучувальні комбінації з певною кількістю актантів (*actants*) і сирконстантів (*circonstants*) Теньєр порівнює зі сполучуваністю атома [13, с. 13]. Слідом за Л. Теньєром і Г. Брінкманном у зміст поняття «валентність» вкла-

даємо здатність слова (дієслова) керувати іншими словами в реченні. Ці керовані слова називаються актантами. Актанти заміщують у реченні певні позиції; при цьому розрізняють обов'язкові та факультативні позиції (валентності) [6, с. 189–191].

Мовознавець С.Д. Кацнельсон визначив валентність як «властивість слова певним чином реалізуватися в реченні та вступати в певні комбінації з іншими словами» [2]. Проте це тлумачення терміна «валентність» призвело до плутанини в розумінні та вживанні термінів *валентність*, *сполучуваність*, *дистрибуція*. Щоб їх розмежувати, деякі дослідники (наприклад, М.Д. Степанова, Т.Я. Зотова) під валентністю почали розуміти «потенційну сполучуваність», а сполучуваність стали трактувати як реалізовану здатність слова вступати в синтагматичні зв'язки з іншими словами. Дистрибуція – це сума оточень елемента. Якщо йдеться про лексичну семантику, то мається на увазі сума оточень, в яких може перебувати слово [6, с. 190].

Термін «валентність» для Б.М. Лейкіної означає сполучувальну здатність лінгвістичного елемента, його здатність уживатися з іншими елементами того ж класу. Ця здатність і визначається смисловими, граматичними, експресивними та стилістичними факторами [7].

В енциклопедії «Українська мова» (2004 р.) валентність визначено як здатність слова відкривати певну кількість і якість залежних від нього слів, зумовлену його семантичними й граматичними властивостями [9, с. 59].

Дослідниця О.В. Федуллова [10], яка здійснила аналіз німецьких тричленних конструкцій типу *den Mann einen Gelehrten nennen*, *das Buch interessant finden*, під валентно-дистрибутивною характеристикою дієслова розуміє опис кількості актантів, їх морфологічну та синтаксичну характеристику й семантику.

«Носіями валентності» є повнозначні слова, які «самі по собі дають відчуття неповноти висловлення й вимагають заповнення у висловленні» [2, с. 21]. У деяких концепціях «носій валентності» термінологічно визначається як «функтор» [1, с. 9]. Дієслово як частина мови належить до носіїв валентності. Актанти, які вступають у валентнісні відношення з дієсловом, разом із ним утворюють валентнісну структуру [11, с. 41], можуть бути обов'язковими та факультативними.

Щодо валентності дієслова, то виділяють залежні від неї компоненти (актанти) і вільні компоненти (розповсюджувачі). Проблема розмежування актантів і розповсюджувачів належить до кола найбільш важливих питань теорії валентності [8, с. 8]. За кількістю актантів Л. Теньєр виділяє авалентні дієслова (без актанта), моновалентні (з одним актантом), двовалентні (із двома актантами) і тривалентні дієслова (із трьома актантами) [13, с. 13].

Розмежування обов'язкових і факультативних актантів відбувається як у формально-структурному, так і в змістовно-структурному планах. У першому випадку увага приділяється семантиці дієслова та законам організації речення. У другому випадку враховується семантика дієслова та структура ситуації. Тому виокремлюють такі актанти:

а) змістовно та структурно обов'язкові актанти, які не можуть бути випущені в реченні через їх комунікативну надважливість;

б) змістовно обов'язкові структурно факультативні актанти, які проявляють слабший синтаксичний зв'язок із дієсловом, через це вони можуть бути відсутні в реченні, проте бути присутніми в тексті;

в) змістовно та структурно факультативні актанти, менш важливі компоненти ситуації, які обмежені за широтою «місця», що відрізняє їх від розповсюджувачів; вони не завжди відновлюються з контексту, їх відсутність/присутність не призводить до змін семантики дієслова [3, с. 91].

Під час вивчення валентнісних характеристик досліджуваних дієслів-конституентів, які вживаються з ПО/ДО, варто зауважити, що їх уживання розглядається на матеріалі простого розповідного речення або головного речення в реченні складному.

На основі аналізу матеріалів суцільної вибірки одиниць із художніх творів німецьких і австрійських письменників, а також текстів інтерв'ю, дібраних із періодичних видань Німеччини й Австрії, урахувавши критерії частотності та варіативного набору вживаних із цими дієсловами ПО та ДО, сформована група дієслів, яка включає 30 лексем-конституентів (відібраних із початкового корпусу дієслів у кількості 74 одиниць, гіпотетично здатних сполучатися з ПО/ДО), репрезентованих у діалогічному й авторському мовленні з оцінними (діє)прислівниками: *(sich) anschauen, (sich) ansehen, antworten, arbeiten, betrachten, bleiben, denken, fahren, finden, fragen, (sich) fühlen, gehen, kennen, kommen, lächeln, lachen, laufen, lesen, liegen, machen, reden, rufen, sagen, schlafen, sitzen, spielen, sprechen, stehen, tun, wirken*.

З огляду на те, що основними актантами дієслова є суб'єкт і об'єкт, виділяють суб'єктні й об'єктні валентнісні структури дієслів. Так, згідно з вербоцентричною теорією валентності семантико-структурним центром речення з *finden* є тривалентне дієслово, що визначає своє оточення. Актанти дієслова – компонент, виражений іменником у родовому відмінку (далі – *S akk.*), і елемент, який характеризує *S akk.* (далі – *Y*). Своєрідність конструкцій проявляється у взаємозв'язку всіх трьох компонентів [10, с. 4].

Так, у наступному реченні відношення дієслова *finden* і *S akk. Erich (Wien)* кваліфікується в традиційній граматиці як об'єктне, а зв'язок компонентів *Erich* і *spießig, bourgeois; Wien* і *wenig rigolo* називають у лінгвістиці внутрішньою прихованою предикацією, особливості якої полягає у відповідності смислу передбаченій дійсності.

«*Erich hingegen hätte Jeanne keinen Umgang gefunden für sein kleines Mädchen, und Jeanne hätte Erich spießig und bourgeois gefunden, und die Ansichten beider hätten Beatrix verletzt, aber nun war das Kapitel Jeanne zum Glück abgeschlossen, denn Jeanne hatte zwei junge Engländer „aufgetan“, mit denen sie nach Rom weitertrampelte, denn sie fand Wien wenig rigolo, eine langweilige Stadt, aber ausgerechnet das Cafe Sacher chic, als wäre es doch ein Unterrock war, obwohl weder Jeanne noch sie je einen trugen*» [12, с. 324].

Слід зазначити, що в рамках дослідження були дібрані дієслівні лексеми (30 одиниць), які мають складну систему значень, через це більшість аналізованих дієслів, що сполучаються з оцінними (діє)прислівниками, має не одну, а декілька потенційних валентнісних структур і співвідноситься з двома типами валентності.

Висновки. У результаті дослідження семантики дібраних 30 дієслів і структури ситуацій, в яких траплялися аналізовані дієслівно-прислівникові конструкції, було визначено таке: а) ознаки двовалентної структури проявляють дієслова зі структурно факультативними ПО/ДО: *antworten, arbeiten, bleiben, denken, fahren, gehen, kommen, lachen, lächeln, laufen, liegen, reden, rufen, sagen, schlafen, sitzen, spielen, sprechen, stehen*;

б) ознаки тривалентної структури проявляють такі одиниці: *sich ansehen, sich anschauen, betrachten, finden, fragen, kennen, lesen, machen, tun*; в) дієслова *sich ansehen, sich anschauen, finden* співвідносяться з двома типами валентності; г) лексеми *sich fühlen* і *wirken* є моновалентними дієсловами, оскільки мають змістовно та структурно облігаторні актанти в якості ПО/ДО, які не можуть бути випущені через їх комунікативно-синтаксичну надважливість і закони організації речення.

Література:

- Касевич В.Б. Вопросы теории конструкций с предикатными актантами / В.Б. Касевич, В.С. Храковский // Типология конструкций с предикатными актантами. – Л. : Наука, 1985. – С. 9–17.
- Кацнельсон С.Д. К понятию типов валентности / С.Д. Кацнельсон // Вопр. языкознания. – 1987. – № 3. – С. 20–32.
- Кибардина С.М. Валентность немецкого глагола : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С.М. Кибардина ; Вологодский гос. пед ин-т. – Вологда, 1988. – 580 с.
- Лазебна О.А. До питання про зону норми в структурі оцінної шкали / О.А. Лазебна // *Studia linguistica*. – 2013. – № 7. – С. 343–346.
- Лазебна О.А. Прислівники та дієприслівники оцінки в сполученні з лексико-семантичною групою дієслів зорового сприйняття в сучасній німецькій мові Німеччини й Австрії / О.А. Лазебна // *Лінгвістичний вісник*. Вип. 6. Т. 1. – 2015. – С. 52–56.
- Левицкий В.В. Семасиология / В.В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.
- Лейкина Б.М. Некоторые аспекты характеристики валентности / Б.М. Лейкина // АН СССР. Доклады на конференции по обработке информации. – М. : МГУ, 1961. – С. 50–59.
- Падучева Е.В. Принцип композиционности в неформальной семантике / Е.В. Падучева // Вопросы языкознания. – 1999. – № 5. – С. 3–23.
- Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
- Федулова О.В. Трехчленные конструкции типа /den Mann einen Gelehrten nennen, das Buch interessant finden/ и образующие их глаголы в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.В. Федулова ; Моск. пед. гос. ун-т им. В.И. Ленина. – М., 1995. – 16 с.
- Эберт Т.В. Семантика и валентность глаголов лексико-семантического поля *lieben* : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.В. Эберт ; Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2003. – 184 с.
- Bachmann I. *Sämtliche Erzählungen* / I. Bachmann. – München : Piper Verlag, 2005. – 493 S.
- Helbig G. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. / G. Helbig, W. Schenkel. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1973. – 458 S.
- Lind H. *Der Mann, der wirklich liebte. Roman* / H. Lind. – 8. Aufl. – München : Diana Verlag, 2010. – 367 S.
- Link Ch. *Der fremde Gast. Roman* / Ch. Link. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2005. – 480 S.

Лазебная Е. А., Дычка Н. И. К вопросу о валентностной характеристике глаголов, употребляемых с наречиями оценки

Аннотация. Статья посвящена изучению валентно-дистрибутивной характеристики глаголов, которые употребляются в сочетании с наречиями оценки в современном немецком языке Германии и Австрии, проанализирован опыт ведущих лингвистов относительно этого вопроса.

Ключевые слова: глагол, наречие оценки, глагольная валентность, немецкий язык Германии, немецкий язык Австрии.

Lazebna O., Dychka N. On valency characteristic of verbs, combined with adverbs of evaluation

Summary. The present article explores verb valency, which is seen as a universal semantic-grammatical category specifying the correlation between potential actants and actualized ones. Valency is analyzed through the example of the group of verbs in modern German Standard German and Austrian German. The results presented here have been verified only with limited groups of verbs. The views of famous linguists on this problem are analyzed. Scientific approaches to interpretation of the verb valency are investigated.

Key words: verb, adverb of evaluation, verb valency, German Standard German, Austrian German.

Лесневська К. В.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ Ф. О'КОННОР "THE RIVER")

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики та функцій заголовка художнього твору на матеріалі оповідання Ф. О'Коннор "The River". У роботі розглянуто семантичні та структурні типи заголовків художніх творів, встановлено належність заголовних слів до тематичної та ключової лексики оповідання, проаналізовано функції заголовка як актуалізатора текстових категорій.

Ключові слова: заголовок, текстова категорія, тематична лексика, ключова лексика.

Постановка проблеми. Існування людства поза комунікативною діяльністю є неможливим. Незалежно від віку, освіти, соціального статусу, національності ми постійно отримуємо, передаємо та зберігаємо інформацію, тобто активно займаємося комунікативною діяльністю. Уся наша пізнавальна та комунікативна діяльність тісно пов'язана з інтерпретацією тих чи інших знаків, жестів, слів, творів літератури, музики, живопису й інших знакових систем. У повсякденному житті ми постійно тлумачимо жести й слова, факти й події, з якими зіштовхуємося [6, с. 5].

У межах лінгвістичної теорії художнього тексту інтерпретація набуває значення лінгвістичного аналізу художнього твору шляхом оброблення й засвоєння його ідейно-естетичної, смислової й емоційної інформації на підставі відтворення авторського світогляду, що залежить від авторської програми адресованості, близькості гіпотетичного ідеального адресата до реального читача, обізнаності складу характеру останнього [9, с. 190].

Мета статті – дослідження семантичних особливостей і функцій заголовка в оповіданні Ф. О'Коннор "The River".

Зазначена тема є *актуальною*, оскільки в сучасній лінгвістиці спостерігається значний інтерес до вивчення семантичних і структурних зв'язків заголовних слів у текстах різних функціональних стилів, зокрема й художніх [5]. Дослідники фокусують свою увагу насамперед на вивченні ролі заголовка як знака тексту, який включає текст у комунікацію, на розгляді смислових зв'язків заголовка із цілим текстом і його ролі в процесі декодування тексту [8, с. 5–7].

Виклад основного матеріалу. Літературний твір постає перед читачем як єдиний текст, тобто матеріально закріплена послідовність знаків. Як правило, текст не є чимось неподільним, а являє собою цілу систему, що складається з основного тексту твору та компонентів, які його оточують, оформлюють початок, а іноді й кінець авторського тексту [8, с. 89]. Велика кількість текстів різних видів, жанрів, типів має назву, яка то в яскравій конкретній формі, експліцитно, то в завуальованій, імпліцитно, позначає основну задумку, ідею, концепт творця тексту. Дослідники відзначають наявність тісного семантичного зв'язку між назвою й текстом. Так, зокрема, І.Р. Гальперін у праці «Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження» визначає назву як «компресований, нерозкритий зміст тексту» [4, с. 133].

У мовознавстві інтерес до аналізу заголовка як конструктивного елемента тексту зароджується в 1960-х рр., одночасно із системним підходом до розгляду мовних і мовленнєвих явищ. Заголовок, який водночас є й елементом тексту, і самостійною інформативною одиницею, не міг не привернути до себе увагу дослідників [3, с. 10].

Заголовок будь-якого тексту виконує п'ять основних функцій, а саме: *номінативну*, яка історично склалася як вихідна функція, адже заголовки виникли для того, щоб назвати текст; ця функція об'єднує всі заголовки, незалежно від їх структури й індивідуальних особливостей; *інформативну* (комунікативну), яка також є універсальною, оскільки будь-який заголовок інформує читача про текст; *роздільну* – заголовок виділяє текст із навколишнього простору, реалізація цієї функції здійснюється за допомогою графічних засобів (заголовок друкується перед текстом, виділяється шрифтом, кольором і т. п.); *експресивно-апелятивну* – заголовок може виявляти авторську позицію, а також психологічно готувати читача до сприйняття тексту; експресивність може бути виражена за допомогою як мовних, так і графічних засобів; *рекламну*, оскільки заголовок має привернути увагу, зацікавити читача; зі зростанням кількості друкованих книг рекламна функція набуває все більшого значення.

Слід зазначити, що співвідношення цих функцій залежить від особливостей кожного окремого тексту, жанру, до якого він належить, і т. д. [3, с. 11–12].

Заголовок є текстовим знаком, обов'язковою частиною тексту, яка має фіксоване місце. Він є сильною позицією будь-якого тексту. Принагідно зазначимо, що термін «сильна позиція» має витоки в теорії фонем і фонетичних чергувань І.А. Бодуена де Куртене. Щодо тексту цей термін уперше був ужитий І.В. Арнольд. У рамках лінгвістики тексту цей термін використовується в перспективі актуального членування тексту та його внутрішньої зв'язності, яка реалізується в повторах і опозиціях [2, с. 36].

У художньому тексті заголовок також виконує багато різних функцій. Кількість його функцій пояснюється тим, що він виступає актуалізатором практично всіх текстових категорій [6, с. 95]. Наприклад, категорія інформативності проявляється в ономазіологічній, означальній, номінативній функції заголовка, яку він виконує в суворій узгодженості з внутрішнім механізмом ономазіологічного процесу (називає об'єкт (текст) за однією з його ознак – темою). Категорія модальності проявляється в заголовку експліцитно, тобто через використання емоційно-оцінних слів у їхніх прямих значеннях. Категорія цілісності знаходить своє вираження в делімітативній функції заголовка, який відділяє один завершений текст від іншого. Проміжні заголовки, які даються розділам або частинам одного твору, актуалізують категорію членування тексту. У заголовку може актуалізуватися й категорія зв'язності. Згадане в заголовку слово «пронизує» весь текст, зв'язує його. Відбувається це зазвичай за рахунок повтору заголовних слів у тексті. При цьому із самим словом неминуче відбуваються семантичні зміни, що ведуть до утворення індивідуально-художнього значення. Усвідомлення цього значення

відбувається ретроспективно, при поверненні до заголовка, після завершення тексту. Отже, заголовок є рамочним знаком тексту, який потребує повернення до себе, чим ще раз пов'язує початок і кінець твору [6, с. 106]. Як відзначають дослідники, декодування тексту починається саме з його заголовка, оскільки саме заголовок є першим вербальним маркером концепту тексту, який відображає ідеологічну й естетичну позицію автора [5, с. 175].

Проблемі виділення структурних типів заголовків присвячено чимало лінгвістичних і літературознавчих досліджень. У нашій роботі ми будемо дотримуватися двох класифікацій. Перша з них ґрунтується на співвідношенні заголовка з традиційними компонентами твору, а саме: тематичним складом і проблематикою, сюжетом, системою персонажів, деталями, часом і місцем дії. Згідно із цією класифікацією можна виокремити такі типи заголовків: 1) заголовки, які представляють основну тему або проблему, відображену автором у творі; слід зазначити, що розуміння теми, яка заявлена в заголовку, може суттєво розширятися по мірі розгорнення художнього тексту, а сам заголовок може набувати символічного значення; 2) заголовки, які задають сюжетну перспективу твору; їх можна умовно поділити на дві підгрупи: ті, які представляють весь сюжетний ряд (фабульні) і ті, що виділяють найважливіший з погляду розвитку дії момент (кульмінаційні); 3) персонажні заголовки, значна частина яких є антропонімами (власними іменами), що надають інформацію про національність, родову приналежність і соціальний статус головного героя; 4) заголовки, що позначають час (наприклад, час дня, дні тижня, місяці, роки тощо) і простір, який може бути виражений як реальним, так і вигаданим топонімом [7, с. 155].

Інший структурний аспект розгляду заголовків тісно пов'язаний із розглядом їх граматичного статусу. У нашій роботі ми дотримуємося твердження про те, що заголовок являє собою речення. З огляду на це, структурні типи заголовків виділяються в плані реалізації ними комунікативних цілей в їх актуальному членуванні та віднесеності до тексту [8, с. 104].

У своїй дисертаційній роботі дослідниця О.М. Траченко виділяє такі типи заголовків: 1) заголовки – односкладні речення; 2) заголовки – повні двоскладні речення; 3) заголовки – складнопідрядні речення; 4) заголовки – складносурядні речення; 5) заголовки, що складаються з двох речень. Перший тип – односкладні речення – поділяється на: 1) заголовки – субстантивні речення (непоширені, поширені препозитивним ад'юнктом, поширені постпозитивним ад'юнктом); 2) заголовки – адвербіальні речення; 3) заголовки – ад'єктивні речення; 4) заголовки – займенникові речення; 5) заголовки – нумеральні речення; 6) заголовки – віддієслівні речення, виражені безособовими формами дієслова (інфінітивні, партиципальні, герундіальні речення); 7) заголовки – звертання. Що стосується класифікації заголовків за комунікативною установкою, то виділяють три типи – оповідальні, питальні та спонукальні [8, с. 127–128].

Перейдемо до розгляду семантики та функцій заголовка в досліджуваному оповіданні.

Мері Фланнері О'Коннор – американська письменниця ірландського походження, є автором двох романів і трохи більше тридцяти оповідань і яскравим представником «південної готики» в літературі США.

Головний герой оповідання «River» – п'ятирічний хлопчик Гаррі, батьки якого не піклуються про нього. Оповідання починається описом того, як батько хлопчика відправляє його о шостій ранку з нянею на цілий день із дому. Мати Гаррі в ліжку через неназвану хворобу, як потім з'ясовується, у неї похмілля.

Няня, місіс Конін, збирається повести його на зіцнення до річки, яке проводить пастор Бівел. Почувши це ім'я, Гаррі каже, що його теж так звати. Місіс Конін веде Гаррі разом зі своїми дітьми до річки, де проповідує священник. Гаррі задоволений, що він не зостався вдома, як з іншими нянями, оскільки сьогодні він дізнався, що його зробив тесля Ісус Христос, ім'я якого в нього вдома використовувалося лише як лайка. Хлопчик таємно забирає із собою Біблію для дітей, яку він знайшов у місіс Конін.

Цілитель Бівел веде свою проповідь, стоячи у воді. Серед слухачів присутній і скептично налаштований містер Передайс, який хворіє на рак. Проповідник зазначає, що не в цій річці люди можуть залишити свої страждання, а в річці життя, річці любові та віри, в якій тече кров Ісуса. Місіс Конін просить його охрестити Гаррі, який продовжує, шуткуючи, наполягати, що його також звати Бівел. Проповідник опускає голову Гаррі у воду й тримає її там, поки читає слова молитви. Потім він повертає наляканого хлопчика до няні, яка просить помолитися за його хвору маму. Гаррі відповідає, що її хвороба – це похмілля. Серед людей западає тиша, і тільки містер Передайс глузливо сміється. Коли увечері няня повертає хлопчика додому, між нею й мамою Гаррі відбувається гостра розмова, під час якої няня розуміє, що батьки хлопчика – безбожники, і навіть не бере гроші за свою роботу. Дорослі знаходять у Гаррі дитячу Біблію та висміюють її.

Зранку хлопчик прокидається, коли батьки ще сплять, і втікає з дому до річки. По дорозі туди його бачить містер Передайс і слідкує за ним. Гаррі занурюється у воду в пошуках царства Христового й тоне. Передайс безсилий його врятувати.

Таким чином, проблематика оповідання охоплює як побутові проблеми (постійні вечірки та пиятика батьків, їх недбале ставлення до дитини та її виховання), так і духовні (маленький хлопчик чинить самогубство на знак протесту проти бездуховності родини).

Методом суцільної вибірки загалом було зафіксовано 45 випадків уживань заголовного слова *river* у досліджуваному оповіданні. Така частотність уживання дозволяє віднести заголовне слово насамперед до тематичної лексики твору. Окрім власне заголовка, перший раз воно трапляється в репліці місіс Конін, яка повідомляє батькам Гаррі про їхні плани на день: «*We're going to the river to ahealing*» (10, с. 114).

Відзначимо, що вживання означеного артикля перед іменником вказує на те, що всі співрозмовники знають, про яку саме річку йдеться (напевно, вона є єдиною в цій місцевості). Наступне вживання заголовного слова дозволяє припустити, що події в оповіданні розгортаються пізньої осені, оскільки, як зазначає місіс Конін, це останній раз у цьому році, коли проповідь буде відбуватися біля річки:

«*It's going to fair up later, but this is the last time we'll be able to have any preaching at the river this year*» (10, с. 115)

Таким чином, перші зафіксовані випадки вживання заголовного слова актуалізують пряме значення відповідної лексики та вказують на місце розгортання основних подій у творі. Але найчастіше досліджувана лексична одиниця трапляється в репліках проповідника Бівела (23 рази) і набуває нового символічного значення. Він зазначає, що люди неправильно витлумачили його слова й не можуть вилікуватися, зайшовши разом із ним у воду, і залишити свої страждання там:

«*If you just come to see can you leave your pain in the river, you ain't come for Jesus. You can't leave your pain in the river. I never told nobody that*» (10, с. 121).

Потім він пояснює слухачам, що є тільки одна ріка, в якій можна залишити страждання та знайти Царство Боже. І це ріка життя, любові та віри:

*"There ain't but one river and that's the **River** of Life, made out of Jesus' Blood. That's the **river** you have to lay your pain in, in the **River** of Faith, in the **River** of Life, in the **River** of Love"* (10, с. 121).

Коли згодом проповідник питає Гаррі, чи його хрестили, хлопчик у відповідь поцікавиться, що це означає, і отримає таку відповідь:

*"If I baptize you, you'll be able to go to the Kingdom of Christ. You'll be washed in the **River** of Suffering, son, and you'll go by the deep **River** of Life. Do you want that?"* (10, с. 122)

Погоджуючись, Гаррі думає, що він краще не буде повертатися додому, а піде «під річку»:

*"Yes, the child said and thought, I won't go back to the apartment then, I'll go under the **river**"* (10, с. 123).

Отже, бачимо, що хлопчик з огляду на свій вік розуміє слова проповідника буквально й думає, що царство Христове та кінець страждань знаходяться під водою. Наступне його знайомство з рікою стає шоком для дитини, адже він ледве не захлинувся, поки проповідник читав слова молитви: *"The little boy was too shocked to cry"* (10, с. 124).

Переживання цього дня не залишили хлопчика й уночі, навіть під час розмови з мамою він почувається так, ніби він під водою, а вона – нагорі:

"He shut his eye and heard her voice a long way away, as if he were under the river and she on top of it" (10, с. 126).

Прокинувшись уранці, він знову починає думати про річку: *"His shoes were still damp and he began thinking about the **river**"* (10, с. 127).

Трохи згодом Гаррі розуміє, чого він хоче, і користуючись тим, що батьки ще сплять, він утікає з дому й вирушає до річки. Не вагаючись, він заходить у воду, оскільки збирається охрестити себе сам і йти доти, доки не знайде Царство Христове.

*"He intended not to fool with preachers any more but to baptize himself and keep on going this time until he found the Kingdom of Christ in the **river**"* (10, с. 128).

Спершу це йому не вдається, і ріка ніби виштовхує дитину на поверхню: *"The **river** wouldn't have him"* (10, с. 128).

Але зрештою Гаррі підхоплює течія, і він тоне, відчувши перед смертю неймовірний спокій.

"The waiting current caught him like a gentle hand and pulled him swiftly forward and down. For an instant he was overcome with surprise: then since he was moving quickly and knew that he was getting somewhere, all his fury and fear left him" (10, с. 129).

Містер Передайс, який кинувся рятувати його, безпомічно дивиться на річку:

*"He stood empty-handed staring with his dull eyes as far down the **river** line as he could see"* (10, с. 129).

Висновки. Проведений аналіз показав, що структурно досліджуваний заголовок належить до оповідних субстантивних непоширених речень. Семантично він є назвою-символом, реалізуючи декілька значень. Як назва, яка позначає простір, заголовне слово належить до тематичної лексики твору. Це підтверджується й досить високою частотністю вжитку заголовного слова в тексті – 45 випадків уживання. Як назва, що реалізує прагнення головного героя втекти з нещасливої домівки в Царство Боже, вона належить до ключової лексики. До того ж власне назва твору й останнє речення, в якому також уживається

ся зазначений іменник, створюють рамочне обрамлення оповідання. Таким чином, заголовок проаналізованого оповідання виступає актуалізатором основних текстових категорій – категорії інформативності, завершеності, зв'язності, перспекції, ретроспекції та концептуальності.

Перспективою дослідження є аналіз семантичних і функціональних особливостей заголовків інших творів письменниці.

Література:

1. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И.В. Арнольд // Иностран. яз. в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
2. Васильева Т.В. Заголовок в когнитивно-функциональном аспекте (на материале современного американского рассказа): дис. ... канд. филол. наук / Т.В. Васильева. – М., 2005. – 246 с.
3. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста : дис. ... канд. филол. наук / Н.А. Веселова. – Тверь, 1998. – 236 с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.
5. Горшкова К.А. Роль заглавия-аллюзии в реализации категории интертекстуальности в художественном тексте / К.А. Горшкова, Н.Г. Шевченко // Вісник ХНУ. – Харків : Константа, 2005. – № 667. – С. 175–178.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : [учебник для студентов филологических специальностей] / В.А. Кухаренко. – Одесса : Латстар, 2002. – 292 с.
7. Ламзина А.В. Введение в литературоведение / А.В. Ламзина. – М. : Высшая школа, 1999. – 560 с.
8. Траченко О.Н. Стилистические характеристики заглавия как знака текста в синтагматике и парадигматике (на материале современного англоязычного рассказа): дис. ... канд. филол. наук / О.Н. Траченко. – К. : 1984. – 200 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. O'Connor F. The River / F. O'Connor // Women of the Century: Thirty Modern Short Stories. – New York : St. Martin's Press, 1996. – P. 113–129.

Лесневская Е. В. Семантика и функции заглавия художественного произведения (на материале рассказа Ф. О'Коннора "The River")

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантики и функций заглавия художественного произведения на материале рассказа Ф. О'Коннора "The River". В работе рассмотрены семантические и структурные типы заглавий художественных произведений; установлена принадлежность заглавных слов к тематической и ключевой лексике рассказа; проанализированы функции заглавия как актуализатора текстовых категорий.

Ключевые слова: заголовок, текстовая категория, тематическая лексика, ключевая лексика.

Lesnevskaja K. Semantics and functions of the title words in a work of creative prose (based on the short story "The River" by F. O'Connor)

Summary. The article is dedicated to the investigation of semantics and functions of the title words in a work of creative prose based on the short story "The River" by F. O'Connor. The work considers semantic and structural types of the title words in the works of artistic prose; determines the affiliation of the title words to the thematic and the key vocabulary of the short story; analyzes the functions of the given title as a foregrounder of the textual categories.

Key words: title words, textual category, thematic vocabulary, key vocabulary.

Mykhaylenko V. V.,

*Doctor of Philology, Professor, Department of Translation and Philology
Ivano-Frankivsk King Danylo Galytskyi University of Law*

APPROXIMATION: A PREVIEW

Summary. The objective of the present paper is twofold, first, to consider the terms of denoting imprecision functioning in philosophy and linguistics with the intention to endeavor of revealing a common component in their lexical meanings, second, to elaborate a Re-Translation algorithm of approximative, fuzzy, vague, and ambiguous items in the framework of functional semantics applying a more human-like way of thinking leaving a mathematical method to mathematicians.

Key words: approximation, ambiguity, vagueness, fuzziness, denotation, connotation, semantics.

Preliminaries. According to the more traditional theories, natural language meaning can be characterized by its denotative and connotative aspects [15, p. 1–7]. Denotation is understood to constitute referential meaning as a system of relations between words or sentences of a language and the objects or processes they refer to. Connotation is defined to constitute structural meanings as a system by which words or sentences of a language are conceptually related to one another. The referential semantic theory is truth-functional and formally elaborated but fails to suggest a satisfactory interpretation of the vagueness of natural language meaning. Then comes structural semantics to consider vagueness somewhat fundamental of language but, based mainly upon intuitive introspection, its attempt is futile [20, p. 3–4]. Due to procedural approaches to cognition and language comprehension, frame semantics is gaining more success [19]. B. Rieger points out that the central notion of it is the interpretation of memory as a paradigm for the operational aspects of both, world system structures and language system structures [22, p. 4].

Approximation, ambiguity, polysemy, vagueness and fuzziness are the terms used in cognitive semantics referring to different instances of plurality of meaning. According to Paul Deane these phenomena “form a gradient between total semantic identity” (vagueness) “and total semantic distinctness” (ambiguity) [4, p. 327]. Therefore, polysemy is a case somewhere in between these two extremes. The borders between the categories of ambiguity, polysemy and vagueness are fuzzy. Accordingly, lexical examples can be assigned to more than one category. Joan Cutting in her book “Vague Language Explored” comes to the conclusion that much of what is said in natural language is vague, and members of almost any lexical category can be vague. The question that naturally arises is why vagueness is so ubiquitous in natural languages.

The objective of the present paper is twofold, first, to consider the terms of denoting imprecision functioning in philosophy and linguistics and endeavor to reveal a common component in their lexical meanings, second, to elaborate a Re-Translation algorithm of approximative, fuzzy, vague, and ambiguous items in the framework of functional semantics applying a more human-like way of thinking leaving a mathematical method to mathematicians.

State of the art. There is a permanent conflict between the speakers using approximate, vague, and fuzzy language means

in their every day communication and the scholars in search of the precise methods of interpreting those means. Fortunately, the struggle stimulates the both parties – speakers resort to stylistic devices in their worldview cognition, and scholars, “due to the global quantitative accuracy”, provide explanation using logic and mathematical analysis. Magne Setnes et al. suggest that they can be applied to fuzzy models in order to obtain models of varying complexity and qualitative properties depending on the purpose of the modeling exercise and a distinction is made between and three approaches: 1) iterative compatibility analysis; 2) similarity relations; 3) linguistic approximation. These approaches do not require additional knowledge or data acquisition. The user can fine tune the numerical accuracy and transparency in order to obtain a suitable model [27, p. 508 fl.]. But our aim is much more modest – to reveal the ways of the speaker’s choice of selecting a marker of approximation (particle) expressed by an adverb that is re-translating or reflecting physical and non-physical features of the object by the speaker. In this respect we must admit Bertrand Russell remark “everything is vague to a degree you do not realize till you have tried to make it precise” [23, p. 84–92]. The notions of approximant and approximation were first introduced by Christopher Wadsworth [31, p. 488–521], which are used in order to better express the relation between equivalence of meaning in Dana Scott’s models and the usual notions of conversion and reduction [21, p. 36]. The terms approximation and approximant are extensively frequent in philosophy for a variety of practices, descriptions and structures and with an intention to distinguish them, cf.: Shiyu Lian’s term “imprecision” by words with imprecise meaning, like *tall* a strict and rigid standard for a certain height to be *tall* [14, p. 3–6]. He writes that “imprecise information refers mainly to the information expressed by. Approximations merely describe a target system inexactly and idealizations refer to new systems [see: 2, p. 65–76]. The key difference is referential: idealizations, says John D. Norton, carry a novel semantic import not carried by approximations. Accordingly, an approximation in philosophy is defined as an inexact description of a target system. [19, p. 208].

We shall compare the given philosophical explanation with that of David Tuggy’s who offers a classical definition of vagueness and characterises it as a linguistic phenomenon, where “two or more meanings associated with a given phonological form are <...> united as non-distinguished subcases of a single, more general meaning” that means that vagueness involves “a lexeme with a single but nonspecific meaning” [29, p. 167–168]. Vagueness is also defined as the possession of borderline cases, for instance, “*tall*” is vague because a man who is 1.8 meters in height is neither clearly tall nor clearly non-tall. No amount of conceptual analysis or empirical investigation can settle whether a 1.8 meter man is tall. Let’s consider two contexts of *tall*: 1) “my son is tall for his age”; 2) “a tall schoolboys look as a pygmy beside the NBA players” (Stanford Encyclopedia of Philosophy). This vagueness refers to a lack of clarity in meaning and the dynamic approach developed

here is compatible with Bosch's idea that vagueness is a case of "incomplete definition", for instance, *Go down the road a ways and then turn right is vague* because "a ways" does not precisely explain *how far one should go down the road*. The dynamic approach developed here is compatible with Bosch's idea that vagueness is a case of "incomplete definition" [1, p. 190]. Ambiguity is a term used to describe phenomena that have more than only one meaning. These meanings are distinct from each other and have no close schema in common. That is why a single expression may lead to multiple interpretations. In natural language many words, strings of words and sentences are ambiguous, simply because of the fact that numerous words cover several distinct meanings, or specific structural elements give rise to different readings. That means that "an expression or utterance is ambiguous if it can be interpreted in more than one way" [15, p. 39]. Ambiguity is when there is more than one clear meaning, and it is difficult to choose which meaning was intended. Let's take two examples: 1) *Paul went to the bank is ambiguous because bank could mean a river bank, a heap or store (a bank of blood, food bank, a bank of fog a financial institution;* 2) *He was dropped could mean he was dropped out from university or he was dropped from the roof* (see: *drop a brick, drop a line* "write a short letter"). Words are only vague indirectly, by virtue of having a sense that is vague. In contrast, an ambiguous word bears its ambiguity directly – simply in virtue of having multiple meanings. Ambiguity and vagueness also contrast with respect to the speaker's discretion. If a word is ambiguous, the speaker can resolve the ambiguity without departing from literal usage, for instance, s/he can declare that s/he meant "child" to express the concept of *an immature offspring* "a person from the time of birth to the time when they become an adult". If a word is vague, the speaker cannot resolve the borderline case. For instance, the speaker cannot make "child" literally mean anyone under eighteen just by intending it. David Tuggy stresses that difference between ambiguity and vagueness is "a matter whether two or more meanings associated with the given phonological form are distinct (ambiguous), or united as non-distinguished subcases of a single, more general meaning (vague). From his point of view, ambiguity corresponds to separation, and vagueness, to unity of different meanings [29, p. 168].

As Charles Sanders Peirce said, "Logicians have too much neglected the study of vagueness, not suspecting the important part it plays in mathematical thought" [20, p. 35–36; 29, p. 488–521] and added that "vagueness is no more to be done away with in the world of logic than friction in mechanics." His sentence "Everything is vague to a degree you do not realize till you have tried to make it precise." has become idiomatic for the linguists researching the meaning of the word in the language system and discourse structure. Karem Zadeh drew the following distinction: fuzzy relates to un-sharpness of class boundaries, while vagueness relates to insufficient specificity [33, p. 318–325]. As an illustration, "I'll be back in a few minutes" is fuzzy, but not vague. While "I'll be back sometime" is both fuzzy and vague. Usually, what is vague is fuzzy, but not vice-versa. Every natural language is both vague and ambiguous. However, both features seem eliminable in professional languages (discourses). Karem Sadegh-Zadeh specifies vagueness is a ubiquitous phenomenon in medicine which is different than ambiguity [33, p. 36–42]. "Vague" and "ambiguous" are pejorative terms. And they deserve their bad reputations. Vague has also a sense which is synonymous with abnormal generality. If the words represent the concepts then the words with imprecise information represent imprecise concepts, for instance, *tall height and short height or rich man and poor man*.

B. Rieger stresses that the increasing amount of strong empirical evidence piling up in favour of some re-adjustment, a (meta-theoretical) modification appears to be overdue. John Sowa says that fuzziness is characteristic of the way people use natural languages [22, p. 76–77 fl.]. Over the centuries, philosophers, linguists, and logicians independently discovered and commented on many aspects of fuzziness, but without a common foundation for organizing and relating their discoveries. In their historical survey, D. Dubois, W. Ostasiewicz, and H. Prade cited numerous examples like: *Looking back in time*, where intuitions about fuzziness were expressed and more or less formalized [5, p. 25]. It is also surprising to see how long it took before such a simple, although powerful, idea of graded membership, could be cast into a proper, widely accepted mathematical model, due to the far-ranged vision, the tenacity, and the numerous seminal papers of Lotfi Zadeh [33, p. 318 fl.].

Fuzzy set theory is a discipline founded in 1964/65 by the electrical engineer Lofti A. Zade (Berkely) [see also: 33, p. 107–113]. Using bivalent logic requires that every statements be capable of possessing determine truth value and be true or false. It is known that all terms, for instance, medical are vague [26, p. 3–8]. Karem Sadegh-Zadeh showed the way out of this maize and adopted a fuzzy theory approach to postulate a novel theory for some medical concepts like "health", "illness", "disease" in his "Handbook of Analytical Philosophy of Medicine" [24]. G. Lakoff says that hedges can be also involved to express fuzziness and defined them as "words whose meaning implicitly involves fuzziness-words whose job is to make things fuzzier or less fuzzy" [11, p. 183 fl.] and he discussed words and phrases manifesting hedging power (*like rather, very, in a manner of speaking*) setting some boundaries in how to interpret linguistic items as hedges. G. Lakoff also discussed the fact that hedges "interact with felicity conditions for utterances and with rules of conversation" [11, p. 213, see also: 7, p. 15 fl.; 9], thus setting the coordinates for interpreting hedges as manifestations conditioned by pragmatic factors [see also: 18, p. 30–33].

Still the Oxford English Dictionary gives the definition of *approximation* as "coming or getting near to identity in quantity, quality, or degree; an approach to a correct estimate or conception of anything;" of *vagueness* as "lack of distinctness or preciseness; indefiniteness;" and of *fuzziness* as "indistinct, imprecise, vague" that reveals a correlation of the four notions. These phenomena have a common component of *contensive imprecision or indefiniteness* which takes us back to the general opposition of definite vs. indefinite in language.

In case of L2 the major difficulty is to retrieve a correlative unit which must mirror ethnic-cultural feature of L1. There can be two directions in modeling semantic sets" [cf.: 11, p. 345–381] linear, i.e. gradability direction – moving of quality towards or away to the centre; and vertical, i.e. scalarity direction – moving either upward (increase) or downward (decrease) [15, p. 310–327]. Robert van Rooij focuses his attention on contextuallist' approaches that want to account for the Sorites paradox, because these approaches are most popular within linguistics [30, p. 123].

Investigation. Addressing the problem of linguistic approximation, ambiguity, vagueness and fuzziness is no easy task for linguistics and any social sciences. There is a steady interest in data driven approaches to the acquisition of imprecise (approximate, vague, ambiguous fuzzy) systems from Plato to contemporary semanticists. John Sowa stresses that with such a vast range of topics, no language with a finite vocabulary can have a one-to-one mapping of words to every aspect of every topic. [28, p.645-652]. Vagueness is not only inevitable, it is necessary

for language to be robust, flexible, and extensible. D. Dubois et al. cited the logician, philosopher, and scientist Charles S Peirce as “one of the first scholars in the modern age” to point out the importance of vagueness. He wrote a succinct summary of the issues: “It is easy to speak with precision upon a general theme. Only, one must commonly surrender all ambition to be certain. It is equally easy to be certain. One has only to be sufficiently vague. It is not so difficult to be pretty precise and fairly certain at once about a very narrow subject.” [5; 20; see also: 31, p. 488–521].

One of our goals is to investigate the function of approximate particles (approximators) primarily in the language system. The English definition of “approximately” (from approximate (adj.) + -ly 1) “close to particular number or time although”; 2) “not exactly that” number or time, close to; 3) around; 4) roughly or in the region of (Cambridge Advanced Learner’s Dictionary; Webster’s Dictionary, Oxford English Dictionary).

In Modern English the “Approximately” Semantic Domain distinguishes the following semantic groups: 1) approximately: *circa, just about, generally, relatively, roughly, about, around, ballpark figure, bordering on, circa, close to, closely, comparatively*, etc.; 2) almost: *essentially, relatively, approximately*, etc.; 3) round: *nearby, roughly, approximately*, etc.; 4) generally: *mainly, ordinarily, approximately*, etc.; 5) just: *barely, hardly, approximately*, etc.; 6) most: *exceedingly, too, approximately*, etc.; 7) nearly: *practically, roughly, approximately*, etc.; 8) practically: *basically, essentially, approximately*, etc.; 9) relatively: *close, almost, approximately*, etc.; 10) roughly: *generally, around, approximately*, etc.; 11) thereabout: *nearly, roughly, approximately*, etc.; 12) comparatively: *relatively, similarly, approximately*, etc.; 13) essentially: *typically, actually, approximately*, etc. [see: 6, p. 501–519]. Thus the lexeme “approximately” is the nucleus of its Semantic Domain and at the same time is the dominant verbaliser of the concept “approximation”. The semantic domain has 13 differential features: *almost, around, generally, just, most, nearly, practically, relatively, roughly, thereabout, comparatively, essentially* which have their own lexical semantic groups. The lexeme “approximately” takes the central position in given groups. Logically, the conceptual system reveals ataxonomy with 13 subconcepts. Our investigation started with the Definitional Analysis and proceeded with the Componential Analysis being crowned by the Semantic Domain analysis (Lexical-Semantic Field) [see: 21]. Due to the recent, more procedural approaches to cognition and language comprehension, the former distinction of referential and structural meaning was embedded in what became to be known as frame semantics [see: 19]. The central notion of it is that of memory which serves as a paradigm for the operational aspects of both, world system structures and language system structures. [26, p. 645–652]. When words are used to express novel experiences, they acquire or, I’d rather say, reveal new meanings or senses. But words seldom occur in isolation. They normally occur in larger patterns in which the senses of multiple words shift in a systematic way.

Findings and perspectives. In the process of reading and analyzing publications on the on the issue we come across on the close interdependence of approximation, ambiguity, vagueness and fuzziness. A further definitional analysis helped to untie the Gordian knot, though an objective description must be based on the discourse analysis.

One of our goals will be to investigate the function of imprecise particles in the context of discourse typology – educational, political and social contexts to further reveal their pragmatic and ethno-cultural components.

References:

1. Bosch P. Vagueness is Context-Dependence / P. Bosch // Thomas T. Ballmer, Manfred Pinkal (eds.). *Approaching Vagueness*. – Amsterdam, 1983. – Pp. 189–210.
2. Chaix P. Semantic Approximation in SLI and Normal Development / P. Chaix et al. // *Revue Francaise de Linguistique Appliquee*. – 2012. – Vol. XVII. – Issue 2. – Pp. 65–76.
3. Cutting J. *Vague Language Explored* / J. Cutting. – Berlin : Springer, 2007. – 251 p.
4. Deane Paul. Polysemy and Cognition. / P. Deane. – *Lingua*. – 1988. – Vol. 75. – Pp. 325–361.
5. Dubois D. Fuzzy Sets, History and Basic Notions / D. Dubois et al. // D. Dubois, H. Prade (eds.) *Fundamentals of Fuzzy Sets*. – Kluwer, Dordrecht, 2012. – Pp. 21–106
6. Esragh F. A General Approach to Linguistic Approximation / F. Esragh, E. Mamdan // *Int. J. Man-Machine Studies*. – 1979. – Vol. 11. – Pp. 501–519.
7. Fraser B. Pragmatic Competence: The Case Of Hedging / B. Fraser // Gunther Kaltenböck, Wiltrud Mihatsch, Stefan Schneider (eds.). *New Approaches to Hedging*. – Oxford: Brill, 2010. – Pp. 15–34.
8. Kaltenböck G. Pragmatic Function of Paranthetical I Think / G. Kaltenböck // G. Kaltenböck, W. Mihatsch, S. Schneider (eds.). *New Approaches to Hedging*. – Oxford : Brill, 2010. – Pp. 237–267.
9. Kaltenböck G. Introduction / G. Kaltenböck et al. (eds.) *New Approaches to Hedging*. – Oxford : Brill, 2010. – 310 p.
10. Kennedy C. Scale Structure, Degree Modification, and the Semantics of Gradable Predicates / C. Kennedy, L. McNally // *Language*. – 2005. – Vol. 81. – No. 2. – Pp. 310–327.
11. Lakoff G. Hedges: A Study in Meaning Criteria And The Logic Of Fuzzy Concepts / G. Lakoff // *Papers of Chicago Linguistic Society*. – Vol. 8. – Chicago : Chicago University Press, 1972. – Pp. 183–228.
12. Leech G. Being Precise about Lexical Vagueness / G. Leech // *York Papers in Linguistics*. – 1976. – Volume 6. – Pp. 149–165.
13. Lewis D. Vague Identity: Evans Misunderstood / D. Lewis // *Analysis*. – 1988. – Vol. 48. – Pp. 128–130.
14. Lian Sh. *Principles of Imprecise-Information Processing: A New Theoretical and Technological System* / Sh. Lian. – Berlin : Springer, 2016. – 648 p.
15. Löbner S. *Understanding Semantics* / S. Löbner. – London : Arnold, 2013. – 392 p.
16. Mendel J. What Computing with Words Means to Me / J. Mendel et al. // *IEEE Computational Intelligence Magazine*. – 2010. – Pp. 20–26.
17. Mykhaylenko V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk : I-FKDGU, 2015. – 527 p.
18. Mykhaylenko V. Modus Marker in Discourse Structure / V. Mykhaylenko // *Visnyk of Zhytomyr State University / Filologichni nauky*. – 2009. – № 45. – Pp. 30–33.
19. Norton J. Approximation and Idealization: Why the Difference Matters / J. Norton // *Philosophy of Science*. – 2012. – Vol. 79. – No. 2. – Pp. 207–232.
20. Peirce Ch. *Collected Papers* / Ch. Peirce. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1965. – 962 p.
21. Reuben N. Semantic Types and Approximation for Featherweight Java / N. Reuben, S. Rowe, Bake van // *Theoretical Computer Science*. – 2014. – Vol. 517. – Pp. 34–74.
22. Rieger B. Fuzzy Word Meaning Analysis and Representation in Linguistic Semantics. An Empirical Approach to the Reconstruction of Lexical Meanings in East- and West-German Newspaper Texts / B. Rieger // *COLING 80. Proceedings of the 8th International Conference on Computational Linguistics*. – Tokyo: ICCL, 1980. – Pp. 76–84.
23. Russell B. Vagueness / B. Russell // *Australian Journal of Psychology and Philosophy*. – 1923. – Vol. 1. – Pp. 84–92.
24. Sadegh-Zadeh K. *Handbook of Analytic Philosophy of Medicine* / K. Sadegh-Zadeh. – Munster : Springer, 2015. – 1224 p.
25. Schneider S. Parenthetical Hedged Performatives / S. Schneider // Gunther Kaltenböck et al. (eds.) *New Approaches to Hedging*. – Oxford : Brill, 2010. – Pp. 127–134.

26. Seising R. Fuzziness and Medicine: Philosophical Reflections and Application Systems in Health Care / R. Seising, M. Tabacchi. – Berlin : Springer, 2013. – 302 p.
27. Setnes M. Complexity Reduction in Fuzzy Modeling / M. Setnes, R. Babusika, H. Verbruggen // *Mathematics and Computers in Simulation*. – 1998. – Vol. 46. – Pp. 507–516.
28. Sowa J. What is the Source of Fuzziness? / J. Sowa // *On Fuzziness. A Homage to Lotfi A. Zadeh*. – Volume 2. – New York, Dordrecht, London : Springer, 2013. – Pp. 645–652.
29. Tuggy D. Ambiguity, Polysemy, and Vagueness / D. Tuggy // Dick Geerearts (edr.). *Cognitive Linguistics : Basic Readings*. – Berlin. New York : Mouton de Gruyter, 2006. – Pp. 167–184.
30. Van Rooij R. Vagueness and Linguistics / R. van Rooij // Giuseppina Ronzitti (edr.) *Vagueness: A Guide*. – Berlin : Springer Science & Business Media, 2011. – Pp. 122–170.
31. Wadsworth C. The Relation between Computational and Denotational Properties for Scott's Models of the Lambda-calculus / C. Wadsworth // *SIAM J. Comput.* – 1976. – Vol. 5. – Pp. 488–521.
32. Young-Chang H. Apply the Fuzzy Set Theory of the Structural Query Language of Database / H. Young-Chang, Che. Chan-Mei // Chiang Weiling, Jonathan Lee (eds.) *Fuzzy Logic for the Applications to Complex Systems: Proceedings of the International Joint Conference of CFSA/IFIS/SOFT '95 on Fuzzy Theory and Applications*. – Denver MA : World Scientific, 1995. – Pp. 107–113.
33. Zadeh A. Fuzzy sets / A. Zadeh // *Information and Control*. – 1965. – Volume 8. – Pp. 338–353.

Михайленко В. В. Вступ до апроксимації

Анотація. Метою статті є, по-перше, аналіз визначення «неточного» у філософії та лінгвістиці для встановлення спільного складника, по-друге, пошук алгоритму інтерпретації приблизного, нечіткого, неоднозначного значення в рамках функціональної семантики.

Ключові слова: апроксимація, неоднозначність, невідзначеність, нечіткість, денотат, конотат, семантика.

Михайленко В. В. Введение в аппроксимацию

Аннотация. Цель статьи – это, во-первых, анализ определения «неточного» в философии и лингвистике для установления общей составляющей, во-вторых, поиск интерпретаций приблизительного, нечеткого, неоднозначного значения в рамках функциональной семантики для разработки алгоритма.

Ключевые слова: аппроксимация, неоднозначность, неопределенность, нечеткость, денотат, коннотат, семантика.

Мізін К. І.,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

КОНТРАСТИ НІМЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ: КОНЦЕПТИ *FERNWEH* ТА *HEIMWEH*

Анотація. Статтю присвячено подальшому опрацюванню перекладацької методики визначення лінгвоспецифіки слів – імен концептів, побудованої на залученні до дослідницьких процедур методології корпусної лінгвістики. На основі цієї методики встановлено етноунікальні смисли лінгвокультурно релевантного концепту *FERNWEH* та визначено смисловий корелят останнього – концепт *HEIMWEH*, за допомогою якого можна досить адекватно трансферувати унікальні смисли концепту *FERNWEH* до свідомості представників українського лінгвосоціуму.

Ключові слова: зіставна лінгвокультурологія, концепт, методологія, лінгвоспецифічність, туга за далечинню.

Постановка проблеми. Пропонована розвідка продовжує низку моїх публікацій, присвячених опрацюванню перспективних методик, за допомогою яких можна було б переконливо й надійно з позиції наукової методології виявляти лінгвоспецифічний зміст у мовних знаках. Розв'язання цієї проблеми набуло нової гостроти у зв'язку з пошуком у сучасному пострадянському мовознавстві верифікаційно адекватних методів, що підсилили б методологічний інструментарій тих лінгвістичних дисциплін, які покликані висвітлити кореляцію мови та культури в тих чи інших лінгвосоціумах, зокрема й лінгвокультурології. Її опоненти значною мірою спровокували актуальність подібних досліджень [3]. Проте критики лінгвокультурології не пропонують для верифікації наявності/відсутності культурного змісту в мовних одиницях нічого нового, окрім перекладацького аналізу лінгвоспецифічних слів. Хоча вже саме існування таких слів заперечує тезу антилінгвокультурологів про відсутність безпосереднього взаємовпливу мови й культури.

Як не дивно, проте опоненти лінгвокультурології не визнають, що навіть універсальні структури когніції людини можуть певною мірою змінювати параметри сприйняття інформації внаслідок впливу на її онто- й філогенетичний розвиток етно- та соціокультурних чинників. Це стосується насамперед сприйняття кольорів, наявності системи ліку, гендерної світоорганізації, сприйняття часу, орієнтації в просторі тощо. Це ті чинники, які формують основи світосприйняття представників кожного лінгвосоціуму. Такі когнітивні засади, здавалося б, мали бути універсальними, однак останні експериментальні дослідження доводять, що це не так [2, с. 260–263].

Універсальними мають бути також інші психічні процеси, зокрема й емоції. Однак сучасні дослідження в галузі психології змінюють усталені постулати цієї науки, оскільки існують етноунікальні емоції/емоційні стани, вивчення яких лише розпочинається. Низка таких етноунікальних – «неперекладних» – емоцій зафіксована в «Позитивній лексикографії» психолога Т. Ломаса [6]. Ці емоції чи не найяскравіше підтверджують тісну кореляцію мови й культури, тому їх дослідження становить неабияку перспективу для зіставної лінгвокультурології, одним із завдань якої є виявлення на основі вивчення лінгвокультурно релевантних для

певного лінгвосоціуму універсальних, специфічних та унікальних концептів особливостей світосприйняття й світорозуміння представників останнього, тобто їхньої ментальності та менталітету.

Зауважу, що етноунікальність семантики деяких мовних одиниць зі списку Т. Ломаса є сумнівною, оскільки перевірка лінгвоспецифічності німецької лексеми *Schadenfreude* в моїх попередніх розвідках [1] виявила, що поняття злорадості німців є специфічним на тлі, наприклад, британської лінгвокультури, проте не української чи російської, де ця емоція є не менш поширеною, ніж у німців. До того ж перекладацький аналіз семантичних відтінків німецької злорадості, з одного боку, та української й російської – з іншого, дав змогу встановити той факт, що ця емоція в згаданих мовних соціумах є майже ідентичною.

Однак етноунікальність деяких емоцій/емоційних станів не викликає сумніву й без перекладацького аналізу. Це стосується, наприклад, такого поняття емоційного світу німців, як «туга за далечинню/далекими світами (подорожами)» (*Fernweh/Fernsucht*), яке невідоме, точніше неактуальне, для представників українського мовного етносу. При цьому концепт *FERNWEH* належить до низки тих унікальних концептів (наприклад, *KEHRWOCHE*, *KUMMERSPECK*, *SCHNAPSIDEE*, *TORSCHLUSSPANIK*, *ERKLÄRUNGSNOT*, *TREPPENWITZ*), які значною мірою формують сучасну концептосферу німецької лінгвокультури. Вивчення цих концептів, на мою думку, є одним із пріоритетів зіставно-лінгвокультурологічних розвідок.

При цьому одним із перших етапів концептного аналізу має бути не лише встановлення лінгвоспецифічного змісту тієї лексеми, яка номінує відповідний концепт (цей етап є обов'язковим, оскільки може виявитись, що певний концепт може бути не таким уже й унікальним щодо деяких із зіставляваних лінгвокультур), а й виявлення актуальних значеннєвих/смислових відтінків цієї номінації з метою визначення можливих смислових корелятів досліджуваного концепту. Останній момент є важливим для того, щоб за допомогою смислових корелятів, якщо вони існують у тій чи іншій лінгвокультурі, домогтися більш-менш повного осмислення представниками цієї лінгвокультури «чужих» концептних ідей, тобто етноунікальних концептів, під час їхнього трансферу.

Метою статті є подальше опрацювання перекладацької (у нашому випадку щодо німецької та української мов) методики визначення лінгвоспецифіки слів – імен концептів, побудованої на залученні до дослідницьких процедур методології корпусної лінгвістики. На основі цієї методики можна чітко визначити етноунікальні смисли лінгвокультурно релевантних концептів (у нашому випадку – концепту *FERNWEH*) та смислові кореляти останніх як у монологічних, так і в полілінгвальних лінгвокультурологічних студіях.

Виклад основного матеріалу. Суть згаданої методики полягає в тому, що за допомогою перекладу можна встановити всі максимально можливі значеннєві й смислові відтінки лексеми,

яка є іменем певного концепту. Якщо під час перекладу виявляється, що якогось значеннєвого/сміслового відтінку бракує в одній із мов або при цьому з'являється певний «зайвий» семантичний компонент, який неможливо нейтралізувати під час перекладу, то це однозначно сигналізує, що відповідна мовна одиниця є лінгвоспецифічною, а той концепт, який вона називає, є етноспецифічним/етноунікальним.

Концепт FERNWEH привернув мою увагу з декількох причин: по-перше, він досі не був об'єктом хоч би поверхового аналізу в українському мовознавстві; по-друге, він є актуальним для німецької лінгвокультури (1 622 слововживання лише за корпусами DWDS); по-третє, поняття «туга за далечинню/ за далекими подорожами» є одним із тих понять (порівняймо, наприклад: «Wanderlust» – дослівно «жага до подорожей (переважно пішки)», «Reiselust» – дослівно «жага до подорожей»), яким концептні контури надали ще німецькі романтики. Проте ці концепти не згадують із часом, набуваючи більшого смислового обсягу за рахунок нових смислів, наприклад: *Fernweh ist die beste Krankheit in der Welt* (дослівно «Туга за далечинню є найкращою у світі хворобою» (при цьому йдеться, очевидно, про тугу як хворобливий стан); до того ж слово *Weh* у німецькій мові позначає також біль; порівняймо ще синонім *Fernsucht*, де *Sucht* позначає манію/хворобу). Тому саме із часів романтизму однією з найважливіших особливостей сучасного німецького життя є пристрась до подорожей. З огляду на це не дивно, що вся Європа заповнена сьогодні німецькими туристами.

Прикметно, що ще в середньовіснійнімецький період з'явилося слово *Wanderlust* та, відповідно, поняття, яке за ним криється. Останнє можна вважати попередником *Fernweh*, оскільки *Storchgefühl* (дослівно «чуття лелеки») / *Kranichgefühl* (дослівно «чуття журавля») не набули узусу в німецькомовному етносі [5, с. 40]. Як бачимо, сама емоція *Fernweh*, яка, на відміну від позитивної *Wanderlust*, має більш негативно-депресивний вияв, сприймалася німцями абсолютно природно, оскільки вони вважали, що її провокує інстинкт, подібний до того, який змушує перелітних птахів вирушати у вирій. Очевидно, подібні емоційні переживання відчувають також інші, принаймні європейські, народи. Однак для останніх цей емоційний стан є настільки нерелевантним, що навіть не отримав окремого найменування. Можливо, *Fernweh* є в німців важчим, глибшим, депресивнішим. І винні в цьому не лише романтики. Цьому могли сприяти історико-географічні й суспільно-політичні умови тих часів, насамперед постійні війни на території сучасної Німеччини та висока щільність населення. А ще варто додати допитливість німців як рису їхнього національного характеру, яка породила численних науковців гуманітарного, технічного та природного профілю. Очевидно, усі ці чинники й створили особливу німецьку *Fernweh*.

Зауважу, що в багатьох мовах існує номінативна одиниця для *Heimweh* (дослівно «туга за домівкою/батьківщиною»), наприклад англ. *homesickness*, проте відсутня для *Fernweh*. Останнє слово позначає не просто жагу до подорожей, до пізнання чужих культур, але, що важливо, ця жага набуває відтінків туги, змішаної зі смутком (журбою) і навіть депресією. Саме ці моменти є спільними для *Fernweh* та *Heimweh*. При цьому і перше, і друге ґрунтуються на архетипній опозиції «свій – чужий». І якщо туга, яку зумовлює частина опозиції «свій», є зрозумілою, то туга (смуток/журба/біль/депресія) за чужим є щонайменше дивною, проте водночас логічною, оскільки яскраво свідчить про амбівалентність будь-якої емоції.

Усе викладене не дає змоги сумніватися в унікальності німецького концепту FERNWEH. І в час суцільної глобалізації виникає необхідність не лише перекласти цей концепт, а й виявити всі його смислові відтінки, щоб здійснити концептотранс-

фер до «чужої» картини світу, наприклад української. Для цього перекладемо найбільш показові дискурсивні зразки, які містять номінацію згаданого концепту. Обмежимося при цьому німецькомовним газетним дискурсом останнього десятиліття («*Berliner Zeitung*», «*Der Tagesspiegel*», «*Die ZEIT*», 2005–2016 pp. [4]):

(1) *Deshalb, wegen dieses “Fernwehs im Kopf”, wird Hanna Werbezirk der fremden Stimme später folgen und nach Frankfurt ziehen <...>* // Тому, через цю «непереборну тягу до мандрювань в її голові», Ганна Вербецірк послідує чужому голосу та переїде до Франкфурта <...>;

(2) *Ach, hier packt mich immer das Fernweh* // Ах, тут мене завжди охоплює жага до далеких мандрівок;

(3) *Neben dem Appetit wurde auch das Fernweh angeregt <...>* // Разом з апетитом розпалася жага до подорожей <...>;

(4) *Bestsellerautorin Cornelia Funke (57) kennt Fernweh und das Gefühl der Fremde im eigenen Land* // Авторці бестселерів Корнелії Функе (57) відомі туга за далекими світами та почуття чужої у власній країні;

(5) *Hier lernte ich, was Fernweh ist, beim Sonntagsspaziergang mit Oma <...>* // Тут, під час недільних прогулянок з бабусяю, я і пізнав, чим є почуття туги за далекими світами <...>;

(6) *Von Fernweh gepeinigt, hockten wir also nun auf meinem Ostberliner Sofa* // Отже, змучені тугою за мандрами, ми так і сиділи на моєму дивані у Східному Берліні;

(7) *Das ist super, um sich einen ersten Eindruck zu verschaffen und das Fernweh zu wecken* // Це чудово для того, щоб мати перше уявлення та пробудити жагу до далеких подорожей і пізнання нового;

(8) *Läufer sind für ihn Weltreisende in Turnschuhen, sie sammeln Marathons in Metropolen und an spektakulären Orten, “verbinden zwei zentrale Süchte unserer Zeit – Fernweh und Leistungszwang”* // Для нього бігуни – це мандрівники по світу в кросівках, вони збирають марафони у метрополіях і в сенсаційних місцях, «пов'язують дві головні манії нашого часу – тугу за далекими подорожами та гонитву за високими результатами»;

(9) *Es ist der Raum eines Menschen, der immer Fernweh hatte, niemals Heimweh* // Це – простір людини, у якому завжди є місце для туги за далекими світами і ніколи – для туги за домівкою;

(10) *Sie war zufrieden und mochte ihren Job, aber da war noch ein Gefühl, das sie nicht losließ: Fernweh* // Вона була задоволеною і хотіла цю роботу, але було ще почуття, яке її не відпускало – непереборна потреба змінювати місце проживання;

(11) *Und wer kennt es nicht, das Gefühl von Fernweh, den Wunsch für kurze Zeit einen Teil hinter sich zu lassen und etwas Neues zu entdecken?* // І хто ж її не знає – туги за далечинню і жаги пізнання нового, бажання на коротку мить залишити позаду частину свого життя та відкрити щось нове?;

(12) *Sehnsucht, Heimweh, Fernweh, das steckt einfach in mir drin* // Внутрішні пориви, туга за домівкою, туга за далечинню – це все в мені всередині;

(13) *Über Fernweh zum Beispiel kommt man ohne therapeutische Hilfe hinweg* // Тугу за мандрівками, наприклад, переборюють без терапевтичної допомоги;

(14) *Er seufzt wieder und schaut über den See, als habe er Fernweh* // Він зітхає знову й дивиться далеко за море, начебто в нього туга за далечинню;

(15) *In ihr spiegeln sich Reisefreuden und Fernweh* // Вона ся-яла радістю подорожі та віддзеркалювала тугу за далекими країнами;

(16) *Ob dabei die Ferne herbeigesehnt wird, wie beim Fernweh oder die Nähe eines anderen Menschen, ist beinahe unwichtig // Чи при цьому далечинь навіяла смуток, як при ностальгії за мандрю, чи близькість іншої людини – це, власне, неважливо;*

(17) *Das Gefühl von damals, als dieser Film eine existenzielle Form der Sehnsucht in mir ausgelöst hat, wie Heimweh und Fernweh zugleich // Почуття тих часів, коли цей фільм викликав у мені екзистенційну форму глибокої ностальгії – як ностальгії за домівкою та ностальгії за далечинню разом.*

Як бачимо, переклад німецької лексики *Fernweh* українською мовою свідчить про те, що в останній не лише не існує її однослівного еквівалента, а й описово це слово перекладається майже кожен раз по-різному, проте зберігаючи в більшості випадків домінуюче семантичне ядро – компонент «туга». При цьому в усіх прикладах відчувається «додатковий» семантичний компонент, який неможливо компенсувати під час перекладу. Чітко зрозуміло одне: емоція/ емоційний стан *Fernweh* – глибока й важка, оскільки вона є близькою (12) або навіть включається до іншої унікальної емоції – *Sehnsucht* (17), яка являє собою цілий фрагмент пристрасного, глибокого – як позитивного, так і негативного – емоційного світу німців. Негативного в тому сенсі, що емоція/ емоційний стан *Sehnsucht* містить не лише бажання та внутрішні потреби (пориви), а й смуток і тугу. На останній розбудовуються також концепти FERNWEH і HEIMWEH (12), що свідчить про тісний перетин цих концептів із концептом SEHNSUCHT саме завдяки смисловим елементам туги. Концепт ТУГА є зрозумілим також українському реципієнтові, тому в більшості випадків FERNWEH трансферуємо до української свідомості за допомогою формули ТУГА + УС (уточнювальні слова), наприклад, (4), (5), (6).

Прикметно, що низка прикладів демонструють більш позитивне емоційне навантаження у *Fernweh*, ніж туга, тому контекстно адекватними для концептотранферу вважаю також концепти ТЯГА (1), ЖАГА (2), (3), ПОТРЕБА (10), НОСТАЛЬГІЯ (16), (17). Позитиву додає часом і прихований смисловий елемент «пізнання нового». Усе це разом дещо нівелює депресивний бік FERNWEH, оскільки ця емоція дає надію, де змішується смуток із радістю пізнання нового, з перспективами змін звичного, часто вже нудного, способу життя. Тобто все навпаки, як із HEIMWEH, де ця радість виникає від того, що рано чи пізно людина побачить свою рідну домівку. Концепт HEIMWEH також не має адекватного корелята в українській лінгвокультурі, який мав би однослівне ім'я, хоча туга за рідною домівкою як емоційні переживання знайома кожному українцю.

Висновки. У запропонованій розвідці продовжено опрацювання перекладацької методики визначення лінгвоспецифіки слів – імен концептів, побудованої на залученні до дослідницьких процедур методології корпусної лінгвістики. Суть цієї методики полягає в тому, щоб за допомогою перекладу виявити ті значеннєві/смислові відтінки певної лексики/ певного словосполучення, яких бракує в одній із досліджуваних мов або які є «зайвими», тобто їх неможливо нейтралізувати під час перекладу. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу встановити, що переклад німецького слова *Fernweh* українською мовою є проблематичним фактично в усіх наведених прикладах, оскільки його семантичний/смисловий обсяг виявився значно ширшим, ніж в українських відповідників. Цей факт свідчить про лінгвоспецифічність аналізованої лексики для носіїв української мови та дає підстави вважати емоцію *Fernweh* унікальною для німецької лінгвокультури.

На основі цієї методики не лише встановлено етноунікальні смисли лінгвокультурно релевантного концепту FERNWEH крізь призму німецько-українських паралелей, а й визначено смисловий корелят цього концепту – полярний концепт HEIMWEH, який є близьким також для української свідомості. Наявність у німецькій лінгвокультурі емоційно полярної пари FERNWEH – HEIMWEH свідчить, з одного боку, про амбівалентність емоцій загалом, а з іншого – про полярність емоційного світу німців та, відповідно, унікальні контрасти їхнього національного характеру.

Перспективу подальших наукових пошуків бачаю в опрацюванні згаданої методики шляхом аналізу інших етноунікальних концептів емоційного світу представників німецької лінгвокультури.

Література:

1. Мізін К.І. Пошук лінгвоспецифічності мовних одиниць у контрастивних студіях: методологічні принципи / К.І. Мізін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць. – О. : МГУ, 2016. – Вип. 25. – С. 123–128.
2. Мізін К.І. Лінгвокультурологія і лінгвонаціоналізм: витоки дискусії / К.І. Мізін // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький ; Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2017. – Вип. 25. – С. 251–264.
3. Мізін К.І. Методологічні «слабини» лінгвокультурології на тлі поширення лінгвопрофанції, лінгвоепігонства та лінгвоарцизму / К.І. Мізін // Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства : [кол. монографія] / гол. ред. К.І. Мізін. – Переяслав-Хмельницький ; Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2017. – С. 117–133.
4. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dwds.de/ressourcen/korpora/>.
5. Kluge F. Heimweh: Ein wortgeschichtlicher Versuch / F. Kluge. – Freiburg : Univ.-Buchdr. v. C. Lehmann's Nachf. U. Hochreuther, 1901. – 50 S.
6. Lomas T. Towards a Positive Cross-cultural Lexicography: Enriching Our Emotional Landscape through 216 “Untranslatable” Words Pertaining to Well-being / T. Lomas // The Journal of Positive Psychology. – 2016. – Vol. 11. – Iss. 5. – P. 546–558.

Мизин К. И. Контрасты немецкого национального характера: концепты FERNWEH и HEIMWEH

Аннотация. Статья посвящена дальнейшей разработке переводческой методики определения лингвоспецифических слов-имен концептов, построенной на привлечении к исследовательским процедурам методологии корпусной лингвистики. На основе этой методики установлены этноуникальные смыслы лингвокультурно релевантного концепта FERNWEH и определен смысловой корелят последнего – концепт HEIMWEH, с помощью которого можно достаточно адекватно произвести трансфер уникальных смыслов концепта FERNWEH в сознание представителей украинского лингвосоциума.

Ключевые слова: сопоставительная лингвокультурология, концепт, методология, лингвоспецифичность, тоска за далью.

Mizin K. Contrasts in the German national character: concepts of FERNWEH and HEIMWEH

Summary. This article is to research further into the matter of translation methods for studying linguistic specificity of words – names of concepts, based on the procedures that involve methodology of corpus linguistics. This method has allowed us to study unique ethnic meanings of the linguo-culturally relevant concept FERNWEH and to define its semantic correlate – the concept HEIMWEH which one can use to transfer unique meanings of the concept FERNWEH to the consciousness of representatives of Ukrainian linguo-community.

Key words: comparative linguo-culturology, concept, methodology, linguistic specificity, wanderlust.

Мосієнко О. В.,

доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

КВАНТИФІКАТИВНИЙ АСПЕКТ КОНСТРУЮВАННЯ ПОДІЙ У НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглядаються квантифікатори англійської мови як засоби впливу на адресата в новинному Інтернет-дискурсі. Квантифікативні одиниці виконують у текстах новин функцію кількісної оцінки, важливим фактором якої є вираження ставлення суб'єкта до оцінюваної кількості. Точна квантифікація підпорядкована цілям об'єктивного відображення подій. Неточна квантифікація відображає дескриптивну інформацію в повідомленні.

Ключові слова: квантифікатори, точна квантифікація, неточна квантифікація, Інтернет-дискурс, новини.

Постановка проблеми. Способи та засоби впливу на адресата в межах різних видів дискурсу привертати й продовжують привертати увагу дослідників. Особливо цікавим це питання є під час вивчення медіадискурсу, оскільки для того, щоб ефективно представити подію в тексті новин, необхідно застосовувати певні маніпулятивні інструменти. Такими інструментами є квантифікатори, які можуть використовуватися журналістами для порушення максими якості інформації й максими способу, що пов'язано з особливостями сприйняття цифр і чисел, які використовуються як засіб впливу в медіадискурсі [2, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифрові відомості в текстах новин виконують функцію маркерів, що привертати увагу читача й відкладаються в його свідомості, а самі об'єкти обчислення завдяки цьому виявляються в сильній позиції й мають перевагу при сприйнятті порівняно з іншими одиницями повідомлення. Цифровий контент новин відбиває явище «математизації світу», що змінює сприйняття повідомлення адресатом. У цьому ключі було виокремлено п'ять основних тематичних полів, які найчастіше маркуються цифровими позначеннями в тексті новин: позначення часу, міри, грошей, людей і нумерація [8, с. 128].

Квантифікативна інформація відображає специфіку сприйняття навколишньої дійсності та її мовної інтерпретації. Семантика квантифікації невіддільна від емоційно-експресивних прагматичних значень і психологічно вмотивованих конотацій. Семантичні й прагматичні параметри квантифікації можуть бути охарактеризовані як взаємозалежні й взаємозумовлені. Квантифікативність також відображає параметри людини й зовнішнього світу [1; 2, с. 159].

Мета статті полягає у виявленні специфічної ролі квантифікаторів під час конструювання подій. Об'єктом дослідження є функціонально-прагматичні особливості квантифікації подій і їх учасників у новинному Інтернет-дискурсі. Інтерпретація цих особливостей передбачає аналіз не тільки квантифікаторів, але й дискурсивних фрагментів, що дозволяють реконструювати когнітивно-прагматичну ситуацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифри в людському житті відбивають звичність і порядок, такий світ сприймається людиною як стабільний і безпечний. Тому представлення точних даних за рахунок використання в новинах

квантифікаторів, зокрема числівників, створює, з одного боку, відчуття впорядкованості світу, а з іншого – прагнення протистояти хаосу [8, с. 131]. Кількісній оцінці піддаються як предметні сутності, так і їх ознаки, дії й події, а тому кількість може бути представлена у вигляді онтологічної тріади: предметокількість, процесокількість, ознакокілкість. Зміст предметокількості становить кількість предметів або їх частин. Змістом процесокількості є або число окремих процесів, або частин одного процесу (кратність), або протяжність безперервного процесу в часі. Ознакокілкість виражається прислівниками й прикметниками, які поєднуються з квантифікаторами [6, с. 110].

Квантифікатори вказують на кількість предметів у межах поля зору [10, с. 32; 11, с. 182–183; 13, с. 116] і є засобами відображення відношень «множина-елемент» [9, с. 160–164] і «частина-ціле», які покладені в основу формування абстрактного поняття кількості [3, с. 5]. За ступенем узагальнення кількісних значень квантифікатори передають поняття як дискретної, так і недискретної кількості, не вказуючи на точне число референтів, а позначають «розмиті» межі кількісного параметра.

Квантифікатори англійської мови поділяються на ті, які вживаються з іменником в однині (*one*, усі порядкові числівники, займенники *each, either, neither, little, less, least*), у множині (усі кількісні числівники крім *one*, а також займенники *both, several, many, much, few, a few, a number of, a pair of*), з іменником в однині, якщо він незлічуваний, або тільки з формою множини, якщо іменник злічуваний (*some, any, more, most, enough, a lot of, plenty of, a great/good deal of*). *Each, every, some, any, (n)either, enough* є одночасно детермінативами й квантифікаторами.

Квантифікатори *some, several, (a) few, (a) little, many, much, all* виражають у сучасній англійській мові неконкретну кількість і поділяються на дві протиставлені, але внутрішньо пов'язані групи. Перша позначає максимально невизначену велику кількість (*many, much, all*) і вказує на сприйняття референта в далекій перспективі, оскільки для спостерігача важко або зовсім неможливо диференціювати його. Друга група відображає мінімально невизначену кількість (*some, several, few, little, a few, a little*), пов'язуючи референти з наближеною перспективою [7, с. 73–74].

Little і few впливають на ті імплікації, які можна вивести з висловлення [4, с. 45]. Квантифікатори *each, every* й *any* уживаються з іменниками в однині, якщо говориться про всі явища цього класу. Вони описують одиничний випадок, і тому є «універсальними квантифікаторами», оскільки цей одиничний випадок сприймається як «показовий приклад» класу, і всі якості, які приписуються йому, характеризують увесь клас цих явищ. Різниця між *every, each* і *any* полягає в тому, що в їх основі лежать різні моделі сприйняття об'єктів дійсності: одночасне спостереження (*simultaneous viewing*), послідовне вивчення (*sequential examination*) і довільний вибір (*random selection*) [12, с. 294; 7, с. 146]. Квантифікатор *every* вказує на вияв об'єкта

як одного з класу йому подібних: *"President Trump's chief economic adviser said Thursday that he could not guarantee that every middle-class American would pay less under the GOP tax reform plan, but that is the goal"* [The Washington Times, 28.09.2017 p.]. У наведеному висловленні номінативна фраза *every middle-class American* позначає кожного американця середнього класу, який сприймається як окремий представник суспільства. Проте квантифікатор *every* імплікує ще й ідею всезагальної вимоги, яка висувається не тільки до окремо взятого американця, а й до всіх представників середнього класу стосовно можливості сплати нижчих податків відповідно до нового плану податкової реформи. У фрагменті *"Each person should be responsible for paying his share of taxes (i. e., 50 percent of the population can no longer avoid the obligation)"* [The Washington Times, 28.09.2017 p.] квантифікатор *each* у поєднанні з іменником *person* відображає послідовне сприйняття суб'єктів (американців у цьому контексті), які повинні сплачувати певний обсяг податків (не одночасно, а відповідно до норм і у визначений законодавством термін). Квантифікатор *any* відображає вибір референта навання, напр., *"President Trump has suffered the most unfavorable press coverage of any president on record, according to a report from the Shorenstein Center at Harvard"* [The Washington Times, 19.05.2017 p.]. Дискурсивний фрагмент інформує читачів про те, що Дональд Трамп, як ніякий інший президент, зазнав найбільш негативного висвітлення в пресі. Квантифікативна номінативно-референційна одиниця *any president* позначає одного з президентів США, з яким порівнюється нинішній керівник держави.

Квантифікатор *every* може вживатися з іншими детермінативами, найчастіше з присвійними займенниками, виконуючи при цьому підсилювальну функцію, яка репрезентує зусилля, старання людини: *"In last year's address to the nation, Obama promised action on three important issues: immigration, guns and the environment. A gridlocked Congress has thwarted his every attempt to pass laws that would make it possible for undocumented immigrants to stay here legally or increase background checks on gun sales or expand environmental controls"* [BBC, 27.01.2014 p.].

Квантифікатор *all* репрезентує референт як ціле або зображає предмет як такий, що складається з кількох частин унаслідок віддалення. Поєднання іменника з квантифікатором *all* співвідносить референт із множиною, під якою розуміють будь-який предмет, у якого можна виділити частини, щодо яких він виступає як ціле. Таким чином, цей квантифікатор об'єднує поняття колективності й дискретності з домінуванням першого з них [13, с. 122]: *"Preston Mitchum, an adjunct professor and research analyst at Georgetown Law, made the assertion this week that "all white people are racist" and "all men are sexist"* [The Washington Times, 25.06.2017 p.]. Квантифікативні номінативно-референційні одиниці *all white people* і *all men* репрезентують групи осіб, об'єднані за расовою й гендерною ознакою, які сприймаються як ціле й визначаються як расисти (*racist*) і сексисти (*sexist*).

Поєднання квантифікатора *all* із прикметником *new* у межах словосполучення представляє об'єкти, які об'єднані в групу за рахунок темпоральних обмежень: *"President Trump put a hold on all new and pending federal regulations on his first day in office Friday, with a White House memorandum ordering federal agencies to subject the regulations to review by incoming secretaries"* [The Washington Times, 20.01.2017 p.]. У наведеному висловленні словосполучення *all new and pending federal regulations* позначає постанови федерального уряду як ціле, об'єднане за характеристикою новизни (*new*).

Поєднання квантифікатора *some* із числівником, який позначає велику кількість референтів, відбиває одночасно точну й приблизну квантифікацію, що пояснюємо відсутністю необхідності надання інформації про достеменне число зображуваних об'єктів, а швидше прагненням вплинути на емоційну сферу читача. Тому в таких випадках можна говорити про псевдоточну квантифікацію: *"Some 22,000 people were attending a country music festival late on Sunday night in the open air by the Las Vegas strip"* [BBC News, 6.10.2017 p.]. Словосполучення *some 22,000 people* репрезентує відвідувачів музичного фестивалю, під час якого сталася трагедія. Числівник *22,000* покликаний відобразити точну кількість присутніх, але квантифікатор *some* указує на те, що не можна абсолютно об'єктивно надати інформацію про кількість людей, які відвідали описуваний захід. Квантифікативна номінативно-референційна одиниця *some 22,000 people* апелює до емоцій адресата, натякаючи на те, що кількість жертв могла бути значно більшою.

Квантифікативні одиниці виконують у текстах новин функцію кількісної оцінки, важливим фактором якої є вираження ставлення суб'єкта до оцінюваної кількості. Таким чином, кількісна оцінка пов'язана з аксіологічною й тяжіє до експресивності, тобто поряд з оцінкою кількості, яку можна виразити в поєднанні «багато/мало», ця величина може отримувати позитивну чи негативну конотації. Така позитивна чи негативна оцінка виражається за рахунок засобів точної квантифікації з урахуванням змісту дискурсивного фрагмента: *"Paddock killed 58 concert-goers and injured nearly 500 others"* [BBC News, 6.10.2017 p.]. Словосполучення *58 concert-goers i nearly 500 others* відображають точну й псевдоточну квантифікацію, репрезентуючи число людей, які загинули й були поранені відповідно, а також дають негативну оцінку подій, поєднуючись із предикатами *killed i injured*.

Порядкові й кількісні числівники, так само, як і вказівні займенники, виконують функцію виділення референтів [5, с. 162–164]. Числівник *one* може позначати одиничність, відокремленість, неоднаковість, відмінність від усіх інших (*others*), протиставленість усім (*all*), виділеність із класу, але водночас може вказувати на вищий ступінь цілісності й неподільної єдності, соціальну й особистісну вибірковість. Квантифікативні вирази, поєднуючись із дієсловами, які імплікують сприйняття, представляють референт як такий, що існує або характеризується певною властивістю: *"One boy, appearing to be no more than 8, had his jaw blown off"* [The Washington Times, 26.05.2013 p.]. У наведеному прикладі словосполучення *one boy* виконує дискретизаційну функцію, яка полягає у виокремленні одного референта з-поміж йому подібних або з групи й зображує невідомого хлопчика як одного з дітей, які загинули під час чергової атаки в Сирії.

Квантифікатор *one* указує на винятковість або відмінну рису референта, позначеного іменником: *"One Democratic senator says he won't vote for Judge Neil Gorsuch, or any other U.S. Supreme Court nominee, while President Trump is under an FBI investigation"* [The Washington Times, 2.04.2013 p.]. У наведеному висловленні словосполучення *one Democratic senator* репрезентує одного із senatorів від Демократичної партії як такого, що виділяється з-поміж своїх однопартійців, відмовляючись від голосування за кандидатів на посаду члена Верховного Суду США. Поєднуючись із предикатом *says*, виокремлена фраза зображує сенатора також як анонімне джерело інформації.

У когнітивній граматиці квантифікатори розділяють на дві групи – фонові, які визначають величину чого-небудь відносно уявного об'єкта, і нефонові, що характеризують реальні об'єкти. У той час як словосполучення *five soldiers* або *several soldiers* можуть використовуватися для зображення реальних суб'єктів, одиниці *every soldier* і *most soldiers* завжди позначають уявні об'єкти [12, с. 279, 292].

Грунтуючись на тому, що кількість може сприйматися відносно множинності об'єктів або відносно норми на шкалі, розрізняють квантифікатори множинності, які позначають об'єкти як потенційно наявні у світі без зазначення їх точної кількості, і квантифікатори шкали, що співвідносять об'єкти з імпліцитною нормою шкали й відтворюють ключову інформацію щодо величини референта [13, с. 115–117]. До квантифікаторів шкали зараховують власне квантифікатори (*many, much, few* тощо), числівники, партитивні конструкції (*a few, a great many, a little*). Так, неозначені словосполучення з числівниками співвідносять референти з різними видами шкал: темпоральною (*“The Black Lives Matter movement will not endorse a 2016 presidential candidate, according to one of the group’s founders”* [The Washington Times, 19.09.2015 p.]); витрат/прибутків (*“Exxon Mobil Corp. sued the federal government Thursday to overturn a \$2 million fine for violating U.S. sanctions against Russia, calling the penalty “fundamentally unfair” because the guidance was changed after the fact”* [The Washington Times, 20.07.2017 p.]); відсотків (*“British publishing company Pearson will sell a 22 percent stake in New York-based Penguin Random House to its German co-owner, Bertelsmann”* [The Washington Times, 11.07.2017 p.]). Додаткові відмінності в кількості відображаються за рахунок прислівників *quite, very, about, rather, fairly, roughly* [13, с. 134]: *“I’ve spent a good bit of time with quite a few Cabinet secretaries over the last couple of days, and I think morale is high”* [The Washington Times, 11.07.2017 p.]; *“Roughly 28.1 million people, or 8.8 percent of the U.S. population, didn’t hold health insurance during January-March, a decline of about half a million from the same time last year, the Centers for Disease Control and Prevention said”* [The Washington Times, 11.07.2017 p.].

Висновки. Таким чином, точна квантифікація підпорядкована меті об'єктивного відображення подій. Неточна квантифікація відображає дескриптивну інформацію й реалізується в кількісно-оціночних висловлюваннях. Інтерпретативний характер оцінки має приблизна номінація кількості (апроксимація), пов'язана з псевдоточними виразами, які провокують позитивне чи негативне ставлення читача до представлених референтів. Перспективу дослідження вбачаємо у виявленні особливостей використання квантифікативних одиниць як засобів аргументації в політичних промовах.

Література:

- Берри Р. Детерминативы и квантификаторы. Справочник по английскому языку / Р. Берри. – М.: АСТ Астрель, 2004. – 221 с.
- Гайломазова Е. Квантификация в аспекте лингвопрагматики / Е. Гайломазова // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2010. – № 6. – С. 158–165 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hses-online.ru>.
- Грачова І. Становлення класу слів-квантифікаторів в англійській мові (VII–VII ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Грачова. – К., 2007. – 20 с.
- Зельдович Г. О типологии квантификаторов / Г. Зельдович // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 1999. – Т. 58, № 5–6. – С. 43–53.
- Каламаж М. Числівник : екстралінгвістичні та лінгвістичні характеристики / М. Каламаж // Проблеми семантики, прагматики і когнітивної лінгвістики / відп. ред. Н. Корбозерова. – К.: Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2007. – Вип. 11. – С. 160–168.
- Кузина І. Категория количества и ее выражение в языке (введение в проблематику) / И. Кузина // Научно-педагогический журнал Восточной Сибири Magister Dixit. – Иркутск, 2014. – Вип. 1 (13). – С. 108–117.
- Потапенко С. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) / С. Потапенко. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2004. – 359 с.
- Симакова С. Цифра в газетном тексте (на примере рекламной-информационной газеты «Интересное предложение») / С. Симакова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 32 (213). – Филология. Искусствоведение. – Вип. 48. – С. 128–131.
- Barwise J. Generalized quantifiers and natural language / J. Barwise, R. Cooper // Linguistics and Philosophy. – 1981. – Vol. 4, № 2. – P. 159–219.
- Berry R. Determiners a class apart / R. Berry // English Today. – 1993. – Vol. 14, № 1. – P. 27–34.
- Chierchia G. Questions with quantifiers / G. Chierchia // Natural Language Semantics. – 1992. – Vol. 1, № 2. – P. 181–234.
- Langacker R. Cognitive Grammar. A Basic Introduction / R. Langacker. – Oxford University Press, 2008. – 562 p.
- Radden G. Cognitive English Grammar / G. Radden, R. Dirven. – John Benjamins Publishing Company, 2007. – 374 p.

Мосиенко Е. В. Квантификативный аспект конструирования событий в новостном Интернет-дискурсе

Аннотация. В статье рассматриваются квантификаторы английского языка как средства воздействия на адресата в новостном Интернет-дискурсе. Квантификативные единицы выполняют в текстах новостей функцию количественной оценки, важным фактором которой является выражение отношения субъекта к количеству. Точная квантификация подчинена целям объективного отражения событий. Неточная квантификация отражает дескриптивную информацию в сообщении.

Ключевые слова: квантификаторы, точная квантификация, неточная квантификация, Интернет-дискурс, новости.

Mosiyenko O. Quantifying aspect of constructing events in the news Internet-discourse

Summary. The article considers quantifiers of the English language as a means of influencing the addressee in the news Internet discourse. Quantifiers perform the function of quantitative assessment aimed at expressing the reader's attitude towards the quantity presented in the news. Accurate quantification contributes to the objective reconstruction of events. Inaccurate quantification reflects descriptive information in the text.

Key words: quantifiers, accurate quantification, inaccurate quantification, Internet discourse, news.

Пожар А. Б.,
аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ВИСВІТЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ВІК ЛЮДИНИ» В ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація. У статті здійснюється обзор лінгвістичних праць, присвячених вивченню та аналізу категорії «вік людини» в сучасних лінгвістичних дослідженнях.

Ключові слова: категорія «вік людини», концепт «вік».

Постановка проблеми. Поняття «вік» є досить популярною лінгвістичною категорією, що доводить кількість присвячених її опису досліджень, хоча інтерес дослідників вона привернула порівняно недавно. У даній статті ми вирішили дати огляд існуючих робіт, щоб продемонструвати досягнення в цьому напрямку і з'ясувати, які сфери вивчення окресленої суті залишаються поки ще лакунарними.

Поняття «вік» відіграє важливу роль у концептуалізації світу, тому що на підставі уявлень, знань, оцінок, пов'язаних з віковими періодами життя людини, відбувається осмислення різних явищ дійсності. Вік – це невід'ємний елемент об'єктивної дійсності, що відображається у свідомості носіїв мови в сукупності мовних та мовленнєвих засобів, які піддаються концептуалізації. Системні відношення лексико-семантичної групи «назви осіб за віком», а також в генетичному та порівняльно-зіставному аспектах стали об'єктом дослідження в дисертаціях Л.Т. Костіної [2], В.І. Матвеева [3], Г.А. Пуцягіна [4], Р.І. Хашимова [5] та ін. Роботи зазначених авторів виконані в рамках системноцентричного підходу до мови; їх загальна мета традиційна для структурно-семантичних досліджень: описати пристрій окремої ділянки лексики, виявити системні зв'язки. У межах антропоцентричного підходу і принципів когнітивної лінгвістики виконана робота А.Т. Ашхарової, присвячена концепту «дитя» [6]. Порівняльні дослідження В.Г. Гака [7], Н.В. Соколетової (на підставі російської і французької мов), І.Ю. Проценко (на матеріалі іспанської та української мов), М.А. Федорова (на базі російської мови і американського варіанту англійської мови), С.М. Белякова, Л.А. Новікової (вікові позначення в діалектному мовою) мають велике практичне і теоретичне значення. Були об'єктом порівняльного аналізу і окремі компоненти концепту «вік». Концепт «вік» як складний ментальний комплекс розглядався в системі цінностей російської, британської та американської лінгвокультур І.М. Любіною. У даний час концепт «вік» привертає увагу дослідників сучасної парадигми знання – когнітивної лінгвістики. Лінгвістичній інтерпретації та аналізу піддається як вся категорія (О.В. Бахмет [8], В.О. Башеева, Л.М. Ковальова, Н.В. Крючкова [9], А.П. Кудряшова, М.Г. Лебедько [10], О.С. Яковлева), так і окремі її аспекти (О.С. Бунеева, Г.М. Васильєва, К.А. Власова, О.А. Погораєва, О.Є. Філімонова [11]).

Мета статті – висвітлити та проаналізувати категорію «вік людини» в сучасних лінгвістичних дослідженнях, продемонструвати досягнення в цьому напрямку і з'ясувати, які сфери вивчення окресленої суті залишаються поки ще недостатньо вивченими.

Наукові та практичні завдання статті полягають у тому, щоб дослідити вербальні та невербальні засоби на позначення такого важливого іманентного фактору мовця, як «вік», у його семіотичному, прагматичному та номінативному висвітленні.

Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до вивчення людської сутності в художніх дискурсивних практиках крізь призму фізіологічних характеристик, емоційних станів, прагматичних намірів і комунікативних потреб персонажів. Невирішеність питань, пов'язаних із формами і шляхами набуття вербальними і невербальними засобами позначення вікових характеристик персонажа необхідної прагматичної значущості в англомовному художньому дискурсі, зумовлює потребу здійснення їх комплексного лінгвосеміотичного і прагмалінгвістичного дослідження з позицій дискурсивно-прагматичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Національно-специфічне уявлення про вікову структуру суспільства і про особливості тих чи інших вікових груп фіксується в мові та в мовленні (відображається і в значеннях мовних одиниць, а також у системі концептуальних уявлень носіїв мови). Такі, наприклад, поняття, як *молодий, старий, дитина*, є важливими елементами національно-мовної картини світу і, отже, також можуть мати національно-мовну специфіку.

Ієрархічну класифікацію вікової лексики запропонував у своїй дисертації «Про засади організації груп слів у лексичній системі (на матеріалі іменників, що називають людину за віком, зростом, ступенем фізичної сили і ступенем фізичної краси)» Г.А. Пуцягін, використовуючи методику компонентного аналізу. Дослідник налічує в російській мові 234 «вікових імені» і робить їх комбінаторно-семантичний аналіз на основі ряду гетерогенних признаков: вік, стать, зріст, дія, характерна для названої особи (*той, кого пеленають; почавший ходити; той, що смокче; той, що повзає*), стилістичне забарвлення, емоційне забарвлення, експресивне забарвлення [4].

У дисертаційній роботі «Концепт «дитя» в російській мовній картині світу» А.Т. Ашхарова вивчає групу іменників, що позначають людину в дитячому віці на основі вибірки з тлумачних словників сучасної російської літературної мови, лексико-фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки, текстуальні одиниці. Автором пропонується класифікація позначень дітей за 10 ознаками: 1) дитячий вік (*дитинка*); 2) вік немовляти (*немовля, новонароджений*); 3) вік та стать (*хлопчик, дівчинка*); 4) маленький (*малюк, крихітка*); 5) характер поведінки: а) рухливий (*сгоза*); б) люблячий витівки (*баловник*); в) неслухняний (*вередка*); г) той, що часто плаче (*плакса*); 6) зовнішній вигляд (*карануз*); 7) рівень розумового розвитку (*вундеркінд*); 8) мова (*щебетун*); 9) характер виховання (*мамійко*); 10) соціальний статус (*школяр, надчерка*) [6, с. 128–145].

У своїй дисертації «Структура семантичного поля віку людини: (на матеріалі російської, української та англійської мов)» В.І. Матвєєв проводить аналіз вікової лексики російської, української та англійської мов. За допомогою синхронно-описового та порівняльного методів дослідник розглядає іменники, прикметники та дієслова. Автор виділяє 4 основних найменування вікових періодів (*дитинство, молодість, зрілість, старість*) і 2 підперіоди (*дитинство, юнацький вік*). В.І. Матвєєв зображує шкалу найменувань людини за віком не у вигляді прямої, а у вигляді дуги, що позначає «важливу для суспільної свідомості ознаку у віковому розподілі розвиток, зростання, досягнення найвищого рівня у розвитку і згасання» [3, с. 11]. Лексико-семантична група іменників із вікової семантикою представлені словами: *дитина, юнак, дівчина, старий, стара*; прикметників – словами: *новонароджений, юний, молодий, похилий, старий*; дієслова показують перехід від віку до віку: *рости, зростати, старіти* [3, с. 7].

Л.Т. Костіна проаналізувала прикметники зі значенням віку в роботі «Дослідження групи прикметників віку в сучасній англійській мові (у зіставленні з російською)». Об'єктом синхронно-зіставного дослідження стали 17 одиниць: *new-born, adolescent, juvenile, youthful, teen-aged, elderly, old, aged, ancient, antiquated*; *новонароджений, юний, молодий, похилий, старий, престарілий, древній*. Для прикметників віку характерна сполучуваність з такими тематичними групами іменників: назви особи; назви інших живих істот; назви рослин; назви конкретних предметів і явищ; речові іменники; абстрактні іменники. Л.Т. Костіна виявляє переважно контактне розташування прикметників віку по відношенню до означуваного іменника в англійській мові (*a wise old cousin, a smart young lady*). Серед російських прикметників віку виявляється протилежна тенденція – до дистантного розташування: *молода мила господиня, старий мудрий протоірей*. В англійській мові 11 прикметників безпосередньо визначають вік людини в сполученнях з іменниками, в російській мові – 8 [2].а

А.Є. Александрова моделює лексико-семантичне поле на А.Є. Александрова моделює лексико-семантичне поле найменувань вікового періоду «старість» у російському і американському варіанті англійської мови з метою проведення порівняльного аналізу відповідних вікових систем у цих культурах, де виділяє чотири взаємодіючі між собою мікрополя. До першого вона відносить власне вікові найменування (*старий, похилий*), друге містить тендерні найменування, співвіднесені з віковою парадигмою (*стара баба, старий дід*), третє включає в себе терміни сімейно-родинних зв'язків (*бабуся, дідусь*) і четверте складається з найменувань соціальних ролей, обумовлених віковою парадигмою (*ветеран, пенсіонер*) [12, с. 195].

А.В. Кравченко розглядає іменники, що позначають особу, які містять у своїй структурі семантичний компонент часу. Він розподіляє імена за трьома семантичними групами, одна з яких складається з імен, що позначають особу за віком (*infant, child, boy, girl, man, teenager, woman, adult*), і вказує на цікавий факт, що у свідомості мовця імена, що позначають періоди людського життя за віком, можуть стояти в одному ряду з іменами, що вказують на соціальний статус людини, бо вони теж пов'язані з певними періодами – подіями в житті людини (*вчитель* протиставляється не тільки *учням*, але й *дітям*) [13, с. 50].

Іменниками, що позначають людину за будь-якою ознакою, займається К.В. Рахліліна. Автор аналізує, яким чином імена осіб поєднуються з лексемою *старий* (в англійській мові – *old*),

виділяючи різні типи відносин і класифікуючи обумовлений іменник на чотири різновиди: (1) назви осіб, схильних до вікових змін – імена спорідненості, національностей: *американець/ American, бабуся/ granny*; (2) імена осіб з домінуванням додаткової семантичної ознаки – не вікової: *старий юрист (старий = досвідчений)*; (3) імена осіб із семантичними ознаками «посада»: *старий директор (старий = попередній)*; (4) імена осіб, які виступають свідками своєї епохи: *старий майстер (старий = старовинний)* [14, с. 211]. Таким чином, автор розглядає модель, яка репрезентує вікові особливості, зумовлені тимчасовим фактором; соціальні типи відносин (родинних, дружніх); а також рольові, статусні та історично марковані відносини.

Значна кількість зіставних досліджень присвячена аналізу лексики віку. Так, В.Г. Гак, на основі даних тлумачних і синонімічних словників двох мов, будує шкалу вікових найменувань із метою ілюстрації того факту, що «при переході від однієї мови до іншої зміни в найменуванні часто не обмежуються лише заміною одного способу номінації іншим, але пов'язані зі зміною обсягу або меж самого позначуваного поняття» [7, с. 44]. Одиницею поділу такої умовної шкали, що фіксує роки життя людини від моменту народження до 24 років, стала одиниця, що дорівнює двом рокам життя. Шкала наочно демонструє невідповідність обсягу або меж одного поняття в мовах, що зіставляються. Дослідник зазначає, що у французькій мові для називання людини в різні періоди життя (до досягнення нею 24 років) використовується 6 слів; в російській – 5. Ці періоди мають межі: дитина – людина від народження до 12 років (немовля – 0-2); підліток – 12-16; юнак – 16-21; молодик (від 21...) [7, с. 45].

У своїй роботі Н.В. Крючкова здійснила порівняльний аналіз концептів віку у французькій і російській лінгвокультурах. Виділяючи основні вікові періоди, автор детально дослідила структуру даних концептів, їх лексичне і семантичне наповнення, визначила найбільш стійкі концептуальні характеристики. У роботі Н.В. Крючкової матеріалом для дослідження послужили дані російської та французької мов, що представляють собою найменування основних вікових періодів: *дитинство, вік немовляти – enfance, юнацький вік – adolescence, молодість, юність – jeunesse, зрілість – maturite, старість – vieillesse* [9, с. 128].

М.Г. Лебедько описує вікові концепти часу, до яких відносить позначення людей певного віку, в американській картині світу в зіставленні з російською мовною картиною світу. Лінгвіст розглядає концептуалізацію вікових концептів *baby, teenager i adult* (вік зрілості) через аналіз лексем, що їх вербалізують, а також за допомогою концептуального аналізу сполучуваності наведених лексем з прикметниками [10].

У дисертаційному дослідженні О.В. Бахмет, виконаному на матеріалі англійської мови, представлено, як відбувається когнітивне упорядкування досвіду дорослішання / старіння у свідомості мовної особистості. Дослідник інтерпретує текстові фрагменти, в яких відображено оціночне ставлення персонажів до питань дорослішання / старіння, як свого, так і інших персонажів, і показує мовну своєрідність прояву вікових змін та їх оцінки в мові. Автор роботи розмежовує оціночні ситуації в авторській розповіді та мовлення персонажів, встановлює аналогії за їх видами і класифікує ситуації оцінки за типами залежно від характеру співвідношення суб'єкта і об'єкта оцінки [8].

У статті «Позначення особи похилого віку атрибутивними словосполученнями в російській і англійській мовах» О.І. Бондаренко аналізує засоби позначення осіб похилого віку: «В англійській мові практично єдиним засобом є словосполу-

чення, що складається з прикметника групи похилого віку та відповідних іменників. Такі словосполучення нерідко відносять до стійких словосполучень» [15, с. 54]. Мовні можливості номінації в українській мові більш різноманітні: «Російському іменнику «*did*» відповідає англійське «*old man*»; «*бабка*» – «*old woman*» [15]. У російській мові ознака старості в людини може передаватися прикметниками «*літній*», «*старий*», «*старенький*». Автор статті розглядає особливості вживання цих слів, а також деяких англійських (*frail*, *weak* «слабкий», *weary* «безпорадний», *trembling* «тремтячий» тощо), які підсилюють ознаку старості в контексті.

І.А. Калюжна розглядає способи концептуалізації віку людини в німецькій та російській мовах. Дослідник встановлює загальні параметри, згідно з якими характеризується кожний віковий період, завдяки асоціативним зв'язкам лексеми «вік» (вік – зовнішність людини, вік – поведінка, вік – спосіб життя та вік – соціальний статус). Вікова лексика представляється автору як клас одиниць, структурно складний і семантично багатий, що включає лексеми з компонентом значення «вік». Також лінгвіст проводить зіставлення і протиставлення вікових періодів один одному за різними параметрами (тип поведінки, риси характеру, розумовий розвиток і інші), на основі матеріалу, що надається паремічними одиницями [16].

Зіставному аналізу вікових номінацій в українській і словацькій мовах присвячена робота Д. Кацкової. До імен віку дослідник відносить іменники, в тлумаченні яких міститься характеристика особи за віковою ознакою: *хлопчик*, *чоловік*, *старий*; *chlapec*, *mladik*, *mladenec*, *starec*. Словник імен віку склав близько 300 лексем з приблизно рівним розподілом на російську і словацьку частини. Виявляються мікрополя віку немовляти (до 3 років), дитячого віку (до 11-12 років), підліткового (до 16 років), молодого (до 25), зрілого (до 60), старого віку [1, с. 7].

У своїй роботі «До питання про формування російської вікової лексики (історичне формування і сучасне функціонування вікових найменувань неповнолітніх дітей) Р.І. Хашимов аналізує вікову лексику, номінуючу періоди дитинства та юнацького віку: *дитина*, *дитя*, *чадо*, *дівчинка*, *хлопчик* і т. п. Матеріал для дослідження витягувався з давньоруських пам'яток писемності; з творів художньої і публіцистичної літератури (XVII–XX ст.). Автор класифікує вікову лексику з різних підстав: за гендерними ознаками (*чоловік* – *жінка*), за ознакою «повнолітній»/«неповнолітній» [5, с. 10].

Дисертаційне дослідження К.А. Власової «Словотворчі гнізда *молодий* – *старий* в російській мові (досвід різноаспектного порівняльного аналізу)» присвячено різноаспектному вивченню словотворчих гнізд сучасної російської мови *молодий* – *старий* (дериваційний, морфологічний, лексико-граматичний, семантичний, концептуальний і порівняльний аспекти) в літературній мові та територіальних діалектах. У загальних рисах вони зіставлені з їх англійськими еквівалентами *young* – *old*. Слід зазначити, що дослідник проаналізувала словотворчі гнізда «*молодий*» / «*старий*», зазначивши кількісну перевагу дериватів гнізда «*старий*». У гніздо «*молодий*» входять 111 слів. Гніздо «*старий*» складають 204 деривата [17].

Заслугує уваги робота О.Є. Філімонової, в якій здійснюється вивчення взаємодії понять віку і емоцій на рівні тексту, а саме в поетичних творах. У статті представлений аналіз емотивних ситуацій, які репрезентують різноманітні концептуальні складові відчуття дитинства, які демонструють, з одного боку,

позитивні емотивні смисли, що складають прототипічне ядро концептосфери «*дитинство*». З іншого боку, емотивні ситуації актуалізують необмежену кількість периферійних, додаткових індивідуальних емотивних смислів [11, с. 135].

Висновки. Таким чином, інтерес до людини, в тому числі і до проблеми людського віку, по суті, завжди залишався в центрі уваги науки про мову. Сучасні дослідження відрізняються спробою пошуку на новому етапі історичного розвитку відповідей на питання, пов'язаних із сутністю людини і її етнокультурною специфікою. Усе вищесказане ще раз доводить актуальність даного дослідження, присвяченого категорії «віку людини», опису вікових номінацій людини та їх аналізу. Огляд лінгвістичної літератури свідчить про те, що дослідження вікової лексики відрізняються різним підходом до проблеми, а також великим або меншим охопленням матеріалу.

Література:

1. Кацкова Д. Имена возраста в русском и словацком языках : автореф. дис. ... канд. филолог. наук / Д. Кацкова. – Москва, 1987. – 19 с.
2. Костина Л.Т. Исследование группы прилагательных возраста в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филолог. наук. / Л.Т. Костина. – Москва, 1978. – 17 с.
3. Матвеев В.И. Структура семантического поля возраста человека (на материале русского, украинского и английского языков) : дис. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.19 / В.И. Матвеев. – Киев, 1984. – 276 с.
4. Путягин Г.А. О принципах организации групп в лексической системе (на материале имен существительных, называющих человека по возрасту, росту, степени физической силы и степени физической красоты) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / Г.А. Путягин. – Воронеж, 1975.
5. Хашимов Р.И. К вопросу о формировании русской возрастной лексики (историческое формирование и современное функционирование возрастных наименований несовершеннолетних детей) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Р.И. Хашимов. – М., 1973. – 21 с.
6. Ашхарова А.Т. Концепт «дитя» в русской языковой картине мира : дис. ... кандидата филол. наук / А.Т. Ашхарова. – Архангельск, 2002.
7. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков) / В.Г. Гак. – М., 1977. – 263 с.
8. Бахмет О.В. Языковая актуализация оценки геронтологических преобразований личности : дис. ... канд. филолог. наук / О.В. Бахмет. – СПб-Петербург, 2006. – 220 с.
9. Крючкова Н.В. Концепты возраста (на материале русского и французского языков) : дис. ... кандидата филолог. наук / Н.В. Крючкова. – Саратов, 2003. – 252 с.
10. Лебедько М.Г. Время как когнитивная доминанта культуры. Сопоставление американской и русской темпоральных концептосфер / М.Г. Лебедько. – Владивосток, 2002. – 244 с.
11. Филимонова О.Е. Эмотивный аспект репрезентации концепта «возраст» в поэзии / О.Е. Филимонова // Studia Linguistica, вып. 15. Язык и текст в современных парадигмах научного знания. – СПб : Борей Арт, 2006. – С. 135–143.
12. Александрова А.Е. О национально-культурной специфике лексико-семантического поля наименований возрастной парадигмы в русском и английском языках / А.Е. Александрова // Русистика и современность. Материалы 7-й международной научно-практической конференции 17-18 сентября 2004 г. – СПб. : Сударья, 2005. – С. 195–199.
13. Кравченко А.В. Темпоральный признак в семантике имени существительного / А.В. Кравченко // Когнитивный анализ слова. – Иркутск : Изд-во ИГЭА, 2000. – С. 50–55.

14. Рахилина Е.В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е.В. Рахилина. – Москва : Ин-т языкозн-я РАН, 2000. – 362 с.
15. Бондаренко Е.И. Обозначение лица пожилого возраста атрибутивными сочетаниями в русском и английском языках / Е.И. Бондаренко // Стилистика и культура речи. – Пятигорск : Изд-во Госуд. лингв. ун-та, 2000. – С. 53.
16. Калюжная И.А. Возраст человека и способы его концептуализации в немецком и русском языках / И.А. Калюжная // Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии. Межвузовский сборник научных статей. Выпуск 1. – Тамбов : ТГУ, 2006. – С. 214–217.
17. Власова К.А. Словообразовательные гнезда МОЛОДОЙ – СТАРЫЙ в русском языке : автореф. дис. ... канд. филолог. наук / К.А. Власова. – Н. Новгород, 2002. – 19 с.

Пожар А. Б. Освещение категории «возраст человека» в лингвистических исследованиях

Аннотация. В статье осуществляется обзор лингвистических работ, посвященных изучению и анализу категории «возраст человека» в современных лингвистических исследованиях.

Ключевые слова: категория «возраст человека», концепт «возраст».

Pozhar A. Highlighting the category of “person’s age” in linguistic studies

Summary. The article reviews the linguistic works devoted to the study and analysis of the category of “person’s age” in modern linguistic studies.

Key words: the category of “person’s age”, the concept of “age”.

Полонская И. П.,

кандидат филологических наук,

доцент кафедры иностранных языков экономического факультета
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

КОММУНИКАТИВНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ РАЗНЫХ ВИДОВ ЗАМЕЩЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматривается коррелятивное замещение. Анафорическое, катафорическое и диафорическое замещение анализируются с точки зрения их коммуникативной значимости.

Ключевые слова: коррелятивное замещение, некоррелятивное замещение, анафорическое замещение, катафорическое замещение, диафорическое замещение, коммуникативно облигаторное замещение, факультативное замещение.

Постановка проблемы. Анализ последних исследований и публикаций показывает, что замещение как языковое явление привлекает внимание многих лингвистов (В.С. Газарян, О.А. Головач, И.С. Морозова, С.С. Петина, И.В. Руденкова, N.Guella и др.) [1; 2; 4; 5; 6].

Настоящее исследование выполнено в русле проблем современной лингвистики. Общей тенденцией современных лингвистических исследований является изучение закономерностей функционирования языковых единиц и их взаимодействие в процессе коммуникации. Коммуникация – обмен информацией. Замещение позволяет представить информацию в компактной форме, однако разные виды замещения характеризуются неодинаковой степенью коммуникативной значимости.

Целью данной статьи является изучение анафорического, катафорического и диафорического замещения с точки зрения коммуникативной облигаторности/факультативности.

Изложение основного материала исследования. Анафорическое замещение ускоряет и облегчает процесс коммуникации. Оно является следствием и частным случаем проявления универсального закона экономии времени, усилий и затрат в коммуникативной деятельности. Экономия же действует в сфере избыточности и понимается как устранение последней. Подчеркнём, что изучение анафорического замещения как частного случая проявления экономии не предполагает абсолютизации его роли и отрыва от другого, противодействующего явления.

Анализ фактического материала показывает, что высказывания персонального плана текста могут не только замещаться, но и повторяться. Повтор относится к избыточным компонентам речи, но следует различать функционально избыточные и нефункционально избыточные компоненты речи.

Функционально избыточные компоненты речи представляют такую избыточность средств выражения, которая реализуется говорящим через целенаправленно применяемые речевые приёмы с целью оказания определённого прагматического воздействия на получателя информации. Вторая разновидность избыточности, представленная нефункциональными компонентами, характеризуется тем, что она не сопряжена с реализацией прагматической интенции говорящего.

Функционально избыточным повтором является, например, диалогическая цитация – использование реплик собеседника в иных коммуникативных целях. Цитацией в диалоге достигается эффект рикошета. Возврат реплики означает её неприятие, отпор. Приведём пример:

'I can take care of myself,' Thomas said.

'You can take care of yourself,' Uncle Harold said. [9, с. 228]

В ходе порождения высказывания адресант стремится к решению определённой не только мыслительной, но и эмоциональной задачи, к оптимальной реализации своего коммуникативного замысла и использует для этого все известные ему средства. Эмоциональный тип отношений имеет субъективно-объективную направленность. Для возникновения эмоций необходим фактор субъекта (поэтому все эмоции субъективны). В то же время эмоции имеют ориентированный характер, так как адресованы объекту, их вызывающему. Повтор является одним из явлений, служащих средством выражения в речи самых разнообразных эмоциональных состояний говорящего. При помощи повтора могут быть выражены как положительные эмоции (радость, восторг, удовлетворение), так и отрицательные (раздражение, гнев, возмущение), а также такие состояния человека, которые в зависимости от ситуации принимают либо положительную, либо отрицательную окраску (например, удивление, нетерпение). В большинстве случаев выражается не одна какая-либо эмоция, а одновременно целый комплекс. Это объясняется психологической природой эмоций, которые практически не встречаются в чистом виде. Обычно они определённым образом наслаиваются друг на друга, хотя при этом есть одна «ведущая», доминирующая эмоция, которая определяет поведение человека и его речь. То, какие эмоции выражаются, устанавливается в результате анализа контекста, в котором употреблён повтор.

Заметим также, что выражение эмоций бывает как преднамеренным, так и непреднамеренным (непроизвольным). Если функционально избыточный повтор используется для преднамеренного выражения эмоций, то нефункционально избыточный повтор может возникнуть тогда, когда эмоции выражаются непроизвольно. В эмоциональном состоянии (в зависимости от его степени) и особенно в состоянии аффекта снижается контроль со стороны сознания за выбором средств для оформления речи. Под влиянием эмоций говорящий может сказать то и оформить свою речь так, как не стал бы этого делать в спокойном состоянии. Нефункционально избыточные повторы появляются иногда в момент волнения, растерянности, смущения.

Нефункциональная (т.е. лишённая информативной ценности и прагматической значимости) избыточность средств выражения возникает не только в результате определённого эмоционально-психического состояния адресанта во время разговора. Она может быть и свидетельством низкого образовательного и культурного уровня говорящего.

Нефункционально избыточные повторы в основном встречаются в реплике (репликах) одного персонажа. Повтор же высказывания собеседника чаще производится с какой-либо целью. Хотя и такой повтор, объясняющийся рассеянностью адресанта, его желанием собраться с мыслями в содержательном отношении излишен по причине его минимальной информативности. Оправдан он может быть психологически как поиск слова, выигрыш времени.

В связи с изложенным выше необходимо отметить, что анафорическое замещение является одним из способов устранения именно нефункционально избыточного повтора, так как именно он не имеет ценности в процессе коммуникации, предстаёт как излишнее явление и характеризуется с сугубо отрицательной стороны.

Употребление анафорических заместителей в речи персонажей свидетельствует, на наш взгляд, об их речевой культуре. Анафорическое замещение предупреждает однообразие речи. Подлинная же высота речевой культуры как раз и определяется разнообразием способов выражения того же смысла, находящихся в распоряжении говорящего, точностью и целесообразностью их выбора соответственно коммуникативной задаче. Анафорические заместители позволяют избежать громоздкости речи, передавая по существу тот же объём информации, что и их антецеденты. Как известно, краткость, сжатость речи, стремление выразить максимальную по объёму информацию минимальными средствами признаётся одним из существенных признаков культурной речи.

Некоррелятивные заместители не относятся к средствам выражения повторяющихся смысловых компонентов, они являются десемантизованными заполнителями позиций: *It's a beautiful day. Is there anything you want to tell me?*

Употребление некоррелятивных заместителей свидетельствует о правильности речи персонажей, которая порой рассматривается как элементарный критерий речевой культуры. Мы полагаем, однако, что принцип правильности/неправильности лежит скорее в основе реализации языковой компетенции личности, чем в основе культуры речи. Вслед за Б.Н. Головиным под культурой речи понимаем совокупность и систему её коммуникативных качеств [3, с. 14]. Характерно, что некоторые исследователи, не разграничивающие языковую компетенцию и культуру речи, вынуждены вводить дифференциально-оценочную шкалу (высокая культура речи — низкая культура речи). По нашему мнению, само словосочетание «низкая культура речи» несколько неправильно. К тому же, когда речь идёт о низкой и высокой культуре речи, практически всегда подразумевается уровень владения языком. Вместе с тем очевидно, что без высокой степени владения языком не может быть культурной речи.

В отличие от некоррелятивного замещения, которое облигаторно, коррелятивное замещение таковым не является. Нам представляется, что с точки зрения грамматики языка анафорическое замещение, регулируемое факторами культуры речи на данном языке, оказывается коммуникативно облигаторным, поскольку необходимым является стремление к достижению лаконичности речи, избеганию нефункционально избыточных повторов.

Что касается катафорического замещения, то оно, на наш взгляд, факультативно. Ниже будут изложены некоторые соображения, учёт которых считаем важным при подходе к проблеме факультативности в сфере замещения.

Под факультативностью (в широком смысле) понимается свобода (возможность) опущения или, наоборот, употребления в речевой цепи того или иного языкового элемента. Содержание понятия факультативности (необязательности) по самому существу термина основано на противопоставлении понятию облигаторности (обязательности). Где же пролегает водораздел между коммуникативной облигаторностью и факультативностью использования заместителей? Что даёт и чем диктуется реальное употребление катафорических заместителей при наличии принципиальной возможности их неупотребления, т.е. в условиях факультативности? Вот те два основных вопроса, разграничение которых и ответ на которые необходим прежде всего.

Если анафорический заместитель дублирует предшествующий смысл, позволяя избегать повторов, и отвечает потребности в экономии, то катафорический заместитель предсказывает последующий смысл и может быть расценен с точки зрения некоторых задач извлечения информации из текста как избыточный элемент. Факультативность находится в определённой зависимости от явления избыточности. Лишь в том случае, когда употребление какого-либо элемента избыточно, создаются предпосылки для его факультативности. В явлении факультативности проявляется постоянно происходящая борьба между избыточностью и стремлением к экономии. При неиспользовании катафорического заместителя может быть осуществлён принцип экономии языковых средств без ущерба для сообщаемой информации, так как катафорический заместитель создаёт информационную лакуну, появляясь в тексте прежде элемента, содержанием которого он наполняется.

Итак, несмотря на то, что и анафорические, и катафорические заместители передают тот же объём информации, что и их антецеденты/постцеденты путём соотнесения с ними, анафорические заместители, заключающие в себе в сжатом виде предшествующую информацию, предохраняют от избыточных элементов речи, катафорические заместители сами являются таковыми, так как конденсируют постинформацию, что и позволяет говорить об их разной коммуникативной значимости (коммуникативной облигаторности/ факультативности).

Заметим, однако, что факультативность катафорических заместителей не имеет абсолютного характера. Это в значительной степени обуславливается их функциональным синкретизмом. Одновременно со своей основной функцией, которая заключается в обобщённом и компактном представлении элемента, на который направляется семантическая проекция, катафорический заместитель выполняет и другие, второстепенные функции, которые наслаиваются на основную. Таковой является, к примеру, функция привлечения внимания к информации, эксплицитно выраженной в последующем. Катафорические заместители могут выполнять и стилистическую функцию, в частности они используются для создания «содержательного дефицита», придают изложению динамизм и внутреннюю напряжённость.

Поскольку анафорическая структура входит в диафорическую как составная часть, диафорическое замещение, подобно анафорическому, можно рассматривать как коммуникативно облигаторное. В диафорической структуре избыточным предстаёт постцедент, являющийся повтором антецедента, причём такой повтор может быть как функционально, так и нефункционально избыточным. Прочие же постцеденты диафоры используются для повышения информативной ёмкости дискурса, дальнейшего его развёртывания, их основными функциями являются пояснение, уточнение, конкретизация, обобщение и т.д. Приведём примеры:

"She knows him all right," said Father.

"Do you really think so?" asked Sergeant Wadell.

"I know it. She had tea with him in Battersea Park only a day or two ago." [7, с. 150]

'That kid isn't going to stay in Green Hollow for long,' the headwaiter said. 'You mark my words. She'll be in New York or Hollywood before the season is over. (...)' [10, с. 303]

"There, I've told you and now you must comfort me. That's what a wife is for. You tell her awful things and she tells you they're not really awful and you cheer up." [8, с. 381]

Выводы. Подводя итог вышесказанному, следует ещё раз подчеркнуть, что анафорическое, катафорическое и диафорическое замещение характеризуются разной степенью коммуникативной значимости. Анафорическое и диафорическое замещение предстают как коммуникативно облигаторные, катафорическое замещение факультативно. Рассмотрение замещения в аспекте облигаторности/факультативности лишь подтвердило мысль о том, что любой языковой феномен предстаёт обычно перед исследователем как явление комплексное, многомерное, обладающее разными, порой весьма противоречивыми признаками и характеристиками.

Поскольку заместители обладают функциональным синкретизмом, **перспективным** представляется изучение их второстепенных функций, которые накладываются на основную – обобщённое и компактное представление элемента, на который осуществляется семантическая проекция.

Литература:

- Газарян В.С. Замещение как составляющая прагматической структуры текста (на материале современного английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В.С. Газарян. – Пенза, 2005. – 206 с.
- Головач О.А. Замещение как средство языковой экономии / О.А. Головач // Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева. – 2011. – С. 47–50.
- Головин Б.Н. Основы культуры речи / Б.Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
- Морозова И.С. Заместители предложений (на материале русского и английского языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / И.С. Морозова. – Пермь, 2006. – 312 с.
- Петина С.С. Интенциональные функции оппозиционного замещения в морфологии и синтаксисе английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / С.С. Петина. – Ростов-на-Дону, 2016. – 190 с.
- Руденкова И.В. Анафорический род в его отношении к грамматическому роду и именной категории лица (на материале индоевропейских языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / И.В. Руденкова. – Владимир, 2010. – 160 с.
- Christie A. At Bertram's Hotel / A. Christie. – London : Fontana, 1985. – 192 p.
- Murdoch I. Henry and Cato / I. Murdoch. – Harmondsworth : Penguin Books, 1977. – 400 p.
- Shaw I. Rich Man, Poor Man / I. Shaw. – London : New English Library, 1985. – 767 p.
- Shaw I. The Top of the Hill / I. Shaw. – London : New English Library, 1985. – 320 p.

Полонська І. П. Комунікативна значущість різних видів заміщення

Анотація. У статті розглядається корелятивне заміщення. Анафоричне, катафоричне і діафоричне заміщення аналізуються з точки зору їх комунікативної значущості.

Ключові слова: корелятивне заміщення, некорелятивне заміщення, анафоричне заміщення, катафоричне заміщення, діафоричне заміщення, комунікативно облигаторне заміщення, факультативне заміщення.

Polonskaya I. Communicative importance of different types of substitution

Summary. The article deals with correlative substitution. Anaphoric, cataphoric and diaphoric substitution are analyzed from the standpoint of their communicative importance.

Key words: correlative substitution, non-correlative substitution, anaphoric substitution, cataphoric substitution, diaphoric substitution, communicatively obligatory substitution, optional substitution.

*Пустовойт Н. И.,
доцент кафедри філології і перекладу
Дніпропетровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

РЕКУРСИВНЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СТРУКТУРЫ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ПРОЗЕ И ПОЭЗИИ

Аннотация. Рассматривается рекурсивная лингвистическая структура на материале французской прозы и поэзии. Н. Хомски считал, что в любом естественном языке есть такая лингвистическая универсалия, как рекурсия, которая представляет собой ключевое свойство языка. Имея множество определений этого явления, считаем, что рекурсия – это явление, которое содержит самого себя и определяется с помощью самого себя. Благодаря рекурсии, можно бесконечно разветвлять структуру предложения, создавать новые выражения, неограниченные по составу и сложности. Исследование этого явления на основе французского языка показало, что рекурсивные лингвистические структуры широко распространены в прозе и поэзии. Можно утверждать, что рекурсия может быть низшего, среднего и высшего уровня. Среди разных жанров прозы сказки чаще всего могут иметь высший уровень рекурсии. Рекурсивные лингвистические структуры часто встречаются в текстах песен и стихотворениях.

Ключевые слова: рекурсивная лингвистическая структура, уровень рекурсии, проза, поэзия, вложенные предложения.

Постановка проблемы. Изучение лингвистических структур любого языка предполагает рассмотрение наряду с конкретными языковыми проблемами еще и общефилософские понятия, которые лингвистика не может игнорировать, иначе она перестанет развиваться. Язык и речь неразрывно связаны, но для того, чтобы понять, как появилась речь, необходимо выяснить, что собой представляет язык. Как известно, язык является средством для передачи информации. Однако несмотря на множество определений понятия «язык», остается еще много неясностей, что конкретно представляет собой процесс коммуникации. Тесная связь языка с мышлением выражается в том, что человек мыслит с помощью языковых средств, а также может общаться с другими людьми. Но следует заметить, что если попросить человека пересказать услышанное ранее, то передача этой информации будет изменена, так как инструмент памяти преобразует эту информацию в более абстрактную смысловую форму. Это означает, что услышанная информация извлекается из памяти и подается в словесном виде. Способность передачи информации свойственна только человеку, вопрос лишь в том, как происходит этот процесс. Язык управляет нашими мыслями, он позволяет их проговаривать, анализировать и изменять. Язык дает также средства для выражения своих мыслей и передачи чужих.

Структура конкретного языка и правила ее функционирования составляют, по словам американского ученого Наома Хомски, «мысленную грамматику». Согласно его исследованиям «ключевое свойство языка – рекурсия; другие коммуникативные системы ее лишены» [12, с. 18].

Целью этой статьи является изучение проявлений рекурсии в лингвистических структурах и специфика использования рекурсивных структур во французской прозе и поэзии.

Актуальность этой темы исследования объясняется тем, что рекурсия является одним из важных факторов развития любого языка, в том числе и языка информатики.

Изложение основного материала. Рекурсия присутствует не только в лингвистике, но и в математике, информатике и других науках. Этот феномен вызывает большой интерес у лингвистов. Известно, что первые случаи появления рекурсии отмечались в мифологии, что говорит о ее давнем использовании. Современное языкознание активно пользуется этим явлением, потому что рекурсия обогащает в значительной степени структуру произведения, его сюжет и определенным образом влияет на читателя.

Материалом для исследования послужили отдельные произведения французской прозы и поэзии.

Новизна нашего исследования заключается в изучении особенностей функционирования рекурсивных лингвистических структур во французском языке на материале французской прозы и поэзии. Этот вопрос остается недостаточно изученным до настоящего времени, и его рассмотрение дополнит представление о рекурсивных структурах текста.

Есть множество определений этого понятия: например, Википедия определяет рекурсию таким образом: «Способность языка порождать вложенные предложения и конструкции. Базовое предложение «кошка съела мышь» может быть за счет рекурсии расширено как «Ваня догадался, что кошка съела мышь», далее как «Катя знает, что Ваня догадался, что кошка съела мышь» и так далее. Рекурсия считается одной из лингвистических универсалий, то есть свойственна любому естественному языку». Словарь лингвистических терминов дает следующее определение: «Рекурсия – это (лат. *Rekursio* – движение (назад, возвращение) то же, что отступ» [10, с. 286]. Интересное определение содержится в статье Е. Лодатко «Рекурсивные лингвистические структуры»: «В контексте данной статьи объект будем называть рекурсивным, если он содержит сам себя или определяется с помощью самого себя. Когда же речь будет вестись о лингвистической структуре, то ее будем называть рекурсивной, если она будет содержать себя в качестве своей составной части [7, с. 12].

Многие лингвисты посвятили свои труды изучению лингвистической структуры текста и вопросам рекурсии, семантики, синтактики. Среди них такие известные ученые, как: Аветян Э.Г. [1], Котов Р.Г. [5], Гладкий А.В. [4], Реферовская Е.А. [9] и прочие. Несмотря на то, что уже немало написано на тему рекурсивных структур, по-прежнему остается еще много вопросов, недостаточно изученных и требующих внимания лингвистов.

Интерес к рекурсивным структурам вызван тем, что благодаря этому явлению произведение становится более ярким и выразительным, потому что оно является частью нашего мышления. Прибегая к рекурсии, можно практически бесконечно разветвлять структуру текста для создания новых выражений, неограниченных по составу и сложности.

Такая способность языка используется многими писателями и поэтами. Например, в стихотворении А. Блока «Ночь, улица, фонарь, аптека» используется рекурсия для построения сюжетной линии стиха и его выразительного завершения [3, с. 52]. Еще одним из ярких примеров рекурсивного построения сюжета является стихотворение С.Я. Маршака «Дом, который построил Джек» [7, с. 14]. Само построение стихотворения позволяет бесконечно создавать новые выражения, добавлять новые краски и разветвлять структуру стиха. Невозможно создать словарь всех выражений, что не мешает человеку понимать смысл сказанного, услышав новые выражения, и самому создавать их бесконечное множество.

Рекурсия может рассматриваться на разных уровнях от целого текста до отдельных его отрывков. Например, в произведении Александра Арну «A la rencontre de Shakespeare» рекурсивная структура встречается на уровне отрывка: «... l'Angleterre est une île. Ce qui explique non seulement sa politique et ses mœurs mais encore sa littérature. ... Elle conviendrait cependant, j'espère, que les chances géologiques et marines ayant entouré la Grande Bretagne d'eau salée, on peut la considérer comme une île; ... [11, с. 27]. - ... Англия – это остров. Это объясняет не только ее политику и нравы, но и ее литературу.... Надеюсь, что благодаря ее геологическим характеристикам и наличию моря, окружающего Великобританию соленой водой, ее можно рассматривать как остров; ...» Использование слова «une île» в начале и конце отрывка показывает рекурсию лингвистической структуры, служащую для постановки смыслового акцента, необходимого автору для выражения своей мысли.

В произведении Сэнт Экзюпери «Маленький принц» автор тоже использует рекурсивные лингвистические конструкции: «Elle est bien belle, votre planète. Est-ce qu'il y a des océans?»

Je ne puis pas le savoir, dit le géographe.

Ah! (Le petit prince était déçu). Et des montagnes?

Je ne puis pas le savoir, dit le géographe.

Et des villes et des fleuves et des déserts ?

Je ne puis pas le savoir non plus, dit le géographe » [14].

– Ваша планета очень красивая. Есть ли здесь океаны?

– Я не могу это знать, – говорит географ.

– Ах! (Маленький принц был разочарован). А горы?

– Я не могу это знать, – говорит географ.

– А города, реки и пустыни?

– Я не могу тем более это знать, – говорит географ.

Такое повторение фразы («Je ne puis pas le savoir») используется часто в детских сказках, а «Маленький принц» написан в виде сказки с иноказательным смыслом, в которой автор неоднократно обращается к использованию рекурсивных структур.

Следующим примером рекурсивной лингвистической структуры может служить произведение Пьера Данино «Дневники майора Томпсона». Проводя некоторое исследование французского характера в сатирическом плане, он использует, казалось бы, нейтральную фразу: «Il suffit que je passe en autobus avec M. Taupin devant la Chambre pour qu'un sourire sarcastique éclaire son visage» [6, с. 104]. – Достаточно мне проехать с г-ном Топеном мимо Палаты (депутатов – Н. П.), как саркастическая улыбка освещает его лицо. В конце этого отрывка фраза «Mais il suffit de passer en autobus... (voir plus haut)» – Но достаточно проехать на автобусе ... (смотрите выше), автор употребляет рекурсию, чтобы выразительно подчеркнуть, что ситуация в политике не меняется, а отношение народа к политикам пронизано недоверием.

Примеры, рассмотренные выше, представляют разные виды прозы, но все они характеризуются использованием рекурсивных структур. Однако пример из произведения Александра Арну пред-

ставляет самый низкий уровень рекурсии, так как она там встречается в отдельном коротком отрывке и не влияет на все произведение. В случае с романом Сэнт-Экзюпери «Маленький принц» автор пользуется рекурсией на протяжении всего произведения, потому что рекурсивные структуры свойственны сказкам. Поэтому здесь можно говорить о высшем уровне рекурсии, при котором ее использование является определяющим для выражения основной идеи произведения. Что касается последнего примера из «Дневников майора Томпсона», то в этом рассказе рекурсивная конструкция используется лишь для отдельного рассказа, поэтому мы относим этот случай к среднему уровню рекурсии.

Интересно сравнить, каким образом используется рекурсия во французской поэзии, что общего и в чем ее отличие от рекурсивных лингвистических структур, используемых в прозе.

Анализ поэзии можно начать с песни Шарля Азнавура «Надо уметь» в удачном переводе Аси Перельцвайг, в котором очень выразительно представлены рекурсивные конструкции:

«НАДО УМЕТЬ

Надо уметь улыбаться,

Когда пора уйти со сцены,

Уйти, чтобы не возвращаться,

Уметь не сбавлять цену.

Надо уметь расплатиться,

Когда закончен ужин,

Уметь уйти без шума,

Когда ты уже не нужен.

Надо уметь не плакать,

Быть на голову выше.

И как бы ни было больно,

Голос любви не слышать.

Надо уметь запрятать

Слезы под маской будней,

Гордо расправит плечи

Навстречу жизни трудной.

Надо уметь быть, как льдина,

Холодным и суровым,

Умертвить горящее сердце,

Но выглядеть здоровым.

Казаться здоровым – а я болею,

Это надо уметь – а я не умею» [15].

Все стихотворение строится на рекурсивных лингвистических структурах, что способствует благозвучию и мелодичности стиха. Такое построение стихотворения отвечает главной идее произведения – занимать активную позицию в жизни, несмотря на трудности. Это произведение имеет высший уровень рекурсии.

Люк Беримон (псевдоним Андре Леклерка – Н. П.), написавший более двадцати поэтических сборников, известный также, как романист и телеведущий, создал поэму «Ночь на заре», в которой также встречается рекурсия.

«LA NUIT D'AUBE»

Une rose a percé la pierre de la neige

Une rose a percé la pierre de l'hiver

Galopez dans le ciel, chevaux blancs des cortèges

Une rose a percé la pierre de la neige.

Une rose a tremblé sur la paille, à l'auberge

L'ange au gantelet noir roule sous les sapins

Une rose a tremblé, plus frileuse qu'un cierge

Le neige lacérait le ciel ultramontain.

Édifice du temps un enfant vous renverse

Une rose, une lampe, une larme au matin.

Il suffit d'un baiser qui réchauffe la neige

Et notre rose à nous brûle déjà ta main» [13, с. 31].

В этом стихотворении встречаются следующие рекурсивные структуры: «Une rose a percé la pierre de la neige », «Une rose a percé la pierre de l'hiver », «Une rose a tremblé sur la paille...», «Une rose a tremblé, plus frileuse... ». Однако в переводе поэмы эти рекурсивные структуры отсутствуют, что скорее всего объясняется желанием переводчика передать как можно выразительнее мысли автора оригинала в стихотворной форме, построенной согласно нормам литературного русского языка.

«НОЧЬ НА ЗАРЕ

Роза пробилась сквозь камень снежный –
Снежный наст, через холод смертный –
Прямо к небу, дикий конь неверный
Белый скачет через ветер снежный.
Роза трепещет средь соломы старой
Во дворе забегаловки, ангел черный
Из-под лап еловых дует мимо бара
И качает розу, розу иллюзорную,
Как свечу хрупкую, даже больше, только
Исчеркала роза краской небо, наст,
Нежной, как ребенок, не сказать, насколько
Тонкой краской роза – утренняя слеза.
Поцелуй растопит снег зари скорей,
И наша роза нас сожжет зарей твоей» [2, с. 38].

Если в оригинале этой поэмы рекурсивные лингвистические структуры занимают высший уровень, так как встречаются на протяжении всего стиха и служат приемом для выражения основной идеи произведения, то этого не скажешь о структуре текста перевода, что не мешает переводчику сделать не только адекватный перевод поэмы, но и максимально отобразить содержание стихотворения и его экспрессию.

Выводы. Подводя итог вышесказанному, можно утверждать, что рекурсивные лингвистические структуры часто используются как во французской прозе, так и в поэзии.

Если говорить о разных видах прозы (рассказ, роман, повесть, сказка и пр.), то рекурсии высшего уровня чаще встречаются в сказках, что позволяет доступным образом донести до детского читателя смысл произведения и сделать форму подачи текста более привлекательной.

Уровень рекурсивной структуры зависит от степени ее значимости для конкретного произведения. Если речь идет о рекурсивной лингвистической структуре, используемой на уровне отрывка, чтобы подчеркнуть какую-то мысль, то это низший уровень рекурсии. В случае использования рекурсивных структур на уровне законченного отрезка текста (главы, отдельного рассказа внутри романа, части романа) мы имеем дело со средним уровнем рекурсии. Высшим уровнем рекурсии являются произведения, полностью построенные на этом феномене для выражения основной идеи.

Рекурсивные структуры часто встречаются во французских песнях и стихотворениях, что делает их более мелодичными и оригинальными. Однако в их переводе на русский язык рекурсия не всегда сохраняется.

Литература:

1. Аветян Э.Г. Семиотика и лингвистика / Э.Г. Аветян. – Ереван : Изд-во Ереван. ун-та, 1989. – 286 с.
2. Анкудинов М. Ночь на заре / М. Анкудинов. – Свердловск : Лира, 1970. – 45 с.
3. Блок А. Стихотворения и поэмы / А. Блок. – Москва : Вернисаж, 1978. – 480 с.
4. Гладкий А.В. Синтаксические структуры естественного языка в автоматизированных системах общения / А.В. Гладкий. – Москва : Наука, 1985. – 143 с.
5. Котов Р.Г. Прикладная лингвистика и информационная технология / Р.Г. Котов. – Москва : Наука, 1987. – 161 с.
6. Крючков Г.Г., Хлопук В.С., Корж Л.П. та ін. Поглиблений курс французської мови / Г.Г. Крючков та ін. – К. : Вища школа, 1998. – 400 с.
7. Лодатко Е. Лингвистические структуры текста: Сб. науч. тр. / Е. Лодатко // АН СССР, Ин-т языкознания, Костром. гос. пед. ин-т Н.А. Некрасова. – Кострома : ГПИ, № 4 [167], 2008. – 154 с.
8. Маршак С.Я. Дом, который построил Джек / С.Я. Маршак // Англ. народ. поэзия. – Москва : Росмэн, 1996. – 62 с.
9. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста / Е.А. Реферовская. – Л. : Наука, 1983. – 215 с.
10. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – Москва : изд-во Русский язык, 1976. – 322 с.
11. Современная французская новелла XX века // Сост. Т. Балашова, В. Балашов. – Москва : Прогресс, 1981. – 494 с.
12. Хомски Н. Синтаксические структуры / Н. Хомски // Новое в зарубежной лингвистике. – Москва : Прогресс, вып. V, 1962. – 136 с.
13. Berimont L. Poésies complètes / L. Berimont. – P. XO Editions, 1958. – 123 p.
14. Saint-Exupéry A. Le petit prince / A. de Saint-Exupéry. – New York: Reynal & Hitchcock, 1943. – 278 c.
15. Aznavour Charles : <https://www.youtube.com/watch?v=vLbxeK51bB0>.

Пустовойт Н. І. Рекурсивні лінгвістичні структури у французькій прозі і поезії

Анотація. Розглядається рекурсивна лінгвістична структура на матеріалі французької прози і поезії. Н. Хомські вважав, що в будь-якій природній мові є така лінгвістична універсалія, як рекурсія, яка є ключовою властивістю мови. Маючи безліч визначень цього феномену, вважаємо, що рекурсія – це явище, яке містить саме себе і визначається за допомогою самого себе. Завдяки рекурсії можна нескінченно розгалужувати структуру речень, створювати нові вирази, необмежені по складу і складності. Дослідження цього явища на основі французької мови показало, що рекурсивні лінгвістичні структури широко поширені в прозі і поезії. Можна стверджувати, що рекурсія може бути нижчого, середнього і вищого рівня. Серед різних жанрів прози казки найчастіше можуть мати вищий рівень рекурсії. Рекурсивні лінгвістичні структури часто зустрічаються в текстах пісень і віршах.

Ключові слова: рекурсивна лінгвістична структура, рівень рекурсії, проза, поезія, вкладені пропозиції.

Pustovoyt N. Recursive linguistic structures are in French prose and poetry

Summary. The article deals with the recursive linguistic structure based on French prose and poetry. N. Chomsky believed that recursion as a linguistic universal is a key property of any natural language. Having a lot of definitions of this phenomenon, we consider that recursion is a phenomenon that contains itself and is determined by itself. Through recursion, the structure of a sentence can be infinitely branched; new compositionally unlimited and complex expressions can be made. The study of this phenomenon on the basis of the French language showed that recursive linguistic structures are widespread in prose and poetry. It can be argued that recursion can be of lower, middle and higher levels. Among the various prose genres, tales often correlate with a higher level of recursion. Recursive linguistic structures are often found in lyrics and poems.

Key words: recursive linguistic structure, recursion level, prose, poetry, constituent sentences

Рижкова В. В.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Білецька К. А.,
бакалавр спеціальності «Прикладна лінгвістика»
гуманітарного факультету
Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕПІГРАФОМ МІЖТЕКСТОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РІЗНОЖАНРОВИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ)

Анотація. У статті розглянуто епіграф як інтертекстуальний елемент, що забезпечує різні типи міжтекстового зв'язку. Визначено необхідність звернення до джерел запозичення з метою об'єктивування традиції уживання епіграфу в різножанрових англomовних текстах.

Ключові слова: епіграф, інтертекстуальність, міжтекстовий універсум, предтекст, алюзивне посилання.

Постановка проблеми. Лінгвістична наука сьогодення розглядає інтертекстуальні зв'язки як систему, яка еволюціонує в процесі взаємодії текстів і світоглядів: кожен новий текст, створюючись в умовах впливу попереднього літературного та культурного матеріалу, стає джерелом для запозичень наступним творам.

Епіграф як інтертекстуальний елемент відкриває зовнішню межу тексту для інтертекстуальної взаємодії у випадках, коли є цитатою з іншого тексту або не є цитатою, але містить алюзивне посилання на предтекст у вигляді антропонімів і топонімів, що символізують реальні чи історичні події. Епіграф, що не містить алюзивного посилання на предтекст і автором якого є творець тексту, не забезпечує вихід у міжтекстовий універсум, а реалізується у внутрішньотекстовому, синтагматичному плані. Таким чином, цитатна природа епіграфа, що встановлює міжтекстові зв'язки на фоні культурних та соціально-історичних асоціацій, підтверджується не завжди [1, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що в останні десятиліття в Україні і за кордоном з'явилася низка робіт, присвячених проблемам інтертекстуальності ([2, 3, 4, 5] та інші), вивчення міжтекстових взаємодій не можна вважати вичерпаним. У зв'язку із цим є перспективним дослідження функціонально-комунікативної природи інтертекстуальних елементів з урахуванням об'єктивування традиції, тобто звернення до джерел запозичення.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою науковою розробленістю цього напрямку досліджень у національній лінгвістиці, певним дефіцитом робіт, зокрема виконаних на матеріалі різножанрових творів англomовної літератури.

Метою дослідження є поглиблене вивчення інтертекстуальних властивостей епіграфу задля встановлення зв'язків рівня «текст – культура/епоха».

Виклад основного матеріалу. Поняття «епіграф» пройшло шлях від елементарного визначення, яке знаходимо в «Словнику стародавньої і нової поезії» (1821 року), укладеному

Н.Ф. Остолоповим («Епіграф: одне слово чи вислів, у прозі чи поезії, взятий із тексту відомого письменника чи свій власний, який автори ставлять на початку своїх творів і тим самим дають визначення щодо їх тем» [6]), до того, що розглядається в сучасній науці, зокрема як *метатекстовий, інтертекстуальний чи паратекстуальний знак*.

Епіграф – цитата, крилатий вислів, афоризм, уривок із пісні, приказка, які ставляться перед текстом літературного твору або перед його розділами і виражають їх основну ідею [7]. Епіграф здебільшого пов'язаний зі змістом твору, передає його ідею, настрій або колізію, задає тон.

Власне факт необов'язковості епіграфу робить його особливо значущим. Як композиційний засіб епіграф виконує роль експозиції після заголовка, але перед текстом, і пропонує роз'яснення або загадки щодо тексту в його відношенні до заголовку. Через епіграфи автор відкриває зовнішню межу тексту для інтертекстуальних зв'язків і літературно-мовленнєвих віянь різноманітних напрямків та епох, тим самим наповнюючи та розкриваючи внутрішній світ свого тексту [5, с. 32]. У свою чергу, інтеграція епіграфа незмінно призводить до ускладнення змісту самого тексту. Однак семантична функція та особливості епіграфа цим не вичерпуються: ускладнюється також і зміст самого епіграфа за рахунок включення його в семантичну структуру тексту.

Прообразами епіграфів вважаються цитати з Біблії, якими обов'язково починалася будь-яка проповідь церковного служителя. Поступово вони стали з'являтися у стародавніх виданнях проповідей і до XVIII століття зайняли місце під заголовком справа [8, с. 103].

Як свідчать наукові джерела, у світовій літературі прийом епіграфування має давні традиції. Епіграф почали використовувати з початку XV ст.: уперше він з'явився у «Calendarium» Реджомонтано (1476 р), у «Хроніках» Фруассара (1495 р). Найвність епіграфа перед текстом часто ставала ознакою певної манери письма, наприклад у творчості англійських драматургів епохи Відродження та постренесансної доби (кінець XVI – 1-ша половина XVII ст.).

Як структурний елемент тексту епіграф має певні властивості і практику застосування.

Дослідження проводилося на найбільшому до цього часу масиві відібраних епіграфів (300 одиниць) із творів, що були написані або опубліковані англійською мовою і належить до

різноманітних історичних періодів. Під час проведення дослідження застосовувався діахронічний підхід, тобто свідомо відмежовувався історичний фактор.

Розглядаючи епіграф у контексті його інтертекстуальних властивостей, акцент було зроблено на дослідженні джерел цитування, оскільки це надає можливість встановити інтертекстуальні зв'язки рівня «текст – культура/епоха» [1, с. 6] та отримати інформацію для їх подальшого вивчення.

Відібрані епіграфи були розподілені на відповідні групи в залежності від спільності джерел цитування: художня література, публіцистичні та наукові роботи, релігійні джерела, приватні матеріали, фольклор, музика та кіно, нетрадиційні джерела.

Найбільшими групами виявилися художня література (135 одиниць / 45%) і публіцистичні та наукові роботи (83 одиниці / 28%), які разом містять переважну частину (73%) відібраних епіграфів.

Цитуючи художні твори у своєму епіграфі, автор майже завжди прямо зазначає джерело цитування. Автор в епіграфі може посылатися на іншого автора (56 епіграфів з усієї вибірки, що становить 41%):

(1) Thomas Hardy, "Tess of the d'Urbervilles" (1891)
Poor wounded name! My bosom as a bed Shall lodge thee.
(W. Shakespeare)

У посиланні може зазначатися (2) назва твору (15 епіграфів / 12%) або одночасно (3) ім'я автора та назва твору (64 епіграфів / 47%):

(2) Richard Nelson Bolles, "What Color Is Your Parachute? A Practical Manual for Job-Hunters and Career-Changers" (1981 edition)
Fairy Godmother, where were you when I needed you?
(Cinderella)

(3) Denis Johnson, "Angels" (1983)
I accused her as though her prayers had really worked the change: What did I do to you that you had to condemn me to life?
(Graham Greene, *The End of the Affair*)

Специфічною для джерел художньої літератури і найрідшою практикою є зазначення лише назви твору. У таких випадках, як правило, джерелом, на яке посилається автор, є достатньо відомий та популярний художній твір, що, певним чином, звільняє автора від необхідності додатково зазначати ім'я.

Епіграфів, що цитують художні твори без посилання на джерело, виявлено не було. Ми пов'язуємо це більшою мірою з усталеною літературною практикою та в меншій мірі з певною професійною солідарністю.

Найбільш цитованим автором виявився Вільям Шекспір – 13 епіграфів (майже 10% серед джерел зазначеної групи), що посилаються на його творчість.

Серед авторів, що цитуються, є також і російськомовні: Лев Толстой (4), Федір Достоевський та Микола Гоголь.

(4) Leo Tolstoy (1897)
The most difficult subjects can be explained to the most slow-witted man if he has not formed any idea of them already; but the simplest thing cannot be made clear to the most intelligent man if he is firmly persuaded that he knows already, without a shadow of a doubt, what is laid before him.

(Michael Lewis, "The Big Short", 2010)

Цікавим є той факт, що творчість Миколи Гоголя є досить відомою за кордоном, зокрема і для сучасної американської письменниці індійського походження Джумпи Лахірі, яка використала у своєму романі «Тезко» цитату з повісті М. Гоголя «Шинель».

Прозові твори виявилися більш цитованими, ніж віршовані.

Також було зафіксовано 2 випадки, коли автор епіграфа посилався на літературного героя: на пірата Джона Сільвера із роману Роберта Стівенсона «Острів скарбів» та Алісу – героїню відомих романів Льюїса Керрола.

Серед джерел цитування значну групу складають літературні джерела, що не є художніми творами – публіцистичні та наукові праці, що належать до різних галузей знань: філософії, психології, політики (5), антропології, археології, фізики.

(5) Machiavelli

We should esteem the man who is liberal, not the man who decides to be so.

(Clive James, "Cultural Amnesia", 2007)

Згідно з отриманою статистикою зазначені джерела є менш «привабливими» для використання їх в епіграфах, ніж художні твори, але їх частка в загальній кількості джерел є досить вагомою: 83 епіграфи (28% від загальної кількості вибірки). Серед цитованих авторів є також і російськомовні: Костянтин Станіславський (6) та Олександр Лурія:

(6) Constantin Stanislavski, "An Actor Prepares"

In the circle of light on the stage in the midst of darkness, you have the sensation of being entirely alone... This is called solitude in public... During a performance, before an audience of thousands, you can always enclose yourself in this circle, like a snail in its shell... You can carry it wherever you go (Translated by Elizabeth Reynolds Hapgood).

(Joyce Carol Oates, "Blonde", 2000)

Досить поширеною практикою є цитування праць літературної критики.

Проаналізувавши епіграфи, було з'ясовано, що в зазначеній групі джерел, на відміну від художніх, посилання окремо на назву твору не використовується. У свою чергу, домінуючою практикою є посилання окремо на ім'я цитованого автора (59 епіграфів / 71%). А кількість посилань, що містять одночасно назву твору й ім'я автора, є набагато меншою (24 епіграфи / 29%).

Третьою за обсягом є група епіграфів, що посилаються на релігійні джерела (16 епіграфів / 5% від загальної кількості).

Під час дослідження з'ясувалося, що християнство для англомовних авторів є найвпливовішою релігією, а Біблія – домінуючим релігійним джерелом. Поряд із цим у відібраному масиві релігійних джерел було виявлено проповіді християнських священників та релігійні книги, що не є канонічними.

Стосовно епіграфів, що посилаються на джерела із інших релігій, було виявлено 2 епіграфи, що посилаються на коани Дзен-буддизму, та 1 епіграф, що посилається на Коран.

Приватні матеріали становлять 4% у складі джерел епіграфів. На них посилаються 14 епіграфів. До цієї категорії відносяться: приватне листування, особисті щоденники, мемуари, автобіографії та біографії.

Особливістю цієї категорії є те, що всі зазначені матеріали тісно пов'язані з приватним життям певних осіб і в більшості випадків не підлягали публікації. У свою чергу, досить часто вони все ж таки стають публічним надбанням, здебільшого після смерті особи, життя якої вони висвітлюють.

Вважаємо, що цитування приватної переписки, щоденників та мемуарів свідчить про значний інтерес автора до творчості, поглядів та особистого життя цитованої особи. У більшій мірі це може свідчити про значний вплив творчості та поглядів цитованої особи на автора, що дозволяє визначити інтертекстуальну спадкоємність.

Найменші групи – фольклор (8 епіграфів / 3%), музика та кіно (4 епіграфи / 2%). Стосовно останньої групи епіграфів було зроблено припущення, що вона буде значно вагомішою за кількістю, але результати дослідження це спростовують.

Окрім того, було знайдено низку епіграфів, що мають нетипові джерела цитування, такі як посилання на путівник Нью-Йоркського планетарію; надпис на табличці Вашингтонського музею; промову президента Сполучених Штатів Америки Річарда Ніксона з нагоди підписання у 1973 році Закону «Про біологічні види, які знаходяться під загрозою вимирання»; неформальну репліку президента США Джорджа Буша-молодшого, адресовану прем'єр-міністру Швеції Хансу Йорану Перссону, яка помилково, через технічні причини, потрапила до прямого ефіру в 2001 році; заголовок статті в газеті «Нью-Йорк Таймс»; книгу американських коміксів про супергероїв; фундаментальну працю з вив'язування вузлів різного призначення; дитячу книгу, що складається переважно з малюнків; навчальну літературу: підручник із російської граматики для англомовних учнів та підручник із географії.

Окремо була виділена група епіграфів із відсутнім посиланням на джерело (10% від загальної кількості / 29 одиниць). Встановлено, що переважна більшість цих епіграфів створена безпосередньо авторами відповідних творів, тобто є так званими містифікованими епіграфами. Частина із них може бути автоцитатами, тобто мати своїм джерелом текст, безпосередньо написаний письменником.

Висновок. Епіграф як інтертекстуальний елемент здатен реалізовувати різні типи міжтекстової взаємодії, зокрема, як доводить дослідження, типу «текст – культура/епоха». Всупереч твердженням І.В. Арнольд, яка вважає, що «епіграф є цитатою за визначенням» [9, с. 75], як показує дослідження, епіграф (наприклад, містифікований) не завжди є «специфічним видом цитатного включення» [9, с. 74]. Відзначимо також, що епіграф, який входить до складу заголовного комплексу англомовних художніх текстів, не є характерним для байок, пародій, драматургічних і більшості віршованих текстів.

Література:

1. Рижкова В.В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті XIX – XX століть : автореф. дис. ...

канд. філол. наук : 10.02.04 / В.В. Рижкова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2004. – 20 с.

2. Лушникова Г.И. Интертекстуальность художественного произведения / Г.И. Лушникова. – Кемерово : Изд-во КемГУ, 1995. – 82 с.
3. Смирнов И.П. Порождение интертекста. Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б.Л. Пастернака / И.П. Смирнов. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1995. – 190 с.
4. Genette, G. Palimpsestes : La littérature au second degré / G. Genette. – Paris : 1982. – 467 p.
5. Фатеева Н.А. Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи / Н.А. Фатеева // Изв. РАН. Сер. лит. и яз. – М., 1998. – Т. 57. – № 5. – С. 25–38.
6. Куцевол О. Шевченківська енциклопедія / О. Куцевол. – Режим доступу : <http://shevchcycl.kiev.ua/statt-pro-literaturnu-ta-malyarsku-tvorchst/90-epigraf.html>.
7. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : «Наукова думка», 1970–1980.
8. Кржижановский С.Д. Искусство эпиграфа / С.Д. Кржижановский. – М. : Лит. учеба. – 1989. – № 3. – С. 102–112.
9. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык / И.В. Арнольд. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 380 с.

Рижкова В. В., Белецкая К. А. Реализация эпитафой межтекстового взаимодействия (на материале англоязычных текстов различных жанров)

Аннотация. В статье рассматривается эпитафой как интертекстуальный элемент, обеспечивающий различные типы межтекстовой связи. Определена необходимость обращения к источникам заимствования с целью объективации традиции употребления эпитафой в англоязычных текстах различных жанров.

Ключевые слова: эпитафой, интертекстуальность, межтекстовый универсум, предтекст, аллюзивная ссылка.

Ryzhkova V., Beletskaya K. Realization of the intertext interaction by the epigraph (using English texts of various genres)

Summary. The article deals with the epigraph as an intertextual element providing various types of intertext communication. The necessity of adoption sources studying for the purpose of objectifying the tradition of using the epigraph in English texts of various genres is determined.

Key words: epigraph, intertextuality, intertextual universe, pretext, allusive link.

Тихоніна С. І.,
кандидат філологічних наук,
викладач англійської мови кафедри англійської мови № 1
Національного університету «Одеська морська академія»

РІВНЕВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ АНГЛОМОВНОГО ДЕТЕКТИВУ

Анотація. Дана стаття представляє собою спробу окреслити та детально описати функціонально-семантичні особливості англомовного детективу. У роботі проаналізовано поняття «композиційно-мовленнєва форма», представлено кількісне співвідношення композиційно-мовленнєвих форм розповідь, роздум та опис в англомовному детективі. Описано характерні та відмінні особливості розповіді, роздуму та опису на лексичному та на синтаксичному рівнях.

Ключові слова: композиційно-мовленнєва форма, розповідь, опис, роздум, детектив.

Постановка проблеми. У наш час жанр детективу є дуже популярним жанром. Він розвивається в різних країнах, приймаючи різноманітні форми: існує детективна драматургія, детективні оповідання та повісті, соціальні, іронічні, психологічні, фантастичні детективи. Усі вони приваблюють читача можливістю відволіктися від повсякденних справ та зосередити всю увагу на розв'язанні хитромудрих загадок чи на історіях, від яких холоде серце, але які трапляються з кимось іншим та обіцяють жадану перемогу справедливості.

Наша стаття представляє собою спробу окреслити та описати функціонально-семантичні особливості англомовного детективу. Досі детектив розглядали з точки зору літератури. Робіт, присвячених аналізу лінгвістичних характеристик детективного жанру, мало, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета даної роботи – детальний опис рівневих засобів композиційно-мовленнєвих форм розповідь, опис та роздум на основі англомовного детективу.

Об'єктом дослідження виступають тексти англомовних детективів.

Предметом дослідження служать лексичні, граматичні та стилістичні характеристики композиційно-мовленнєвих форм розповідь, опис та роздум в англомовному детективі.

З поставленої мети витікають наступні задачі:

- 1) проаналізувати поняття «композиційно-мовленнєва форма»;
- 2) окреслити види та ознаки композиційно-мовленнєвих форм;
- 3) розглянути кількісну представленість композиційно-мовленнєвих форм в англомовному детективі;
- 4) описати лексичні характеристики композиційно-мовленнєвих форм англомовного детективу;
- 5) описати синтаксичні характеристики композиційно-мовленнєвих форм англомовного детективу.

Матеріалом дослідження послугували тексти детективних оповідей Артура Конан Дойла про Шерлока Холмса (*Скандал в Богемії, Спілка рудих, П'ять апельсинових зерняток*), загальний обсяг яких склав 104 сторінки.

Виклад основного матеріалу. Текст представляє собою інформативну та комунікативну одиницю, яка потребує функціональних та змістових характеристик для опису своєї будови. Саме функція та зміст створюють характерологічні ознаки тексту. Тому виникає необхідність звернути увагу на засоби викладення матеріалу в тексті, причому обов'язково співвідносно з характером текстової інформації. Для позначення мовленнєвих засобів передачі інформації в лінгвістичній літературі використовують ряд термінів: *функціонально-змістові типи мови, тип викладення, засоби викладення, композиційно-мовленнєва форма, функціонально-змістовий тип мови, форма викладення або стиль викладення, композиційно-синтаксична форма, мовленнєва форма, компонент мови, комунікативний тип мови або регістр, логічна єдність, type of narration, discourse type, prose system, narrative mode, narrative paragraph, text type schemata* [1; 2; 3; 4; 7; 8].

У нашому дослідженні ми надаємо перевагу терміну «композиційно-мовленнєва форма», який був представлений у лінгвістиці В.В. Виноградовим [5]. Надалі ми будемо оперувати саме ним та позначатимемо КМФ.

КМФ визначається характером змістової інформації, що передається. Змістова інформація, як відомо, може бути *фактологічною*, яка відповідає емпіричному рівню пізнання; *концептуальною* та *гіпотетичною*, яка відповідає теоретичному рівню пізнання; *естетичною*, яка пов'язана з категоріями оцінювального, морально-етичного плану; *інструктивна*, яка містить орієнтацію на певні дії. Ці види інформації окремо чи разом є в різних типах тексту. Наприклад, фактологічна, теоретична та гіпотетична інформація характеризують перш за все наукові тексти; фактологічна й естетична – художні тексти; публіцистичні та газетні тексти розраховані на два види людської діяльності – пізнавальну та ціннісно-орієнтовану і тому поєднують в собі різні види інформації – фактологічну, оцінювально-емоційну [10].

Емпіричний та теоретичний рівні пізнання відображаються на загальній специфіці текстів. Вони можуть бути констатуючого типу та аргументативного типу. Кожний із цих типів у тексті реалізується в різних формах мови та засобах викладення чи КМФ. Тексти констатуючого типу мають КМФ опис, розповідь (характеристика-опис, повідомлення-розповідь). Тексти аргументативного типу – КМФ роздум (визначення-пояснення, висновок-роздум). Така класифікація є найбільш традиційною в лінгвістиці. В ній виділяють три основних види КМФ – *опис, розповідь, роздум*.

Тексти констатуючого типу розкривають ознаки, властивості, якості об'єктів, хід експерименту, ознаки у фазисних переходах (опис); відображають динаміку подій, процесів (розповідь). Тексти аргументативного типу представляють інформацію у вигляді визначення чи пояснення, доказів, власне міркування та висновок (роздум). Такий текст відображає рух

думки з вказівкою на причинно-наслідкові зв'язки та умовно-часові відношення, з використанням різних логічних операцій. Причому основні засоби викладення (змістовно різні) можуть бути використані в різних текстах.

Таким чином, композиційно-мовленнєві форми мови представляють собою свого роду моделі комунікації. І під час визначення механізмів утворення тексту перш за все обирається модель комунікації; іншими словами, враховуються конструктивні ознаки мовленнєвого акту, сукупність яких і формує модель.

До конструктивних ознак належать: комунікативна ціленастанова; предмет (зміст) комунікації; ознаки ситуації, в межах якої здійснюється комунікація; соціальна характеристика учасників комунікації.

Сукупність цих ознак і створює систему мовленнєвих ситуацій, а тип мовленнєвої ситуації визначає конкретну модель комунікації (повідомлення). У межах кожного типу мовної ситуації формуються досить стандартні форми реалізації їх у тексті. Народжується стереотипність мовленнєвої поведінки, яка відображається на нормах (жорстких чи менш жорстких, вільних) мовленнєвої організації тексту. Текст відповідно приймає ту форму, яка допомагає йому виповнити цю комунікативну задачу. При цьому чим більше стандартний текст, тим яскравіше виділяються його ознаки, тим більш передбачуваною виявляється його форма. Отже, ціль, намір (авторська інтенція) визначають тип тексту, який несе певну інформацію, а тип тексту визначає функціонально-змістовий тип мови, тобто мовленнєву форму.

КМФ *опис* служить перш за все засобом передачі подій, розгортання власне подієвої сторони сюжету. У КМФ *розповідь* автор відображає навколишній світ через послідовність дій персонажів, тобто представляє його в діяхронічному плані [6, с. 23]. Розповідь здійснює зчеплення окремих подій в епізоді та різних епізодів між собою, завдяки чому можна збагнути динаміку подій, що зображуються. Отже, ми можемо уявити КМФ розповідь як певний діяхронічний зріз дійсності.

Опис, навпаки, є горизонтальним чи синхронічним зрізом зображуваних подій, пов'язаним з уповільненням дії, що обумовлено іншими функціями цієї КМФ: розвиток предметно-зображуваного аспекту розповіді, що включає введення елементів навколишньої обстановки, в тому числі пейзажу, чи зображення персонажів, передбачаючи повідомлення певних географічних відомостей, портретних характеристик діючих осіб, тощо. У цій КМФ перераховуються ознаки та властивості, які дозволяють створити закінчене уявлення про якийсь предмет чи явище.

Таким чином, розповідь та опис протиставлені один одному за ознаками динамічності, статичності, діяхронії та синхронії. Ці ознаки виходять безпосередньо з функціонально-змістової направленості цих КМФ при створенні змістової структури твору.

Сутність КМФ *роздум*, за думкою О.А. Нечаєвої, складає основу та висновок, які даються в логічній послідовній формі. Зміст КМФ роздум має узагальнене причинно-наслідкове значення, яке спирається на повний або скорочений висновок, внаслідок чого часова ситуація, яка замінюється ситуацією логічною, виявляється нейтралізованою [8, с. 64].

Виявляючи функціональні особливості роздуму, його розглядають як окрему, цілком самостійну КМФ. Більш того, відмічається той факт, що роздум взагалі не пов'язаний з об'єктивним спливанням часу та відносно фактів дійсності має надбудовний, узагальнено-теоретичний характер. Він в найбільш очевидній

формі відображає здатність людини абстрактно міркувати, робити висновки, відволікаючись від конкретних фактів дійсності, на основі чого ця КМФ набуває певну функціональну відокремленість відносно розповіді та опису [10, с. 25].

Про певну автономність КМФ «роздум» пише і В.А. Кухаренко в праці «Інтерпретація тексту». Вона стверджує, що відірватися від конкретного сюжету роздуму дозволяє його логіко-змістова універсальність [7, с. 141].

Існують певні правила для правильної побудови роздуму. Він має містити: посилку (точно сформовану головну думку), основну частину (умовивід, який відображає хід думок та приводить до нового судження) та висновок (він має співвідноситися з посилкою та логічно витікати зі свого ходу міркування).

Отже, існує три КМФ, зумовлені цілком висловлювання та засобами викладення цього висловлювання: *розповідь* – відображення подій та послідовна передача явищ або дій; *опис* – словесне зображення будь-якого явища дійсності через перерахування його характерних ознак; *роздум* – словесне викладення, пояснення та підтвердження певної думки.

Кількісна представленість різних КМФ у досліджуваному матеріалі складає: розповідь – 54,7%, опис – 12,9%, роздум – 32,4%.

Згідно з нашими спостереженнями *розповідь* переважає над описом та роздумом і складає більшу частину проаналізованих творів, адже головна мета оповідача полягає в тому, щоб викласти події у певній хронологічній послідовності для читача та сформувати в нього чітку картину про скоєний злочин. *Роздум* посідає друге місце. Мета цієї КМФ – допомогти читачеві логічним шляхом виявити злочинця, визначивши хід його думок. *Опис* використовується найменше. Як правило, ця КМФ сприяє більш чіткому уявленню читача характерних рис діючих осіб або місць скоєння злочину.

Далі ми провели аналіз лексичних характеристик КМФ розповідь, опис та роздум в англомовному детективі.

Спочатку ми простежили використання значущих частин мови (іменника, прикметника, займенника, прислівника). Було встановлено, що в *розповіді* іменник вживається частіше, ніж інші значущі частини мови (58.7%). Кількість використаних займенників, прислівників та прикметників значно менша: займенники складають 17.6% тексту, прикметники – 13.5%, прислівники – 10.2%.

Слід звернути увагу на те, що для *розповіді* характерно переважне вживання іменників, які позначають власні назви: антропоніми (*Sherlock Holmes, Doctor Watson, Irene Adler, Godfrey Norton, the Atkinson brothers, Mary Jane, Mr. Jabez Wilson, Mr. Duncan Ross, Vincent Spaulding, William Morris, Openshaw, Captain Calhoun*) та топоніми (*Holland, Odessa, Trincomalee, Baker Street, Briony Lodge, Serpentine Avenue, Saxe-Coburg Square, Pondicherry, Dundee, East London, Savannah, Georgia, Isle of Wight*). Крім того, використані іменники, що позначають абстрактні поняття (*emotion, mind, nature, love, happiness, power, faculty, desire, fear*).

Було виявлено переважне вживання особових займенників першої (I) та третьої особи однини (*he, she, it*).

Кількість використаних прикметників складає 13,5%, але вони дозволяють мовцю передати своє ставлення до оточуючих його людей / речей через свою оцінку.

Серед прислівників зустрічаються переважно ті, що позначають час (*seldom, never, yet, lately, from time to time, at 3 o'clock precisely, after 8 o'clock in the morning, in 5 minutes, close upon 4 o'clock*), місце (*behind him, upon his chest, against the blind, beside the fire*) та спосіб дій (*swiftly, eagerly, heartily, slowly, solemnly*).

Оскільки головна мета розповіді – передати події в певному порядку, тому в даній КМФ використовуються переважно минулі часи, а саме *Past Simple* – 53,8%, *Past Perfect* – 21,6% та *Past Continuous* – 7,5%. Група минулих часівокреслює завершеність представлених подій та передає їх у певній хронологічній послідовності. Однак, окрім групи минулих часів, у КМФ розповідь також має місце і теперішній час: *Present Simple* – 7,5%, *Present Continuous* – 3,2%, *Present Perfect* – 3,2%. Група теперішніх часів передає важливість подій та їх динаміку. Вживання майбутнього часу *Future Simple* в розповіді складає лише 3,2%.

Щодо лексичних фігур, то для КМФ розповідь є характерними епітети, метафори, гіпербола та іронія.

Епітети складають 61,1% текстів новел. Вони допомагають сформулювати закінчене уявлення людини про певний предмет чи явище (*cold precise but admirably balanced mind; softer passions; subtle methods; strong emotion; keen desire; extraordinary powers; kindly eye; strange features; beautiful creature*).

Метафори використовуються в 22,2% КМФ розповідь:

The stage lost a fine actor, even as science lost an acute reasoned, when he became a specialist in crime [11, с. 14].

I was seized with a keen desire to see Holmes again [11, с. 2].

Гіпербола складає лише 11,1% КМФ розповіді. Вона допомагає створити яскраве враження про здібності людини чи властивості предмету:

She was the daintiest thing under a bonnet on this planet [11, с. 1].

Іронія, яка складає лише 5,6% розповіді, дозволяє читачеві відчути доброзичливе ставлення героїв новели до свого способу життя та життєвих принципів:

... he remained in our lodgings in Baker Street, buried among his old books [11, с. 1].

Аналіз КМФ роздум показує переважне вживання іменників, що складають 46,6%. Кількість особових займенників складає 28,7%, серед яких в основному вживаються займенники 1 та 2 особи однини (*I, you*). Прикметники, які складають 14,3% КМФ роздум, характеризують певні риси предметів / людей, необхідні для точних висновків (*dreadful mess, incorrigible girl, parallel cuts, little difficulties*). Прислівники складають 10,4%. Серед них зустрічаються ті, що позначають час (*frequently, often*) та спосіб дії (*carelessly, ridiculously, easily*).

У роздумі завжди представлені думки персонажа, хід його мислення, його розмірковування, тому тут переважно використовується теперішній час, а саме *Present Simple* – 43,6% та *Present Perfect* – 14,4%. Однак для того, щоб підкреслити факти, які лягли в основу теперішніх висновків, використовується минулий час: *Past Simple* – 33% та *Past Continuous* – 9%. Майбутній час в КМФ роздум взагалі не вживається.

КМФ роздум характерним є використання таких лексичних фігур, як епітети, метафори та іронія.

Епітети складають 57,1% (*black mark, successive instance, delicate point, overpowering impulse, married woman, as cunning and as resolute as themselves*).

Метафори також складають вагомий частину КМФ розповіді – 28,6%.

Частка іронії в роздумі невелика (14,3%), однак вона відіграє дуже важливу роль у розкритті внутрішнього світу персонажів:

Holmes, you would certainly have been burned, had you lived a few centuries ago [11, с. 7].

Аналіз КМФ опис дозволяє виявити, що кількість використаних у ньому іменників складає 48,9%, прикметників – 28,1%, прислівників – 14,1%, займенників – 8,9%.

КМФ опис відрізняє переважне використання особових займенників 3 особи однини (*he, she, it*) та прислівників, які підсилюють характеристику предмета чи явища (*very, well, rather, quite, so*).

Щодо граматичних часів, то для КМФ опису є характерним минулий час, а саме *Past Simple* (31,8%) та *Past Continuous* (18,2%). Головна мета минулих часів полягає в тому, щоб передати такі властивості предмета чи явища, які колись були йому присутні. Вживання теперішнього часу, а саме *Present Simple* (40,9%) та *Present Perfect* (9,1%), вказує на певні зміни, завдяки яким предмет набуває нових характерних рис. Так само, як і в КМФ роздум, в описі не використовується майбутній час.

На відміну від КМФ розповідь та роздум, КМФ опис не відрізняється різноманітністю використання лексичних фігур. В описі найбільшу кількість складають лише епітети (92,9%): *broad-brimmed hat, bad taste, black wizard mask, double-breasted coat, flame-coloured silk, richbrown fur, drunken groom, strong character*. Інший троп, який має місце в КМФ опис, – іронія, яка складає 7,1% досліджуваних текстів:

His dress was rich with a richness which would, in England, be looked upon as akin to bad taste [11, с. 5].

Наступним кроком нашого дослідження став аналіз синтаксичних особливостей КМФ розповіді, роздуму та опису, для опису яких були обрані наступні критерії: 1) довжина речення; 2) види речення (розповідне, питальне, окличне); 3) склад речення (повне складове речення: просте, складне); 4) синтаксичні фігури.

Було виявлено, що для КМФ розповідь характерно використання речень середньої довжини: до 20 (31,1%) та до 30 слів (28%). Кількість коротких речень, тобто до 10 слів, складає 15%, до 5 – 3,2%. Довгі речення, які містять до 40 та до 50 слів, складають відповідно 10,8% та 5,4%. Речення, в яких до 60 слів та більше, складають 4,3% та 2,2%.

У КМФ розповідь вживаються три види речень: розповідні, питальні та окличні. Більшість складають саме розповідні речення, їх кількість становить 96,8%. Окличні речення складають лише 2,2% КМФ розповідь, питальні – 1,1%. Наведемо приклади:

Slowly and solemnly he was borne into the Briony Lodge and laid out in the principle room, while I still observed the proceedings from my post by the window [11, с. 16]. (РОЗПОВІДНЕ)

Jump, Archie, jump, and I'll swing for it! [11, с. 62] (ОКЛИЧНЕ)

Then what are they? Who is this KKK, and why does he pursue this unhappy family? [11, с. 97] (ПИТАЛЬНЕ)

Склад речень також відіграє важливу роль. У розповіді використовуються здебільшого складні речення – 64,5%, адже вони несуть набагато більший обсяг інформації, ніж прості, які, у свою чергу, складають 35,5%. Приведемо приклади:

I had seen little of Holmes lately [11, с. 5] (ПРОСТЕ)

My own complete happiness, and the home centered interests which rise up around the man who first finds himself master of his own establishment, were sufficient to absorb all my attention, while Holmes, who loathed every form of society with his whole Bohemian soul, remained in our lodgings in Baker Street, buried among his old books, and alternating from week to week between cocaine and ambition, the drowsiness of the drug, and the fierce energy of his own keen nature [11, с. 6] (СКЛАДНЕ)

У КМФ розповідь було зафіксовано використання таких синтаксичних фігур, як антитеза (36,3%), інверсія (27,3%), парантеза (18,2%), порівняння (18,2%).

Для КМФ *роздум* характерно використання коротких речень, частка яких становить 30,9%. Кількість речень до 10 та до 30 слів однакова – 18,2%, до 20 слів – 25,5%. Довгі речення, які містять 60 слів та більше, вживаються дуже рідко (1,8%).

Як і в КМФ розповідь, у роздумі присутні всі три види речень. Більшість складають розповідні речення – 80%. Однак на відміну від розповіді, в КМФ роздум частіше використовуються питальні (14,5%) та окличні речення (5,5%).

Щодо складу речень у КМФ роздум, слід зауважити, що різниця між кількістю використаних простих та складних речень невелика. Прості речення складають майже 47,3%, тоді як складні становлять 52,7%.

Серед синтаксичних фігур у КМФ роздум використовуються парантеза (37,5%), порівняння (25%), інверсія, антитеза, риторичне запитання (12,5% кожна).

КМФ опис характеризується переважним використанням речень до 20 слів, кількість яких становить 40,9%, та до 30 слів, кількість яких становить 18,2%. Короткі речення, довжиною до 10 слів, складають 13,6%. Кількість дуже коротких речень, тобто до 5 слів, та довгих речень, до 40 та до 50 слів, співпадає, і вона становить 9,1%.

Для КМФ опис є характерним переважне використання розповідних речень. Прості речення становлять 72,7%, складні – 27,3%.

Щодо синтаксичних фігур, КМФ опис відрізняють порівняння (66,7%) та інверсія (33,3%).

Висновки. Проведене дослідження та аналіз текстів англomовних детективів дозволив встановити, що найчастіше використовується КМФ розповідь (54,7%), яка дозволяє передати події в певній послідовності. На другому місці посідає КМФ роздум (32,4%), необхідна для викладення мислення злочинця та детектива. КМФ опис має місце лише в 12,9% текстів англomовних детективів, що свідчить про невелику значущість описів для детективу.

КМФ розповідь, роздум та опис в англomовному детективі мають східні риси на кожному мовному рівні. Для кожної КМФ є характерним переважне використання іменників, відсутність майбутніх часів, східні лексичні та синтаксичні фігури (епітети, метафори, гіперболи, іронія; антитеза, інверсія, парантеза, порівняння), розповідні речення тощо.

Однак на лексичному та на синтаксичному рівнях КМФ розповідь, роздум та опис мають певні риси, які відрізняють їх один від одного.

На *лексичному* рівні КМФ *розповідь* відрізняє переважне використання антропонімів та топонімів, а також іменників, що позначають абстрактні поняття. Серед займенників переважно вживаються *I, he, she, it*. Серед прислівників переважають ті, що позначають *час, місце та спосіб* дій. Для зображення подій у певному порядку використовується група *минулих* часів (Past Simple – 53,8%, Past Perfect – 21,6% та Past Continuous – 7,5%). На *синтаксичному* рівні для КМФ *розповідь* характерно використання речень середньої довжини: до 20 (31,1%) та до 30 слів (28%). Більшість складають складні розповідні речення.

Саме КМФ розповідь є найбільш багатою на різні лексичні та синтаксичні фігури (епітети, метафори, гіпербола, іронія; антитеза, інверсія, парантеза, порівняння).

На *лексичному* рівні КМФ *роздум* характеризує вживання займенників 1 та 2 особи однини (*I, you*) та оцінних прикметників. Для представлення думок персонажу, ходу його мислення, його розмірковувань, переважно використовується Present Simple (43,6%) та Present Perfect (14,4%).

На *синтаксичному* рівні для КМФ *роздум* характерно використання коротких речень та речень середньої довжини. Розповідні речення складають більшість. Однак на відміну від КМФ розповідь, у роздумі мають місце також питальні речення. Різниця між кількістю використаних простих та складних речень невелика: 47,3% та 52,7% відповідно. КМФ роздум відрізняє використання такої синтаксичної фігури, як риторичне запитання (12,5%).

На *лексичному* рівні КМФ *опис* є властивим використання особових займенників 3 особи однини (*he, she, it*) та прислівників, які підсилюють характеристику предмета чи явища. Серед граматичних часів для КМФ опису є характерними Past Simple (31,8 %) та Past Continuous (18,2%), які передають такі властивості предмета чи явища, що колись були йому присутні. Вживання Present Simple (40,9%) та Present Perfect (9,1%) вказує на певні зміни, завдяки яким предмет набуває нових характерних рис. КМФ опис відрізняє переважне вживання епітетів.

На синтаксичному рівні КМФ опис характеризується переважним використанням речень середньої довжини, а також довгих речень. За структурою переважають саме прості речення (72,7%).

Перспективою нашої роботи є дослідження інтонаційного оформлення та встановлення «акустичного іміджу» КМФ розповідь, опис та роздум на основі англomовних детективів.

Література:

1. Андреева К.А. Функционально-семантические типы текста / К.А. Андреева. – Тюмень, 1989. – 99 с.
2. Беняминова В.Н. Жанры английской научной речи. Композиционно-речевые формы / В.Н. Беняминова. – К. : Наукова думка, 1988. – 121 с.
3. Бессмертная Н.В. К вопросу о типологии текста // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам / Н.В. Бессмертная. – К., 1978. – С. 48.
4. Брандес М.П. О роли композиционно-речевых форм в системе текста // Лингвистические проблемы текста: Сб. науч. трудов МГПИИЯ им. М. Тореца / М.П. Брандес. – М., 1980. – Вып. 158. – С. 58–68.
5. Виноградов В.В. Избранные труды. О языке художественной прозы / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1980. – 360 с.
6. Калинин Е.А. Композиционно-речевая форма «описание» в научной фантастике : дис... канд. фил. наук / Е.А. Калинин. – Одесса, 1999. – 209 с.
7. Кухаренко В.А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 261 с.
8. Нечаева О.А. Функционально-смысловые типы речи (описание, повествование, рассуждение) / О.А. Нечаева. – Улан-Удэ : Бурят. кн. изд-во, 1974. – 262 с.
9. Пелевина Н.Н. Структурно-функциональная характеристика композиционно-речевой формы «повествование» : дис... канд. фил. наук / Н.Н. Пелевина. – Ленинград, 1986. – 197 с.
10. Розанова Е.А. Композиционно-речевые формы в англоязычной художественной и публицистической прозе (составительское исследование на материале произведений XIX–XX вв.) : дис... канд. фил. наук / Е.А. Розанова. – Одесса, 1996. – 167 с.
11. Doyle A.C. The best of Sherlock Holmes / A.C. Doyle. – Great Britain : Wordsworth Classics, 1998. – 397 p.

Тихонина С. И. Уровневые характеристики композиционно-речевых форм англоязычного детектива

Аннотация. Данная статья представляет собой попытку детально описать функционально-семантические особенности англоязычного детектива. В работе проанализировано понятие «композиционно-речевая форма», приведено количественное соотношение композиционно-речевых форм (повествование, рассуждение и описание) в англоязычном детективе. Описаны характерные и отличительные особенности повествования, рассуждения и описания на лексическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: композиционно-речевая форма, повествование, рассуждение, описание, детектив.

Tykhonina S. Level characteristics of the narrative compositional forms of the English detective story

Summary. This article presents an attempt to give a detailed description of functional and semantic features of the English detective story. There is an analysis of the notion “narrative compositional form” and the quantitative co-relation of narration, argumentation and description in the English detective story. The article includes the survey of characteristic as well as specific features of narration, argumentation and description on lexical and syntactic levels.

Key words: narrative compositional form, narration, argumentation, description, detective story.

Чумак Л. М.,
викладач кафедри англійської мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка

СМислове представлення лексичних неологічних одиниць у сучасних англомовних медіа-текстах

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей представлення лексичних інновацій в англомовних медіа-текстах. Комплексний аналіз мовної репрезентації неологем з урахуванням системно-структурного, когнітивного та комунікативно-прагматичного підходів та таких процедур пояснення неологізованих лексичних одиниць, зокрема порівняння, опис дефініцій, тлумачення, деталізація, коментар, дозволяють вивчити як формальну, так і змістовну сторони смислового представлення лексичних інновацій у сучасній англійській мові.

Ключові слова: смислове представлення, неологізм, медіа-текст, порівняння, опис дефініцій, тлумачення, деталізація, коментар.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Неологізовані лексичні одиниці сучасної англійської мови найповніше проявляють свої лексико-семантичні характеристики в прагматичі, оскільки прагматика нових слів розширює спектр ситуацій і контекстів їх вживання [7, с.102], тим самим поглиблюючи й уточнюючи інформацію про світ дійсності.

Дослідники стверджують, що саме прагматичні чинники проявляються в більшій мірі в процесі створення та кодифікації нових лексичних одиниць у мовній системі [3]. У цьому зв'язку актуальність дослідження сучасного англомовного медіа-тексту унаочнює процеси постійного оновлення словникового фонду, що охоплює всі сфери життя як індивідуума, так і суспільства.

Мета даної статті полягає у виявленні неологем у сучасних англомовних медіа-текстах та встановленні їх особливостей з позицій деривації, семантики та прагматики. Здійснення лінгвістичного аналізу мовної репрезентації неологем відбувається з урахуванням системно-структурного, когнітивного та комунікативно-прагматичного підходів, що і зумовлює новизну даного дослідження. Об'єктом дослідження виступають комунікативно-прагматичні процедури пояснення, а предметом – мовні засоби смислового представлення лексичних інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Представлення інформації, що створює загальний пропозиційний фонд, розуміється в даному дослідженні як конкретні судження про дійсність та характеризуються умовами істинності. Відтак смислове представлення розкриває прагматичний потенціал неологізмів, що реалізується за дії таких комунікативно-прагматичних процедур пояснення як: *порівняння, опис дефініцій, тлумачення, деталізація, коментар*. У даному дослідженні під комунікативно-прагматичною процедурою розуміється використання ряду дій під час пояснення лексичної інновації, які ведуть до досягнення комунікативних цілей, на важливість яких вказують наукові дискусії як наукових шкіл, так і їх окремих представників, зокрема С.І. Потапенко [8], М. Култхард [9, с. 69], У. Едмонсон [10, с. 6], М. Сбіса [11, с. 31].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів. Смислове представлення інновації та, відповідно, сприйняття фрагментів дійсності подається у вигляді, що приваблює увагу читача. У процесі сприйняття, осмислення та освоєння інформації читач насамперед звертає увагу на спеціальні сигнали, що стимулюють його до виокремлення та активного сприйняття неологізму. Такими сигналами в мас-медійному повідомленні є мовні звороти типу: *as, known as, the same as, so-called, called as, or, similar to, such as*.

Ці мовні сигнали підготовлюють читача до введення та експлікації нової інформації шляхом порівняння конкретного індивідуального предмету з поняттям, уявленням, що на вербальному рівні і позначається лексичною інновацією. При цьому на вербальному рівні відбувається процес накладання ментальних просторів.

Фонова інформація, знання, що стоять за похідною інновацією, творення якої ґрунтується на принципі вербального відображення реальної дійсності за певними моделями-зразками, або ж за конкретними словотвірними моделями, дозволяють адекватно сприймати її.

У тематичному плані смислове представлення лексичних неологічних одиниць подає реалії різних сфер активності людини, наприклад, суспільно-політичну, економічну, культурну. Тематична дистрибуція актуалізованих лексичних одиниць, на думку вчених, надає можливості встановити пріоритети сфери їх функціонування [6, с. 81].

Автори публіцистичних матеріалів під час представлення лексичної інновації відповідними мовними зворотами акцентують увагу адресата на неологізмі та одразу ж пояснюють його у висловленні. Представлення та пояснення неологізму в такий спосіб надає змогу адресату перш за все розпізнати його.

Наприклад, мовний зворот *“as”* у значенні «який, котрий», «в якості», «як», «згідно з» є знаком-символом, що виступає мовним засобом розумової операції *порівняння* з паралельно існуючим словосполученням та інтенсифікацією його певних ознак.

У нижченаведеному прикладі представлення інновації *qualoid* подається шляхом використання декількох мовних стимулів одночасно, що привертають увагу читача через подачу певних параметрів; презентують дану одиницю, відносячи її до відомого класу предметів; описують її шляхом порівняння з вже відомою номінацією: *The roughly 18 1/2-by-12 1/2-inch size is also known as the “European midi” (France’s Le Monde uses it) or, really grimly, as “qualoid”, as in quality tabloid.* (Kansas City Star (Kan., Mo.), Nov. 12, 2004).

У наступному прикладі зі статті про містичну тварину, яку хтось з працівників плотини побачив один раз поблизу міста Кейптаун, що стало приводом до залучення працівників різних установ на її пошуки, автор застосовує процедуру порівняння: *Just like Scotland’s elusive «Nessie», nothing has been found, but the employee who first saw it has stuck to his story.* (Strange Ark, January 25, 2007).

Так, зокрема, містична тварина порівнюється з невлотним (*elusive*) Лох-неським монстром (*Nessie* – лексична інновація, утворена за комбінованим словотворчим прийомом СКОРОЧЕННЯ (апокопа) + АФІКСАЦІЯ). Надалі автор порівнює результати пошуку (*nothing has been found*) та поведінку тієї особи, яка помітила монстра (*has stuck to his story*). При цьому компаративні відношення вводяться автором обставиною порівняння на початку речення (*Just like Scotland's elusive «Nessie»*).

Іншою процедурою смислового представлення неологізмів є *опис дефініції*. У лінгвістичній літературі дефініція визначається як логічне визначення поняття, в якому встановлюється його зміст та відмінні ознаки [5, с. 566]. Під час опису дефініції подаються найістотніші ознаки визначуваних понять, що і становить основну створення та функціонування більшості неологізмів. Процедура опису пов'язується з номінативною функцією неологізмів, оскільки нові слова з'являються у зв'язку з потребою називати нові фрагменти дійсності.

В англомовних публіцистичних текстах ця процедура смислового представлення неологізмів використовується з метою описати нове слово, правильно передавши його логічне визначення в стислій формі. При цьому дефініційний опис лексичних інновацій відображає головні інформаційні ознаки об'єкта, явища, процесу дійсності з точки зору розуміння їх основною частиною носіїв мови. Ступінь достовірності опису ознак фрагментів світу вважається доволі відносним, оскільки одні й тіж визначеності об'єктів по-різному оцінюються носіями мови.

Опис дефініції базується, з одного боку, на розкритті семантичного значення лексичної одиниці, а з іншого, – на розкритті пізнавальної інформації та здатності людини організувати дійсність таким чином, що надає змогу вийти на абсолютно новий рівень мислення та обробки інформації. Опис лексичних інновацій, таким чином, виявляється в певному контекстуальному використанні, що розкриває додаткові відтінки до основної інформації.

Перш за все під час опису дефініції вказується нове явище реальної дійсності, а також подається набір його диференціальних ознак. Власне описові компоненти самої дефініції містять і функціональну складову частину її значення. Так, до прикладу, представлення інновації *wag* у публіцистичному тексті, що описує дружин та подруг чоловічої спортивної команди через подачу найістотніших їх характеристик, конкретизує рід занять сучасних дівчат в англомовному соціумі: *Pictures of the wives and girlfriends (or Wags as the FA's acronym calls them) of the Euro 2004 England team, or of the wives and girlfriends of the 1999 US Ryder Cup team, for instance, show a classic feminine look where every woman is tanned, polished, thin.... She is not allowed to complain or to step out of line. If she does – such as Posh Spice's decision not to move to Madrid – she's criticised or ostracized (witness the glee when Mrs. Beckham missed the boat on booking into the same hotel as the other Wags in Portugal because it was full).* (*Guardian* (U.K.) Oct. 3, 2004).

В іншому випадку смислове представлення лексичної інновації “*otherhood*” встановлює такі ознаки, що більшою або меншою мірою зображують певну реальію дійсності, а саме стан життя бездітних жінок у сучасному суспільстві та вводиться сигналом “*as*”: *We have gone without definition or visibility for too long. I am offering “Otherhood” as a name for our misunderstood group of women doing our best to live full and meaningful lives despite the frustrations of some of our most cherished longings. We, the Otherhood, who have yet to find our rightful, equitable, requisite place in society, deserve one. Our otherhood denotes our state, our condition, our character, our nature, and our tribe.* (*Seal Press*, February 25, 2014).

У наступному реченні лексична одиниця *wardrober* подається в дефініції *a person who engages in wardrobing*, яка виноситься в пояснення після його вживання. При цьому смислове представлення даної інновації відбувається на основі опису ситуації, коли деякі магазини запроваджують систему логістики у випадках, коли покупці практикують повернення одягу в магазин після його використання: “*Reports from south of the border say some U.S. retailers are using computer tracking to weed out habitual refunders, “wardrobers” (who buy clothes, wear them, then bring them back) and downright crooks.*” – “*Mostly happy returns for Canadians: Refunds, exchanges Unlike U.S. retailers, firms here tend to have buyer-friendly policies*” (*Gazette*, November 23, 2004).

Смислове представлення лексичних інновацій шляхом процедури їх *тлумачення* є спрощенням складних синтаксичних конструкцій, що реалізуються за рахунок перефразування, декодування (розшифрування) інновації або ж розширення способу викладу інформації [2].

Проблема тлумачення різноманітних реальій дійсності в мовознавстві пов'язується зі специфікою процедур їх розуміння й пояснення та виходить з особливостей і потреби людського розуму знайти в усьому причинно-наслідковій зв'язки. Людина здатна пізнати щось нове за умови поєднання нових знань з такими, що було набуто раніше. На відміну від опису дефініцій, процедура тлумачення розкриває значення лексичної одиниці за допомогою коментаря, інтерпретації, пояснення або шляхом підбору синонімів. Необхідність тлумачення слів виникає у випадку неясності, невизначеності реальій дійсності.

Сучасні дослідження питань тлумачення реальій дійсності класифікуються у відповідності до опису реальій, сфери їх функціонування та символічного значення [1]. Смислове представлення лексичних інновацій за дії процедури їх тлумачення містить два основних елементи: з'ясування та роз'яснення, що відбувається через уясування змісту нових слів-реальій. При цьому з'ясування та роз'яснення нових реальій може передавати як суттєві ознаки об'єкта дійсності, так і такі, що не містять у своєму складі тих диференціальних ознак, що вирізняють їх від інших.

Так, наприклад, тлумачення лексичної інновації *aerotropolis* (*aero* + *metropolis*) (вперше цю лексичну одиницю було вжито у 1939 році) було ґрунтовно розширено у 2000 році у зв'язку зі створенням нової концепції «міста-аеропорту» як головного місця призначення, де місцеві жителі і подорожні літаками можуть працювати, зустрічатися, скуплятися, обмінюватися досвідом, займатися бізнесом, їсти і розважатися в межах, наближених до аеропорту: *An aerotropolis is a new type of urban form comprised of aviation-intensive businesses and related enterprises that extend up to 15 miles outward from major airports. It is similar in form and function to a traditional metropolis, which contains a central city core and its commuter-linked suburbs.* (*Detroit*, June 1, 2007). Тлумачення даної лексичної інновації спирається на опис та безпосереднє співвіднесення зі схожим за формою та функцією метрополісом, який складається із центральної частини і прилеглих спальних районів та подається виразом “*to be similar to*”.

Пояснення суті нових слів-реальій, наприклад *globesity epidemic*, *globesity festival*, *globesity hotspot*, з'ясовується основою значення слова *globesity* та поглиблюється у випадках його тлумачення в комбінації з іншим іменником. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я у 2000 році вперше визнала, що кількість людей з надлишковою масою тіла та ожиріння набули характеру глобальної епідемії з точки зору не стільки естетичної проблеми, скільки дуже серйозної хвороби. Презентація в цьому зв'язку ін-

новації “*globesity epidemic*”, утвореної за дії механізму комбінування телескопії та словоскладання, розкриває ознаку масштабності даної проблеми, головним винуватцем якої є легкий доступ до дешевої їжі, що подається через вираз “*so-called: John Norris, writing in Foreign Policy, explained some of the global dynamics that contributed to the so-called “globesity” epidemic, including the soft drink industry’s move to use cheaper high-fructose corn syrup instead of sugar in many of their products.*” (WorldTruth.TV. September 7, 2013). Урядова сільськогосподарська політика США субсидіювала надвиробництво кукурудзи та сої, результатом чого стало зниження цін на кукурудзяний сироп – дешеві калорії.

Процедура тлумачення лексичних інновацій може містити роз’яснення спеціальної лексики, що використовується лише в певному контексті. Лексичні одиниці сфери програмування та комп’ютерних технологій, наприклад, *ATIME* / *atime*, *ctime*, *mtime*, *rtime* під час їх тлумачення охоплюють роз’яснення ситуацій, пов’язаних із даним ментальним простором. Лексичні інновації з першим ініціально-літерним компонентом у сполученні з повним словом *time* вказують на зміну часових параметрів в операційній системі Linux, зокрема: *ATIME* / *atime* (absolute time / access time) – «час доступу», «час, необхідний для отримання збереженої інформації», *ctime* (change time / current time / creation time) – «час зміни / реальний час / час створення файлу»; *mtime* (modify time) – «час модифікації»; *rtime* (relative time) – «параметр, що управляє міткою часу подій»: ... *a certain period of time – that is determined by absolute time value atime...* [Beat Schmid 2001, p. 438]; *Unix keeps 3 timestamps for each file: mtime, ctime, and atime. Most people seem to understand atime (access time), it is when the file was last read. There does seem to be some confusion between mtime and ctime though. Ctime is the in ode change time while mtime is the file modification time.* (Reference, Tech, March 18, 2010).

Тлумачення англомовних інновацій у медійних текстах припускає й **коментарі**, які описують висновки, припущення, роздуми [4, с. 257]. У загальному сенсі коментар є ремаркою, що пов’язується з додатковою інформацією, зауваженням або твердженням.

Коментарі, наведені в наступному реченні, вказують на поширеність використання блогів у навчальному процесі, при якому *blogging* виступає мотивуючим фактором у навчанні, що налагоджує більш тісний контакт із батьками та учнями класу: *For us, audience was the key to the success of blogging, it motivated my pupils to write more and write better, it created a community, extended their learning and engaged parents.* (NATE Classroom, September 22, 2012). У реченні підсумовується академічна успішність всіх учнів класу через вираз *it created a community*.

Іншою процедурою смислового представлення неологізму виступає **деталізація**, суть якої полягає в зображенні складових частин або ознак, що характеризують лексичну інновацію. Завдяки деталізації залежно від тематики повідомлень виокремлюються найсуттєвіші характеристики різних ментальних просторів та фактори впливу на них. Процедура деталізації з точки зору смислового представлення неологізмів репрезентує лексичні одиниці «для іменування й характеристики учасників подій в аспекті їх групової належності, статусу, траєкторії переміщення, кількісних властивостей» [8, с. 268].

Так, наприклад, «видова деталізація відбиває належність учасників до певних груп людей» [8, с. 268] як у випадку використання лексичної інновації у публіцистичному тексті, зокрема *job-seeker*. На тлі зростання складного соціально-еконо-

мічного явища безробіття роботодавці ставлять досить високі вимоги до людей, які шукають роботу. Шанси на працевлаштування мають ті, хто, як у наступному реченні, здатні продемонструвати певні кваліфікативні ознаки: *It is more important for the job-seeker to show by actions and demeanor that he or she is enthusiastic, competent and genuinely interested in doing a good job.* (The Wall Street Journal, March 20, 2011).

Деталізація окремих рис діяльності іменника *regifter* у наступному реченні протиставляється іменнику *giver* на базовому рівні категоризації: *In another, givers agreed strongly with statements such as “the recipient is entitled to do whatever he or she wants with the gift” – but regifters tended to believe givers thought they should keep the present.* (Asian News International, December 22, 2012). А мовний сигнал “*such as*” вказує на детальні ознаки, що різнять два протилежних прототипи.

Прикладом видової деталізації за статусною належністю до певних груп людей може слугувати інновація *shmen*, що використовується все частіше не як сленгова номінація на позначення першокурсників. У статусній вертикалі усичення початкової частини слова-прототипу *freshmen* підкреслює початок навчальної діяльності на нижчому щаблі ієрархії студентства: *The College now officially calls all new students “first-years” in order to be more inclusive and politically correct. However, the unique Dartmouth slang “shmen,” which describes all new students, is still part of the common Dartmouth student’s lexicon.* (The Dartmouth (Hanover, Conn.), Sept. 10, 2004).

Лексична одиниця *tracking*, що розглядається нами як процедура деталізації на позначення траєкторії переміщення, фіксує реальний стан якості навчання, моніторинг навчальної діяльності учнів: *Such “tracking” would have been limited to math classes, where students would still be sorted by elementary-school grades and test scores.* (The New York Times, September 28, 2003). У цьому випадку іменник *tracking* встановлює позицію, стосовно якої відбувається поділ учнів на групи в залежності від їх академічних успіхів у початковій школі.

Кількісна деталізація виступає варіантом деталізації траєкторії переміщення, відповідно до якої кваліфікативні одиниці співвідносять учасників із різними видами шкал [8, с. 268]. Наприклад, інновація *Millennials* градує вік дітей покоління «бебі-бума» на часовій шкалі із чіткою віковою протяжністю: *While 45 percent of Baby Boomers (ages 49-67) say they worry “often” about privacy, younger generations (Millennials, ages 18-30) are more likely to include the Web in their definition of privacy and have taken proactive steps to protect themselves, such as creating content to improve Google search results or using multiple email addresses.* (PR Newswire, April 23, 2013). При цьому в даному реченні за допомогою мовних зворотів “*are more likely*” та “*such as*” актуалізуються кваліфікативні ознаки учасників двох вікових груп.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, дослідження неологізмів із точки зору їх смислового представлення в англомовних медіа-текстах полягає у виокремленні основних комунікативно-прагматичних процедур пояснення, зокрема порівняння, опису дефініцій, тлумачення, коментаря та деталізації, які реалізуються одиницями різних мовних рівнів. Перспективним вважаємо встановлення способів привертання уваги читача до неолексем за рахунок мовних зворотів.

Література:

1. Берков В.П. Современные германские языки / В.П. Берков. – М. : АСТ, Астрель, 2001. – 336 с.
2. Богданов В.В. Семантическая и прагматическая вариантность синтаксических структур / В.В. Богданов // Проблемы вариантности в германских языках: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф. – М. : Наука, 1988. – С. 10.
3. Дейк Т. А. Вопросы прагматики текста : пер. с англ. / Т.А. Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – Вып. 8. – С. 259–336.
4. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Дудкина В.Г. Семантизация лексики и типы лексикографических дефиниций // Язык. Текст. Дискурс : Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Ставрополь : Изд-во СГПИ, 2010. – Вып. 8. – С. 566–574.
6. Касьянова Л.Ю. Когнитивно-дискурсивные механизмы неологизации [Текст] : монография / Л.Ю. Касьянова ; науч. ред. проф. Н. Ф. Алефиренко. – Астрахань : Издательский дом «Астраханский университет», 2009. – 320 с.
7. Компанцева Л.Ф. Интернет-коммуникация: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический аспекты / Л.Ф. Компанцева. – Луганск : Знание, 2007. – 444 с.
8. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти / С.І. Потапенко. – Ніжин : Видавництво Ніжинськ. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
9. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analyses (New ed). Longman, London; New York, 1985. – 212 p.
10. Edmondson W. Spoken Discourse: a model for analysis. London; New York : Longman, 1981. – 217 p.
11. Sbisà M., Turner K. Pragmatics of Speech Actions. Berlin; Boston, MA: De Gruyter-Mouton, 2013. – 744 p.

Чумак Л. Н. Смысловое представление лексических неологических единиц в современных англоязычных медиа-текстах

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей представления лексических инноваций в англоязычных медиа-текстах. Представлен комплексный анализ языковой репрезентации неолексем с учетом системно-структурного, когнитивного и коммуникативно-прагматических подходов и таких процедур пояснения лексических неологизмов, как сравнение, описание дефиниций, толкование, детализация, комментарий, что позволяет изучить как формальную, так и содержательную стороны смыслового представления лексических инноваций в современном английском языке.

Ключевые слова: смысловое представление, неологизм, медиа-текст, сравнение, описание дефиниций, толкование, детализация, комментарий.

Chumak L. Semantic presentation of lexical neologisms in Modern English media texts

Summary. The present paper addresses lexical innovation units specificity of their presentation in the English-language media. Comprehensive analysis of lexical neologisms language representation from the point of view of the structural-system, cognitive and communicative-pragmatic approaches and such procedures of lexical neologisms explanation as, simile, the description definition, interpretation, detailing, commentary, make it possible to reveal the systemic nature of Modern English lexical innovation with the respect to their formal as well as content sides.

Key words: semantic presentation, neologism, media text, simile, the description definition, interpretation, detailing, commentary.

Шапочка Н. В.,
старший викладач кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В НІМЕЦЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРІ

Анотація. Статтю присвячено засобам лексичної образотворчості в німецьких народних піснях. Матеріал доводить присутність у цих фольклорних текстах метафори, епітетів, уособлення та порівняння як найбільш значущих елементів у створенні поетичної виразності тексту німецької народної пісні в цілому і конкретних образів німецької фольклорної картини світу.

Ключові слова: німецька народна пісня, метафора, епітет, уособлення, порівняння, образність.

Постановка проблеми. Німецька народна пісня є однією з форм народної поетичної творчості німецького народу поряд із такими фольклорними жанрами, як билина, легенда, загадка, прислів'я, приказка. Вона є також частиною духовного життя людини (ритуали, обряди), безпосередньо вплітаючись у матеріальну й практичну діяльність людини. Тож не дивно, що їй присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних учених [1; 2; 6; 7; 8; 10; 14; 17; 19; 22; 24; 25].

Мета. Об'єктом цієї статті стала німецька народна пісня (НП), а предметом – лексичні засоби створення її образності. Завданнями цієї статті є аналіз стилістичних можливостей фольклорного тексту та опис найбільш типових для текстів НП тропів.

Виклад основного матеріалу. Одним із засобів стилістичної виразності фольклору виступають тропи. Тропи – основні лексичні засоби словесної образності [23, с. 43], «явища, лексико-семантичні, це різні випадки вживання слова в переносному значенні» [15, с. 459], семантично двопланові найменування, використовувані як декоративні засоби в художній мові [11, с. 75]. Можна виділити два найважливіші критерії визначення тропу – його двоплановість і декоративність. Перший характеризує троп як складну за своєю семантичною структурою одиницю, а другий вказує на обмеження сфери використання даного засобу словесної виразності художньою мовою. Тропи є важливим засобом мовної реалізації фольклорної картини світу. Найактивніше в текстах НП використовуються епітет, метафора, порівняння й уособлення.

Епітет – слово, що «образно визначає предмет або дію, підкреслює їх характерну ознаку, також найбільш споживано в художній мові, де воно виконує естетичну функцію» [15, с. 460]. Згідно з характеристикою А.Н. Веселовського епітет – це «однобічне визначення слова, або що підновлює його загальне значення, або що підсилює яку-небудь характерну, видатну якість предмету» [5, с. 59]. Таким чином, можна виділити три основні ознаки епітета: образність, емоційність, однобічність, тобто підкреслення одної з ознак або одного з вражень про предмет. Слід відзначити, що в лінгвістичній традиції немає одноманітності в трактуванні епітета в об'ємі цього поняття.

У широкому тлумаченні епітет може бути виражений будь-якими мовними одиницями, що образно визначають предмет або дію, тобто згідно із цим трактуванням прислівник, що

дає образну характеристику дії, виражений у формі дієслова, також вважається епітетом. У більш розповсюдженішому трактуванні епітетом може бути лише визначальний компонент атрибутивної конструкції. Під час аналізу текстів НП ми фокусували увагу на епітетах, виражених у формі визначень-прикметників і дієприкметників, оскільки вважаємо подібний підхід виправданим, зважаючи на найбільшу частотність саме цих визначальних компонентів і їх особливої значущості у створенні поетичної виразності тексту НП в цілому і конкретних образів фольклорної картини світу зокрема.

Для НП характерні, перш за все, стійкі, постійні епітети. Це пов'язано з тим, що у фольклорі на всіх рівнях поетичної будови переважають стереотипи. Стереотипія фольклору виступає «одним із проявів феномену універсальності народної культури» [3, с. 333]. Стереотипи реалізуються у фольклорі через використання традиційних постійних епітетів, повторів, порівнянь, метафор, паралелізмів, формул і т.д. Мовні стереотипи сприяють сприйняттю, запам'ятовуванню і відтворенню усного тексту в процесі його побутування, тобто виконують комунікативні і мнемотехнічні функції. Присутність стереотипів пояснюється стійкістю канону, а також національною традицією.

Мінімальною одиницею стереотипної конструкції в тексті НП виступає поєднання іменника з постійним епітетом. Постійні епітети – характерна риса, властива поезії фольклору. Під постійним епітетом традиційно розуміють барвисте визначення, що поєднується нерозривним зв'язком із визначуваним словом, з яким воно утворює стійкий образно-поетичний вираз.

У текстах НП постійні епітети зустрічаються перш за все для створення образів природи: *die grüne Wiese, das grüne Gras, der grüne Garten, das tiefe Tal, liebe Sonne* и др. Пор.: *Auf der grünen Wiese/ Steht ein Karussell./ Manchmal fährt es langsam, / manchmal fährt es schnell...* [Auf der grünen Wiese].

Постійні епітети – часто тавтологічні епітети, тобто визначуване слово (іменник) виражає одну і ту ж ідею, містить одну і ту ж ознаку, що і прикметник [21, с. 243]. Кажучи про постійність як про основну і найяскравішу рису епітетів в народній поезії, виділяють два види цієї постійності: перший, коли прикметник настільки злився з визначуваним іменником, що представляє з ним одне ціле. У цьому випадку іменник (предмет, поняття) має в усній поезії ряд визначень, з одним (або двома) з яких воно поєднується. Наприклад, іменник *der Himmel* зустрічається в НП із такими епітетами, як *hell, blau*; іменник *der Mond* – із прикметниками *rund, gut, golden, silbern, weiß*; *die Sterne* – з прикметниками *silbern, weiß, golden, hell*. Напр.: *Guter Mond, du wandelst leise/ An dem blauen Himmelszelt* [Guter Mond]. Приклади показують, що найбільш споживаними епітетами у створенні образів німецького пісенного фольклору є позначення кольору, причому для народної поезії не характерна передача широкої палітри кольорів, різних відтінків. Найбільш частотні серед цієї групи епітетів – *golden, silbern, weiß, blau, rot*,

schwarz, grün. А. Вежбицька пояснює частотність позначень кольору тим, що «колірні концепти пов'язані з певними універсальними елементами людського досвіду, і ці універсальні елементи можна визначити, як день і ніч, сонце, вогонь, рослини, небо і земля» [4, с. 57].

Окрім епітетів, які передають зовнішні ознаки предметів, у текстах ННП досить чисельна група епітетів з абстрактно-оцінною і емоційно-оцінною семантикою: *ein guter/boher Mann, liebes Kindchen, das prächtige Schloß, arme/reiche Leute, stolze Schneiderlein*. Найбільш частотним виступає емоційно-оцінний епітет «*lieb*», що зустрічається як характеристика з іменниками на означення істот (*liebes Kind, liebes Häslein, liebe Liese*), так і з іменниками на означення неістот (*liebe Aprikosen, liebe Sonne*). Поєднання в текстах ННП про природні явища анімістичного метафоричного епітета з подальшою наказовою формою дієслова створює уособлений образ. Пор.: *Komm, lieber Mai, und mache die Bäume wieder grün, und lass mir an dem Bache / die kleinen Veilchen blühen!* [Komm, lieber Mai].

Слід зазначити, що вживання прикметника «*lieb*» з іменником часто носить характер мовного кліше і є мовним стереотипом, конструктивною одиницею фольклорного тексту з повністю або частково втраченою виразністю. Особливо яскравим прикладом даного явища є ННП для дітей: вживання в текстах ННП епітетів з абстрактно-оцінною семантикою – один із засобів введення в лексичний зворот дитини елементарних морально-етичних і соціальних понять, закріплення в його свідомості системи загальноприйнятих цінностей і установок, структури суспільних стосунків. Засвоєння цих понять відбувається і завдяки елементам гри, яка, як правило, міститься в дитячому фольклорі, в тому числі ігровій моториці. Так, пісня «*Wer will fleißige Handwerker seh'n?*» супроводжується імітацією описуваних рухів.

Особливу роль у створенні образності в текстах ННП відіграє антитеза – контрастне зіставлення. Як правило, семантичні контрасти створюються і реалізуються тут саме на рівні епітетів. У побудові поетичного тексту ННП контрастні епітети стоять поряд на одній або сусідніх рядках, щоб не був втрачений зв'язок і встановлений смисловий контраст між ними. Пор.: *Großer Stern und kleiner Stern, Abend dämmern nah und fern, Lichtlein schimmer überall, unser Kindlein steht im Stall* [Großer Stern und kleiner Stern].

Використання під час створення поетичного образу зіставлення епітетів є одним із засобів створення комічного ефекту в ННП: за допомогою епітетів створюється невідповідність між існуючим і належним, очікуваним і наявним. Висміювана невідповідність може бути реальною або уявною, такою, що фактично існує або лише можлива, приписувана об'єкту осміяння. Абсурд віршованих оксюморонов також будується на невідповідності використаних епітетів, вступаючих у протиріччя із ситуацією або об'єктом, які описуються. У тексті ННП відбувається несподіване порушення звичної картини світу, справжнього співвідношення предметів і їх властивостей. Пор.: *Ich bin der Doktor Eisenbarth, widewidewitt, bum bum. Kurier die Leut nach meiner Art, widewidewitt, bum bum. Kann machen, daß die Blinden gehn, Und daß die Lahmen wieder sehn* [Ich bin der Doktor Eisenbarth].

Особливе місце в поетичному світі німецького пісенного фольклору займають оказіональні епітети, що є парними, повторюваними звуковими комплексами. У наведеному вище прикладі це поєднання *widewidewitt, bum bum*. Або: *Auf einem*

Gummi-Gummi-Berg, da wohnt ein Gummi-Gummi-Zwerg, der Gummi-Gummi-Zwerg/hat eine Gummi-Gummi-Frau, die Gummi-Gummi-Frau/hat ein Gummi-Gummi-Kind... [Auf einem Gummi-Gummi-Berg].

«Парність, повторюваність – це стихія і релікти архаїчних сходинок, а отже, і архаїчних уявлень, які свідчать про присутність міфу як істотного елементу поетичної мови і стилю фольклорного «текста» [9, с. 75].

Оказіональні епітети виконують у тексті ННП відразу декілька функцій: естетичну (створення яскравих акустичних образів), ритмічну, в піснях для дітей також ігрову функцію. За рахунок повтору і бінарної структури звукових комплексів створюється міцна основа для віршованого ритму. Проте не лише оказіональні епітети є регулювальниками ритму, ту ж функцію виконує повтор епітетів: *Grün grün grün sind alle meine Kleider!*

Grün, grün, grün ist alles, was ich hab. Darum lieb ich alles, was so grün ist, Weil mein Schatz ein Jägermeister ist [Grün grün grün].

Ця пісня – приклад своєрідної віршованої гри в «конструктор», що здійснюється за рахунок епітетів. Повторюючи даний текст, можна кожного разу трансформувати його, лише замінюючи один член синтаксичної конструкції вірша, що багато разів повторюється («*Blau, blau, blau sind alle meine Kleider...*»; «*Rot, rot, rot sind alle meine Kleider...*» і т. п.). У такий спосіб кожного разу створюється новий образ, а саме образ носія якої-небудь професії, що традиційно асоціюється з конкретним кольором (*rot – Feuerwehrmann, grün – Jägermeister, Schwarz – Schornsteinfeger, weiß – Bäckermeister, bunt – Malermeister*).

Культурно-мовні образи, що створюються за допомогою епітетів, з одного боку, несуть на собі відбиток загальної фольклорної традиції (постійні епітети), а з іншого, є прикладом реалізації особливого словоутворення (оказіональні епітети). Одна з найважливіших функцій епітетів в ННП – створення комічного ефекту, ефекту несподіванки, що виникають як результат очевидної невідповідності між визначальною ознакою та визначуванним об'єктом. Така невідповідність часто використовується як інструмент іронії.

Порівняння – важливий образотворчий виразний засіб німецького фольклору. Порівняння – «вид тропу, заснований на уподібненні явищ, що співвідносяться» [12, с. 1021]. Визнаним фактом в стилістиці є те, що за рахунок такого уподібнення об'єкт порівняння виявляє або набуває нових і неординарних якостей.

Порівняння неодмінно передбачає два елементи: порівнюваний предмет (об'єкт порівняння) і предмет, з яким відбувається зіставлення (засіб порівняння). Саме ця ознака порівняння, тобто безпосередня присутність, чітке позначення в тексті обох порівнюваних компонентів пояснює вищу частотність цього тропу в текстах ННП, ніж метафори, де обидва плани смислової структури слова (прямий і переносний) звичайно існують в єдиному образі [18, с. 73].

Емпіричний матеріал показав, що порівняння зустрічаються далеко не у всіх жанрах ННП, що, як і у випадку з епітетами, є результатом специфічності суб'єкта-носія фольклору. Проте різноманіття джерел виникнення фольклорних творів, про які говорилося вище, специфіка побутування текстів (колективність, передача з вуст у вуста) повною мірою дозволяють говорити про різноманітність засобів стилістичної виразності фольклору, в тому числі фігур-тропів словесної образності.

Образне порівняння дозволяє наочно і яскраво представити і охарактеризувати той або інший предмет з несподіваного боку. Порівняння виконує образотворчу, описову і оцінну функ-

ції, дозволяючи не лише краще пояснити або описати об'єкт, деколи і прояснити, за допомогою оригінального зіставлення, відношення того, хто говорить до цього об'єкту. У ході дослідження текстів ННП виявлене домінування неускладнених простих порівнянь, що вводяться сполучниками *wie* і *als*: *Uns sind die Herzchen so frei/ Wie den Lerchen so hoch da droben./ Und hell klingt unser Lied dabei,/ froh allen Sorgen enthoben* [Heut ist ein wunderschöner Tag].

Зіставлення в текстах ННП засноване, як правило, на зовнішній схожості предметів. Наприклад, порівняння за кольірною ознакою: *Und der schönste Sonnenschein/ Brennt uns nach dem Bade/ Brust und Buckel braun,/ braun wie Schokolade* [Badelied].

Частотність кольорних порівнянь обумовлена і загальною, значущістю кольоропозначень у фольклорі як культурних універсалій, доступністю і очевидністю порівнюваної ознаки. Кольори є «універсальними елементами людського досвіду» [4, с. 57], і в той же час це елементи індивідуального досвіду кожної людини. Вони можуть бути благодатним параметром для образних порівнянь. Чисельні кольорні порівняння зустрічаються і в повсякденній спонтанній мові, де вони носять природний і непохідний характер.

Окрім порівнянь за ознакою кольору, є порівняння, засновані на схожості інших зовнішніх ознак предметів і явищ: формі, розміру або загальній зовнішній схожості: *Dieses ist der Dicke,/ er ist stark und schwer;/ er ist stark und schwer/, geht so gern spazieren,/ breit wie ein großer Bär* [Dieses ist der Dicke].

В основі порівнянь лежить метафоричне перенесення, коли одна або декілька характеристик (ознак) одного об'єкту переносяться на інший об'єкт, проте повністю, на відміну від метафори, поетичного отождолення двох об'єктів не відбувається. Порівняння зіставляє об'єкти, зберігаючи їх автономність. Елементи метафори тісно сплетені один з одним, будучи нерозривною єдністю. Проте питання розмежування і співвідношення між порівнянням і метафорою представляється деколи украй неоднозначним і суперечливим, що пов'язане із самою природою цих явищ [20, с. 22].

Метафора і порівняння – схожі за своєю сутністю явища, що виконують схожу функцію. Порівняння за своєю природою метафоричне, містить у собі метафоричне перенесення значень, тобто метафорично інтерпретує дійсність. Функцією порівняння потенційно володіють складні прикметники, що містяться в текстах ННП. Такі прикметники потенційно, в «згорнутому» вигляді містять порівняння. Напр.: *Spannenlanger Hānsel, nudeldicke Dim'./gehen wir in den Garten./schütteln wir die Birn...* [Wir gehen in den Garten].

Метафора традиційно визначається в лінгвістичній літературі як «слово або зворот мови, спожиті в переносному значенні для визначення предмету або явища на основі будь-якої аналогії, схожості» [15, с. 458]. Метафора – один з основних і традиційно властивих усній народній творчості прийомів пізнання дійсності за допомогою її образного осмислення. Поетична образність фольклору пояснюється її «генетичним зв'язком» із міфом і міфологічним мисленням [9, с. 55]. Міфологічне мислення – це свого роду анімістичне сприйняття світу, одушевлення всіх його компонентів, відчуття себе як частини загального, відчуття причетності і співпереживання.

Світ фольклорних творів – це особлива міфореальність. Під міфореальністю розуміється «реальність суб'єктивно-об'єктивного характеру, пов'язана з особливим типом свідомості і навіть занурена в таку свідомість, і така, що існує в колективно-індивідуальній свідомості завдяки особливостям міфічного мислення» [13, с. 89].

Егоцентризм свідомості, тобто зосередженість на своїх відчуттях, переживаннях, оцінках і перенесення їх на весь навколишній світ кожного разу немов заново творить для себе цю міфо-

реальність, що так дивно перекликається з наївними міфічними виставами. Носій міфічного мислення одночасно індивідуальний (індивід, окрема людина) і колективний (народ, етнос). Індивідуальний і колективний суб'єкти не протиставлені один одному, вони обидва, впливаючи один на одного, формують цю міфореальність і актуалізують її у фольклорних текстах [16, с. 205].

Суб'єкт міфореальності, носій міфологічної свідомості характеризується пантеїстичним поглядом на світ: суб'єкт є частиною навколишнього світу, одухотворює його і отождолює себе з ним. Фольклорний текст як «актуалізована міфореальність» [13, с. 89] реалізує і створює її багато в чому за рахунок мовних ресурсів образності, особливо тропів. Серед тропів особливу роль для передачі пантеїстичного відношення суб'єкта до природи, анімістичного світосприйняття, невід'ємності суб'єкта від довкілля як основних рис міфологічної свідомості відіграє метафора і її особливий вид – уособлення. Тому закономірно, що основна доля метафор у фольклорних текстах доводиться на уособлення.

Уособлення – вид метафори, перенесення людських ознак (в деяких випадках, будь-якої живої істоти) на неживі предмети і явища [12, с. 691]. В основі уособлення лежить система тонких образних асоціацій, що втілюються у фольклорному тексті в живописні поетичні картини: *Die Blumelein, sie schlafen/ Schon längst im Mondenschein./ Sie nicken mit den Köpfchen/ Auf ihren Stengelein./ Es rüttelt sich der Blütenbaum,/ Er sauselt wie im Traum./ Schlafe, schlafe, schlafe du, mein Kindelein!* [Die Blumelein schlafen].

Ця колісанка демонструє багатство використаних зображувально-виразних засобів, в ній представлені: уособлення (*schlafen, nicken*), паралелізм (*es rüttelt, es säuselt*), порівняння (*Ersäuselt wie im Traum*); різні види повтору (триразовий повтор *Schlafe, schlafe, schlafe du*; суфіксальний повтор *Stengelein, Kindelein*). За допомогою стилістичних, лексичних і морфологічних (зменшувально-пестливих суфіксів *-lein, -chen*) засобів мовної експресивності в цій колісанці створюється ніжна і надзвичайно образна картина природи, що дремає під місячним світлом.

Уособлення природи, неживих предметів, абстрактних понять на лексичному рівні здійснюється в текстах ННП часто за допомогою дієслів, наприклад в наказовому способі (*komm(e), mache, gib, bringe*): *Leise Peterle, leise./ Der Mond geht auf die Reise./ Er hat ein weißes Pferd gezäumt./ Das geht so still, als ob es träumt./ Leise Peterle, leise* [Wiegeliel].

Висновки. Отже, культурно-мовні образи в текстах ННП створюються за допомогою таких груп епітетів: постійні епітети; епітети, що характеризують зовнішні ознаки предметів і явищ; епітети з абстрактно-оцінною семантикою; okazionalnі епітети. Образи, що створюються за допомогою епітетів, з одного боку, носять на собі відбиток загальнофольклорної традиції (постійні епітети), з іншого, – реалізуються через okazionalnі епітети. Епітети в ННП, окрім власної естетичної (створення яскравих образів, що запам'ятовуються), виконують такі ключові функції, як створення зіставлення, створення комічного ефекту, ефекту несподіванки, що виникають як результат очевидної невідповідності між визначальною ознакою і визначуванним об'єктом. У німецькому пісенному фольклорі превалюють також вже сталі традиційні і звичні метафори. Метафоричне перенесення в ННП – інструмент пізнання світу і відображення його в міфореальності пісенних текстів.

Перспективним напрямом вивчення німецької народної пісні слід вважати вивчення її інших лінгвістичних параметрів. Подальші розвідки в цьому напрямку дозволять глибше осягнути це унікальне явище німецької етнокультури.

Література:

1. Аникин В.П. Русский фольклор / В.П. Аникин. – М. : Высшая школа, 1987. – 286 с.
2. Артеменко Е.Б. Синтаксический строй русской народной лирической песни в аспекте ее художественной организации / Е.Б. Артеменко. – Воронеж : ВГУ, 1977. – 160 с.
3. Бралина С.Ж. Стереотип в концептосфере фольклора / С.Ж. Бралина. – Мир человека и мир языка: Коллективная монография. – Кемерово : ИПК «Графика», 2003. – С. 333–338.
4. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. – М. : Рус. слово, 1996. – 411 с.
5. Веселовский А.Н. Историческая поэтика / А.Н. Веселовский. – М. : Высш. шк., 1989. – 404 с.
6. Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість / В.М. Гнатюк. – К. : Народознавство, 1976. – 247 с.
7. Дмитренко М.К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М.К. Дмитренко. – К. : Народознавство, 2001. – 576 с.
8. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2003. – 591 с.
9. Лойтер С.М. Русский детский фольклор и детская мифология: Исслед. И тексты / С.М. Лойтер. – Петрозаводск : КГПУ, 2001. – 293 с.
10. Мишанич М.В. Українські народні пісні Кубані на історичну та суспільно побутову тематику : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.07 / М.В. Мишанич. – Львів : ЛНУ ім. І.Я. Франка, 2000. – 22 с.
11. Москвин В.П. Очерки по функциональной стилистике русского языка / В.П. Москвин. – Волгоград : Колледж, 2002. – 106 с.
12. Николюкин А.Н. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Гл. ред. и сост. А. Н. Николюкин. – М. : Интелвак, 2001. – 1595 с.
13. Слесарев А.Г. Анализ мифических текстов / А.Г. Слесарев // Проблемы истории литературы. – Вып. 15. – 2002. – С. 80–91.
14. Табахьян П.В. Сопоставительная стилистика русского и немецкого фольклора / П.В. Табахьян. – К. : Вища школа, 1980. – 152 с.
15. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожин. – М. : Флинта, Наука, 2006. – 696 с.
16. Amman A.-N. Tannhäuser im Venusberg: Der Mythos im Volkslied / A.-N. Amman. – Zürich: Origo Verlag, 1964. – 256 s.
17. Bausinger H. Formen der «Volkspoesie» / H. Bausinger. – Berlin: Erich Schmidt, 1980. – 312 s.
18. Franz K., Gartner H. Kinderlyrik zwischen Tradition und Moderne / K. Franz, H. Gartner. – Hohengehren : Schneider Verlag, 1996. – 184 s.
19. Klusen E. Volkslied. Fund und Erfindung / E. Klusen – Köln : Gerig, 1969. – 242 s.
20. Kurz G. Metapher, Allegorie, Symbol / G. Kurz. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002. – 113 s.
21. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik / E. Riesel, E. Schendels – M. : Высшая школа, 1975. – 316 с.
22. Röhrich L. Gesammelte Schriften zur Volkslied- und Volksballadenforschung / L. Röhrich. – München, N.Y., B. : Waxmann, 2002. – 511 s.
23. Steinbrück M. Haltung und rhetorische Form: Tropen, Figuren und Rhythmus in der Prosa des Euphorion von Sardes / M. Steinbrück. – Hildesheim, Zürich, New-York: Olms Georg Verlag, 2004. – 176 s.
24. Steinitz W. Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus 6. Jahrhunderten / W. Steinitz. – Berlin : Akademie, 1978. – 335 s.
25. Strohbach H. Deutsches Volkslied in Geschichte und Gegenwart / H. Strohbach. – B. : Akademie, 1980. – 167 s.

Шапочка Н. В. Лексические средства создания образности в немецком песенном фольклоре

Аннотация. Статья посвящена средствам лексического образотворчества в немецких народных песнях. Материал доказывает присутствие в данных фольклорных текстах метафоры, эпитетов, олицетворения и сравнения как наиболее значительных элементов в создании поэтической выразительности текста немецкой народной песни в целом и конкретных образов немецкой фольклорной картины мира.

Ключевые слова: немецкая народная песня, метафора, эпитет, олицетворение, сравнение, образность.

Shapochka N. Lexical resources of creating imagery in German song folklore

Summary. The article deals with the resources of lexical image creativity in German folk songs. The material proves the presence in the folklore texts of metaphors, epithets, personification and similes as the most significant elements in the creation of the poetic expressiveness of the text of the German folk song in general and the specific images of the German folklore picture of the world.

Key words: German folk song, metaphor, epithet, personification, simile, imagery

Бондар Л. В.,*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови***Школяр Л. В.,***кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови***Шумченко Т. І.,***старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню структурного та семантичного аспектів перекладу французьких соціологічних термінів українською мовою. Проаналізовано питання формування терміносистеми зазначеної галузі, складу термінології та її етимології, дериваційних параметрів, визначено перекладацькі прийоми та трансформації, що застосовуються у процесі відтворення структурно-семантичних особливостей синтетичних та аналітичних франкомовних термінологічних одиниць у сфері соціології українською мовою.

Ключові слова: соціологічні терміни, структурно-семантичний аспект, переклад, французька мова, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Стрімкий прогрес науки й техніки, зростання обсягу інформації викликає необхідність вивчення особливостей наукової комунікації та засобів ефективного міжкультурного спілкування представників різних етнічних груп. Сфери людської діяльності, закони розвитку і функціонування соціальних спільнот є предметом вивчення соціології, науки, що стрімко розвивається та віддзеркалює зміни у суспільстві, а термінологія соціологічного дискурсу є мовним та мовленнєвим носієм головних понять цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань термінології присвячено численний лінгвістичний та перекладознавчий доробок, в якому висвітлено ряд проблем романо-германського та українського термінознавства. Науковці, зокрема Л.П. Білозерська, А.С. Герд, В.М. Лейчик, Л.В. Морозова, А.А. Реформатський, А.В. Суперанська, Л.А. Халіновська, присвятили свої праці вивченню термінології, її диференційних ознак, особливостей функціонування, аналізу як мовного явища; соціологічний дискурс був предметом дослідження у роботах Ю.В. Маркової, питання перекладу термінів цієї галузі знань вивчалось Т.В. Смелянко, лінгвокультурні та функціональні засади формування термінології соціології були у центрі уваги М.А. Батурьян. Незважаючи на низку пошуків, присвячених вивченню проблеми перекладу термінів, залишається невирішеним питання лексичного та перекладацького аналізу французької соціологічної термінології.

Отже, актуальність наукових розвідок зумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на розкриття мовних явищ у контексті компаративного та перекладацького аспекту, на розгляд процесів утворення франкомовних терміносистем різних галузей, соціології зокрема та засобів відтворення французьких термінологічних одиниць в українському перекладі.

Мета статті – виявити основні структурно-семантичні особливості перекладу французьких соціологічних термінів шляхом визначення складу термінології соціології та її етимології, дериваційних параметрів, висвітлення перекладацьких прийомів та трансформацій, що застосовуються у процесі відтворення їх властивостей українською мовою.

З метою розв'язання завдань дослідження використовувався ряд методів, зокрема описовий метод, який реалізується способом лінгвістичного спостереження над процесом функціонування термінологічних сполук у наукових текстах, методи зіставного, структурно-семантичного та перекладацького аналізів.

Виклад основного матеріалу. Термінологія соціології може розглядатися через призму теоретичної та прикладної галузі мови цієї науки, семантичне навантаження термінів якої відображає всю систему зв'язків, закономірностей, процесів і явищ. Терміносистема сфери, яка є предметом нашого дослідження, формувалася навколо таких основних понять, як людина та суспільство (*l'homme et la société*), охоплюючи різноманітні напрями діяльності людства: політику, педагогіку, економіку, гендер, етику, екологію тощо – *f sociologie électorale, f sociologie du féminisme, f sociologie du genre, f sociologie de la communication, f sociologie des conflits etc.* Оскільки центральний концепт соціології знаходить своє відображення у різних науках, спостерігається явище варіації ступеня спеціалізації значення її термінів.

Отже, можна виділити три прошарки термінологічних лексичних одиниць [4; 5; 6]: загальнонаукові слова, які, відповідно до контексту, здатні набувати конкретного значення: *système, loi, f, méthode, f, synthèse, f*; міждисциплінарні терміни, які функціонують у межах споріднених чи віддалених галузей знань, зокрема статистики, лінгвістики, психології, політики, антропології, медицини, журналістики, біології: *communication*

f non-verbale, empathie f, anorexie f, anthropocentrisme m; вузькоспеціалізовані одиниці, які є власне соціологічними: *hérité f sociale, escapisme m, sociogramme m, holisme, caisse nationale d'assurance viellesse f*.

Терміносистема досліджуваної сфери містить лексичні форми різної структури:

– однослівні кореневі та слова, утворені синтетичними способами, зокрема афіксальними (префіксальним, за допомогою префіксів: *anthropo-*, *arché-*, *auto-*, *homo-*, *mono-*; суфіксальним: *-graphie*, *-aire*, *-crate*, *-ie*, *-manie*, *-ique*, *-scope*; парасинтезом, тобто конфіксацією: *antiféminisme m, nonconformisme m*): *désindustrialisation f*; шляхом складання основ, із використанням сурядного зв'язку: *m état-nation* та підрядного: *ethnocentrisme m*; аббревіації (сигли: *APS m agent des programmes sociaux*; акроніми: *PACS m Pacte civil de solidarité*), що слугують для позначення організацій та соціальних служб, феноменів, рухів, інститутів та документів; засобами семантичного термінотворення, через що слово набуває нового значення, не змінюючи форми: *l'acteur*, лексична одиниця, яка у межах соціології має інше смислове навантаження та репрезентує людину, що займається соціальною діяльністю; терміни-запозичення (з сучасних та давніх мов, ксенізми). Оскільки досліджувана галузь зародилася в Європі й Сполучених Штатах, головні поняття та термінологія латинського, грецького, англійського походження були запозичені французькою соціологічною терміносистемою: *gender m, know-how m, pattern m*. Однак французька мова, маючи власний потужний словотворчий потенціал, сприяла поширенню в інших мовах таких власних термінологічних сполук, як *avant garde f, nouveau riche m*, etc;

– аналітичні терміни, терміни-словосполучення – від бінарних до багатоконпонентних, що містять два та більше елементів. Останні можуть бути класифіковані таким чином [3, с. 257]:

– складні сполуки, компоненти яких є самостійними, тобто зберігають у межах складної конструкції своє лексичне значення: *f stéréotypisation de genre*;

– словосполучення, в яких лише один компонент є термінологічною одиницею, інший належить до загальноновживаної лексики: *N + Adj: famille nucléaire f*;

– бінарні та багатоконпонентні утворення, обидва елементи яких є лексичними одиницями загальноновживаного прошарку слів, але саме у межах словосполучення починають функціонувати як терміни: *luttés des couches différentes f pl*.

Результати нашого дослідження дали змогу дійти висновку щодо домінування у франкомовних соціологічних текстах двослівних сполук, утворених за такими моделями: *N + préposition + N: f discrimination de genre*; *N + Adj: m statut social*. На другому місці за своїм поширенням знаходяться одноконпонентні найменування, а найменшу частку становлять трислівні та багатоконпонентні словосполучення, побудовані за схемами: *N + préposition + N + préposition + N: f stratégie d'adaptation du comportement*; *N + préposition + N + Adj, N + préposition + Adj + N: m chômage de longue durée*; *N + Participe passé + Adj: f valeur ajoutée absolue*; *N + Adj + conjonction + Adj: f autonomie nationale et culturelle*.

Визначення структурно-семантичних особливостей французьких соціологічних термінів ставить питання аналізу засобів їх відтворення українською мовою. З метою подолання потенційних проблем перекладу, перш за все, постає проблема ідентифікації жанрово-стилістичних аспектів, застосування відповідних прийомів та перекладацьких трансформацій [1, с. 45–47].

Проаналізуємо засоби передачі значення найменувань, утворених синтетичними способами. Похідні мовні елементи, побудовані афіксальним способом із дериватним значенням, рекомендовано відтворювати відповідно до їх етимології, а у разі наявності латинських чи грецьких компонентів – зберегти їх: *f écosociologie* – екосоціологія, *m architype* – архетип, *m néo-conservatisme* – неоконсерватизм, *f polyarchie* – поліархія. Префіксальні термінологічні структури, які запозичені з сучасних мов, зазвичай передаються шляхом транскодування або за допомогою додавання прикметника, який віддзеркалює смислове навантаження префікса, та українського еквівалента французької основи: *m in-groupe out-groupe* – внутрішня група/зовнішня група, *m remariage* – повторний шлюб. Суфіксальних слів, що перекладаються за допомогою кальки, існує менша кількість, порівняно з префіксальними, хоча загальна тенденція до відтворення елементів відповідно до їх етимології, зберігається: *f identification* – ідентифікація, *f technocratie* – технократія, але *m messianisme* – месіанство, *f autoanalyse* – самоаналіз. Терміни із суфіксом *-isme* на позначення теорій, вчень, рухів зберігають його в цільовій мові, в той час як частина слова, яка відіграє роль антропоніма, зазнає транскрибування: *m taylorisme* – тейлоризм, *m freudisme* – фрейдизм.

Певні складнощі для перекладача викликає вживання фемінізованої лексики у французьких текстах у галузі соціології, її можна зберегти для відтворення стилістичного забарвлення або нейтралізувати, вживаючи відповідник чоловічого роду: *une mathématicienne* – математикня, *une historienne* – історикня, *une physicienne* – фізикня. Терміни, утворені шляхом транспозиції, одним із морфологічних способів словотвору, є досить поширеними у дискурсі галузі, що перебуває у межах нашого дослідження. Найчастіше спостерігається субстантивізація дієслів чи дієслівних груп, дієприкметників теперішнього чи минулого часу, прикметників, які відтворюються українською мовою іменниками чоловічого або середнього роду: *m l'exister de l'homme* – існування людини. Одиниці, що з'явилися внаслідок семантичного термінотворення, яке передбачає, як зазначалося вище, явище метафоризації слова, метонімічного вживання, використання загальноновживаного терміна у вузькому значенні, особливо у разі їх функціонування як авторських термінів, можуть відтворюватися способами калькування, транскодування з експлікацією.

Вирази-запозичення з латинської мови, як правило, зберігаються: *un cogito qui se cherche...* – *cogito*, який шукає себе..., можливе також їх транскодування, це стосується й англійських лексичних одиниць: *m outsider* – аутсайдер, у разі ж існування асимільованого мовою еквівалента, англіцизми можуть перекладатися: *m brainstorming m* – мозкова атака.

Аналітичні терміни є продуктивними, що може пояснюватися їх широкими конструктивними можливостями та здатністю поєднувати значну кількість ознак [2, с. 155–157]. Бінарні та багатоконпонентні сполуки перекладаються аналітичними утвореннями зі змінною схемою складників та їх кількості: *m mode de production asiatique* *N + préposition + N + Adj* – азіатський засіб виробництва *Adj + N +*. Вирази-епоніми передаються за допомогою калькування, конструкція *N + de + Nom propre* відтворюється за схемою *Adj relatif + Nom: m cercle de Vienne* – Віденський гурток, *m Modèle Michigan* *N + N propre* – мічиганська модель *Adj relatif + nom*; *Nom + Adj + préposition + Adj: f organisation scientifique du travail* – наукова організація праці *Adj + Nom + Nom*; *Nom + Adj m pl paradigmes sociologiques* – парадигма в соціології *Nom + préposition + Nom, f conscience de masse* *Nom + préposition + Nom* – масова свідомість *Adj + Nom*.

Висновки. Термінологія соціології містить терміни між-дисциплінарних дисциплін, охоплює різноманітні сфери діяльності членів суспільства, для неї характерні явища детермінологізації та транстермінологізації, оскільки її центральні поняття *homme/société* фігурують в інших галузях знань. Результати семантичного аналізу французької соціологічної терміносистеми дали змогу визначити лексико-тематичні групи лексичних одиниць, виявити структурні особливості термінів, поділивши їх на дві головні групи – слова, утворені синтетичним (морфологічним) шляхом та аналітичним (синтаксичним), що включають поняття бінарних та багатокомпонентних сполук. Було констатовано домінування двоскладових найменувань, на другому місці за частотністю використання знаходяться односкладові форми, найменшу групу становлять багатокомпонентні сполуки. Аналіз структурно-семантичних особливостей соціологічних термінологічних одиниць мови-джерела дав змогу визначити потенційні проблеми та засоби їх відтворення цільовою мовою.

Було визначено три основних прийоми перекладу термінів-аббревіатур – за допомогою еквівалента-скорочення, відповідною повною формою та транскодуванням. Слова, утворені афіксальним способом, передаються зі збереженням греко-латинських елементів, прямими відповідниками та експлікацією. Терміни, що з'явилися внаслідок семантичної транспозиції, як правило, перекладаються еквівалентом або прийомом калькування. Лексичні одиниці-запозичення не зазнають змін, вони також транскодуються чи передаються, у разі наявності, асимільованим еквівалентом. Аналітичні сполуки відтворюються з модифікацією кількості компонентів та частин мови.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні лінгвопрагматичних характеристик франкомовних текстів у галузі соціології та засобів їх передачі цільовою мовою.

Література:

1. Вакуленко М.О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії / М.О. Вакуленко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 64 с.
2. Гречко В.А. Теория языкознания / В.А. Гречко. – М.: Высшая шк., 2003. – 375 с.

3. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А.Я. Коваленко. – К.: ІНКОС, 2002. – 318 с.
4. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
5. Полюга Л.М. Проблеми української термінології / Л.М. Полюга. – Львів: Львівська політехніка, 2006. – 91 с.
6. Alain R. Terminologie: noms et notions. Collection «Que sais-je ?» / Alain Rey. – P.: Science, 1993. – 120 p.

Бондарь Л. В., Школяр Л. В., Шумченко Т. И.
Структурно-семантические особенности французских
социологических терминов и способы их воспроизведе-
ния в украинском переводе

Аннотация. Статья посвящена исследованию структурного и семантического аспектов перевода французских социологических терминов на украинский язык. Проанализирован вопрос формирования терминосистемы указанной сферы, состав терминологии и ее этимологии, деривационные параметры, представлены переводческие приемы и трансформации, которые используются в процессе воспроизведения структурно-семантических особенностей синтетических и аналитических франкоязычных терминологических единиц в области социологии на украинский язык.

Ключевые слова: социологические термины, структурно-семантический аспект, перевод, французский язык, переводческие трансформации.

Bondar L., Shkolyar L., Shoumtenko T. Structural and semantic features of French sociological terms and their translation into Ukrainian

Summary. The article is devoted to the study of structural and semantic aspects of the translation of French sociological terms into Ukrainian. The questions of sociological terminology formation, its composition and etymology, derivative parameters of terms, the translation techniques and transformations that are used in the process of reproduction of structural and semantic peculiarities of synthetic and analytical French terminology units in the sphere of sociology in the Ukrainian, have been analyzed.

Key words: sociological terms, structural and semantic aspects, translation, French, translation transformations.

*Козачек О. Д.,**аспірант кафедри перекладознавства
та прикладної лінгвістики**Херсонського державного університету*

ДЕТЕКТИВНИЙ ЖАНР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОЇ, АМЕРИКАНСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ)

Анотація. У статті розглядається розвиток детективного жанру та його піджанрів у британській, американській, українській і російській культурних традиціях. Використання історично-описового та порівняльного методів аналізу дозволило виокремити основні жанроутворювальні ознаки жанру детективу та його піджанрів; установити інтегральні та диференціальні параметри досліджуваного жанру в аналізованих культурних традиціях; схарактеризувати екстралінгвістичні фактори, що вплинули на формування об'єкта вивчення в зазначених культурах.

Ключові слова: детектив, детективний жанр, жанроутворювальні ознаки, інтегральні/диференціальні ознаки, культурні традиції.

Постановка проблеми. Маніпулятивні здібності масової культури, її вміння впливати на настрої та вподобання великої аудиторії багато в чому залежать від використання нею популярних жанрів. Саме ця ознака робить необхідним вивчення популярних жанрів, їхніх структур, еволюції, межі та можливості [6]. Остеронь не залишається й такий популярний жанр, як детектив. Він став предметом вивчення багатьох академічних наук, таких, як літературознавство, семіотика та семіологія, культурологія, лінгвістика, а з появою кінематографа детектив як кіножанр став об'єктом і предметом дослідження соціології, теорії й історії культури, теорії масової комунікації, психології, соціо-психолінгвістики й теорії та практики перекладу зокрема. Уперше як окремий літературний жанр детектив з'являється в американській літературі, а згодом – і в Європі в XIX столітті. На території Російської Імперії, а згодом Росії й України в рамках СРСР він виникає лише в XX столітті, але упереджене та зневажливе ставлення до нього як до чужорідного продукту із Заходу зумовило трансформацію цього жанру в бульварний роман і пригодницьку літературу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після розпаду Радянського Союзу оновився інтерес до детективної літератури загалом, визначилися нові напрями дослідження детективу не лише як літературного жанру масової культури, але і як явища популярної культури кіномистецтва. «В українському літературному просторі перші самостійні розвідки з'являються лише в роки незалежності, серед них «Детектив: занепад чи розквіт?» О. Іванова, «Символіка детективу» М. Новікової й О. Барабан, «Дивні манери надпопулярного жанру» К. Шахової й ін. У них зроблено спробу представити своєрідність українського детективу на тлі світових здобутків» [1]. На цей час проводяться розвідки з контрастивного літературознавства. Так, дослідниця Т. Гуляк виокремлює національно-специфічні особливості українського детективного жанру в типологічному порівнянні з російським, окреслюючи інваріантні та варіативні ознаки ху-

дожного вираження в них генеалогічних параметрів [1]. У тому ж напрямку проводить дослідження детективу С. Передерій, але на матеріалі американської й української літератури [2]. Проте наразі існує мало досліджень жанру детективу з позиції перекладознавства, які б ураховували універсальні та культурно-специфічні особливості перекладу цього жанру. Суттєвим є дисертаційне дослідження О. Хан «Детектив як тип тексту: перекладознавчий аспект (на матеріалі британського й американського детективів і їх перекладів)» [5].

У рамках нашого дослідження жанр детективу є ключовим, оскільки він є відправною точкою у вивченні детективного кіножанру, його підтипів і виокремленні серіалів юридичної тематики. Саме тому ми застосовуємо історично-описовий метод, доцільне використання якого в перекладознавчих розвідках зумовлене матеріалом дослідження та фактором відсутності праць, які б вивчали особливості серіалів юридичної тематики з огляду на теорію та практику перекладу.

Мета статті полягає у висвітленні облігаторних/диференціальних жанроутворювальних ознак детективу з огляду на культурно-історичні фактори еволюції цього жанру в американській, британській, українській і російській культурних традиціях.

Виклад основного матеріалу. Задля досягнення поставленої мети необхідно звернутися до історії виникнення та розвитку жанру детективу, його класифікації залежно від літературних і екстралінгвістичних факторів (до останніх належать позатекстові, а саме: історичні, соціально-культурні, просторово-темпоральні (країна й час), політичні й інші фактори). Маловідомим є той факт, що термін «детектив» уперше був запропонований американською поетесою та письменницею Анною Кетрін Грін (1846–1935 рр.), а її саму називали «матір'ю детективного роману». Дочка успішного юриста, вона чудово знала процедуру розслідування та коронерське дослідження, а бурхлива фантазія допомогла їй створити бестселер «The Leavenworth Case» (1878 р.), «Справа Лівенуортів», який вона написала, коли згаснув інтерес до її поетичних творів. Але слава засновника детективного жанру все ж таки належить американському письменнику Е.А. По, новела якого «The Murder in the Rue Morgue» («Убивство на вулиці Морґ») уперше була видана в одному з американських журналів у квітні 1841 р. До речі, саме в цьому оповіданні Е.А. По використав жанроутворювальний мотив «зачиненої кімнати» (детектив замкнутого типу).

Незважаючи на той факт, що Е.А. По був засновником детективного жанру, широку популярність цей жанр отримав завдяки британцю А.К. Дойлу, який подарував світу образ приватного детектива Шерлока Холмса. Виокремлюючи інтегральні ознаки класичного детективу обох авторів, В. Шестаков зазначає таке: «Класичний детектив створює доволі стандартний стереотип

приватного детектива, його образу життя, учинків, ставлення до оточуючих. Стандартне й ставлення детектива до поліції. Зазвичай воно негативне. Як правило, поліція неспроможна розкрити злочин, а своїми діями лише заважає приватному детективу. Лише він є єдиною гарантією того, що суспільство буде відгороджене від зловісної діяльності злодія, який намагається заховатися від правосуддя під різними загадковими масками. Стереотипним є й характер місця, у межах якого діє детектив. Як правило, воно потребує замкненого простору» [6].

Період із 1920 по 1930 р. називають «золотим століттям» класичного детективу, який представляють британці А. Крісті, Д. Сейерс, М. Іннес, Н. Блейк, Дж. Честертон, К. Бренд, Е. Кріспін, Г. Мітчелл, Ж. Тей і американці Дж. Карп, С. Ван Дайн, Е. Квін, Р. Стаут. Для детективних романів того часу типовими ознаками загадкового сюжету були такі: тіло, бажано незнайомця, знаходить у бібліотеці покоївка, яка щойно зайшла туди прибирати; зазвичай до когось на вихідні приїжджають гості чи де-небудь збираються знайомі або незнайомі один одному люди. Традиційним є типовий склад персонажів: красивий молодий джентльмен із прекрасною та багатою нареченою; у минулому відома актриса та її чоловік-алкоголік; незграбний молодий письменник, який бажає слави; полковник у відставці; чоловік середнього віку, який поводить себе дуже підозріло, про якого ніхто нічого не знає, але він може бути старим другом хазяїна; відомий детектив. Поліція або недоступна, або некомпетентна, щоб провести розслідування на той час.

Треба зазначити, що саме в цей період розцвітає складний сюжетний напрям детективної історії, який отримав назву «Whodunit» («Хто це зробив»/«Хто це скоїв»). Особливість цього сюжету полягає в тому, що читачеві надається можливість бути залученим разом із головним персонажем у процес розслідування злочину. А розслідування, як правило, проводить ексцентричний напівпрофесійний детектив чи аматор.

Міждисциплінарний підхід В. Руднева дозволив виокремити три різновиди детективу. Так, хронологічно першим є класичний детектив, який він визначає як аналітичний: «Його особливістю було те, що дія могла й почасти відбуватися в одному місці; найчастіше таким місцем був кабінет детектива-аналітика. Сам детектив – це аутист-інтроверт, який занурюється у свій світ завдяки своєму поглибленому, але «вузькому» інтелекту, який усюди бачить символи, розгадуючи злочин» [4, с. 79]. Другим різновидом детективу В. Руднев називає американський «жорсткий» детектив, який характеризується як американський прагматизм. У «жорсткому детективі простір дуже часто змінюється. Детектив – напружений агресивний чоловік атлетичної статури, який дуже добре вміє зорієнтуватися в конкретній ситуації» [4, с. 80].

Що ж особливого в неklasичному детективі? На відміну від класичного детективу, у рамках сюжету якого писали й британці, і американці, жанр «hard-boiled», або жорсткий чи крутий детектив, є суто американським надбанням у літературі. Він був створений групою талановитих письменників, які працювали в журналі «Black Mask». Серед них – Д. Хеммет, Е. Гарднер, К. Браун, Р. Макдональд, Р. Чендлер. Специфіка цього жанру полягає в тому, що жанр «hard-boiled» використовує зовсім інший набір кліше та стереотипів за рахунок зміщення ключових акцентів. Змінюється тип головного персонажа. Він працює один і має ліцензію на приватну діяльність, завжди має при собі зброю. Він грубий і жорсткий, іноді вирішує проблеми кулаками чи пістолетом. Йому завжди не вистачає гро-

шей, але він занадто часто випиває, зависаючи в нічних барах. Має неоднозначне ставлення до поліції. Його кредо – урятувати Америку й позбавитися злочинців самотужки. На відміну від детектива, злочинець виявляється представником вищого суспільства. У нього приваблива та чарівна зовнішність. Зміщуються акценти й соціального середовища. «Герой жорсткого детективу мешкає в брудній, напівзруйнованій конторі, що знаходиться в найбільш занедбаній частині ділових кварталів міста, по сусідству з конторою невдахи дантиста або збанкрутілого адвоката. І в цьому виражається не стільки тяжкість його становища, скільки неприйняття традиційної концепції успіху. Уже за умовами свого життя, по своєму оточенню, уподобанням і звичкам він протистоїть суспільству багатства, корупції чи добробуту. Посилюється й соціальний контекст. У багатьох романах цього жанру розповідається про те, як приватний детектив, займаючись розслідуванням дорученої йому справи, несподівано виявляє зв'язок злочинного світу зі світом багатих і можновладців. Тому деякі з жорстких детективів мають викривальний характер» [6]. Поява цього жанру детективу пов'язана з екстралінгвістичними факторами, які дуже чітко сформулював А. Осбі: «Жанр крутого детективу з'явився б навіть якщо Агата Крісті та Дороти Л. Сайерс <...> не писали б у своєму стилі, або якщо б Нокс не сформував свої заповіді. Поштовхом до появи цього жанру стали умови американського життя 1920-х рр. і можливості, які відкрилися перед американськими письменниками, – стрімкий ріст економіки після Першої світової війни в поєднанні із «сухим законом» 1920-го р. призвів до розквіту гангстерства. Знайомі до цього поняття «законності» та «беззаконня», сформовані згідно з ідеальними стандартами суспільства, постали тепер у новому світі. У той же час бульварні журнали вже зайняли відкритий ринок пригодницьких історій (названих згодом Р. Ноксом «дешевим бульварним читивом»), героями котрих були ковбої, солдати, дослідники та месники в масках. Їм не потрібно було багато уяви, щоб писати про боротьбу зі злочинністю та розслідування, які тільки-но промайнули на передовицях газет, і створювати героїв із таким же завзяттям» [7].

Історичні, політичні, культурно-соціальні зміни на теренах окремих країн і в суспільстві впливають на появу нових піджанрів детективу. Після Другої світової війни з'являються кримінальні, поліцейські та шпигунські детективні романи. Поява кожного нового піджанру пов'язана з трансформаціями типу головних героїв і акцентуацією ключового мотиву й мотивації злочину та його розслідування. Так, у кримінальному детективі зосереджено увагу на психології злочинця та на детальному описі злочину. Головним героєм поліцейського роману стає поліцейський, а не приватний детектив, який безстрашно веде боротьбу з мафією та гангстерами. Головний герой шпигунського роману втрачає «інтелектуальну свободу, але натомість стає агентом, представником могутньої державної служби розвідки» [6]. Згодом з'являються такі нові піджанри, як психологічний, історичний, іронічний, фантастичний і політичний детективи. Кожен із цих піджанрів є своєрідною ознакою суттєвих рефлексій суспільства на екстралінгвістичні чинники дійсності.

Мало кому відомо, що перший детектив на теренах Російської імперії з'явився наприкінці XVIII ст. Це була повість про успішного крадія та розбійника, а згодом – детектива Івана Осіпова, більш відомого серед народу за прізвиськом Ванька Каїн, автором якої був М. Коморов. На думку відомого дослідника А. Рейтблата, роком народження російського детективного

роману слід вважати 1872, оскільки саме тоді були видані три або чотири книги про злочин і пошук злочинця. Серед відомих російських письменників, у творах яких простежується тема злочину, злочинності та криміналу, можна назвати імена Л. Толстого, І. Буніна, Л. Андрєєва, Н. Лєскова, А. Купріна, Д. Маміна-Сібіряка, оповідання А. Чехова, динамічні очерки В. Гіляровського, яскраві публікації В. Короленка.

Хоча перші (та все ж не перші) російські детективні романи були свого роду рефлексією на твори зарубіжних авторів (У. Коллінза, А. Конан Дойла, Е. Габоріо), проте російський детектив мав свої специфічні риси. Так, В. Разін виокремлює чотири основні характеристики дореволюційного детективного роману. По-перше, гуманістичний підхід, що полягає в тому, що акцент ставився не на самому розслідуванні, а на з'ясуванні причин скоєння злочину. По-друге, мотивом злочину є не корисливість, а сильні почуття й емоції: нерозділене фатальне кохання, нечувана підступність, зрада, помста. По-третє, як правило, більшість письменників за основу сюжету брали реальні кримінальні справи. По-четверте, злочинця викривають на перших сторінках твору, решта твору присвячена соціально-психологічному аналізу дій злочинця й тих обставин, що штовхнули злодія на злочин [3].

Детективна література післяреволюційного довоєнного періоду була загнана в кут. З ідеологічних причин до неї ставилися зневажливо, з презирством: «У товстому томі стенограми І З'їзду радянських письменників (Москва, 1934 р.) слово «детектив» вимовляють лише дві людини, і в тому числі доповідач – А. Горький. І ось в якому контексті: «Детективний роман до цього дня служить найулюбленішою духовною їжею ситих людей Європи, а проникаючи в середовище напівголодного робочого, цей роман є однією з причин повільного зростання класової свідомості, викликаючи симпатію до спритних злодіїв, волю до крадіжок <...> сприяє зростанню кількості вбивств та інших злочинів проти особистості...». Твори того часу ховалися під загальним визначенням «пригодницька література». Згідно з наказом про виконання соціального замовлення був створений новий напрям у літературі, який має таку класифікацію: 1) література, що описує справжні пригоди людей; 2) науково-фантастична література; 3) пригодницькі романи й повісті про життя пересічної людини, яка здійснює героїчні подвиги; 4) військові пригоди; 5) детективна література. Розвиток радянської детективної літератури умовно поділяють на такі етапи: 1917–1935 pp.; 1936–1941 pp.; 1941–1956 pp.; 1957–1990 pp. [3].

Натомість дослідниця Т. Гуляк умовно окреслює такі етапи розвитку жанру детективу в українській і російській культурних традиціях: «міжвоєнний, або класичний (1920–1940 pp. XX ст.); післявоєнний, або шпигунський (1945–1990 pp. XX ст.); незалежний, або модерно-іронічний (1990 р. – донині)» [1]. Виокремлюючи національно-специфічні особливості українського та російського детективного жанру, дослідниця зазначає, що інтегральним для класичного детективу в обох культурних традиціях є віддзеркалення характерних ознак зарубіжного детективу, однак для російського детективу інваріантним є збереження сюжетної лінії й образу детектива-аматора, а в українській культурі сюжетна лінія вибудовується за рахунок актуалізації соціального оточення, яке породжує конфлікт. У період з 1945 по 1990 pp. в обох культурних традиціях превалує шпигунський роман. На цьому етапі в детективні твори проникає політична й військова тематика, зображено боротьбу розвідок, що створює умови для становлення та розвитку «шпигунського» й «політичного» детективу в душі

соцреалізму. У руслі української детективістики зароджується ще й інтелектуальна складова частина жанру, яка зображує трагічну долю пересічної людини, котра стає жертвою «хворобливої» шпигунської обстановки [1]. Із часів незалежності і в Україні, і в Росії спостерігається тенденція до формування детективу як самостійного жанру, для якого характерні чіткі національно-специфічні ознаки: «Якщо російські детективи переважно існують у «чистому» виді, то українські – це синтез кількох жанрових підвидів, що створює об'ємну позатекстову площину» [1]. В українському та російському детективах спостерігається багато інтегральних ознак, що пояснюється тим, що Україну та Росію об'єднувало довготривале геополітичне становище, яке віддзеркалювало ідеологію соцреалізму в найгірших його проявах у культурному, соціальному, політичному, економічному та міжнародному контекстах.

Висновки. Інтегральною жанроутворювальною ознакою детективного жанру в західних і східнослов'янських культурних традиціях убачається стабільність композиційних схем, стійкість стереотипів, повторюваність основних структур. Детективна містерія зводиться до такої моделі: злочин, його розслідування та розгадка таємниці. Джерело диференційних ознак в аналізованих культурних традиціях міститься в екстралінгвістичних – в історичних, політичних, економічних, соціально-культурних та ідеологічних факторах країни. Підсумовуючи, можемо зазначити, що британському детективному жанру притаманний аналітичний наратив, американському – динамічний прагматизм, а українському та російському детективам – психологічний гуманізм. Результати порівняльного літературознавчого аналізу цього дослідження слугують підґрунтям для подальшого вивчення детективного кіножанру, його піджанрів і серіалів юридичної тематики, зокрема з позицій перекладознавства.

Література:

1. Гуляк Т. Концепція детективного жанру в українській і російській літературі XX століття / Т. Гуляк // Філологічні науки. Літературознавство. – 2013. – № 28. – С. 35–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5719/1/9.pdf>.
2. Передерий С. Детективный жанр как новая мифология без волшебства: сравнительный аспект (на материале американской и украинской литературы 20–30 годов XX века) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/CCN/Philologia/2_perederiy%20s.n..rtf.htm.
3. Разін В. В лабіринтах детектива. Очерки истории советской и российской детективной литературы XX века / В. Разін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pseudology.org/chtivo/Detectiv/index.htm>.
4. Руднев В. Словарь культуры XX века / В. Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.
5. Хан О. Детектив як тип тексту: перекладознавчий аспект (на матеріалі британського й американського детективів та їх перекладів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / О. Хан. – Херсон., 2011. – 20 с.
6. Шестаков В. Мифология XX века: Критика теории и практики буржуазной «массовой культуры» / В. Шестаков // Мифология XX века: Критика теории и практики буржуазной «массовой культуры». – М. : Искусство, 1988. – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Shest/index.php.
7. Osbey I. The Crime and Mystery book: a reader's companion / I. Osbey. – London : Thames & Hudson, 1997. – 224 p.

Козачек О. Д. Детективный жанр: сравнительный аспект (на материале британской, американской, украинской и русской культурных традиций)

Аннотация. В статье рассматривается развитие детективного жанра и его поджанров в британской, американской, украинской и русской культурных традициях. Использование описательно-исторического и сравнительного методов анализа позволило выделить основные жанроформирующие признаки детектива и его поджанров; установить его интегральные и дифференциальные параметры в анализируемых культурных традициях; охарактеризовать экстралингвистические факторы, которые повлияли на формирование объекта исследования в упомянутых культурах.

Ключевые слова: детектив, детективный жанр, жанрообразующие признаки, интегральные/дифференциальные признаки, культурные традиции.

Kozachek O. Detective genre: comparative aspect (case study of British, American, Ukrainian and Russian cultural traditions)

Summary. The article is aimed to research the development of the detective genre and its subgenres in the British, American, Ukrainian and Russian cultural traditions. Involvement of the historical descriptive and comparative analyses allows: to figure out the basic genre forming features of the detective and its subgenres; to determine the integral and differential parameters of the researched genre in given cultural traditions; to characterize the extralinguistic factors, which effected the research object formation in the mentioned traditions.

Key words: detective genre, genre forming features, integral and differential parameters, cultural traditions.

Моркотун С. Б.,*доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка***Башманівський О. Л.,***доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка***Вигівський В. Л.,***доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ТРОПІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Чим більш відкритим і демократичним є життя суспільства, тим більше уваги приділяється мові політики. Вона схильна до змін залежно від історичної епохи – одні слова та вирази зникають з активного вжитку, на їх місце приходять інші. Цей процес зумовлений намаганням політичних сил підкреслити новизну політичної системи, своїх поглядів і переконань, а також зберегти вплив на аудиторію. Ці намагання в текстах політичного дискурсу виражаються експліцитно й імпліцитно. Переклад таких текстів часто викликає труднощі, оскільки їх лексичний і граматичний склад потребує ретельного добору еквівалентів перекладу.

Ключові слова: політичний дискурс, експресія, тропи, образність, ЗМІ, стратегії перекладу.

Постановка проблеми. З розвитком політичних технологій підвищується увага суспільства до теорії та практики політичної комунікації. Політичним дискурсом цікавляться як професіонали від політики, зокрема журналісти й політологи, так і лінгвісти, а також широкі верстви населення. Якщо на Заході питаннями мови влади, мови й ідеології, мовного маніпулювання почали цікавитися приблизно із середини ХХ століття, то в нашій країні мовознавці зайнялись їх дослідженням із часу перебудови, коли політична комунікація набула значно більшої ваги порівняно з попереднім політико-історичним періодом. Це пов'язано зі зростанням у сучасному демократичному суспільстві значення політичної комунікації, оскільки за таких умов вирішення політичної проблеми залежить від того, наскільки вдало вона мовно інтерпретована. Крім того, політичному дискурсу властивий високий ступінь маніпулювання, тому виявлення механізмів політичної комунікації та з'ясування технік їх адекватного перекладу є важливим для визначення характеристик мови як засобу впливу. У цьому значенні важливість дослідження політичного дискурсу, засобів вираження його експресії та способів їх перекладу, з одного боку, зумовлена необхідністю пошуків шляхів впливу політиків на аудиторію, а з іншого – необхідністю розуміння аудиторією намірів і прихованих прийомів мовного маніпулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою для нашої публікації послугували роботи з лінгвістики тексту й теорії дискурсу (Р. Водак, В.В. Богданов, М.Л. Макаров), теорії риторики (Т.В. Анісімова, Л.О. Введенська, А.К. Михальська), політичної комунікації (В.З. Дем'янов, А.П. Чудінов, О.І. Шейгал), лексичних особливостей політич-

ного дискурсу (О.І. Воробйова, В.А. Маслова, Ю.І. Плахотна), проблем експресивності (Н.В. Аванесова, В.А. Звягінцев, Н.Ф. Хасанова), перекладу політичних текстів (Ю.А. Лобода, С.А. Манік, Н.О. Резнікова, Г.С. Соловей).

Особливості політичної комунікації (серед яких А.П. Чудінов називає інформативність, редукціонізм, інституціональність, особистість, агресивність, оцінність, інтертекстуальність і експресивність) створюють необхідні умови для успішного маніпулювання свідомістю та діяльністю адресата [1, с. 71]. Маніпулювання здійснюється за допомогою мовленнєвого впливу, який перетворює мовну картину політичного світу у свідомості адресата та спонукає його до дії. Мовленнєвий вплив П.Б. Паршин розглядає як вплив на індивідуальну та/чи колективну свідомість і поведінку, який здійснюється за допомогою різних мовленнєвих засобів. Ці засоби можуть бути лінгвістичними (лексичні, фразеологічні, синтаксичні), екстралінгвістичними (інтонація) і паралінгвістичними (міміка, жести, пози).

Мета статті – виявити механізми відтворення експресивності лексичних образних засобів під час перекладу текстів політичного дискурсу. **Об'єкт** дослідження – політичний дискурс. **Предмет** дослідження – експресивність образних засобів політичних публікацій в електронних ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Як специфічна категорія мови, експресивність представляє собою синтез кількох базових конотативних аспектів оцінюваності, емоційності, образності, інтенсивності, які передають суб'єктивність змісту відповідної вербальної одиниці. Незважаючи на те, що англійським суспільно-політичним текстам властивий більш нейтральний тон повідомлень про поточні події, ніж українським, у текстах ЗМІ активно використовуються експресивні засоби. Експресивність текстів досягається завдяки використанню тропів і фігур. Їх призначення, окрім іншого, – оптимізація комунікації та забезпечення високого ступеня впливу дискурсу на реципієнта. Дослідження механізмів відтворення експресивності образних засобів є важливим для теорії й практики перекладу, оскільки недостатня увага до них призводить до неадекватності перекладу та спотворення авторського наміру.

У політичних публікаціях адресатом мовленнєвої діяльності виступає масова аудиторія, яка є непрямим учасником дискурсу. Тому в промовах політичних діячів, а відповідно й у статтях, використовуються не тільки терміни, але й загальнонародна мова, якій властива експресивність.

Найбільш дієвим засобом передачі експресії, переконання в політичному тексті є **метафора**. На думку О.В. Дітріх, реципієнт не акцентує увагу на метафорі, що дозволяє впливати не на свідомість, а на несвідомі компоненти його психіки [2]. Л.І. Шадаєва стверджує, що включаючись у систему образів, які використовуються для пропаганди певних ідей, метафора починає функціонувати на рівні конструювання символічного простору соціуму, стає матеріалом для формування колективних уявлень та ідеологічних доктрин [3].

Специфіка політичної метафори полягає в тому, що завдяки своїй образності вона виконує прагматичну інтерактивну функцію згладжування найбільш небезпечних політичних висловлювань, що зачіпають спірні політичні проблеми, мінімізуючи відповідальність промовця за можливу буквальну інтерпретацію його слів адресатом. Оскільки метафора в політичному дискурсі завжди апелює до фонду загальних знань, вона тим самим створює в партнерів по комунікації спільну платформу, спираючись на яку, адресант може успішніше вносити у свідомість адресата незагальноприйняті думки [4]. Вдалі метафори викликають емоції й надовго залишаються в пам'яті людей.

Переклад метафори пов'язаний із вирішенням низки лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських та інших проблем. Є декілька класифікацій стратегій перекладу метафор (Н.І. Борковец, П. Ньюмарк, К. Шеффер). На наш погляд, найбільш повною є класифікація Т.А. Казакової [5], що містить такі стратегії відтворення метафори: повний переклад; додавання чи випущення; заміна; структурне перетворення; використання відповідника; паралельне іменування метафоричної основи.

Наведемо приклад паралельного іменування метафоричної основи: *"It was courage that made us such a successful political force, but our journey must understand where it went wrong"* (The Guardian, 28.09.2010 p.). *«Такою успішною політичною силою зробила нас мужність, проте ми маємо зрозуміти, де ми збилися зі шляху»* (тут і далі переклад С.Б. Моркотуна – С. М.).

У політичному дискурсі широко використовується **метонімія**, яка забезпечує лаконізм викладу, створює стійкий образ, що дає можливість читачу чи слухачу виявляти приховану інформацію, зумовлює сприйняття політичних образів і їх підсилення.

Кондоліза Райс, попереджаючи про терористичну загрозу з боку Саддама Хусейна, заявила: *"The problem here is that there will always be some uncertainty about how quickly he can acquire nuclear weapons. But we don't want the smoking gun to be a mushroom cloud"* (CNN, 10.01.2003 p.). *«Проблема полягає в тому, що завжди буде існувати певна невизначеність стосовно того, наскільки швидко він зможе заволодіти ядерною зброєю. Ми не хочемо, щоб звичайна зброя перетворилася на ядерний гриб»*.

У політичній промові досить часто використовується **антитеза**, як правило, для протиставлення своїх «правильних» дій і «неправильних» дій опонента з метою вплинути на думку аудиторії.

"They write the checks and you get stuck with the bills, they get the access while you get to write a letter, they think they own this government, but we're here today to take it back" (The Washington Post, 10.02.2007 p.). *«Вони випускають чеки, у той час, коли ви не можете сплатити рахунки; перед ними відкриті всі двері, у той час, як вам потрібно спочатку зібрати документи; вони вважають цю державу своєю, але ми зібралися тут сьогодні, щоб повернути її»*.

Значну експресивність висловлюванню надає **епітет**. Будучи виразним засобом, що ґрунтується на виділенні якості, ознаки описуваного явища, епітет завжди суб'єктивний. Таким чином, епітети створюють необхідний емоційний фон висловлювання, допомагають реципієнту виробити своє ставлення, вони також розраховані на певну реакцію адресата.

"I couldn't work with the Yanukovich team, because they are corrupt guys," he said, adding that the Naftogaz of that era never seemed to push back on the price demands of Gazprom" (The New York Times, 09.11.2014 p.). *«Я не зміг працювати з командою Януковича, бо вона складалася з корумпованих людей»*, – сказав він (А.В. Коболєв, уточнення С.Б. Моркотуна – С. М.), додавши, що *Нафтогаз того часу ніколи не піддався б ціновим вимогам Газпрому»*.

Одним із важливих засобів передачі експресивності є **гіпербола**. За своєю семантичною організацією гіпербола містить тільки ті семантичні ознаки лексем, які мають сему «ступінь».

"We will rid the world of the evil-doers," Mr. Bush said, adding a moment later, "They have roused a mighty giant, and make no mistake about it, we're determined" (The New York Times, 17.09.2001 p.). *«Ми позбавимо світ від злочинців»*, – сказав Буш, додавши трохи згодом, – *«Вони збудили могутнього велетня й не помилилися, ми переконані»*.

Зевгма розкриває іронічний зміст висловлювання. Гумористичний ефект досягається завдяки суперечності між схожістю синтаксичної структури частин висловлювання та їх семантичною різноманітністю.

"Bush's Operation Thanksgiving was at once good politics for him and a good morale booster for the troops. Wearing an Army jacket and a winsome smile, the president was greeted with "Hoohs!" and cheers by the GIs" (Newsweek, 12.08.2003 p.). *«Операція Буша «День Подяки» була одночасно гарним політичним ходом для нього самого й гарним моральним стимулом для солдат. Президента, який з'явився перед військами у військовій формі та з чарівною посмішкою, солдати вітали криками «Ура!» і вигуками схвалення»*.

Літота сприяє актуалізації некатегоричності судження. Вона може також передавати обережність, із позиції якої автор робить твердження.

"No one gainsays the importance of training Iraqi police, so the refurbishment of the country's biggest police academy isn't unimportant" (Newsweek, 29.06.2006 p.). *«Ніхто не заперечує необхідність підготовки іракської поліції, тому відновлення найбільшої поліцейської академії країни не є несуттєвим»*.

Висновки. Отже, образні засоби є дієвим знаряддям впливу на аудиторію, особливо в політичному дискурсі. Мова, в якій використовуються тропи, є більш цікавою для сприйняття. На думку А.П. Чудінова, їх використання в політичній комунікації є засобом відображення свідомих чи підсвідомих уявлень комунікантів про політичну реальність [1, с. 123]. Для їх точного перекладу потрібно враховувати не тільки політичну ситуацію в англomовній країні, але й відповідні культурно-історичні реалії. Крім того, Т.М. Лобанова [6, с. 227] наголошує на необхідності визначати адекватність перекладу не шляхом порівняння оригінального та перекладеного текстів, а шляхом співставлення реакції адресатів тексту перекладу й оригіналу. Урахування вказаних моментів допомагає визначити стратегію перекладу: зберегти, змінити чи перебудувати вихідну одиницю, щоб не втратити рівень експресії оригіналу.

Література:

1. Чудинов А.П. Политическая лингвистика : [учеб. пособие] / А.П. Чудинов. – М. : Флинта : Наука, 2012. – 256 с.
2. Дитрих О.В. Языковые средства в сфере политики: метафора / О.В. Дитрих // Славянское сознание и самосознание: проблема рубежей : материалы III Праславянских чтений, 24 мая 1999 г. – Красноярск, 1999. – С. 60–67.
3. Шадаева Л.И. Когнитивные и дискурсивные особенности метафоры в аргументативе современного английского языка (на материале текстов речей А. Линкольна) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л.И. Шадаева. – Иркутск, 2004. – 162 с.
4. Самарина И.В. Прагматический аспект функционирования политической метафоры в политическом дискурсе / И.В. Самарина // Личность, речь и юридическая практика : сборник научных трудов. – Вып. 14. – Ростов-на-Дону : ДЮИ, 2011. – С. 257–264.
5. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English – Russian / Т.А. Казакова. – СПб. : «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
6. Лобанова Т.Н. Проблема перевода политических текстов в лингвопрагматическом аспекте (на материале газет КНР) / Т.Н. Лобанова // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. – 2013. – № 2. – С. 226–230.

Моркотун С. Б., Выговский В. Л., Башмановский А. Л.
Воспроизведение экспрессивности тропов при переводе текстов политического дискурса

Аннотация. Чем более открыта и демократична жизнь общества, тем больше внимания уделяется языку политики. Он подвержен изменениям в зависимости от историче-

ской эпохи: одни слова и выражения исчезают из активного употребления, на их место приходят другие. Этот процесс обусловлен попыткой политических сил подчеркнуть новизну политической системы, своих взглядов и убеждений, а также сохранить влияние на аудиторию. Эти попытки в текстах политического дискурса выражаются эксплицитно и имплицитно. Перевод таких текстов часто вызывает трудности, поскольку их лексический и грамматический состав требует тщательного подбора эквивалентов перевода.

Ключевые слова: политический дискурс, экспрессия, тропы, образность, СМИ, стратегии перевода.

Morkotun S., Vyhivskyy V., Bashmanivskyy O.
Reproducing of expressiveness of tropes translating texts of political discourse

Summary. The more open and democratic the life of the society is, the more attention is paid to the language of politics. It is subjected to changes depending on the historical era: some words and expressions disappear from active use, others take their place. This process is due to an attempt of political forces to emphasize the novelty of the political system, their views and beliefs, and to maintain influence over the audience. In the texts of political discourse these attempts are expressed explicitly and implicitly. Translation of such texts often causes difficulties, because their lexical and grammatical composition requires careful selection of translation equivalents.

Key words: political discourse, expression, tropes, figurativeness, mass media, translation techniques.

Павленко О. Г.,
 доктор філологічних наук,
 професор кафедри англійської філології
 Маріупольського державного університету

УСВІДОМЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ІНТЕНЦІЙ У НАУКОВІЙ ТРАДИЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено вивченню антропоцентричної моделі перекладацької парадигми через висвітлення сутності мовної особистості перекладача як суб'єкта сучасних інтеграційних відносин, основу якої складає дослідницька вертикаль «комунікативна мовна особистість/елітарна мовна особистість». Увагу акцентовано на телеологічності як ключовому принципу перекладацької діяльності.

Ключові слова: мовна особистість перекладача, антропоцентрична модель, автоінтроспекція, телеологічність, теорія гармонізації перекладацького простору.

Постановка проблеми. Широка контекстуалізація процесу перекладу, зумовлена розмаїттям наявних методів і підходів, наголошує на необхідності використання інтегративної парадигми, здатної у форматі єдиної «метатеорії» синтезувати різновекторні концепції наявних сьогодні перекладацьких практик. Серед основних причин виникнення цієї необхідності – зміщення акцентів із лінгвоцентричної (оригінал і системи вихідної мови – текст мови перекладу) до антропоцентричної (розуміння сутності мовної особистості перекладача як суб'єкта сучасних інтеграційних відносин) моделі дослідження з урахуванням культурних і прагматичних чинників рецептивного контексту. Трансформації, пов'язані зі становленням нової парадигми гуманітарного пошуку, вилились у «науковий переворот» у теорії перекладу, свідченням чого став «прагматичний поворот» із його подальшим розгортанням у масштабніший «культурний поворот», коли осмислення перекладу як механічної трансформації тексту однією мовою в текст іншої переходить у площину закономірних відповідностей, орієнтованих на досягнення певного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних перекладознавчих пошуків і рефлексій позначена «об'єктивізмом» викладу матеріалу. Це, зокрема, сконцентрованість на таких теоретичних аспектах, як еквівалентність і адекватність, вивчення ідіостилі й лексико-фразеологічних проблем відтворення художнього тексту (О. Швейцер, В. Комісаров, Я. Рецкер, Ю. Найда, В. Коллер, Г. Мірам, Р. Зорівчак), комунікативної цінності (Г. Єгер, Л. Лашишев), предметної ситуації (Дж. Кетфорд, Ю. Найда, О. Каде), єдності форми й змісту твору (Л. Бархударов), перекладності/неперекладності (В. Коллер, Р. Якобсон, Е. Кошмідер, В. Коптілов, С. Влахов, С.Флорін, В. Гак), типології вихідних текстів (А. Нойберт, К. Райс, М. Новикова, Т. Сейворі), моделюванні процесу перекладу (О. Швейцер, Ю. Найда, В. Комісаров, І. Ревзін, В. Розенцвейг, Л. Коломієць, П. Тороп, В. Мірошниченко) та ін.

Метою статті є визначення основних індексів ідентифікації особистості перекладача в літературознавчій парадигмі, оцінка її лінгвістичної й екстралінгвістичної природи.

Виклад основного матеріалу. Звернення до вихідних положень висвітлення сутності перекладацької діяльності пов'язані з теоретичними пошуками, заснованими на врахуванні «чинника ідентифікації індивіда» – суб'єкта перекладу

(наскрізна ідея «скопос-теорії», запроваджена західними перекладознавцями К. Райс і Г. Фермеєром) за радикальної відмови від урахування «чинника засобів» – процесу перекладу. У зв'язку з тим, що різні варіанти «нової орієнтації» перекладознавства обмежують свої можливості наявною тексто- та мовоцентричністю, апеляція до перекладача, його персоналізованого «Я», інтегрованого в створений ним текст, набуває актуальності, відкриваючи нові можливості для висвітлення творчої проблематики художнього перекладу. Навіть авторитетні дослідження, що з'явилися останнім часом у західному перекладознавстві, які у «деперсоналізованій манері» (Р.-Р. Бутену) висвітлюють «об'єктивний стан» художнього перекладу, засвідчують певні здивування з приводу негативного ставлення практиків до теорії. Про це, зокрема, зазначає Г. Фермеєр («продивний спротив теоретизуванню в галузі перекладу»), В. Вільсс («про оборонні позиції відносно сучасної лінгвістики») та інші перекладознавці, які мають на меті сформувати єдину для всіх різновидів перекладу концепцію. Доцільним у цьому контексті є звернення до «методу інтроспекції» (В. Комісаров), коли перекладач аналізує власні переклади (стратегія автоінтроспекції – О. Ребрії) і, шукаючи відповіді на запитання, що постають перед ним у процесі роботи над текстом, водночас отримує можливість системно планувати свої дії.

У вимірах скопос-теорії стратегія автоінтроспекції постає як така, що охоплює всю сукупність засобів, спрямованих на досягнення певного результату, які фігурально можна окреслити такою схемою: *вибір пункту призначення* («choosing a destination») – *осмислення можливих альтернативних варіантів руху* («evaluating alternative routes») – *прийняття остаточного рішення* («deciding the specific course of a plan»), тобто *постановка цілей – складання програми дій – визначення необхідних ресурсів і джерел*. Іншими словами, планування (forethought) – це дії, сформульовані для того, щоб їх було реалізовано. Зміст цього процесу розкривається через пошук відповідей на три ключових запитання: *де перебуваємо у певний момент?* (Where are we today in terms of strategy planning?); *чого прагнемо досягти?* (Where are we going?); *як потрапити туди, куди прагнемо?* (Where do we want to go? How are we going to get there?), тобто теперішній стан (*статичність дії перекладача*) – напрям подальшої роботи й скоординоване її виконання (*настанова перекладача*) – реалізація поставленої мети (*експектації перекладача*).

З огляду на це переклад постає як дія, «активна позиція» перекладача, що має характер вираженого, свідомого творчого рефлексування (діяльнісний «вигляд причинності»), яке розкривається через з'ясування питань, для чого й заради якої мети перекладач надає тексту оригіналу нового життя. Така телеологічність (орієнтація перекладача на досягнення поставленої мети – О. П.) передбачає наявність у перекладі об'єктного та суб'єктного склад-

ників, що працюють за принципом «кінцевих причин» («causa finalis»), коли в межах першого (об'єктного складника) предмет дії (текст оригіналу) перетворюється на продукт дії (текст перекладу) відповідно до його іманентної природи.

Суб'єктний складник включає суб'єкт дії (особистість перекладача), який через свою діяльність (переклад) впливає на «знаряддя» (мову), і остання переадресує його «активність» предмету дії. Основу діяльнісного акту складає розгалужений причинний комплекс, що фіксує не тільки активність суб'єкта дії як таку («дієва причина»), але і її структуруючий потенціал («формальна причина») і доцільність («цільова причина»). Динамічна телеологічна модель акцентує увагу на суб'єктно-му складнику діяльності, тобто активному втручанні людини в природні зв'язки, створення нових предметів та їх властивостей [5, с. 134], що розкриває можливості для осмислення перекладу як діяльнісної, телеологічної, цілеспрямованої комунікативної системи. Телеологічне розуміння перекладу є суголосним з головною ідеєю скопос-теорії, згідно з якою успіх будь-якої діяльності визначається «якісним і кількісним вимірюванням» досягнення висунутої мети з однією лише різницею у визначенні джерела цілепокладання, на чому, зокрема, наголошує О. Ребрій: «<...> якщо телеологія вважає доцільність загальною властивістю будь-яких об'єктів і/або процесів, <...> то скопос-теорія надає перевагу перекладачеві, який намагається виконати певне завдання» [6, с. 255].

Орієнтація на суб'єкт є ключовою в програмній статті П. Топера «Переклад і література: творча особистість перекладача», у якій автор для дослідження проблем художнього перекладу наголошує на необхідності спостереження за «живим» літературним (перекладацьким) процесом, зазначаючи, що «за сприйняттям перекладу в новому мовному оточенні стоять процеси його створення й фігура перекладача, його творця, а також його вплив на нову аудиторію й сам об'єкт впливу», під яким «треба розуміти не лише індивідуального читача, а й усю літературу, у якій був здійснений переклад, у сукупності. Комунікативний ланцюжок літературної рецепції, якщо він перетинає мовні кордони й залучає переклад, розтягується від однієї національної культури до іншої, у дзеркало якої вона дивиться» [9, с. 234]. Далі, розмірковуючи над типологічними подібностями/розбіжностями між перекладами одного твору іншими мовами, П. Топер знову робить акцент на врахуванні суб'єктивного складника, оскільки, на думку вченого, ці розбіжності «мають бути зрозумілі їх об'єктивною зумовленістю мовними особливостями, середовищем, часом, читацьким сприйняттям, літературними традиціями <...> та індивідуальністю перекладача» [9, с. 247].

Проблема творчої особистості перекладача знаходить своє втілення в працях німецьких перекладознавців Ф. Пенке, Р.-Р. Вутеноу, Р. Штольце, які розглядають постать перекладача крізь призму герменевтики, вбачаючи в ньому «інстанцію, що керує процесом перекладу й приймає перекладацькі рішення», а сам переклад визначають як «результат розуміння й тлумачення <...>, що виступає об'єктом герменевтичної дії» подібно до оригіналу. Такі ж міркування із цього приводу висловлює чеський перекладознавець І. Леви, який, зокрема, наголошує на ментальному складнику перекладу (особистісна характеристика перекладача), що й зумовлює кінцевий результат. Отже, прийняття перекладацьких рішень, за І. Леви, виявляється тим успішнішим, чим ширшою інформацією про вихідний текст і цільову мову володіє перекладач, а сам вибір лексичних чи вищих текстових елементів залежить як від об'єктивних (мовних),

так і від суб'єктивних чинників, серед яких вирішальну роль, на думку дослідника, відіграють структура пам'яті перекладача, його естетичні норми, а ще й так звана «мінімакс-стратегія» (курсив наш – О. П.), що провокує перекладача до пошуку можливостей для здійснення максимально точного адекватного перекладу без будь-яких зусиль [4].

Щоб з'ясувати, як саме виявляється творча індивідуальність перекладача та наскільки структурованою вона є, звернемося до визначення поняття особистості в його філософському розумінні, згідно з яким особистістю є людина (індивід) в аспекті її соціально-культурних якостей, що формуються в процесі історично конкретних видів діяльності й суспільних відносин і зумовлюють комплекс її стійких компонентів (рівень інтелектуального розвитку, відповідальність, здатність до автономної діяльності, самооцінки й саморегуляції). Невід'ємним складником особистості є її індивідуальність, визначена сукупністю вироблених звичок і вподобань, соціокультурним досвідом, архетипом, проявом «поведінкових масок», вироблених для різних ситуацій і об'єктів взаємодії [10].

Функціонування зазначеного поняття в межах перекладознавчих досліджень зводиться до більш конкретного його осмислення як у вузькому, так і в ширшому значенні, що й зумовлює доцільність використання таких понять, як «мовна особистість» узагалі й «особистість перекладача» зокрема. Виходячи з того, що мовна особистість є «наскрізною ідеєю, яка <...> проникає в усі сфери людської діяльності» [2, с. 3] і не обмежується рамками термінологічного апарату філологічної науки, одночасно порушуючи кордони між дисциплінами, що її вивчають, найбільш умотивованим і близьким до розуміння перекладацьких інтенцій є модель мовної особистості, запропонована Ю. Карауловим. Отже, мовну особистість розуміємо як «сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), що розрізняються за ступенем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відображення дійсності, певною цільовою спрямованістю» [2, с. 3], а також як «будь-якого носія тієї чи іншої мови, схарактеризованого на основі аналізу породжених ним текстів через використання в них системних засобів певної мови для відображення бачення ним навколишньої дійсності (картини світу) і для досягнення певних цілей у цьому світі», тобто здібності індивіда синтезувати системні уявлення мови з функціональним аналізом тексту [2].

Представлена дослідником трихотомія з моменту її оприлюднення по праву набула хрестоматійно-класичного характеру. Проте незаперечним є той факт, що наукові потреби сьогодення актуалізують деяке коригування й доповнення класичної схеми, особливо коли йдеться про *мовну особистість перекладача*. З одного боку, дослідження мовної особистості перекладача має вкладатися в більш вузькі рамки, оскільки така «вибірковість контексту» виокремлює це поняття як складник мовної особистості в її загальному розумінні, з іншого – ці рамки потребують розширення, коли йдеться про двомовну або мультілінгвальну особистість, якою є перекладач. Таке свідоме редукування/приоритетизація змісту зумовлене розумінням сутності поняття мовної особистості перекладача – представника певної соціально-культурної групи, який ідентифікується за специфічними характеристиками вербальної та невербальної поведінки, пов'язаної з його ціннісними установками. Власне, йдеться про внутрішню креативну спонуку, що розгортає перекладацькі зусилля в ситуацію вчинку й визначає покладені на нього завдан-

ня щодо успішного забезпечення двомовної комунікації, яка за своїми можливостями максимально б наближалася до звичної одномовної комунікації. Отже, мовну особистість перекладача визначаємо як *засіб презентації діяльності індивіда, що орієнтована на трансляцію текстового змісту, який виник у чужій культурі й утілюється в контекст своєї як результат опосередкованої текстами міжкультурної комунікації*. Осмислення цього процесу, звісно ж, передбачає врахування того, що текстокреативні й рецептивні потенції перекладача як реального суб'єкта текстової комунікації (при цьому текст розуміємо не як мовне утворення, а як розгалужену «ієрархію кодів» (Р. Барт), що визначають його зв'язок з іншими позатекстовими метаструктурами) марковані чинниками іншої культури й певним чином обмежені її «рамковим простором». Ідеться про «переадресацію» перекладачем когнітивного простору в площину іншої культури, що здійснюється через свідоме осмислення ним власної місії (як суб'єкта міжкультурного посередництва, медіатора). У зв'язку із цим Г. Слишкін виокремлює такі функції перекладача в процесі міжкультурної комунікації: 1) *функція інтерпретації* (трансформація семіотичного досвіду в знакову систему іншої культури зі збереженням максимальної відповідності жанрових, стилістичних і тональних особливостей оригіналу); 2) *функція коментування* (дескриптивна трансформація смислів, уміщених у текст іншої культури, які викликають труднощі в разі прямого їх відтворення); 3) *функція цензури* (узгодження смислів і мовних форм цільового тексту з моральними й ціннісними домінантами суспільства) [7]. Можна також стверджувати, що зазначені функції розкривають особистісний контекст перекладацької діяльності, який увиразнюється залежно від настанов і орієнтацій перекладача й впливає на розвиток його мовної особистості.

Моделі-пропозиції щодо визначення перекладацьких настанов можна класифікувати за такими типами: 1) пряма орієнтація на текст і його структурні компоненти (буквальний переклад, що в окремих випадках призводить до виникнення підрядників); 2) орієнтація на автора оригіналу й ситуацію, що спричинила появу першотвору (коментуючий переклад); 3) настанова на повне досягнення природності засобів вираження (принцип динамічної еквівалентності (Ю. Найда), або прагматичний переклад); 4) орієнтація на культуру, продуктом якої є вихідний текст (аналітичний переклад, пов'язаний із герменевтичним осмисленням проблеми розуміння, інтуїтивним «відчуттям» тексту). Отже, доцільним у зв'язку із цим вважаємо використання більш конкретного поняття *індивідуальної мовної особистості перекладача*. При цьому виходимо з того, що авторська індивідуальність перекладача, унікальність світогляду, оригінальність і неповторність мовної форми утворюють одну із центральних прагматичних категорій тексту перекладу – інтенціональність, отже, і створення перекладу є *суперінтенцією*, яка й виступає ціннісною настановою перекладача, спрямованою на досягнення певного результату (головний принцип скопос-теорії – О. П.). У глобальному розумінні – це відповідність перекладу «вимогам конкретного акту міжмовної комунікації» (В. Комісаров), його конкурентоспроможність і репрезентативність (П. Топер), обґрунтована творчим характером використання можливих ресурсів мови. Певна річ, що володіння мистецтвом слова, «внутрішня обізнаність» із законами його функціонування й читачького сприйняття як невід'ємних характеристик мовної особистості перекладача притаманна особистості, що має високий рівень мовної культури. Отже, мовну особистість перекла-

дача також небезпідставно можна віднести до елітарного типу мовної культури, або до «*елітарної мовної особистості*» (термін О. Сиротиніної), яка завдяки індивідуально-особистісній нетотожності «завжди інтегрована в певну цілісність» [8, с. 395]. Це означає, що елітарність мовної особистості перекладача визначається не тільки двомовністю чи кількомовністю (інтелектуальний складник), «поєднанням двох чи кількох вербально-семантичних рівнів, мовних кодів, <...> двох чи кількох мовних картин світу» (Л. Гнатюк), а й через занурення в іншу етнічну мовну свідомість (мотиваційний складник).

Універсальна модель мовної особистості перекладача, основу якої складає дослідницька вертикаль *комунікативна мовна особистість/елітарна мовна особистість*, урахує концептуальні положення теорії гармонізації перекладацького простору (Л. Кушніна), згідно з якими переклад – це відкрита система нелінійної конфігурації, що має польову структуру, елементами якої є поля (ядро поля або його зміст і периферія, його гетерогенні імпліцитні смисли). Поля перекладацького простору (поле автора, поле перекладача, поле реципієнта, фактичне поле, енергетичне поле) виформовують відповідні смисли, при цьому варто зауважити, що інтегральний зміст тексту перекладу не є сумою смислів, уміщених у цих полях, а є синергією, що призводить до «прирошення нових смислів», співвідносних із цільовою культурою. Така взаємодія розвитку й функціонування перекладацького простору визначає *гармонію* як аксіологічний принцип перекладу. Це означає, що смисли текстів оригіналу й перекладу не є ідентичними або адекватними, тотожними або еквівалентними, а є гармонійними, і в результаті цієї гармонії текст перекладу інтегрується в сприймаючу культуру. При цьому він піддається впливові адаптаційних механізмів, які не лише забезпечують трансляцію смислів, а й їх етнолінгвокультурну адаптацію в перекладацькому просторі. Реалізація зазначеного наголошує на необхідності вироблення відповідних перекладацьких стратегій, що «працюють» переважно в межах поля перекладача, яке в цьому разі виступає полем міжкультурної взаємодії й осмислюється перекладачем, породжуючи в кожній конкретній ситуації певний синергетичний ефект. Це означає, що переклад тексту, здійснений різними мовами, і такий, що відтворений перекладачем у різному часовому просторі або в різний «перекладацький час» (Л. Кушніна), має викликати «різний синергетичний ефект, у результаті якого з'явиться інший текст перекладу, і так до нескінченності» [3, с. 17].

Виходячи з того, що в полі нашої уваги перебуває комунікативний простір перекладача, мовна особистість останнього розглядається як складник цього простору. Отже, шлях її становлення проходить через такі комунікативні компетенції, як *когнітивні* (володіння мовами, уміння здійснювати вибір мовних одиниць з урахуванням їх соціокультурної специфіки), *афективні* (перекладацька інтуїція, внутрішнє чуття тексту оригіналу) і *поведінкові* (володіння стратегіями загальної та національної мовної поведінки через налагоджування відносин між представниками різних культур, якими є автор і перекладач). Інтерпретуючи життєвий досвід перекладача як сукупність його фонових знань, Р. Штольце наголошує на поєднанні рецептивної, мовної (ідіоматичної) і продуктивної перекладацьких компетенцій, що дозволило іншим дослідникам (В. Вільс, В. Колер) сформувати уявлення про переклад як результат лексичних, синтаксичних, текстуально-прагматичних замінів «початкової комбінації знаків, коли вступають у силу комунікативні чинники впливу як об'єктивного, так і суб'єктивного

характеру» [1, с. 284]. Наведені дослідницькі міркування, як бачимо, роблять акцент на визначальній ролі володіння перекладачем комунікативними компетенціями, які є невід'ємною умовою формування його мовної особистості й узагалі запорукою якісного гармонійного перекладу, що є таким же унікальним, як і оригінал.

Висновки. Отже, використання перекладачем загальних принципів перекладу є когнітивним регулятивом його діяльності в цілому – планування процесу комунікативної взаємодії залежно від конкретних умов спілкування й особистостей комунікантів, а також реалізації плану цієї інтеракції. Безперечно, імовірні варіанти перекладацьких підходів по-різному впливають на рецептивні можливості цільової мови й культури і, виявляючи їх потенційну «неєдність», провокують до обмежених висновків і різночитань. Але, незважаючи на складність інтерпретаційних процесів, головною тезою все ж таки залишається те, що переклад є продуктом діяльності й завжди несе на собі відбиток особистості його творця.

Література:

- Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : [монографія] / М. Іваницька. – Чернівці : Книги–XXI, 2015. – 604 с.
- Караулов Ю. Русский язык и языковая личность / Ю. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
- Кушнина Л. От коммуникативных компетенций – к коммуникативной личности переводчика / Л. Кушнина, С. Улитина // Изв. Волгоград. гос. пед. ун-та. – 2013. – № 9 (84) – С. 16–18.
- Левый И. Искусство перевода / И. Левый. – М. : Прогресс, 1974. – 374 с.
- Мінаков М. Історія поняття досвіду / М. Мінаков. – К. : Парапан, 2007. – 380 с.
- Ребрій О. Креативність як чинність множинності перекладів / О. Ребрій // Людина. Мова. Комунікація : Каразінські читання : матеріали IX Міжнар. конф. – Харків, 2010. – С. 255–256.
- Слышкин Г. Межкультурная компетенция и концепт «перевод» / Г. Слышкин // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 2001. – С. 60–64.
- Сохань Л. Елітарна особистість як соціальний тип / Л. Сохань // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. – 2010. – № 3–4. – С. 394–399.
- Топер П. Некоторые актуальные вопросы художественного перевода / П. Топер // Славянские литературы : докл. совет. делегации IX Междунар. съезда славистов, г. Киев, сент. 1983 г. – Киев, 1983. – С. 212–256 с.
- Фізер І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні (Метакритичне дослідження) / І. Фізер. – К. : Academia, 1993. – 111 с.

Павленко Е. Г. Осмысление переводческих интенций в научной традиции

Аннотация. Статья посвящена изучению антропометрической модели переводческой парадигмы через освещение сущности языковой личности переводчика как субъекта интеграционных отношений, основу которой составляет исследовательская вертикаль «коммуникативная языковая личность/элитарная языковая личность». Внимание акцентировано на телеологичности как ключевом принципе переводческой деятельности.

Ключевые слова: языковая личность переводчика, антропометрическая модель, автоинтроспекция, телеологичность, теория гармонизации переводческого пространства.

Pavlenko O. Translator's competence and intentions in the academic tradition

Summary. The article highlights the anthropometric model of the translation paradigm through the clarification of the essence of the translator's linguistic personality. The author discloses the latter to be the subject of integrative relations based the research vertical "communicative linguistic personality/elite linguistic personality" as well as accentuates on the teleology as a key principle of translation process.

Key words: the translator's linguistic personality, the anthropometric model, autointrospection, teleology, theory of harmonization of the translation space.

Пасенчук Н. В.,

аспірант кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ ДРАМАТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ТА РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНОЇ ДРАМИ Е. ОЛБІ “WHO IS AFRAID OF VIRGINIA WOOLF”)

Анотація. У статті розглянуто художню своєрідність мови драматичного твору, окреслено проблематику відтворення мовленнєвих актів у прагматичному аспекті задля адекватного перекладу драматичного твору. Досліджено особливості застосування перекладацьких прийомів на матеріалі п'єси Е. Олбі “Who's Afraid of Virginia Woolf?” та її перекладів українською та російською мовами.

Ключові слова: адекватність, драма, експресивність, мовленнєвий акт, переклад.

Постановка проблеми. Особливе місце в історії розвитку не тільки американської, але й світової драматургії належить видатному письменнику Едварду Олбі. Літературні пошуки Едварда Олбі досить складні та багатогранні, тому навколо його п'єс постійно точаться наукові дискусії та суперечки. Художня манера драматурга не піддається єдиному трактуванню, якщо брати до уваги поділ його творчості на ранній і пізній періоди. Тому твори прийнято ділити на ті, що написані в період реалізму, і ті, що зараховуються до «театру абсурду», символізму й експресіонізму. Російська дослідниця В. Котлярова, наприклад, стверджує, що можна говорити про стильовий поліфонізм п'єс драматурга, де «естетика «театру абсурду» сплавляється з елементами символізму та натуралізму з метою створення картини дисгармонії й трагічності соціального й людського буття» [5, с. 78].

Метою статті є висвітлення проблематики відтворення мови драми в прагматичному аспекті задля адекватного перекладу драматичного твору.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному літературознавстві Е. Олбі розглядається як представник американського варіанта «театру абсурду» [1, с. 128], що пов'язано передусім із лейтмотивами та поетикою п'єс, які найяскравіше визначають творчу манеру драматурга.

Відмовившись від передбачуваної усталеної драматичної моделі, Е. Олбі намагався зацікавити глядача неординарними постановками, які не передбачали комерційний успіх. Характерними ознаками художнього дискурсу Е. Олбі називають присутність модерністських тенденцій, які знаходять своє відображення в абсурдних ситуаціях на подвійному рівні – алегоричному та психологічному.

Російський учений Г. Злобін відзначає характерний для Е. Олбі погляд на своїх героїв ніби з боку поряд із жорсткою об'єктивністю в зображенні персонажів [3]. Сам драматург пов'язує це з подіями його власного життя: усиновлений у ранньому дитинстві, незважаючи на багатство родини, яка його прийняла, він не відчував турботи й підтримки. Відносини в родині не були ідеальними, і після чергової сварки з матір'ю Е. Олбі їде

з дому з наміром зайнятися літературною працею, адже в той час він уже пише як вірші, так і прозу, але без особливого успіху. І в цей період життя, поставивши своїм завданням оновлення як художньої мови американського театру, так і його застарілої системи та консервативної аудиторії, Е. Олбі розробляє новаторські п'єси, які вражають підвищеною експресією й емоційністю.

Серед найбільш яскравих ідіостилістичних елементів «театру абсурду» Е. Олбі можна виділити такі: у сюжетно-композиційному контексті – відсутність експозиції, панування статичності над динамічністю, відсутність сюжету в традиційному розумінні, наявність кільцевої структури твору; у персонажному контексті – змішування ролей, семантична еліптованість мовлення; у текстовому контексті – змішування різних жанрів, зокрема водевіля й комедії, трагікомедії, а також пряме звертання до глядачів.

Найкращим твором Е. Олбі визнана п'єса «Не боюся Вірджинії Вульф» (“Who's Afraid of Virginia Woolf?”, 1962). Основним завданням драматург визначав оновлення як художньої мови американського театру, так і його застарілої системи, яка була би спроможною змінити консервативність сприйняття тодішньої американської аудиторії, тому цей твір вважають яскравим прикладом антидрами в його творчому доробку.

Прем'єра п'єси в жовтні 1962 р. стала справжньою сенсацією, оскільки до цього часу відносини між чоловіком і дружиною заборонялося виставляти напоказ, а надто за найменшого натяку на розбіжності в поглядах. На Бродвеї вистава йшла упродовж 663 вечорів, а згодом стала популярною на найкращих театральних сценах світу. Драматург намагався зацікавити глядача глибинним підтекстом, де суть потрібно шукати не тільки між рядків, але й у самих іменах героїв і назвах сцен.

Заголовок п'єси Е. Олбі “Who is Afraid of Virginia Woolf?” на перший погляд не викликає жодних питань. Парадоксальним чином він не потребує відповіді, але одночасно інтригує. Читачі та глядачі очікують, що Вірджинія Вульф виступатиме однією з дійових осіб. Однак прочитання та перегляд п'єси розкривають приховану гру слів, яка міститься в заголовку.

Сам драматург говорить про заголовок п'єси у такий спосіб: “I was in there having a beer one night, and I saw “Who's Afraid of Virginia Woolf?” scrawled in soap, I suppose, on this mirror. When I started to write the play it cropped up in my mind again. And of course, who's afraid of Virginia Woolf means who's afraid of the big bad wolf... who's afraid of living life without false illusions. And it did strike me as being a rather typical, university intellectual joke” [11]. Іншими словами, Е. Олбі в одному з інтерв'ю зазначає, що одного вечора побачив напис на дзеркалі “Who's Afraid of Virginia Woolf?” і використав його як назву твору. Звичайно, як пише сам автор,

цей напис означає «*Не боюсь великого сірого вовка*». Автор замінює лексему *wolf* – вовк на прізвище відомої письменниці – *Woolf*. Головний персонаж (Марта) неодноразово наспівує пісеньку “*Who is afraid of Virginia Woolf, Virginia Woolf, Virginia Woolf*”, що є пародією на дитячу пісеньку “*Who’s Afraid of the Big Bad Wolf*” із мультфільму компанії В. Діснея “*The Three Little Pigs*”. Мультфільм про маленьких беззахисних поросят, які намагалися сховатися від великого сірого вовка в солом’яному будиночку, говорить, що не потрібно боятися реальності та вигадувати «*фальшиві ілюзії*». Переклад українською мовою Я. Стельмаха «*Не боюсь Вірджинії Вульф*» частково відтворює алюзійну функцію.

Автор п’єси вводить неіснуючого персонажа – письменницю Вірджинію Вульф, яка все життя займалася вивченням питання особистості людини. Образ англійської письменниці-феміністки – це образ жінки, яка намагалася примирити дійсність зі своїм внутрішнім світом, шукаючи порятунку у власних фантазіях. Їм’я письменниці стає символом самообману, «*фальшивих ілюзій*», утечі від реальності. Саме тут слід шукати розгадку назви твору, оскільки персонажі згадують слова із пісні тоді, коли намагаються приховати страх перед реальністю та свої проблеми в сімейному житті за маскою зовнішнього благополуччя. Якщо задатися питанням, кого ж усе-таки боїться Вірджинія Вульф, стає зрозумілим, що відповідь лежить у глибині її свідомості – самої себе, свого внутрішнього світу, який здатний зруйнувати фальшиву реальність. Графічна організація назви – капіталізація – дещо уточнює авторську ремарку, адже видається, що ця «*урочистість*» набуває відтінку іронічного пафосу.

За типового для театру абсурду тяжіння до мінімізації компонентів конструкції (чотири персонажі, обмежений простір кімнати) п’єса вирізняється своєю багаторівневістю: на першому рівні – трагедія нещасливого шлюбу бездітного подружжя Джорджа й Марти. Однак на перший план виходять не відносини чоловіка й жінки, а тема втрати ілюзій, які є заміником справжнього сенсу життя. За багато років сімейного життя вони не виправдали сподівань одне одного. Другий рівень – алегоричний. Е. Олбі свідомо дає своїм персонажам імена першого президента США Джорджа Вашингтона і його дружини Марти. Через імена персонажів чітко проводиться паралель із політичними фігурами та явищами в час написання драми. З історії американського народу відомо, що протягом багатьох десятиліть у США була поширена доктрина «американської мрії», яка давала кожному американцю віру в те, що він може досягти успіху. Давши своїм персонажам такі імена, автор навмисно створює свого роду гру: дитина була вигадана сім’єю задля того, щоб приховати невдалий шлюб, як і мрія була вигадана країною, щоб приховати внутрішні протиріччя. Автор зображає сумну дійсність, повну розчарувань. У роки написання твору країна, яка звикла відкрито політично й культурно демонструвати впевненість у своїй досконалості, опинилася перед доказами своїх недоліків. Одна американська сім’я співвідноситься з усією Америкою. Символічною є бездітність – безплідність подружньої пари, яка поєднана не коханням, а меркантильними розрахунками.

Перший і поки що єдиний переклад п’єси українською мовою був здійснений у 1994 р. видатним українським перекладачем Ярославом Стельмахом. Оприлюднений він був на сторінках журналу «Всесвіт». Переклад українською мовою частково відтворює алюзійну функцію, а функція інтелектуальної гри з читачем спирається лише на ймовірність обізнаності глядача з творчістю В. Вульф. Постійне повторення Мартою вірши-ка «*Не боюсь Вірджинії Вульф, Вірджинії Вульф, Вірджинії Вульф*» видається дещо абсурдним і незрозумілим, адже іншим чином сама В. Вульф у тексті не згадується.

В адаптаційній версії постановки режисера А. Жолдака заголовком було повністю змінено. Вистава вийшла під назвою «*Не боюся сірого вовка*», що є алюзією на різноманітні дитячі казки, вірші, ігри, наприклад, «*Ірву, ірву горішечки, / Не боюся вовка ні трішечки*». У цьому разі функція інтелектуальної гри з читачем утрачена повністю, натомість алюзійність є досить очевидною, що не змушує глядачів замислюватися над прихованими аспектами. У виставі А. Жолдака персонажі, простір, час, сюжет позбавлені конкретизації та найелементарніших детермінацій. Психологічна драма Е. Олбі перетворюється на «карнавал-трансвестію з перевдяганням, слайдами, відео, стіною дощу у фіналі та максимальним дистанціюванням від драматургії» [4, с. 113]. Якщо в п’єсі Е. Олбі персонажі суспільно, національно, психологічно конкретизовані, у виставі А. Жолдака вони стають занадто абстрактними. Водночас із точністю до навпаки змінюється спосіб їхнього спілкування: в Е. Олбі персонажі мало цікавляться одне одним, але все-таки привід для висловлювання вони отримують від партнера. Натомість у А. Жолдака вони нібито розмовляли одне з одним, а насправді – самі із собою, адже єдине, чим займаються герої впродовж вистави, – нескінченно міняються ролями, часом – подобами, стаючи ніби «дзеркалом» для іншого. Усе, чого хотів постановник, – виголосити думку про нашу тотальну залежність від психологічних комплексів і страхів, а потім повторювати її впродовж спектаклю на різні лади [4, с. 115].

Фільм 1966 р., адаптований Ернестом Леманом, навпаки, зберігає цілісність гри та майже всі діалоги Е. Олбі. Режисером був Майк Ніколс, роль Марти та Джорджа грали Елізабет Тейлор і Річард Бартон, Ханні та Ніка – Санді Денніс і Джордж Сігал. Екранізація п’єси, навпаки, шокувала публіку своєю відвертістю, нестандартними образами та реалістичним зображенням сімейних конфліктів. Це був найдорожчий фільм, який змінив уяву про весь американський кінематограф того часу.

Найвідоміша інсценізація п’єси радянського періоду належить московському театру «Современник» (1984 р., режисер – В. Фокін; Марта – Г. Волчек, Джордж – В. Гафт, Ханні – М. Нейолова, Нік – О. Кахун). Вистава, що успішно трималася в репертуарі театру понад десять сезонів, 1992 р. була зафільмована (режисери – Р. Балаєв, В. Фокін, оператор – М. Агранович, художник – С. Маслобойшиков, перекладачі – Віталій Вульф, Ігор Кочнов). Автори вистави театру «Современник» намагаються пояснити, у чому полягає сенс життя героїв драми. На перший погляд, сценічний простір вистави не має ніякого символічного змісту. Але з моменту появи персонажів на сцені глядачі пильно стежать за розвитком подій. Так, за задумкою режисера, Марта – це інфантильна жіночка, яка звикла шукати захисту в сильній статі. Чоловік Джордж ставиться до того, що б не робила дружина, поблажливо та турботливо. Вона ж і собі теж прощає чоловікові багато чого: і нескінченне бурмотіння, і непоказну зовнішність, і воняну кофту, убравшись в яку, той виглядає як справжній тюхтій. Так, Марта постійно насміхається з чоловіка, а він інколи відповідає так само. Проте далі за сюжетом стає все зрозуміліше, що їхні словесні баталії – не що інше, як спосіб забути про спільне горе, не впасти у відчай від почуття самотності та змарнованого життя [2].

Персонажі драми, немов кваплячись висловитися, обмінюються короткими репліками в емоційно й експресивно насичених діалогах. Своїми іноді жорстокими словесними іграми вони намагаються розібратися у своєму житті, у тому, що тримає їх разом стільки років. Чим довше людина живе у вигаданому світі, тим складніше вибратися з нього. За багато років вони навчилися неабияк мучити одне одного, кожен знає, куди «бити без промаху». Джордж не виправдав сподівань Марти, яка не стала

враховувати бажань і мрій Джорджа стосовно того, як хоче жити він сам. А той виявився занадто слабким, щоб протистояти жінці. Едвард Олбі зображає напружені стосунки між персонажами за допомогою гри слів, наприклад, у такому діалозі:

“Martha: *THEY'RE MY BIG TEETH!*
George: *Some of them ... some of them.*
Martha: *I've got more teeth than you've got.*
George: *Two more.*
Martha: *Well, two more's a lot more.*
George: *I suppose it is. I suppose it's pretty remarkable... considering how old you are.*
Martha [glumly]: *Well... you're going bald.*
George: *So are you. [Pause... they both laugh.] Hello, honey”* [9, с. 5].

Марта: Ці великі зуби – мої!
Джордж: Деотрі... Деотрі – твої.
Марта: Своїх зубів у мене більше ніж у тебе.
Джордж: Лише на два.
Марта: Ну а два – хіба мало?
Джордж: Достатньо. Цілком достатньо... зважаючи на твій вік.
Марта: (похмуро) Ну... а ти он полисів.
Джордж: І ти також. (Пауза. Обоє сміються.) Салют, серденько.
[6, с. 5].

Головні персонажі зовні видаються агресивними, але в душі вони беззахисні та шукають притулку. Їхнє мовлення є відображенням двоїстих образів: лайка межує з ніжністю, лаконічність – із динамічністю, відсторонення – зі зближенням. Невипадково Марта на початку твору цитує репліку з фільму з Бетт Девіс “*Whata dump!*” [9, с. 6]. Бетт Девіс – американська акторка кіно, театру й телебачення, яка зіграла роль Розі Молін у фільмі “*Beyond the Forest*” (1949р.). Так само, як Марта, Бетт Девіс живе фальшивими ілюзіями та мріє переїхати в Чикаго й поринути в «красиве життя». Навіть такі перешкоди, як чоловік і думка оточуючих, не можуть зупинити Розу на шляху до її мети. Оглядаючи своє помешкання, Марта згадує фільм із Бетт Девіс зовсім не заради того, щоб поділитися враженням від інтер'єру своєї кімнати. Порівнюючи себе з Бетт Девіс, Марта вказує на незадоволеність своїм життям. Джордж усіляко намагається уникнути цієї розмови: “*Set in darkness. Crash against front door, MARTHA'S laughter heard. Front door opens, lights are switched on. MARTHA enters, followed by GEORGE.*”

Martha [looks about the room. Imitates Bette Davis]: *What a dump. Hey, what's that from? “What a dump!”*

George: *How would I know what...*

Martha: *Aw, come on! What's it from? You know...*” [9, с. 2].

В українському перекладі Я. Стельмаха цю репліку відтворено виразом «Яке убозтво!». У тлумачному словнику англійської мови лексема *dump* означає *a very unpleasant and unattractive place* [10]. Трансcoderував вдало перекладає її літературно нейтральною лексемою *убозтво*, яка в українській мові має значення матеріальної незабезпеченості та бідності [6, с. 2].

Російська перекладачка Н. Волжина вдається до конкретизації задля більш адекватної передачі не лише семантичного значення фрази, а й відтворення стилістичного ефекту й інтерпретує її як «*Какое убогое жилье*» та повніше описує ситуацію в лексико-семантичному аспекті [7, с. 2].

У російському варіанті перекладу Віталія Вульфа розмовну лексему *dump* перекладено сленговою *бардак* досить доречно, оскільки підвищення перекладачем ступеня експресивності повніше відтворює прагматику повідомлення й інтенцію головного персонажа в оригіналі [8].

Використання лайливості, інколи грубуватої, інколи зниженої за семантичними ознаками лексики є повністю вмотивованим у тексті оригіналу. Письменник вживає розмовну й експресивну лексику в діалогах персонажів, в описі їхньої зовнішності та поведінки. Формування уяви про персонажів і умови життя відбувається за допомогою саме вживання сленгу. Тому в тексті перекладу важливо не втратити стилістичне навантаження такої лексики та зберегти фамільярно-розмовний стиль мовлення персонажів. У наведеному нижче діалозі письменник, наприклад, використовує такі сленгові одиниці, як *goddamn*, *puke*, *simp* для більш точного вираження стилю мовлення персонажів:

“Martha (gazing into her drink): *You laughed your goddamn head off.*
George: *It was all right...*
Martha (ugly): *It was a scream!*
George (patiently): *It was very funny; yes.*
Martha (after a moment's consideration): *You make me puke! <...> You are such a simp!”* [9, с. 5].

«Марта (зазираючи до своєї склянки): *Ти ледь не помер зо сміху.*
Джордж: Нічого, незле.
Марта (завзято): *Справжня сміхота!*
Джордж (терпляче): *Справді, було досить смішно.*
Марта (поміркувавши якусь мить): *Від тебе блювати хочеться! <...> Ти такий тюх-тіу!»* [6, с. 5].

У тексті оригіналу чітко простежується, що жінка доведена до відчаю та забуває про свій статус і освіченість. Стилістична функція сленгізмів залежить насамперед від ситуації спілкування, тобто від того, як і за яких обставин ці слова були вжиті. В українському варіанті перекладу Я. Стельмаха відбувається заміна сленгових лексем, які позначені як вульгарні в словнику, стилістично нейтральними лексемами з негативною семантикою та розмовними відповідниками: *puke* – блювати, *simp* – тюхтій. Лексична одиниця *goddamn*, яка в американському сленгу вживається як підсилюючий негативний інтенсифікатор, у перекладі елімінується, оскільки інтенсифікатори такого типу не є поширеним явищем в українській мові. Та інколи, навпаки, з'являються лайливі вислови там, де в оригіналі вони відсутні: у репліках Марти “*WHAT'S IT FROM, FOR CHRIST'S SAKE?*” [9, с. 2]. «Звідки це, сто чортів?» [6, с. 2] / “*I can't remember his name, for God's sake*” [9, с. 2] «Чи я пам'ятаю, яке в нього в біса прізвище» [6, с. 2]. Із позиції прагматики вони містять важливе експресивне навантаження та виділяються смисловим наголосом. Тому підвищення перекладачем ступеня експресивності є доречним у цьому контексті.

Оскільки драма – це дія, то саме директиви й експресиви є рушійною силою драматичного діалогу, тому що основною функцією директивів є спонукання до дії, а експресиви відповідають за емоційне навантаження реплік. Е. Олбі зображає Марту суворою й авторитарною жінкою. Репліка “*put some more ice in my drink*” має прагматику наказу, адже вона не звикла просити, вона звикла наказувати [9, с. 5]. У російському варіанті перекладу Н. Волжиної відтворено прагматику оригіналу структурно однаковою реплікою: «*Положи мне еще льда в стакан, и побольше*» [7, с. 5]. Український перекладач також відтворює прихований зміст спонукання цієї фрази: «*Поклади мені ще трохи льоду*» [6, с. 5].

Серед найважливіших завдань перекладача є встановити комунікативні особливості мовлення персонажів твору, а також особливості комунікативної взаємодії. У наведеному нижче прикладі модальність виражається за допомогою виразного та логічного наголосу, що падає на підмет (займенник *you*): “*You never put any*

ice in my drink. Why is that, hunh?" [9, с. 5]. У перекладі Н. Волжиної: «Никогда не кладешь мне льда. Почему это, хм?» [7, с. 5]. У перекладі російською мовою транскодувач опустив займенник *You* для того, щоб певною мірою спростити структуру речення, адже для англійської мови характерне часте вживання займенників. У перекладі звертання до особи виражене імпліцитно.

Російський перекладач Віталій Вульф навмисно змінює стилістику оригіналу, перекладаючи займенник *you* займенником другої особи множини «*Вы*»: «Почему Вы никогда не кладете мне лед в бокал, Джордж?» [8]. Транскодувач показує зверхнє ставлення жінки до чоловіка. В англійській комунікативній культурі, де важливим чинником є рівність, підкреслення статусної асиметрії нетипове. Таке звертання поширене також серед людей середнього й старшого віку, зокрема серед інтелігенції, навіть якщо між людьми мають місце близькі й теплі стосунки. За неформального спілкування люди здебільшого звертаються на *ти*, що не є виявом неповаги до співрозмовника. Однак звертання на *ти* до малознайомої людини сприймається як ознака фамільярності, навмисна демонстрація зневаги. У російському варіанті перекладу Віталія Вульфа образ Марти дещо змінений через пом'якшення її мовлення; контраст не настільки зримий, як в оригіналі, оскільки створений шляхом мало не перебільшеної ввічливості.

Якщо на початку п'єси герої постали перед читачем в одному образі, то вже наприкінці вони, їхні дії та розмови – інші: «*Martha (about the imagined son): Sometimes... sometimes when it's night, when it's late, and... and everybody is... talking... I forget and I... want to mention him... but I... HOLD ON... I hold on... but I've wanted to... so often... / George: You couldn't have... any? – We couldn't*" [9, с. 71]. «Марта: Часом... Часом уночі, о пізній годині, коли... коли всі кругом балакають... я забуваю, і мені... хочеться поговорити про нього... але я стримуюсь... я стримуюсь... але ж мені хотілося... так часто... / Джордж: У нас не могло бути» [6, с. 46]. У цих рядках прихована гра героїв, котра виявляється в обмані та награних почуттях їх обох. Марта зізнається у своєму страху перед майбутнім без ілюзій та самообману. Фінальний учинок героїв був єдиним правильним рішенням для сім'ї Марти й Джорджа, яка продовжує жити в постійній грі й не наважується серйозно осмислити своє життя й свій шлюб. Драматург руйнує неупереджене переконання в існуванні «американської мрії».

Висновки. Оскільки драматичний твір є своєрідною моделлю соціально-історичного контексту суспільства, то одним із головних завдань драматурга стає відтворення в повному обсязі всіх складових частин моделі іншої культури, збереження національно-історичної своєрідності першотвору. Автор використовує низку лексичних і синтаксичних засобів, притаманних стилю драматичного твору, де митець має широкий спектр лінгвістичних засобів, щоб максимально наблизити драматичний текст до віддзеркалення повсякденного буття. Сленг використовується навмисно задля зображення характерних рис того чи іншого персонажа (неосвіченість, соціальне походження) і з метою надання іронічності висловлюванню. Однак у перекладі у зв'язку з відмінністю смислових відтінків сленгу в різних мовах не можна вимагати повних еквівалентів для їх відтворення. Драматичний твір містить велику кількість експресивів, пов'язаних із проявами емоцій. У перекладі може спостерігатися більша експлікація прихованого змісту спонування, що відбувається згідно з мовленнєвими традиціями української мови, однак прагматичний потенціал повідомлення залишається адекватним оригіналу. Через недостатнє розуміння характеру відносин між персонажами та контекстуальної ситуації перекладач може впливати на сприйняття образу персо-

нажів, змінюючи інтенційну структуру їхніх висловлювань. Перекладачам драматичних творів доводиться не лише перекладати діалог, шукаючи найточніші значення слів чи словосполучень, а й створювати відповідний прагматичний потенціал, який допомагає розкрити сутність характеру того чи іншого персонажа.

Перспективами подальших пошуків у цьому напрямі вважаємо виокремлення художніх особливостей драми Е. Олбі, які мають велике значення та потребують збереження в процесі перекладу. Суттєвим залишається питання вибору перекладацьких стратегій і тактик у процесі перекладу драматичного твору.

Література:

1. Галич О. Теорія літератури : [підручник] / За наук. ред. О. Галича. – Київ : Либідь, 2001. – 488 с.
2. Зарецкая Ж. Актерская работа против режиссерских эффектов / Ж. Зарецкая // Афиша. – 2006.
3. Злобин Г. Пограничье Эдварда Олби / Г. Злобин. – М. : Прогресс, 1976 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ocr.krossw.ru/html/olbi/zlobin-olbi-ls_1.Htm.
4. Липківська А. Світ у дзеркалі драми / А. Липківська. – К. : Кий, 2007. – С. 313.
5. Материалы XXIX международной конференции ОИКС «Литература во взаимодействии с другими видами искусств» 5–12 декабря 2003 г. – М. : факультет журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 2003. – 288 с.
6. Олбі Е. Не боюсь Вирджинії Вульф / Е. Олбі / [пер. Я. Стельмах] // Всесвіт. 1994. – № 10. – 47 с.
7. Олбі Э. Не боюсь Вирджинии Вульф (Кто боится Вирджинии Вульф) / Э.Олби / [пер. Н. Волжина]. – М. : Прогресс, 1976. – 78 с.
8. Олби Э. Не боюсь Вирджинии Вульф (Кто боится Вирджинии Вульф) / Э.Олби / [пер. В. Вульф]. – М. : Современник, 1984.
9. Albee E. Who's Afraid of Virginia Woolf? / E. Albee. Bristol : Penguin Books, 1971. – 73 p.
10. Miller J. Cambridge Advanced Learner's Dictionary / J. Miller. – 2009.
11. Philip C. Conversations with Edward Albee / C. Philip // University Press of Mississippi. 1988.

Пасенчук Н. В. Особенности воссоздания речи персонажей драматического текста (на материале украинского и русских переводов англоязычной драмы Э. Олби “Who’s Afraid of Virginia Woolf?”)

Аннотация. В статье рассмотрено художественное своеобразие языка драматического произведения, определена проблематика перевода речевых актов в прагматическом аспекте для адекватного перевода драматического произведения. Исследованы особенности применения переводческих приемов на материале пьесы Э. Олби “Who’s Afraid of Virginia Woolf?” и ее переводов на русском и украинском языках.

Ключевые слова: адекватность, драма, экспрессивность, речевой акт, перевод.

Pasenchuk N. The peculiarities of reproducing the speech of the characters of drama (case study of Ukrainian and Russian translations of the English drama of E. Albee “Who’s Afraid of Virginia Woolf?”)

Summary. The article focuses on revealing peculiar linguistic and stylistic features of the drama. It outlines also the problem of the translation of speech acts as it requires a special approach of a translator in achieving the pragmatic adequacy of a target text and source text equivalence in translation. The complication of the drama translation and the usage of the translational methods case study of the drama of E. Albee “Who’s Afraid of Virginia Woolf?” and its translations into Ukrainian and Russian are analyzed in the article.

Key words: adequacy, drama, expressiveness, speech act, translation.

Подвойська О. В.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету

Дунаєва К. А.,
студентка
Херсонського національного технічного університету

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРВ'Ю (НА МАТЕРІАЛАХ ІНТЕРВ'Ю СЕБАСТІАНА КУРЦА)

Анотація. У статті розглядається поняття політичного інтерв'ю як одного з жанрів політичного дискурсу. Матеріалом для даної статті стали інтерв'ю за участю Себастьяна Курца, новообраного канцлера Австрії (з 16 жовтня 2017 р.), колишнього міністра закордонних справ та голови ОБСЄ. Дана мовна особистість є актуальною в аспекті сучасного українського перекладу через низьке висвітлення політичного діяча в українських ЗМІ. Об'єктом дослідження є німецькомовні тексти політичних інтерв'ю. Предметом дослідження в даній статті є лексичні особливості політичних інтерв'ю та їх прагматична організація з погляду на особливості їх функціонування та вплив.

Ключові слова: політичний дискурс, політичне інтерв'ю, прагматична організація політичного інтерв'ю, лексичні особливості.

Постановка проблеми. Політична діяльність займає особливе місце в суспільстві, формує місце на міжнародній арені та слугує засобом встановлення взаємин між державами. Однак важливу роль у визначенні політичної ідеології та прихильності виборців відіграють серед іншого і мовні особливості політичного діяча, позиція якого чітко відображається в інтерв'ю, які вивчаються як журналістикою, так і лінгвістикою.

Мета – розглянути поняття політичного інтерв'ю як одного з жанрів політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Найбільш активно в період виборчої кампанії або політичних змін в суспільстві використовується інтерв'ю як засіб репрезентації думок та отримання нової інформації. У багатьох дослідженнях політичне інтерв'ю визначається як розмовний жанр, де розглядаються аудіо- та відеоматеріали, але в нашому аналізі ми обмежимося друкованими текстами політичних інтерв'ю та їх лексичними особливостями.

Політичне інтерв'ю – це особливий жанр текстів політичного дискурсу, що передбачає бесіду журналіста з політичним діячем із питань, що мають актуальне суспільне та політичне значення. Як стверджує Ісерс О.С., науковець, відома своїми роботами в медіакомунікації та політичному дискурсі, основною особливістю будь-якого інтерв'ю є пряма мова, що дає відчуття достовірності. Завдання політичного інтерв'ю – отримання нової інформації через думку щодо важливих суспільних подій або особу, повідомлення новин та вплив на громадську думку [2, с. 71]. У текстах політичного інтерв'ю домінує інформаційна функція, що зазвичай переплітається з експресивно-оцінними елементами. На думку Маслової В.А., інформація, що подається в політичному інтерв'ю, персоніфікована

людиною, чия думка є важливою та впливовою для аудиторії. Нерідко інтерв'юер зосереджує також свою увагу на емоційному стані політика, на його інтонаціях, жестах [4, с. 44].

Жанр політичного інтерв'ю характеризується різним співвідношенням і втіленням елементів повідомлення і впливу, різною питомою вагою інформації та експресивних засобів. Політичне інтерв'ю як складова частина політичного дискурсу будується за своїми принципами і має специфічну структуру, лексико-граматичні та стилістичні особливості [4, с. 45]. Тому професійний перекладач повинен не просто усвідомлювати це співвідношення в кожному тексті оригіналу, але і вміти адекватно передати його в тексті перекладу.

У політичному інтерв'ю в ролі респондента виступає політичний діяч, метою якого є ідеологічний вплив на масову аудиторію, маніпуляція свідомістю реципієнта як потенційного виборця для того, щоб залучити його на свій бік. Досягненню цієї мети сприяє певний вибір мовних стратегій і тактик [4, с. 44].

У рамках прагматичної організації тексту політичного інтерв'ю, за Н.Н. Кокшаровою, виділяються дві комунікативні тактики як *конфронтаційна стратегія*, в якій реалізуються провокування, цитування думок третіх осіб, критика, тактики замовчування, згода, незгода, нейтралітет [3]. Наведемо приклад використання цієї стратегії, що виражається незгодою до інтерв'юєра: *Ihre Mitbewerber sagen, dass Sie im Gegenzug dafür den Sozialstaat angreifen wollen*. На даний виклик політик надає різку відповідь, підкріплюючи свої слова займенником «ми»: *Das ist Propaganda des politischen Mitbewerbs. Wir wollen, dass die Menschen, die arbeiten gehen, davon leben können. Deshalb müssen die Steuern runter. Wir haben deutlich höhere Steuern als andere EU-Länder* [6].

Друга стратегія – *кооперативна*, яка, у свою чергу, реалізується через тактики прохання, уточнення, вибачення, згоди [3], наприклад: *Es gab in den letzten Wochen wüste Vorwürfe zwischen Ankara und europäischen Staaten. Musste sich auch Wien Faschismus-Vorwürfe anhören? KURZ: Jaja* [6]. У прикладі респондент використовує тактику згоди за допомогою короткої погоджувальної відповіді, що обмежує журналіста продовжити цю тему.

На нашу думку, в політичному інтерв'ю може також активно використовуватися стратегія формування іміджу політика, яка реалізує функції *самопрезентації та позиціонування*. Таким чином, створюється сприятливе враження про респондента з метою залучення потенційних виборців. Досягнення цих цілей втілюється в текстах інтерв'ю за допомогою ремарок та доповнень журналіста, у свою чергу створюючи відчуття реальності дії, наприклад: *Für den Integrationsstaatssekretär hat*

man eines der roten Sofas reserviert. «Ich bin in einer Minute vom Büro da und treffe nicht allzu viele Politiker hier», erklärt Sebastian Kurz (der 1,86 Meter lang ist) die Vorzüge der Location und hängt seinen Mantel auf. Wie fast immer trägt er einen dunkelblauen Anzug mit weißem Hemd (keine Krawatte) und passt so irgendwie zum mondänen Chic rundherum - weißes Leder, Blümchentapete, beautiful people [8]. Таким чином, саме журналіст концентрує увагу читача на образі політика, ще перед змістом інтерв'ю, та створює мовний портрет.

У політичних інтерв'ю ці стратегії реалізуються за допомогою таких тактик, як солідаризація (з адресатом), отождення (з ким-небудь або чим-небудь), створення «свого кола», дистанціювання (від політичних конкурентів і тих, хто з ними асоціюється), нейтралізація негативного уявлення, тактика самовихваляння, обіцянки, гіпертрофована «я-теми», епатування, насмішка [3]. Розглянемо тактику нейтралізації на прикладах: *Blicken wir auf ein Gesetzesvorhaben in Wien. Manche in Brüssel halten Österreich für ein europäisches Problemkind... KURZ: Wenn wir ein Problemkind sind – wer ist dann keines? [6].* Розділові знаки в мові інтерв'юера підкреслюють те, що політик різко обірвав думку риторичним питанням. У другому прикладі ми можемо виділити використання одразу двох тактик – нейтралізації та солідаризації: *Ihr Bundeskanzler Kern, SPÖ, verfolgt auf dem Arbeitsmarkt den Slogan „Österreicher zuerst“. Das klingt nicht nach Europa und Freizügigkeit. KURZ: Dazu müssen Sie den Bundeskanzler interviewen. Das Gesetz ist gerade erst im Entstehen. Ich kann nur wiedergeben, wum es geht. Um eine Bevorzugung von Menschen, die derzeit in Österreich arbeitslos sind, unabhängig von der Staatsbürgerschaft [7].* У прикладі обидві тактики виражаються змістовно в розумінні Себастьяном Курцом болючих питань безробіття і високих податків, а також через підтримку громадян Австрії. У свою чергу, в текстах інтерв'ю Себастьян Курц намагається уникнути коментарів щодо конкурентів у політичних перегонах, обираючи тактику нейтралізації.

У результаті аналізу текстів політичних інтерв'ю за участю Себастьяна Курца встановлено, що тактика отождення є однією з найпоширеніших тактик, що полягає в демонстрації символічної приналежності даного політичного діяча до певної соціальної, статусної або політичної групи, об'єднання з цією групою. Таким чином, політик сприймається адресатом як «свій» і озвучує проблеми, які близькі його потенційній аудиторії, він може розраховувати на певну підтримку. Це реалізується за допомогою вживання особового займенника «ми», пор.: *Wir alle wissen, dass es ohne gelungene Integration kein gutes Zusammenleben in Österreich geben kann. [...] wir müssen auch einfordern, dass diese Angebote genutzt werden [6].* Цей займенник є «символічним» в політичному інтерв'ю, таким чином, перекладачу необхідно відтворити тактику отождення в перекладі.

Серед найбільш часто вживаних мовних засобів із метою здійснення впливу виокремлюються стійкі словосполучення, кліше, зустрічні питання, емоційно-оцінні, експресивні мовні одиниці, неологізми, часте вживання ключового слова або його синонімів. На думку Маслової В.А., головними завданнями для перекладача є не лише необхідність відтворити зміст інтерв'ю, але й передати текст композиційно, відповідно до стратегій журналіста та політика, передати точність таких мовних конструкцій, що особливим чином характеризує мовну особливість [4, с. 4].

Серед власне лексичних особливостей політичних інтерв'ю за участю Себастьяна Курца можна виділити високу ступінь стандартизації використовуваних засобів: великий відсоток стійких і клішованих виразів, різні політичні штампи, метафори, стандартні терміни і назви тощо.

Особливими рисами політичного інтерв'ю на лексичному рівні мови є широке використання професійної політичної термінології, в першу чергу з метою інформування та створення авторами враження абсолютної об'єктивності і неупередженості щодо політичного діяча, наприклад: *Liberaler, Konservativer, Christlichsozialer, Sanktion, Integrationsbeirat, Wahlkampf, Europapolitik, Bildungspolitik; den passenden Zugang herausfinden, Positivbeispiele, diese Konzepte auf den Boden bringen, Konflikte zu vermeiden.*

Аналізом фактичного матеріалу виявлено також вживання мовних кліше та штампів в інтерв'ю із Себастьяном Курцом, наприклад: *auf der einen Seite; meiner Aussicht nach; ich bin der Meinung; ich glaube, verfolge, halte richtig politisch, hoffe, bitte die Deutschen um Verständnis; offene Grenze, humanitäre Hilfe.* Зазначені в прикладах кліше використовуються політиком для швидкого, точного та зручного висловлення думки та відтворюються, зазвичай, за допомогою еквівалентів мови перекладу.

Тексти політичних інтерв'ю насичені найрізноманітнішими реаліями громадського, політичного або культурного життя з метою позначення конкретних понять, предметів та ситуацій, дуже важливих для політичного дискурсу, наприклад: *Integrationsdebatte, Staatssekretär, Bundesländer.* З позиції перекладу такі мовні одиниці перекладаються або словниковими відповідниками, якщо вони існують, або за допомогою описового методу, наприклад: *Integrationsstaatssekretär – штатс-секретар з питань інтеграції; Sicherheitspaket – пакет положень з питань безпеки* тощо.

Для політичної мови, зокрема в текстах інтерв'ю, які відрізняються високою щільністю інформації, типовим явищем є наявність загальноприйнятих аббревіатур та скорочень: *ÖVP (Österreichische Volkspartei), Junge ÖVP, JVP, NGO, OSZE.* Більшість із наведених прикладів мають власні відповідники на українську мову, але від перекладача такі лексичні одиниці вимагають широких фонових знань.

Експресивність мови як спосіб залучення уваги читача, вираження ставлення до інформації виражається в текстах інтерв'ю із Себастьяном Курцом за допомогою розміщення оцінних акцентів, вживання оцінних епітетів та прямих звернень до майбутнього читача, наприклад: *Welche Maßnahmen empfiehlt Ihre Partei gegen die zunehmende Terrorgefahr? KURZ: Österreich ist keine Insel der Seligen. Globale Herausforderungen mit sicherheitspolitischer Sprengkraft nehmen zu: Internationaler Terror, Konflikte in unserer Nachbarschaft, neue Formen der Kriminalität, importierte Gewalt und unkontrollierte Migration stellen eine Herausforderung für unsere Sicherheit dar.* Таким чином, за допомогою розставлення відповідних оцінних суджень політик звертається до майбутнього виборця та «нових» громадян країни.

Використання розмовної, зниженої лексики та сленгу є більш характерним для письмових текстів політичних інтерв'ю, що використовується з метою створення певного образу і стилістичного ефекту, наприклад у заголовках інтерв'ю для залучення певної категорії читачів: *«Goldenen Löffel hatte ich nie im Mund».* У прикладі заголовку до інтерв'ю, що передає пряму мову політика, міститься частина німецької приказки, що створюють відчуття відвертості, правдивості та, отже, привертає увагу читача.

Також у текстах політичних інтерв'ю все частіше можна спостерігати широке використання неологізмів та англіцизмів. Наприклад, в інтерв'ю за участю Себастьяна Курца ці мовні явища зустрічаються частіше, що, на нашу думку, характеризують дану особистість як молодого та прогресивного політичного діяча: *Fans, Investment, Instagram, Posten, Followers, Abonnente, Migrantencommunity, Emoji*.

З метою не лише інформування майбутнього читача, а і з естетичною функцією широко використовуються інші стилістичні засоби та мовні фігури, такі як гіперболи, літоти, образні порівняння, метафори, метонімія, евфемізми тощо, наприклад: *Goldene Löffel im Mund, es ist leider Gottes nicht leicht, zu Schwarz-Blau stehen, Schwarz-Weiß-Denken halten, kein allzu großer Depp sein*.

Висновки. Можна дійти висновку, що в рамках жанру політичного інтерв'ю реалізуються основні стратегії, характерні для політичного дискурсу в цілому. Одна з важливих особливостей політичного інтерв'ю є поєднання всіх видів мовних елементів та стилістичних засобів. Перспектива подальшого дослідження цього жанру полягає в поглибленому вивченні виділених структурних елементів в інтерв'ю, їх впливу на адресата, а також в аналізі морфологічних форм, словотвірних і синтаксичних структур у порівняльному аспекті.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. К.: Академія, 2004. – 344 с.
2. Иссерс О.С. Что говорят политики, чтобы нравиться своему народу? [Текст] / О.С. Иссерс // Вестник Омского университета. – Вып. 1. – Омск, 1996. – С. 71.
3. Кошкарлова Н.Н. Конфликтный и кооперативный типы русскоязычного дискурса в межкультурном политическом пространстве : автореф. дис. / Н.Н. Кошкарлова. – Екатеринбург, 2015.
4. Маслова В.А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? [Текст] / В.А. Маслова // Политическая лингвистика. – Вып. 1. – Екатеринбург, 2008. – С. 43.
5. Михальская А.К. Политическое интервью как речевой жанр / А.К. Михальская // Риторическая культура в современном обществе. Тезисы IV Международной конференции по риторике (Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина, 26-28 января 2000 г.). – М., 2000. – С. 67.
6. Merkur. [Електронний ресурс]. – October 15, 2017. – Режим доступу : <https://goo.gl/6rr4DL>.
7. Die Presse. [Електронний ресурс]. – April 21, 2011. – Режим доступу : <https://goo.gl/HeENnd>.
8. MeinBezirk.at. [Електронний ресурс]. – September 15, 2010. – Режим доступу : <https://goo.gl/2wj3GH>.

Подвойская О. В., Дунаева К. А. Лексические особенности политических интервью (на материале интервью Себастьяна Курца)

Аннотация. В статье рассматривается понятие политического интервью как одного из жанров политического дискурса. Материалом для данной статьи стали интервью с участием Себастьяна Курца, новоизбранного канцлера Австрии (с 16 октября 2017), бывшего министра иностранных дел и главы ОБСЕ. Данная политическая личность является актуальной с точки зрения современного украинского перевода из-за низкого освещения в украинских СМИ. Объектом исследования являются языковые особенности политического интервью и его прагматическая организация. Предметом исследования в данной статье являются языковые особенности политических интервью с точки зрения особенностей их функционирования и влияния.

Ключевые слова: политический дискурс, политическое интервью, прагматическая организация политического интервью, лексические особенности.

Podvoiska O., Dunaieva K. Lexical features of the political interviews (based on the interviews of Sebastian Kurz)

Summary. The article discusses the concept of political interview as one of the genres of political discourse. The material for this article was an interviews with Sebastian Kurz, the incoming Austrian Chancellor (since October 16th, 2017), Minister of Foreign Affairs and Chairman of the OSCE. The object of the study is the linguistic characteristics of the political interview and its pragmatic organization. In this article the subject of the research is the linguistic features of political interviews in terms of their functioning and influence.

Key words: political discourse, political interview, pragmatic organization of political interview, lexical characteristics.

*Попко І. А.,
старший викладач кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПАТЕНТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу науково-технічних текстів, зокрема французької патентної документації, оскільки цей вид діяльності набуває актуальності через прискорення науково-технічного прогресу в сучасному світі. Висвітлено мовні особливості французької науково-технічної літератури, які суттєво впливають на специфіку її перекладу українською мовою. Проведено аналіз деяких лінгвістичних особливостей науково-технічної літератури на лексико-граматичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Ключові слова: науково-технічний текст, термін, термінологія, патентна формула, буквальне і термінологічне значення, акроніми, аббревіатура.

Постановка проблеми. Основне завдання науково-технічного перекладу полягає в гранично зрозумілому й точному способі доведення до читача інформації, яка повідомляється. Художнє і творче мислення набуває другорядної важливості, поступаючись чіткому та точному викладу змісту. Стиль науково-технічної літератури характеризується формальністю та логічністю. Більше того, науково-технічні тексти виявляють низку лексичних та граматичних особливостей. Найбільш типовою, приміром, лексичною ознакою науково-технічної літератури вважається насиченість тексту термінами й термінологічними словосполученнями, а також наявність лексичних конструкцій, скорочень, аббревіатур. У літературі такого типу особливе місце займають тексти, орієнтовані не стільки на носіїв певної мови, скільки на представників певної професійної групи.

Аналіз наукових досліджень. Переклад науково-технічних текстів часто ставав предметом уваги науковців, які намагалися проаналізувати й дати визначення цьому процесу. Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили такі вчені як В.Н. Комісаров, А.В. Федоров, К.І. Кириленко, В.І. Сухаревська, В.І. Карабан, І.І. Ревзін, І.А. Гладких, О.В. Ключник, Р.К. Міньяр-Белоручев, Р.П. Зорівчак та інші. Їх праці дозволяють зробити висновок, що переклад науково-технічної літератури займає окреме місце в царині перекладу, кардинально відрізняючись від інших типів певними лексичними, морфологічними, граматичними та стилістичними особливостями.

Мета статті полягає у виявленні особливостей відтворення текстів французьких патентних документів українською мовою через лінгвістичний аналіз лексико-семантичних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає в розкритті та відтворенні засобами української мови іншомовних реалій. Було б невірним говорити про переклад термінів як таких. Безсумнівно, ключовим елементом у технічному перекладі вважається термінологія. Передусім, технічний переклад поділяється на кілька категорій. Існує переклад юридичної, медичної, фінансової літератури, переклад документів, сертифікатів, патентів, переклад текстів з авіонавтики тощо.

Зазначені категорії розглядаються як технічні переклади, тому що вимагають від перекладача стартовий мінімум знань з певної галузі науки чи техніки. З огляду на цей факт можна навести безліч прикладів неточного перекладу лексичної одиниці, що мали досить негативні наслідки як у технічній галузі, так і в політиці та економіці. Зокрема, після Другої світової війни французьке міністерство звернулося до Сполучених Штатів Америки з проханням продати Франції пшеницю. Для визначення, які саме зернові їм потрібні, вони вжили слово "corn", яке для мешканців США означає «кукурудза». Франція кілька місяців споживала жовтий кукурудзяний хліб [1, с. 8–39].

Структурно французький патент включає бібліографічну частину, патентну формулу і опис винаходу. Перед перекладачем патенту як технічного тексту стоять дуже високі вимоги до добору лексичного матеріалу. Переклад технічних текстів не може бути наближеним, адже може спровокувати неточність, яка недопустима в технічних описах. Будь-яка помилка може мати катастрофічні наслідки. Перекладаючи технічну патентну літературу, перекладач має володіти не лише глибокими лінгвістичними знаннями, знати технічну лексику з певної галузі, а також екстралінгвістичні: структури Франції та Євросоюзу, які відповідають за патентну справу, документацію та всі рівні її подання та затвердження. Оскільки патентування стосується різних галузей науки та техніки, переклад патентної літератури вимагає від перекладача, в першу чергу, відмінних знань перекладача спеціалізованої галузі науки або техніки, якої власне стосується переклад і, по-друге, розуміння змісту термінів французькою мовою у поєднанні зі знанням фахової термінології рідною.

Патент як конкретний жанр науково-технічного функціонального стилю, перебуваючи на перетині з офіційно-діловим стилем, презентує царину використання мови, що тісно пов'язана з усіма комунікативно-прагматичними й суб'єктивно-орієнтованими категоріями висловлювання. Хоча мова науково-технічна літератури є різновидом загальнонародної мови, маючи загальні граматичні правила та норми, використовуючи її лексику, вона відрізняється від інших стилів і жанрів притаманним лише їй поєднанням певних норм та ознак, особливою структурою висловлювання, особливістю семантики, своєрідністю різноманітних семіотичних зв'язків. На противагу словам загальнонародної лексики, які є переважно багатозначними та мають емоційний відтінок, терміни в межах сфери застосування характеризуються моносемантичністю та відсутністю авторської експресії [2, с. 31]. У процесі перекладу будь-яке поняття чи термін необхідно розглядати не як окрему одиницю, а в контексті, в якому цей термін вжито разом зі своїм технічним значенням.

Науково-технічні тексти характеризуються великою кількістю термінів та їх словосполучень, неологізмів, аббревіатур та акронімів. Для адекватного перекладу аббревіатур та акронімів,

які часто вживаються на позначення терміна або організації, необхідно вірно його розшифрувати, перекласти українською, тоді створити відповідну українську абревіатуру, наприклад *G.G.T. – Confédération Générale du Travail – З.К.П. – Загальна Конфедерація Праці*. Деякі акроніми можуть бути просто транскрибовані, наприклад *l'UNESCO – ЮНЕСКО*, інші – розшифровані, як от: *F.M.I. (Fond monétaire international) – МВФ (Міжнародний валютний фонд)*. Разом з українським відповідником акроніма бажано подавати в дужках його повну розшифровану назву з метою точного відтворення значення лексеми.

Наявність скорочень у технічній літературі виявляється характерною рисою французьких текстів, що часто мають свої відповідники в мові перекладу. У разі відсутності певного поняття в мові перекладу, не маючи свого відповідника, застосовують транскрибування, яке набуває все більшого поширення, особливо транскрибування іншомовних власних назв. Скорочення розшифровується і перекладається як розшифроване поняття, а саме скорочення транслітерується.

У процесі перекладу неологізмів та відсутності їхніх відповідників у словнику найчастіше використовують описовий переклад. Щодо лексичних трансформацій, то під час перекладу патентної літератури, особливо в описах, найчастіше використовують методи генералізації та конкретизації понять, тобто перехід поняття виду до поняття роду і навпаки. Досить часто під час перекладу технічного тексту з французької на українську мову спостерігається явище транспозиції – заміна однієї частини мови іншою. Іноді використовується антонімічний переклад, який пов'язаний зі зміною заперечного речення – стверджувальним, або навпаки. Питальні речення вживаються дуже рідко та їм властивий здебільшого риторичний характер, практичною метою використання яких є зосередити увагу на питаннях, які розглядає автор.

Морфологічними особливостями французьких патентних текстів виявлено переважне використання теперішнього часу, дійсного способу, дієприкметникових зворотів, безособових та неозначено-особових конструкцій, пасивного стану та герундія. Пасивні французькі конструкції найчастіше перекладаються активними. На морфологічному рівні слід підкреслити розбіжності у вживанні однини та множини в обох мовах, відсутність займенників першої особи однини (*je, moi*). Характерними є трансформації, пов'язані зі зміною частини мови; наприклад, найпоширенішими є трансформації перетворення іменника в прикметник, дієслова в іменник та навпаки. Перетворення інфінітива у віддієслівний іменник також належить до найпоширеніших перекладацьких трансформацій.

До синтаксичних особливостей перекладу патентних текстів належить прямий порядок слів, що зазвичай зберігається під час перекладу, використання складнопідрядних речень, наявність значної частини однорідних членів речення. Проте незначні трансформації щодо зміни порядку слів можуть відбуватися з перестановкою обставини чи суб'єктно-об'єктними відношеннями. Зокрема, в описах патентів переважають речення розповідного характеру, інверсія та питальні речення, як уже зазначалось, вживаються не часто і лише з метою зосередити увагу на певній інформації. Під час перекладу простих та складних речень іноді виникає необхідність зміни їхньої структури, коли прості поєднуються в складне речення, або, навпаки, складне речення розбивається на декілька простих.

У ході дослідження французьких технічних текстах виявлено вживання значної кількості безособових та неозначено-особових конструкцій, які в процесі перекладу можуть зазнава-

ти певних трансформацій згідно з контексту та граматичними правилами української мови. Зокрема, під час перекладу французьких неозначено-особових речень із займенниками *on, nous* використовується або односкладні неозначено-особові речення, або безособові речення. Вживання особових займенників у патентній літературі виявилось невластивими як українській, так і французькій мові.

Під час перекладу граматичних конструкцій найпоширенішими є трансформації за допомогою додавання чи опускання слів. Основні часові конструкції під час перекладу французької технічної літератури на українську зберігаються, але часові форми і способи, які не існують в українській мові (наприклад, *Subjonctif, Futur antérieur*), під час перекладу обираються ті форми, які найкраще відповідають граматичним нормам української мови. Наприклад, *Futur antérieur* перекладається українською мовою минулим часом; *Subjonctif* – дієслівними формами дійсного способу через відсутність подібного способу в українській мові; *Conditionnel* у текстах патентів зустрічається рідко і перекладається українською мовою або умовним способом, або дійсним способом із використанням допоміжних слів *можливо* та *могти*. Наказовий спосіб у досліджених нами текстах не використовувався. Його функції виконують інфінітивні та безособові конструкції. У перекладі українською мовою такі речення перекладаються зазвичай наказовим способом. Пасивні французькі конструкції найчастіше перекладаються активними конструкціями.

Під час перекладу науково-технічної літератури важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, в якому він розкриває своє лексичне значення, адже лише контекстуально можна зрозуміти, до якої конкретної галузі знань належить термін і, відповідно, перекласти його за допомогою добору адекватного еквівалента мовою перекладу. Тому мовознавці виокремлюють два етапи в процесі перекладу термінів: перший – це з'ясування значення терміна в контексті, а інший – це переклад значення рідною мовою [3, с. 122].

Основним прийомом перекладу термінів вважається переклад за допомогою добору лексичного еквівалента – постійна лексична відповідність, яка точно збігається зі значенням слова. Термінам, які мають еквіваленти рідною мовою, належить важлива роль під час перекладу, адже вони є опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших лексем, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові, розширюючи в такий спосіб знання термінів-еквівалентів. Однак частка таких термінів у загальному термінофонді дуже незначна, тому переклад більшості спеціальних галузевих термінів не є простою заміною слова-терміна мовою оригіналу відповідним термінознаком у мові перекладу. Значні труднощі під час перекладу технічних термінів із французької мови на українську виникають у тому випадку, якщо еквівалент, зафіксований у словнику, не цілком підходить. У такому разі слід дібрати контекстуально зумовлений еквівалент. Вирішальну роль контекст відіграє також у виборі потрібного значення багатозначного терміна.

Описовий спосіб перекладу також вживається під час перекладу науково-технічної патентної літератури і становить передачу значення слова за допомогою поширеного пояснення значення іншомовного слова. Зазначений прийом є найбільш розповсюдженим лексичним прийомом перекладу технічних термінів і вживається як у випадку відсутності від-

повідного за значенням слова в рідній мові, так і у випадку пояснення в словнику. Калькування – це передача комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фраземи (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу.

Виявлено, що під час перекладу науково-технічної патентної літератури шляхом калькування перекладаються деякі власні назви, наприклад: *Institut national de la propriété industrielle* – Національний інститут промислової власності, *l'Union européenne* – Європейський союз. Транскрипція – це передача літерами рідної мови звучання французького слова. Практична транскрипція максимально відображає написання і вимову слів іноземної мови, наприклад: *Renault* – Рено, *Peugeot* – Пежо, *Figaro* – Фігаро. Однак під час перекладу способом транскрибування не слід забувати про «фальшивих друзів перекладача», яким, попри зовнішню схожість у французькій та українській мовах, властиве різне значення, тобто псевдоінтернаціоналізми. Траслітераційний спосіб перекладу таких лексем «приведе до невинновданого семантичного калькування, порушення норм лексичної сполучуваності, стилістичної неадекватності українського відповідника та, зрештою, до грубих викривлень лексичного змісту слова, що передається» [4, с. 110].

Переклад французьких термінів на українську мову вимагає знання й розуміння змісту термінів французькою мовою, а також знання термінології українською мовою. Найпоширеніший спосіб перекладу патентної документації – це передача термінознаків за допомогою лексичних еквівалентів, оскільки термінам властива однозначність. Якщо така відповідність відсутня або термін багатозначний, тоді використовується калькування або описовий метод. При цьому потрібно враховувати контекст або лексико-семантичну групу, в якій вжито термін.

Висновки. Основною функціональною одиницею науково-технічної патентної літератури є термін; він надає найбільш точне, стисле і економне визначення науково-технічному поняттю, що є дуже важливим для перекладача під час роботи зі словом. Словниковий склад науково-технічної літератури французькою мовою характеризується різноманітністю, а також великою кількістю наукових і технічних термінів. Дуже важко провести межу між термінами й повсякденними словами внаслідок їх лексичної багатозначності. Для перекладу французької науково-технічної патентної літератури важливу роль відіграють словники. Проте відомо, що основний недолік словників полягає в тому, що вони, вийшовши з друку, дуже швидко втрачають новизну, адже нові поняття, неологізми у сфері науки та техніки виникають за дуже короткий проміжок часу. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати досить серйозні проблеми для перекладача. Основний вихід із цієї ситуації бачиться в детальному аналізі описуваного явища й передачі його термінами, базовими в певній технічній галузі. Перекладач може консультуватися з періодичними друкованими виданнями, де висвітлюються актуальні наукові проблеми та найновіші технічні винаходи та з фахівцями в даній галузі.

Складна еволюція французької мови сприяла широкому розвитку синонімії, в тому числі і лексичної. Одне і те ж поняття можна виразити різними словами. У французькій науковій літературі здебільшого використовуються синоніми латинського походження, які українською мовою ми зазвичай передаємо зі збереженням латинського кореня.

Під час перекладу необхідно пам'ятати, що хоча мова французьких науково-технічних текстів все ж таки є частиною загальнонаціональної мови, тобто використовує спільну лексику і граматику, вона має свій окремий стиль, який відповідає меті і завданню науково-технічної літератури. Тому для перекладача важливим завданням постає збереження цього стилю лексичними засобами своєї мови. Відсутність прямих запозичень з англійської мови, вживання яких є неприпустимим у зв'язку з наявністю французького відповідника, повага до синтаксису та орфографії французької мови, внутрішній зв'язок між реченнями, наявність повторів та реприз забезпечують характерні особливості наукового тексту в спеціалізованій французькій мові. Для перекладача важливим постає вимога знання базової термінологічної системи певної царини знань, з якою він працює, в той же час постійно відслідковуючи появу нових термінологічних утворень у певних галузях знань.

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова) / К.І. Кириленко, В.І. Сухаревська. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 148 с.
2. Деркач Л.М. Актуальні проблеми науково-технічного перекладу / Л.М. Деркач ; Національний гірничий ун-т ; Інститут електроенергетики. Кафедра перекладу та педагогічної психології ; Центр психологічних та інноваційних досліджень. – Д. : Національний гірничий ун-т, 2007. – 257 с.
3. Алефиренко Н.Ф. Теория языка. Вводный курс / Н.Ф. Алефиренко. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

Попко И. А. Специфика перевода французской научно-технической патентной литературы

Аннотация. В статье рассматриваются основные особенности перевода научно-технических текстов, в частности французской патентной документации, поскольку этот вид деятельности становится все более актуальным из-за ускорения научно-технического прогресса в современном мире. Освещена языковая специфика французской научно-технической литературы, которая существенно влияет на специфику ее перевода на украинский язык. Проведен анализ некоторых лингвистических особенностей научно-технической литературы на лексико-грамматическом, морфологическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: научно-технический текст, термин, терминология, патентная формула, буквальное и терминологическое значение, акронимы, аббревиатура.

Popko I. Translation specifics of French scientific and technical patent literature

Summary. The article reviews main features of the translation of scientific and technical texts, the French patent documentation in particular, since this type of activity is becoming more relevant due to the acceleration of scientific and technological progress in the modern world. The article highlights the linguistic features of French scientific and technical literature which significantly affect the specifics of its translation into Ukrainian. The article also analyses certain linguistic features of scientific and technical literature at lexico-grammatical, morphological and syntactic levels.

Key words: scientific and technical text, term, terminology, patent formula, literal and terminological meaning, acronyms, abbreviation.

Фоменко Е. Г.,*доктор филологических наук,
профессор кафедры теории и практики перевода,
заведующий кафедрой теории и практики перевода
Классического частного университета*

ПРОБА ПЕРЕВОДА НА РУССКИЙ ЯЗЫК ФИНАЛА «ПОМИНОК ПО ФИННЕГАНУ» ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА

Аннотация. Статья рассматривает стратегии перевода «Поминок по Финнегану» Джеймса Джойса, опираясь на собственный перевод страниц 593.1-595.30, не переведенных на русский язык. Единообразных переводческих решений требуют словоформы-отклонения, искаженные английские слова, латинские изречения, аллюзии на ирландскую идентичность и культуру, адаптированная к кириллице звукопись, сохранение паттернов Джойса в переводческих новообразованиях, следование индивидуально-авторской пунктуации подлинника.

Ключевые слова: художественный перевод, функциональный аналог, словоформа-отклонение, гибридизация, индивидуально-авторская пунктуация.

Постановка проблемы. Когда спрашивают, на какой язык переводят «Поминки по Финнегану» Джеймса Джойса, неизменно возникает встречный вопрос: «А с какого языка переводить?» У. Эко убежден, что «Поминки» переводимы, поскольку не являются разновидностью зауми [5, с. 108]. Однако художественный перевод «Поминок» на славянские языки с кириллицей до сих пор в проекте, несмотря на наличие в принимающей культуре не менее оригинальных текстов («Маски» Андрея Белого наиболее сближаются духом словотворчества и своеобразием ритмики с «Поминками» Джойса и содержат немало подсказок для вдумчивого переводчика). Проблема состоит, с одной стороны, в переходе на кириллицу, ведь гибридизация подлинника ориентирована на латиницу, и, с другой стороны, в недооценке словоформ-отклонений, рассеивающих одновременные смыслы.

Актуальность настоящей статьи обусловлена тем, что славянские языки с кириллицей имеют лишь фрагментарный перевод «Поминок». Анри Волохонский перевел (по его собственным словам, «изоклал российскою азбукою») шесть начальных частей текста, а Константин Беляев не пошел дальше трех страниц перевода эпизода «Анна Ливия Пдюрабель» (см. подр. [4]). Мы предполагаем, что функциональный аналог «Поминок» на славянские языки с кириллицей не возможен без предварительного филологического анализа. «Поминки», как известно, полностью переведены на единичные языки [8], причем только на один славянский язык – польский, где переводчик не был отягощен сменой алфавита. Однако успешные переводы на китайский (скорее всего, будет завершен в ближайшие годы) и японский язык показывают, что смена алфавита вполне преодолима, но к ней надо подойти стратегически. Переводоведы, сравнивающие современные переводы «Поминок», указывают на транслингвистические совпадения, вследствие чего предлагают возвести коллективный международный перевод вместе с подлинником «Поминок» в ранг полиглотного макротекста [8]. Хотя искажения английского языка охватывают не более двад-

цати процентов «Поминок» [7, с. 208], включившись в игру отклонений, читатель подлинника начинает видеть искажения и полисемию везде. Не идя дальше декодирования имен и в лучшем случае изучая деривационные процессы в «Поминках», исследователи клеят ярлыки «смысловой амбигуэнтности» или поэтики «совпадения противоположностей» [1, с. 41], утверждая, что раз «трансгрессия фундирует универсум писателя» [2, с. 13], то «Поминки» есть не что иное, как «эксперимент-трансгрессия» [2, с. 16]. Такое умаление принимающей культуры является недопустимым. Например, Джойс читал в переводе А. Ремизова, черпая у него творческое вдохновение. Мировое словотворчество обогатилось усилиями Андрея Белого и Велимира Хлебникова – явлений не менее значимых, чем Джойс. Вклад же «Поминок» Джойса в мировую литературу – гибридизация, рассеяние десятков языков в англоязычном тексте. Перевод самим Джойсом фрагментов «Поминок» на итальянский язык направляет переводчика к цикличности гибридизации в подлиннике, где одни и те же значения дублируются словами из разных языков. К русской версии отдельных фрагментов «Поминок» на русский язык справедливы слова Г.Г. Москальчук о недооценке целостной организации текста современными переводчиками, которые недостаточно останавливаются собственно на функционировании текста [3, 12]. Хотя трудно судить о «Поминках» по фрагментам перевода на русский язык, все же вполне возможно устранить недостатки, повторяемые в доступных в онлайн-режиме фрагментах «Поминок», переведенных физиком Андреем Рене.

Цель статьи – выявить стратегии перевода финальной части «Поминок», которые можно распространить на полный перевод этого текста. Исследование проводится на материале нашего собственного перевода ранее непереведенного фрагмента «Поминок».

Изложение основного материала.

Трудности перевода «Поминок». Размышляя над переводом «Поминок» на разные языки, П. О'Нил убежден, что интерпретация текста разными переводчиками поможет раскрыть замысел Джойса. Кроме того, переводчик должен определиться, есть ли невнятица в «Поминках» или нет, чтобы знать, как далеко можно зайти в процессе перевода [8, 8]. Например, междометие «well» совпадает по форме с существительным well «источник»; однако только один (немецкий) переводчик рассеивает связь с водой, фундаментальную для подлинника [8, с. 160]. П. О'Нил подчеркивает, что аналогичным образом «of course» («конечно») содержит упоминание о русле реки через совпадение с глаголом course «течь» [8, с. 161]. Исследователь критикует переводчиков за злоупотребления компенсацией, в частности, практику включения названий рек там, где их у Джойса нет.

По нашим наблюдениям, отрицательно сказывается на качестве перевода недооценка словоформ-отклонений, маяков рассеянного смысла в подлиннике. Например, Анри Волохонский последователен в замене словоформ-отклонений субстантивными словосочетаниями; он заменяет начальную словоформу-отклонение «*gívetun*» [9: 3.1], ключ к «Поминкам», субстантивным словосочетанием «бег реки». Так выхолащивается смысл, поскольку ускользает срединный глагол егг «ошибаться» и связанные с ним дальнейшие рассеяния. Наконец, особого внимания требуют опорные тексты, циклические в «Поминках» (ирландская мифология, библейские тексты, «Поэмы Оссиана» Джеймса Макферсона, Гомер, Шекспир и другие). Выбор переводчика должен учитывать идентичность Джойса, которая прослеживается в замысловатых, не всегда прозрачных, вкраплениях слов из ирландского языка [8, с. 254]. Ирландская составляющая «Поминок» наиболее трудна для перевода, потому что она, как правило, дается на фоне гибридизации, порождая пласты, сохранение которых требует от переводчика огромных усилий.

У. Эко считает, что перевод «Поминок» обогащает принимающую культуру актом словотворчества [5, с. 108]. По его мнению, изучение авторизированного перевода на итальянский язык подсказывает, как Джойс мыслит перевод этого текста. Эко выступает за переосмысление подлинника словотворческим переводом. Он высказывается против адаптации, своей интерпретацией изолирующей один уровень подлинника от другого [5, с. 125]. Но в таком подходе нелегко найти золотую середину. Э. Генцлер высказывает опасение о неразумной трансформации подлинника, которая является скорее актом переписывания подлинника средствами другого языка, чем художественным переводом [6].

Таким образом, специфика «Поминок» состоит в том, что даже переводы на один и тот же язык разнятся. По намечившейся традиции, переводы «Поминок» являются переложением, интерпретированной адаптацией или переписыванием подлинника на языке принимающей культуры. Приходится признать, что функциональный аналог «Поминок» возможен как версия, обладающая художественными достоинствами оригинала, опирающаяся на филологический анализ, регламентирующий, в чем нельзя отходить от подлинника.

Обоснование переводческих решений

Предлагаемый перевод [9: 593.1-595.30] (шесть начальных абзацев финальной части «Поминок») последовательно проводит два переводческих принципа – сохранение индивидуальности авторской пунктуации и словоформ-отклонений:

«Рассветанье! Рассветанье! Рассветанье!

Перекликая все неудачи. Перекликая все неудачи соблаговолить. Боевой порядок! Воздымание. Ирвикер одряхлевшему блудящему миру. О сбор, О сбор, О сбор! Арфуй, О сбор! Подобен птичьему. Ищи многобольше знаменованного. Дымка с моря на восток от Оссиании. Сюда! Сюда! Тасс, Птта, Стефф, Волфф, Хавв, Блавв, Ройттер. Смог вздымается. И уже старейшины старейшина поднялся в другое время для литании молебной. Сыны зарянки, мы сами мы! Златоброе младутро, видали Волнолома брезг? Позабылось наше старание зареть друпопорядок. Перекликая соблаговоления. Перекликая соблаговоления озареть. Старая порода выковки Финна Мак-кулигана. Вожак, вожак! Вернейшее суждение белой Теморы. Колокольчика вскрик. Будись, смутноsumerечный, крепчай! И пусть Билли Вороненок закостробалладится от уничтожения. Исповедь церквям. Наивысшее наслаждение возвестить проповедь окрыленных лугоносных картошкоедов.

Рука из-за облака появляется, расправляя карту.

Вечносеятель семян света старохладным старосовиным сознаниедушам в храмочевальне Тэфнут после ночи со словом Среброрукого и ночи Двоения в объятьях нянчащих, Бедняга Незрячий, владыка восходов в потустороннем мире Нтамплина, любосветно триумфально говорит.

Вах! Озолоченная! Рассыпь память брильянтового небес, приманчивая! Дах! Арктурус грядет! Будь! Глаголь первоначала транзитивными пробелами! Килт кельта раковинно килтнет родостойко. За тебя голосуем, Тиртангел. Самоведуший славься! Мы хиллудублинские, клятвopеносящие. Стезя, зарея, от нас лептовносящих, чрез димьдом до проблеска рассвета ведомы дремонадегой но гонись за мной путешествием, проложенным, жабруй руслом, среди кладбенца Дремушки. Вплоть до Солнцаграда, стенообнесенного, притягательного. Теперь если поднесут мыльцаполотеничка, да нагреют водички, пока ты говоришь темной Маргарет Мэри или Грязнуле, Мойке или Терке, засверкай намыленным кличем. Все ж разьясни начало начал. Зачем место? Откуда час? Увидь но! Рычагуй Солнцемыльного! Сдавайся! Путешественники во всеоружии. Стоящий подле Меня равно стоит подле Муки. Как собственной. Мы анновы. Наши тени смешений мешаны и помощь помогают горизонтам. Вспых и, тут же, ничего, как огнище за огнищем прыгает живой. Для тончайшего чулочка с розоватым верхом Холма Аллен, клубаноши, в магазинах и. Последом, Солярный Луг судьесмелый будет услышан и он балует вспышками огненными. Копье огнезари тыкнется плоских камней в центре большого круга макролитов Вратбожьих у бушманов прерии на нашей коррозионной почве Праведной Битвы откуда груды булыганов громоздятся, валунья, святой порослю, идола земного горла. Всюду. Слабо серые смутные слухи складываются сырземным сиянием. Прошлое настоящее протаскивает. Собачий упрямец, даже Датский гигант, тяпнет тропостезю нюхалкой сопла отнюдь не прощаясь. Ирвикера чудная хохотня. Но чего петушиться на ночь глядя? Заверезжим двойным петухом, курхан, и она, Китаесобачонкурочка, шуганет уток враспынную. Раз для шантеклера, два для суматохи и раз два три в уповании. Поэтому несъестное желтое мясо превращается в чернь. Што служит грабежу с Аллиманом, морячком, ключеповернутой рысью в Сипойнт, волноломобандитски, означает Рождественский кусок и Рождествапунш, в шутку, коль бросится в темечко или начнет руслить, кроя, замолкнешь у Хенж Музыка-законы, Эксмут, Остбис для оста, парни, каждый и все? Смерть могила и быстро пробудство. Но жизнь течет и холмы изрекают! Ктобудим? Холм Хафиза, тук и тук, последелье, рельеф обиталища волка, когда он разминает члены своего ламусонга у газель канала и невеста Бровастая, голенью высоко тряся, раскачиваясь, танцует свадебно с отцом. Ламбель воздымается! Можно с удовольствием залечить двадцать девять способов Геоглиффии прощаясь и желая добра ливии. Кемаря подкемарь мне. С ее бараном. Длинно долог путь до Типперерри. Для корксосиски, для сельди, для конфетти, для бульона, для сливочных колбасок, для картошки, для запеченной свинины, для майо, для лимерика, для вотерфорда, для вексфорда, для лаута, для килдэра, для лейтрима, для кэрри, для карлоу, для леикса, для оффали, для донегала, для клергелуэза, для лонгфорда, для монагана, для ферманага, для кавана, для антрима, для армага, для виклоу, для роскоммона, для слиго, для мита, для домсмиа, для вестмиа, килслули, теп! Возглавь, кром лех! Вверх. С умом старичина Бретон отозвал свою теорию. Вы анналивияплюрабельски

даете промашку! Оченно. Но так ведь вопрошают? Наманта-най. Кавьенкаеш? Горхор! Хорошо. Мы вроде бы понимаем суть веллингтомного мунимента, Аранский Железнодорожник, среди скачеподков, колесниц и тэдэтэпдобных телего-тачек, туды и сюды, с, коль вечера и под, двойным предлогом как в третьем спряжении, как гряземодерновое исследование в безбездонной топае доказывает упадок марамары в настоящем пикалавов пока последачливая генерация в глубоко глубокой глубинности Глипперери. Захороненные сердца. Упокой здесь.

Кокаруке. Спатаньки».

Для приведенного перевода стратегическими являются следующие принципы:

1. Словоформы-отклонения подлинника сохраняются в переводе. Например, переводческое решение – передача искаженного слова из санскрита «Sandhyas!» [9: 593.1] – опирается на контекст рассвета, последнего в жизни Анны Ливии Плурабель. В словаре Владимира Даля пора, когда сумерки сливаются с рассветом, называется рассветаньем (брезженьем). Слово «рассветанье» звучит свежо, сохраняя эффект отклонения, и вместе с тем фиксируется словарем Даля. Подобным образом подбираются эквиваленты для других словоформ-отклонений, например: Guld modning [9: 593.9] (Златоброе младотро), orther [9: 593.11] (другопорядок), eversower [9: 593.20] (вечносеятель), domnatory [9: 593.21] (храмочевальня), cowl d owl sowl [9: 593.20] (старохладные старосовинные сознание-души), confindention [9: 593.16] (вызнанье), Somnionia [9: 594.8] (Дремушки), dawnfire [9: 594.21] (огнезаря).

Сохраняя словоформы-отклонения, переводчик может проверить, пользуясь электронными источниками, вхождение словоформ-отклонений либо в другие новообразования, либо в стандартные слова в полном объеме «Поминок». Например, «orther» (другопорядок) дословно повторяется в «from the orther» [9: 397.34] и «This was the grandsire Orther» [9: 510.30]; в качестве вычленяемого компонента искажает другие лексемы, как в «Morthering» [9: 17.24], «porthery» [9: 23.9], «Worther» [9: 28.31], «Porthergill» [9: 104.18] и «pour forther moracles» [9: 617.25] (даледругопорядковые оракулочуда); либо узнается в стандартном слове, как в «northern» [9: 42.28] (северодругопорядковый). Очевидно, такие повторения требуют специальных переводческих усилий, в отличие от одноразовых словоформ-отклонений, таких как «domnatory» или «eversower».

2. Словоформы-отклонения проверяются на гибридность. Джойс часто использует стандартное слово из другого языка, чем английский, одновременно рассеивая смыслы, скользящие сквозь это слово. Приведем восклицательное слово-предложение «Surrection!» [9: 593.2-3], вербализацию французского геологического термина, эквивалентом которого в русском языке является термин «поднятие, воздымание» (геология, например, считает континенты воздымающимися областями древних складчатых зон). Сохранение этого термина целесообразно, потому что далее речь будет идти об острове Новая Ирландия, интересный для Джойса не только названием, но и своей тонкой формой (на нем нет ни одного пространства, превышающего в ширину десять километров). Разумеется, можно было бы подобрать русский эквивалент воскресению, которое «слышится» в подлиннике. Входя в гнездо русского глагола «оживать», в словаре Даля можно было бы выбрать слово «оживотворенье». Однако гора, холм, возвышенность являются сквозными для «Поминок», поэтому мы принимаем решение в пользу сохранения геологического термина,

который передаем русским эквивалентом. Проверка на вхождение «surrection» в другие слова показывает, что наряду со стандартным словом «resurrection» [9: 62.20; 9: 138.35], Джойс вводит две словоформы-отклонения «insurrection» [9: 593.20] и «anteprosurrectionism» [9: 483.10]. Очевидно, окончательный выбор будет сделан при согласовании всех употреблений компонента surrection в «Поминках».

3. Все латинские включения даются кириллицей, смешение с латиницей не допускается. Например, «Qui stabat Meins quantum qui stabat Peins» [9: 594.14-15] можно перевести как «Стоящий подле Меня равно стоит подле Муки». Латинские изречения могут переводиться по желанию переводчика или транскрибироваться кириллицей.

4. Английские слова переводятся, а включения из других языков даются в общепринятой интернациональной форме; в случае ее отсутствия, переводчик свободен либо прибегать к транскрипции, либо переводить слово, которого нет в английском языке. Мы бы не рекомендовали заменять одно интернациональное слово другим, что практикуется без оснований.

В финале «Поминок» рассветная пора требует появления вполне нормативных предложений, которые должны быть переведены ясно. Например, эквивалентом «Past now pulls» [9: 594.25-26] может быть «Прошлое настоящее протаскивает».

Еще пример, в котором употребляются французские слова со значением пирс и рассвет: «<...> have you viewed Piers' aube» [9: 593.10-11]. Выделение слова со значением пирс заглавной буквой требует внимания. Пирс – род дамбы для причала судов. Близкими ему являются сооружения, ограждающие от волн места стоянки судов, называемые волноломами или волнорезами. Наш выбор – Волнолом. Поскольку в переведенном отрывке осваивается корнеслов «заря», через лексему «заря» выходим на ее синоним «брезг». Предложенный вариант: выдали Волнолома брезг?

5. Переводчик не злоупотребляет примечаниями: перегрузка перевода примечаниями является нежелательной. «Tass, Patt, Staff, Woff, Havv, Bluvv and Rutter» [9: 593.6] перечисляет новостные агентства. Первое из них, ТАСС, подает названия последующих; к аббревиатуре Польского телеграфного агентства, работавшего в 1918-1939 годы, Джойс добавляет согласный, чтобы выстроить единообразное удвоение согласных в списке, включающем искаженные названия Стефани (Италия), Волф (Германия), Хавас (Франция) и Ройтерс (Великобритания). В нашем переводе «Тасс, Птта, Стефф, Волфф, Хавв, Блавв, Ройттер» двойные согласные сохранены по паттерну ТАСС. Названия в искажении приближены к реальному звучанию. Аналогичным образом можно ввести в названия всех ирландских графств, начиная список едой, а затем переходя к узнаваемым названиям графств.

В переведенном фрагменте Джойс интенсивно использует данные об острове Новая Ирландия, второго по величине острова архипелага Бисмарка. Например, пикалавы – это правящий класс островитян, Кавьенг – их столица, Ламсунг – их город, Ламбель – их пик, Топайя – район острова.

6. Искаженные формы и аллюзии сохраняются в переводе, Джойс не поправляется. В поиске слов со свежим, забытым звучанием, как показывает наш перевод, можно обращаться к словарю Владимира Даля.

Однако в тех случаях, когда важно сохранить аллюзию, переводчик жертвует сохранением искажения. Например, «Defmut» заменяется на Тефнут (в египетской мифологии

богиня влаги и жары, которую изображают в виде кошки). Поскольку двойственность персонажей является свойством «Поминок», такое переводческое решение оправдано необходимостью прямой аллюзии на Тефнут, которая вместе со своим мужем Шу была первой парой богов-близнецов.

7. Переводчик прибегает к переводческим новообразованиям, не искажая паттерна Джойса. Например: «Phlenxty, O rally» [9: 593.4] подразумевает песню «Pat Reilly», исполняемую под танцевальную мелодию с аккомпанементом арфы (planxty). Перевод «Арфуй, О сбор» подчеркивает значение арфы как ирландского народного достояния.

«We **annew**» [9: 594.15] обретает эквивалент «Мы анновы», сохраняя тем самым одновременность обновления и его частное воплощение в предстоящем рассеянии Анны Ливии в океане. Словоформа-отклонение используется Джойсом еще в трех местах «Поминок» в качестве компонента другой словоформы-отклонения: «**brannnewail**» [9: 21.25], «**grannnewail**» [9: 22.12], «**And Sein annnews**» [9: 277.18]. Очевидно, переводчику придется согласовать их, учитывая обновление по образцу Анны Ливии.

8. Переводчик пользуется глоссариями и конкордансами «Поминок» для выведения смыслов предложений критически. Например, «the night of the carrying of the word of Nuahs» [9: 593.22] целесообразно перевести как «после ночи со словом Среброрукого». Нуава (Нуаду), король и предводитель богов в ирландской мифологии, из-за физического изъяна (потерял руку в бою) был вынужден отказаться от престола; когда врачеватель сделал ему серебряную руку, он восстановил свои права на престол.

В случаях, когда в гибридации участвуют ирландские (гэльские) слова и выражения, решение принимается в пользу ирландского пласта. Например: «Sonne feine, somme feehn avaunt!» [9: 593.8-9] вмещает в себя ирландское выражение sinn fein, sinn fein amhain «мы, только мы (сами)» (политический лозунг ирландских националистов, популярный на рубеже прошлых веков), французские лексемы somme «дремать» и avaunt «вперед», искаженную немецкую лексему со значением «сыновья». Предлагаемый перевод учитывает смыслы, заложенные гибридацией: Сыны зарянки, мы сами мы! Выбор слова «зарянка» перекликается с выделением рассвета, что в переводе выделяется обыгрыванием корнеслова «заря»: <...> наше старание **зареть** друпопорядок. Перекликая соблаговоления. Перекликая соблаговоления **озареть** <...> Стезя, **зарез**, от нас лептовносящих...

9. Переводчик создает перевод «Поминок» в гипертекстовом формате, в котором волен размещать примечания и объяснения в пользу того или иного выбора. Например, в объеме целого перевода следует проверять вхождения слов, которые вкрапляются в другие слова, причем на постоянной основе.

Например, французская лексема aube «рассвет» в качестве отдельного слова встречается дважды («they moon at **aube**» [9: 538.23] и «Piers' **aube**» [9: 593.9]), а также еще тринадцать раз в качестве компонента других слов, среди них «L'**Auberge**» [9: 124.34] (французское слово со значением гостиница), «**isabeaubel**» [9: 146.17] (очевидно, аллюзия на Изабеллу Баварскую, которую считали женщиной, погубившей Францию), «**glaubering**» [9: 157.11] (аллюзия на основателя научной химии Иоганна Рудольфа Глаубера, прославившегося, помимо прочего, глауберовой солью), «**auberginiste**» [8: 163.19] (включены также английское слово aubergine «ба-

клажан», немецкая лексема berg «гора», название горы Bergin) и «cocke doodle **aubens** Aurore» [9: 244.33] (кукареку, рассвет, богиня утренней зари). Очевидно, что сохранение значения «рассвет, заря» обогащается подбором синонимов, среди них «зарянка», «светанье» и «брезг».

10. Переводчик разрабатывает адаптированную к русскому языку систему звукописи. Например, «Clogan slogan» [9: 593.14] можно перевести как «Колокольника вскрик». В другом случае аллитерация начального звука сохраняется в подборе слов, в русском языке начинающих на «с»: «Gaunt grey ghostly gossips growing grubber in the glow» [9: 594.25-26] (Слабо серые смутные слухи складываются сырроземным сиянием).

11. Переводчик следует индивидуально-авторской пунктуации, относясь к ней как к каркасу, удерживающему «Поминок» от расползания.

Переводческие решения, которые требуют уточнения. Сохранение одновременности смыслов является главной переводческой трудностью, возникающей как из-за гибридации, так и из-за преувеличенной провокации отклонения в «Поминок». Приведем пример:

«Cur one beast, even Dane the Great, may treadspath with sniffer he snout impursuant to byelegs. Edar's chuckal humoristic. But why pit the **cur** afore the noxe?» [9: 594.27, 29]

Элемент «cur» встречается в «Поминок» и как отдельное слово, и как составляющая других словоформ 285 раз [10]. Из них как отдельное слово, кроме вышеприведенных двух случаев, употребляется еще трижды: «Grand **Cur**» [9: 38.5], «Et **Cur** Heli» [9: 73.19] (инициалы Ирвикера в обратном порядке или по-латыни «И почему солнце?») и «**Cur**, quicquid, ubi, quando, quomodo, quoties, quibus auxiliis?» [9: 188.8] (Зачем, кого, где, когда, как, как часто, с чьей помощью?).

Прежде всего, ирландская лексема cur «принятие» совпадает с английской лексемой cur «шавка, дворняжка, трусливый человек» и латинской лексемой cur «зачем, почему». Датский (немецкий) дог имеет большие размеры и отличается тем, что сопротивляется провокациям и может, играя, повалить человека. В проекции на «Grand Cur» [9: 38.5] возникает образ Большой Шавки (cur dog – дворняжка). «Edar's chuckal humoristic» – инициалы Ирвикера в обратном порядке, как в «Et Cur Heli». По-русски имя главного персонажа передается инициалами ХЧИ (Хамфри Чимпден Ирвикер). Оригинальное «Here Comes Everybody», сохраняя ХЧИ, можно заключить в формулу «Хохот Человеку Иском(ый)». Сохраняя обратный порядок в подлиннике, эквивалентом «Edar's chuckal humoristic» может быть «Ирвикера чудная хохотня», в то время как для «Et Cur Heli» подбирается эквивалент «И чего Хорс» (Хорс – русский бог Солнца). Английская лексема «pit» может означать «арена для петушиных боев». Поскольку у Джойса употребляется глагольная форма, а дальше будет идти речь о петухах, уместен выбор глагола «петушиться». Джойсу приписывают боязнь собак, отсюда snout «рыло, морда, сопло» и sniffer «нюхалка» совмещаются в «нюхалке сопла». Словоформа-отклонение «Byelegs» может ассоциироваться с задними лапами, но первый слог в этой словоформе-отклонении имеет значения «второстепенный, прощальный привет, прощание». Очевидно, речь идет о неожиданно высказывающем крупном псе. Хотя упоминается собака породы датский (немецкий) дог, выбор Джойса («датский») сохраняется. Прилагательное «великий» заменяется существительным «великан», подчеркивая огромный размер этой породы.

Работая над фрагментом перевода «Поминок», переводчик вынужден проверять частотность слов, которые повторяются либо самостоятельно, либо в качестве компонента других слов. Для этой цели можно рекомендовать онлайн-справочник *Finnegans Wake Concordex* [10], помогающий добиваться единообразия уже в полном объеме «Поминок».

Выводы и перспективы. Перевод «Поминок по Финнегану» является задачей, которую нельзя откладывать, так как целый ряд языков доказал, что художественный перевод данного текста востребован читателем. Перевод «Поминок» на кириллицу многослоен и направлен на сопротивление гибридизации вследствие перехода на кириллицу. Речь идет не о подстрочнике, а о филологическом анализе, решающем задачи приближения к языку подлинника. Командная работа переводчиков, разделяющих стратегии перевода «Поминок», могла бы ускорить данный процесс. Функциональный аналог «Поминок» должен опираться на филологический анализ, выясняющий варианты выбора для художественного воплощения языком перевода. Перспективным является полный перевод финальной части «Поминок» для пересмотра перевода, оставленного Анри Волохонским. Традиции художественного перевода в принимающей культуре позволяют вывести «Поминок» Джойса из числа изгоев.

Литература:

1. Ивлева А.Ю. Роль читателя в создании художественного произведения / А.Ю. Ивлева // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. – 2009. – 29(5). – С. 38.
2. Ламеко Н.В. «Выход в запредельное»: феномен трансгрессии в творчестве Джеймса Джойса и Сальвадора Дали / Н.В. Ламеко // Вестник БДУ. Сер. 4. – 2014. – № 1. – С. 12.
3. Москальчук Г.Г. Как возникают синергетические эффекты в тексте / Г.Г. Москальчук // Вестник ПРИИПУ. Проблемы языкознания и педагогики. – 2016. – № 2. – С. 8.
4. Alexandrova B. Wakeful translations: an initiation into the Russian translations of *Finnegans Wake* / B. Alexandrova // *Joyce Studies Annual*. – 2015. – P. 128-167.
5. Eco U. *Experiences in Translation* / U. Eco. – Toronto et al: University of Toronto Press, 2008. – 137 p.
6. Gentzler E. *Contemporary Translation Theories* / E. Gentzler. – Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters Ltd, 2001. – 232 p.
7. Lawrence K.R. (ed.). *Transcultural Joyce* / K.R. Lawrence. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 257 p.
8. O'Neill P. *Impossible Joyce: "Finnegans Wake"* / P. O'Neill. – Toronto, Buffalo, London: The University of Toronto Press, 2013. – 325 p.

Использованный источник:

9. Joyce J. *Finnegans Wake* / J. Joyce. – L.: Penguin, 1992. – 628 p.

Использованный справочник:

10. *Finnegans Wake Concordex* [Электронный вариант]. – Режим доступа : <http://www.lycaeum.org/mv/Finnegan/finnegan.cgi?mode=new&simple=boolean&kwor=aube&kwnot=&wordmode=fragment&>window=2>.

Фоменко О. Г. Спроба перекладу російською мовою фіналу «Фіннеганова помина» Джеймса Джойса

Анотація. Стаття розглядає стратегії перекладу «Фіннеганова помина» Джеймса Джойса, спираючись на власний переклад сторінок 593.1-595.30. Однакових перекладацьких рішень вимагають словоформи-відхилення, спотворені англійські слова, латинські вислови, алюзії на ірландську ідентичність та культуру, адаптований до кирилиці звукопис, збереження патернів Джойса в перекладацьких новоутвореннях і дотримання індивідуально-авторської пунктуації оригіналу.

Ключові слова: художній переклад, функціональний аналог, словоформа-відхилення, гібридизація, індивідуально-авторська пунктуація.

Fomenko E. Trial translation of the final part of "Finnegans Wake" by James Joyce into the Russian language

Summary. The article studies the strategies of translation "Finnegans Wake" by James Joyce based on the proposed translation of pages 593.1-595.30 which have not been translated into Russian before. The balanced translation decisions demand deflected word forms, distorted English words, Latin adages, allusions to Irish identity and culture, sound recording adapted to the Cyrillic alphabet, retention of Joyce's patterns in the translator's neologisms, and pursuit of the original's individual-authorial punctuation.

Key words: literary translation, functional analogue, deflected word form, hybridization, individual-authorial punctuation.

*Лисичкіна І. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України**Гунбіна В. К.,**офіцер управління міжнародного співробітництва
Головного управління Національної гвардії України*

ПОЗИТИВНИЙ ІМІДЖ БРИГАДИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті окреслено комунікативну специфіку іміджу бригади швидкого реагування Національної гвардії України в дискурсі мас-медіа, визначено концептуальну основу позитивного іміджу бригади як флагмана іміджевої кампанії Національної гвардії України, встановлено комунікативні стратегії й тактики формування позитивного іміджу силової структури.

Ключові слова: імідж, дискурс мас-медіа, комунікативна стратегія, тактика, концепт.

Постановка проблеми. Наразі проблема формування іміджу силової структури постає у фокусі наукових досліджень через низку причин. По-перше, в українському суспільстві давно з'явилася необхідність вагомій зміни образу й репутації силової структури, оскільки імідж, що склався, заважає розвитку структури та процесу реформування сектора безпеки в цілому. По-друге, формування позитивного іміджу силових структур має не лише вузьковідомче, але й широке суспільне значення, оскільки лежить у площині пошуку порозуміння між силовиками та суспільством як запоруки успішного виконання службової діяльності. Для Національної гвардії України (далі – НГУ) як державної структури імідж має важливе значення, оскільки є відображенням рівня довіри населення та критерієм оцінки суспільством ефективності управлінської діяльності.

Актуальність цього дослідження зумовлена відповідністю запропонованого підходу сучасній комунікативній парадигмі, необхідністю встановлення інвентаря комунікативних стратегій і технологій успішного спілкування як компонента професійної діяльності силових структур і важливістю з'ясування комунікативних особливостей формування іміджу силової структури для подальшого розвитку іміджології та стратегічних комунікацій. Це дослідження постає особливо актуальним у контексті розширення співпраці силових структур України, зокрема НГУ, з аналогічними структурами країн НАТО та ЄС та в умовах збільшення інтересу світової спільноти до процесу реформування Збройних Сил і правоохоронних органів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з іміджем силових структур, привертають увагу науковців і практиків і не залишають байдужою будь-яку людину, що цікавиться розвитком сучасного суспільства. Суттєвий внесок у теорію іміджу зробили В.М. Шепель, Г.Г. Почепцов, А.Ю. Панасюк й інші. Однак загалом сучасні дослідження в царині іміджології мають вузько спрямований прикладний характер, а отже, існує диспропорція між теоретичними й прикладними розвідками.

Імідж суб'єкта комунікації – соціальний образ об'єкта, сформований на основі уявлень, стереотипів, інформації, що надходить іззовні. Імідж задає тональність дискурсу, сприяє реалізації певних цілей. Імідж організації є соціальним конструктом, що базується в основному на «інтерпретативних здатностях і вподобаннях відповідної аудиторії» [1]. Імідж відповідає стереотипним або прототиповим уявленням про те, ким/чим має бути об'єкт, і є образом, який має замінити реальний об'єкт або представляти об'єкт в очах (у сприйнятті) інших людей. Позаяк імідж створюється засобами масової інформації, літературою або самим індивідом із метою психологічного впливу та формування в масовій свідомості певного ставлення до об'єкта, то відбиваючи ключові позиції, на які реагує масова свідомість, імідж викликає автоматичні реакції в населення [2].

Імідж конструюється в процесі комунікації, отже, з позицій комунікативної лінгвістики імідж певного об'єкта доцільно розглядати як «згорнутий» текст, сукупність комунікативних стратегій і тактик представлення цього об'єкта, вербалізованих у певних дискурсах із метою створення або корегування ставлення аудиторії до цього об'єкта.

Мета статті полягає у встановленні комунікативних особливостей формування позитивного іміджу бригади швидкого реагування НГУ.

Матеріалом дослідження слугували іміджеві повідомлення про створення та діяльність 4-ї бригади швидкого реагування НГУ, розміщені в популярних Інтернет-виданнях «Українська правда» (www.pravda.com.ua), на інформаційних порталах «УНІАН» (www.unian.net), «24 канал» (www.24tv.ua), «Bigmir net» (www.bigmir.net), «Цензор» (www.censor.net), на офіційних сайтах НГУ та Міністерства внутрішніх справ України у 2015–2016 рр.

Проведене дослідження має міждисциплінарний характер і послуговувалося широким інвентарем методів і прийомів дослідження з іміджології, комунікативної лінгвістики, медіалінгвістики та прагматики.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб мати успіх, процес формування іміджу силової структури повинен бути координованим і інтенсивним. Це твердження можна проілюструвати на прикладі іміджевої кампанії, що проводилася під час створення бригади швидкого реагування НГУ в 2015–2016 рр. і використовувала всі доступні інструменти стратегічної комунікації, зокрема численні повідомлення з позитивною конотацією в засобах масової інформації поряд із хвастливими

повідомленнями на офіційному сайті й у засобах масової інформації, інформаційними виступами командувача НГУ, місцевими прес-конференціями, інтерв'ю з керівниками різних рівнів, позитивними оцінками від Президента України, оцінками від світових авторитетних військових, наприклад, генерала Ходжеса. У результаті цієї кампанії бригада швидкого реагування отримала позитивний імідж серед різних аудиторій.

Зауважимо, що бригада є бойовою одиницею, структура й управління якої побудовані на зразок армійських підрозділів передових країн світу. Це перша бригада швидкого реагування, створена за стандартами НАТО. Її ключовою відмінністю є експертне забезпечення, високоякісний відбір бійців і технічне оснащення. Мас-медійний дискурс про бригаду швидкого реагування НГУ базується на основних концептах бажаного іміджу: МУЖНІСТЬ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, УНІКАЛЬНІСТЬ, СИЛА.

У межах нашого дослідження ми встановили комунікативні засоби формування іміджу цієї бригади в мас-медіа. Формування позитивного іміджу бригади в мас-медіа відбувається шляхом використання низки комунікативних стратегій у численних мас-медійних повідомленнях. Дослідження показало, що серед іміджотворювальних комунікативних стратегій в українському мас-медійному дискурсі домінують такі:

- 1) стратегія апеляції до авторитетів;
- 2) стратегія підкреслення унікальності;
- 3) стратегія порівняння;
- 4) стратегія звернення до широкого контексту;
- 5) стратегія персоналізації.

Стратегія апеляції до авторитетів передбачає тактику наведення позитивних оцінок авторитетними особами та посадовцями (експертами, керівниками тощо), указівку імен таких авторитетних осіб у статтях, а також ґрунтується на тактиці відповідності бригади провідним країнам світу, наприклад: «Президент України відмітив, що бригада – це мобільне та боєздатне збройне формування, що здатне виконувати завдання в короткий строк» [3]. «Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков зазначає, що створення бригади швидкого реагування – це вагомий крок на шляху до модернізації Національної гвардії України» [4].

Стратегія апеляції до авторитетів інших країн і військових формувань спирається на позитивний імідж країн НАТО, що склався в суспільстві.

Стратегія апеляції до авторитетів підкреслюється вказівкою відповідності світовим стандартам, наприклад: «на зразок армійських підрозділів передових країн світу», «за НАТОвськими стандартами» [5] тощо. Комунікативні тактики, що реалізують стратегію апеляції до авторитетів, мають динамічний характер і забезпечують оперативне реагування адресата на повідомлення в мас-медіа.

Стратегія підкреслення унікальності ґрунтується на підсиленні аргументованого й емоційного звернення на кшталт «...у нас унікальні методи тренування...», «...це дійсно майбутня еліта...», «...це революційний проект створення бойової частини нового типу...» [6] тощо.

Стратегія підкреслення унікальності відображає суспільну значущість бригади як інноваційної силової структури. Ця стратегія має вплинути на емоції та підсвідомість адресата, налаштувати його на сприйняття певної інформації. Доведено, що повідомлення з використанням слів унікальності сприймається більш позитивно.

Стратегія унікальності реалізується тактиками підкреслення ексклюзивності, схвалення, акцентування на позитивній інформації, а також за допомогою використання оцінних прикметників і лексики з позитивною конотацією на кшталт «еліта», «унікальний», «революційний», що сприяє реалізації імпліктури незамінності й важливості бригади швидкого реагування для забезпечення безпеки суспільства в цілому.

Стратегія порівняння широко використовується в повідомленнях про бригаду в контексті підкреслення радикально нового підходу до створення бригади порівняно зі спадщиною колишньої радянської армії. Головною тактикою стає наголошення на принципово новому підході, який не має аналогів в Україні, що корелює зі стратегією унікальності, наприклад: «...бойцы, которые с самого образования подразделения живут в новой парадигме...», «...которые имеют отличный от украинского опыт и отличное от «советского» видение...», «...за два года в Украине я даже в ВСУ таких офицеров не припомню» [7]. Навіювання думки про несхожість бригади з іншими збройними формуваннями України та колишньою радянською армією має на меті формування уявлення про високий рівень професіоналізму особового складу, а отже, упевненості в унікальності бригади.

Реалізація стратегії звернення до широкого контексту, тобто представлення стратегічного бачення, відбувається в аспекті процесу реформування силових структур та окреслення перспективи на майбутнє. Головними тактиками є наведення результату майбутніх реформ: «...мы выстроим образцовое военизированное соединение специального назначения...» [8]; визначення місця бригади в процесі реформування оборонного сектора: «...у нас есть реальная модель, которую можно успешно масштабировать на весь оборонный сектор»; «Мы можем в очень короткий срок произвести в секторе госбезопасности и обороны такие изменения, которые не смогли сделать за 25 лет» [9].

Стратегія персоналізації реалізується шляхом наведення прямої мови конкретних військовослужбовців, які проходять військову службу в бригаді. Вербалізація концепту ЛЮДЯНІСТЬ дозволяє переконати аудиторію в тому, що позитивний імідж військового формування не є абстрактним і штучно створеним. Наприклад: «...В данной ситуации, наверное, эта Бригада – лучшее, что может быть в нашей армии»; «...Эта Бригада нужна не только в этой войне. Не только для скорейшей победы в войне. Именно с Бригады начинается реформа...»; «Мы не то подразделение, которое будет со щитами и дубинками разгонять митинги. Бригада формируется, чтобы мы, в рамках тех задач, которые возложены на Национальную гвардию, могли в составе бригады перейти от конфликта низкой интенсивности к крупномасштабным боевым действиям, если они будут развернуты против нашего государства» [10].

Поруч із цим використовуються тактики семантичного кола «Я-БРИГАДА», наведення власного прикладу, висловлення думки пересічних громадян, що навіює думку про близькість адресата та бригади. Використовується тактика представлення спільних думок, інтересів: «...Мы нуждаемся в бригаде данного типа...» [11], створення образу «свого хлопця»: «...Но я сюда пришел добровольно. Меня никто не загонял. И бросаю все это... Ну, какой тогда ты после этого боец, какой ты после этого мужчина, какой ты после этого человек?». «Бригада научила меня радоваться мелочам. Жизнь состоит не только из баров, клубов или дискотек. Вот здесь – жизнь!» [12].

У цілому шляхом використання інструментарію комунікативних стратегій формування позитивного іміджу бригади в українських мас-медіа в Україні створено позитивний імідж бригади швидкого реагування НГУ.

Висновки. Таким чином, формування іміджу бригади швидкого реагування НГУ здійснюється за допомогою використання стратегії апеляції до авторитетів, підкреслення унікальності, стратегії порівняння, звернення до стратегічного бачення та стратегії персоналізації. Успіх цих стратегій залежить від виконання всіх зазначених комунікативних тактик. Важливість застосування комунікативних стратегій зумовлена мас-медійним контекстом. Створення й підтримання такого іміджу вітчизняними мас-медіа має конструктивний вплив на суспільство, оскільки формування позитивного іміджу силової структури спрямоване на досягнення соціально значущих цілей: формування довіри в населення, патріотизму та національної гідності.

Перспективу подальшого дослідження з обраної проблематики вбачаємо в з'ясуванні комунікативних особливостей формування та корегування іміджу силової структури в різних типах дискурсу.

Література:

1. Kitchen P. Corporate Reputation / P. Kitchen // Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied. – N.Y. : Taylor & Francis e-Library, 2005. – P. 33.
2. Олянич А.В. Презентаційна теорія дискурсу : [монографія] / А.В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с.
3. Бригада майбутнього // Зброя.інфо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbroya.info/ru/blog/8114_novaia-brigada-legkoi-pekhoty-ngu/.
4. Новая бригада легкой пехоты // РИА новости Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/interview/20160328/1007399467.html>.
5. Бригада швидкого реагування Нацгвардії почала всеукраїнський пошук рекрутів // Захід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?brigada_shvidkogo_reaguvannya_natsgvardiyi_pochala_vseukrayinskiy_poshuk_rekrutiv&objectId=1389847.
6. Бригада швидкого реагування Нацгвардії почала всеукраїнський пошук рекрутів [Електронний ресурс] // Захід – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?brigada_shvidkogo_reaguvannya_natsgvardiyi_pochala_vseukrayinskiy_poshuk_rekrutiv&objectId=1389847.
7. Если их одеть в американскую форму – никто не поймет, что перед ними не американцы // Обозреватель [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://obozrevatel.com/blogs/86059-esli-ih-odet-v-amerikanskuyu-formu-nikto-ne-pojmet-chto-pered-nimi-ne-amerikantsyi.htm>.

8. Новая бригада легкой пехоты // РИА новости Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/interview/20160328/1007399467.html>.
9. Новая бригада легкой пехоты // Сайт новин «РИА новости Украина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/interview/20160328/1007399467.html>.
10. Продолжается набор в новую Бригаду легкой пехоты Национальной гвардии // Цензор.нет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://censor.net.ua/news/369451/prodoljajetsya_nabor_v_novuyu_brigadu_legkoyi_pehoty_natsionalnoyi_gvardii.
11. Бригада майбутнього // Зброя.інфо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbroya.info/ru/blog/8114_novaia-brigada-legkoi-pekhoty-ngu/.
12. Триває набір до військової частини 3018 НГУ в Гостомелі // Офіційний сайт Національної гвардії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngu.gov.ua/ua/news/tryvaye-nabir-do-viyskovoyi-chastyny-3018-ngu-u-gostomeli>.

Лисичкина И. А., Гунбина В. К. Позитивный имидж бригады быстрого реагирования Национальной гвардии Украины: коммуникативный аспект

Аннотация. В статье освещена коммуникативная специфика имиджа бригады быстрого реагирования Национальной гвардии Украины в дискурсе масс-медиа, определена концептуальная основа положительного имиджа бригады как флагмана имиджевой кампании Национальной гвардии Украины, установлены коммуникативные стратегии и тактики формирования положительного имиджа силовой структуры.

Ключевые слова: имидж, дискурс масс-медиа, коммуникативная стратегия, тактика, концепт.

Lysychkina I., Hunbina V. Positive image of the Rapid Response Brigade of the National Guard of Ukraine: the communicative aspect

Summary. This article focuses on the communicative specificity of the image of the rapid response brigade of the National Guard of Ukraine in mass media discourse. It suggests the conceptual framework of the positive image of the brigade as the leader of the image campaign of the National Guard of Ukraine, and highlights the communicative strategies and tactics to form a security agency's positive image.

Key words: image, mass media discourse, communicative strategy, tactics, concept.

*Храбан Т. Е.,**викладач кафедри англійської мови**Військового інституту телекомунікацій та інформатизації**Самойленко К. О.,**студент**Київського військового ліцею імені Івана Богуня*

ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ ЯК НАВМИСНА ДЕСТРУКТИВНА ПОВЕДІНКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація. Статтю присвячено аналізу основних форм вербальної агресії в англомовних соціальних мережах та описові лексико-фразеологічних засобів, за допомогою яких вербальна агресія реалізується. Виявлено специфіку мовленнєвої поведінки комунікантів та розглянуто мовний вплив на співрозмовника, що здійснюється під час прояву вербальної агресії.

Ключові слова: вербальна агресія, соціальні мережі, лексико-фразеологічні засоби мови.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття у всьому світі відзначається зростання насильницьких дій. Весь світ фактично перетворився в зону глобальної небезпеки. На оперативному зборі керівного складу Збройних Сил України, який відбувся в січні 2017 року, було зазначено, що на сучасному етапі історичного розвитку суспільства проблема агресії і насильства актуалізується в умовах становлення інформаційного суспільства та глобального інформаційного простору, стрімкого розвитку суспільних комунікацій, інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій: «Руйнується світовий порядок, зазнає безпрецедентних випробувань заснована на засадах свободи і демократії єдність Заходу, кардинально змінюється світовий устрій, сформований після Другої світової війни. Транснаціональні корпорації, насамперед у сфері інформаційних технологій, які дедалі більше відокремлюються від національних «коренів», визначають обличчя світової економіки. Національні уряди втрачають можливості впливу на них. Формується глобальне мультинаціональне суспільство. Планету оповила мережа зв'язків, поза якими сучасне суспільство вже не може функціонувати» (<http://www.mbo.gov.ua/news/2712.html>). **Актуальність статті** викликана зростанням інформаційного насильства в сучасних умовах: «Новітні інформаційні технології трансформують соціальну комунікацію і тим самим змінюють суспільства. Традиційні медіа дедалі більше поступаються місцем соціальним мережам. Зникають фільтри, які ще учора ускладнювали поширення недостовірної інформації та руйнівних психологічних впливів. Сьогодні навіть божевільний може у мить перетворитися на «зірку» Інтернету, а згодом і впливати на настрої мільйонів, а через це й на державну політику. Державна ієрархія доповнюється, а подекуди й заміщується мережами, більш хаотичними за своєю суттю. Це зменшує стійкість і стабільність системи та вимагає від тих, хто має скеровувати ключові суспільні процеси у конструктивне русло, кардинально нових підходів, знань і навичок. Проблема інформаційної агресії, деструкції й насильства відноситься до вкрай актуальних і важливих напрямів досліджень, що мають наукове, прикладне та суспільно-політичне значення» (<http://www.mbo.gov.ua/news/2712.html>). Про актуальність проблеми вербальної агресії свідчить той факт, що вона широко представлена в сучасних лінгвістичних дослідженнях: проведено лінгвістичний аналіз форм мовної агресії в ЗМІ

(Т. Воронцова, Е. Какорін, Г. Копніна, А. Сковородников, Ю. Щербініна), досліджено форми, типи і дискурсивні тактики вербальної агресії (Л. Гараєва, Л. Закоян, А. Карякін), вивчені особливості вираження вербальної агресії в художньому тексті (А. Ларіонова, І. Лазебная). Однак необхідно відзначити недостатню розробленість теми прояву вербальної агресії в інтернет-комунікації.

Метою статті є аналіз основних форм вербальної агресії в англомовних соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Агресія відноситься до найбільш серйозних проблем сучасного людства. З метою розробити конструктивні підходи до вивчення вербальної агресії як феномена людини і культури необхідно обґрунтувати й звести восдино наукові концепції щодо поняття людська агресія. Найбільш важливі результати у вивченні природи й механізму агресії досягнуті в галузях соціальної філософії, психології й соціології. Прихильники інстинктивістської, біологічної концепції (К. Лоренц, Б. Поршнев, А. Назаретян, З. Фрейд) вважають джерелом усього руйнівного в людині тваринну, інстинктивну природу. Неофрейдистські концепції, що торкаються проблеми агресії, розвинені А. Адлером, С. Грофом, В. Райхом, Г. Салліваном, К. Хорні, К. Юнгом та ін. Біхевіористська теорія визначає людську агресію впливом на людину навколишнього середовища (Д. Уотсон, Б. Скіннер, Е. Толма, К. Халл та ін). Визначення специфічної форми соціальної поведінки особистості, що набувається й підтримується всіма умовами її соціального оточення, агресія отримала в необіхевіористській теорії (О. Бандура, А. Басс, Д. Зілманн, П. Зімбардо). Біосоціальний погляд на проблему агресії будується на співвіднесенні цих двох концепцій (Е. Фромм). Існує й більш загальна точка зору, яка полягає в тому, що всі дії, які мають «деструктивний» характер, є агресією і всі вони мають загальну психологічну природу та, в результаті, являють рефлекс агресивних імпульсів на ерзацоб'єкти (Л. Берковіц, Р. Берон, Б. Беттельхайм, Д. Доллард, Е. Мегарже, М. Міллер та ін.). Соціологічний підхід убачає причину агресії в соціальній невлаштованості суспільства (Е. Богардус, Р. Гарофало, Ч. Беккарія, Е. Дюркгейм, Е. Кречмер, О. Конт, Ч. Ломброзо, Е. Мертон, Е. Саттерленд, Р. Парк, Е. Шелдон й ін). Він може застосовуватися як науковий метод для вирішення соціальних і політичних проблем сучасного суспільства. Проаналізувавши низку праць, присвячених вивченню природи й механізму агресії, визначення агресії можна поділити на дві основні групи: агресія як навмисна деструктивна поведінка, що заподіює шкоду і завдає збитку іншій людині, і агресія як прояв активності, прагнення до досягнень, інструмент для самоствердження, самореалізації і домінування над іншими. Таким чином, оцінка агресії неоднозначна: залежно від виконуваних функцій вона може бути як негативною, так і позитивною [1, с. 6].

На думку Н. Чеботарьової, агресія здатна не тільки «динамізувати активність деструктивних процесів, але й захищати від впливу деструктивних сил, відстоювати честь країни, служити вітчизні та будувати майбутнє. ...мирне співіснування диктується суворою реальністю та імперативом виживання людства, інакше світ поглине хвиля руйнівного зла» [2, с. 11]. На думку А. Мелоян, «феномен агресії, хоч і перебуває у взаємозв'язку з іншими явищами, такими як тривога, стрес, фрустрація, депресія та ін., є сам по собі більш локальним явищем, пов'язаним зі сферою спілкування, тому агресія стосується не лише деструктивного боку особистості, але й її сутності саме в суперечливих (діаметральних) проявах: чорне – біле, добро – зло, що символізує китайський знак «їнь і янь» [3, с. 17]. Тому вважаємо доречним навести визначення вербальної агресії, яке запропоновано О. Храмцовим: «Це – цілеспрямована, деструктивна поведінка, яка виражається в особливому виді інформаційних діянь – вербальних (словесних), які мотивовані ворожістю та ненавистю до людей, суспільства, наносять шкоду життю, здоров'ю, честі та гідності, правам людей або викликають у них психічний дискомфорт (стан напруги, тривоги, страху та інші негативні емоції) [4, с. 8].

В. Пилипчук виокремив такі основні властивості вербальної агресії, які притаманні інтернет-комунікації: а) несиловий характер, відсутність підпорядкування фізичним закономірностям (немає маси, ваги, розміру, температури тощо); б) нелінійність, тобто непропорційна залежність причини й наслідку, порушення закону збереження матерії та енергії, кумулятивний характер, можливість лавиноподібного зростання інформації; в) можливість максимальної дальності й швидкості розповсюдження, що зростає з розвитком інформаційних технологій; г) можливість ідеального клонування; д) нелокалізованість у часі – наслідки інформаційної агресії і насилля можуть бути розмитими у часі й просторі; е) пандемічність, опосередкований характер і потаємність впливу (інформаційна дія має глобальний характер й на відміну від фізичного впливу, може бути абсолютно непомітною); ж) віртуальний характер дії, можливість фокусування, селективності, уразливості (крихкість інформаційного світу, легкість доступу, можливість зламу інформаційних систем) [5]. Позиціонуванню вербальної агресії в соціальних мережах сприяють такі її характеристики: а) багатоканальність. Якщо один з елементів випадає з процесу комунікації, вона знаходить альтернативні шляхи передачі інформації; б) публічність, загальнодоступність, всезагальна рівність. Соціальні мережі нівелюють рольові характеристики адресата та адресанта, кожен учасник комунікації має рівне право голосу; в) фундаментальна цінність свободи слова та вільного висловлення думки; г) спонтанне, неструктуроване спілкування; д) інтимізоване спілкування, оскільки користувачі мають можливість контролювати рівень доступу до інформації, опублікованої в його профілі, і визначати, хто має доступ до тієї чи іншої частини сторінки; е) відсутність зовнішнього контролю, кожен користувач вправі діяти у них так, як вважає за потрібне; ж) інтертекстуальність, яка полягає в тому, що користувачі можуть поділитися зі своїми друзями посиланнями на інформацію, розміщену на інших сайтах; к) тривалість зберігання інформації є невизначеною, оскільки її носій або модератор групи може видалити її в будь-який момент; и) спрямованість на діалог. Монолог є реплікою з великого діалогу і має потенцію до перетворення на діалог або полілог за умови зацікавлення з боку інших та їх втягнення шляхом коментування.

Позиціонування вербальної агресії в соціальних мережах відбувається наступними шляхами.

1. Образ. Г. Кусов зазначає, що «в логічній формулі мовного акту образи теза про соціальну неспроможність особистості підноситься в безпечеліційному вигляді, і саме це створює ілюктивний ефект мовного акту образи. У такому розумінні образа це – мовний акт прямої дії, що спрямований на придушення інтелектуальної складової частини свідомості особистості з метою заперечення її соціальної значущості. Образливе судження будується за принципом гри на пониження соціальної оцінки: все, що ти робиш або говориш, – несуттєво, оскільки ти не можеш бути «знавцем» в силу того, що ти «ізогій», перебуваєш внизу соціальної ієрархії. Образа – це результат зривання «титових свідочств», які ресструють соціальний статус у суспільстві: позбавлення титулу або рангу, постановка вироку, діагнозу, звинувачення в аморальній поведінці – такий арсенал засобів комунікативного тиску на особистість» [6, с. 86]. Найбільш часто образа виступає у вигляді оціночних суджень, що встановлюють абсолютну або відносну цінність будь-якого об'єкта (особистості). З огляду на той факт, що сучасне суспільство є суспільством інформаційним, слід зазначити, що найбільш яскраво оцінка представлена в соціальних мережах, де найбільш яскраво представлені характеристики політичних діячів, діячів культури і шоу-бізнесу. Аналіз коментарів свідчить, що для реалізації мовного акту образи в англійських соціальних мережах використовуються: 1) оціночні висловлювання, що включають в себе негативний компонент і вказує на низький рівень інтелекту або психологічні проблеми (*You are a fool!*; *Clinton numb nuts*; *Crazy old Joe's been insane for years*); 2) алюзії. При зверненні до алюзії кожен новостворений текст виникає на основі попередньо створених текстів: *He's like King Midas evil twin, everything he touches turns to nothing. When his executive orders and his toxic policies push his numbers below 35%, the GOP will impeach. They won't risk the mid-terms. Why would you lose your job in support of a loser?* У наведеному прикладі відбувається транспозиція легенди про фрігійського царя Мідаса, якого погубила жадібність і дурість, в інший текст, при якому семантика тексту-донору переосмислюється, трансформується і створює своєрідний код семантики тексту-реципієнта. Автор характеризує політика як огидного близнюка царя Мідаса (*King Midas evil twin*) і завдяки цій підсилювальній конструкції демонструє свою зневагу. З метою надання експресивно-емоційного навантаження тексту автор використовує прикметники загальної негативної оцінки (*toxic policies*), стилістично знижену лексику (*loser*), питальні речення (*Why would you lose your job in support of a loser?*), погрозу-передбачення (*the GOP will impeach. They won't risk the mid-terms*). Даний приклад доводить, що в більшості випадків вербальна агресія маніфестується завдяки комплексу особливо підібраних мовних засобів. Слід відзначити, що в соціальних мережах автори з частотністю використовують алюзії, що пов'язані з негативними модусами буття нацизму (стражданнями, відчаєм, страхом, болем, невпевненістю, хаосом, злобою, люттю, злістю, ненавистю, зневагою, безвихіддю, абсурдністю): *Whilst this is an outrageous proposal that the Nazi party actually proposed in the 1930s, it's worth bearing in mind that Theresa May is incompetent. Business will not stand for it for a start. Theresa May is also not «strong» as her ideological predecessors in 1930s Germany were, if it's ever implemented, this policy will amount to a token fee or some easily circumvented «tax» that hardly anyone ever ends up paying; They just don't make dictators like they used to*; 3) інвективне слововживання. До основних тематичних груп інвективів, які характерні для англійських соціальних мереж, відносяться: а) звернення до нечистої сили (*Witch one; They literally worship the devil. Hail Satan!*); б) звинувачення в народженні від батьків, які не перебували в офіційному шлюбі (*Disrespectful bastards who filmed this just kept on walking*

and filming while other people are helping the injured just to put it on fbook u sick twats); в) найменування інтимних відносин, назв статевих органів, нижньої білизни (*America still has its panties down to its ankle's for Saudi oil*); г) протиставлення себе уявної референтної групи, що втілює в собі «чужака» (*I saw this on a thread I was on so I asked the douchebag what he objected to? Was it that he offended the Muslims, or was it that the thought of little children being murdered by these savage barbarian scum Muslims was justified to him? I asked what should he have called them? NO RESPONSE??????*). В наведеному фрагменті в якості «чужака» представлені огидні істоти (дикуни); 4) метафоричний перенос (*He'd be a lame duck*). Аналіз коментаріїв довів, що в англійських соціальних мережах широке поширення отримало метафоричне перенесення на об'єкт вербальної агресії явища, яке пов'язується зі злом: *GOP is pure evil. I think they actually get off on hurting people; He is a core of evil*. В фрагменті: *President Trump doesn't seem to have to drain the democratic swamp...they're doing pretty good at their own self-destruction! GLUB GLUB BOOM!* Завдяки метафоричному переносу характеристик явища «болото», демократична партія США, представником якої виступає президент Д. Трамп, представлено як місце проживання нечистої сили та характеризується брудом, застоєм, відсутністю живої діяльності, ініціативи; 5) вживання прикметників загальної негативної оцінки властивостей, якостей, характеристик особистості (предмета, явища), які демонструють негативне відношення до адресата: (*They can go to hell the filthy lying scum; Greedy, hypocritical, egotistical, power-hungry, homophobic, vindictive and racists; Three worthless humans; Corrupt, that's about it; They're horrible human beings and they need therapy. That's the matter with them; They are just fu..... mean, hateful!!!!; They're revolting, but not revolting enough!*).

Як свідчать наведені приклади, для оцінки використовуються порівняння тільки з тим, що викликає неповагу, презирство, огиду, але не ненависть або обурення. Вживання непристойної форми слів і виразів, що спрямовані на конкретну особистість, розцінюються як мовна агресія і посягання на честь і гідність адресата.

2. Звинувачення в порушенні соціальних норм. Однією з форм мовленнєвої агресії в англійських соціальних мережах є звинувачення опонента в порушенні ним норм національно-культурної поведінки, нехтування певними культурними цінностями, що реалізується за допомогою наступних категорій лексичних і фразеологічних одиниць: а) слова і вирази, що позначають антигромадську діяльність, яка засуджується суспільством (*Folks, someone needs to say it! The Democrat party died in 2016! It is UNDENIABLY the party of the felons, atheist, babykillers, illegals, perverts, Socialist Hollywood, benefit cheats, traitors, cowards. The worst of America!! Include STEPHEN COLBERT and CNN*). Аналіз коментаріїв довів, що в англійських соціальних мережах широке поширення отримало звинувачення в таких явищах, які становляться об'єктом негативної оцінки суспільства, як кримінальне порушення закону (*perpetrator, illegals, benefit cheats, felon, sex offender, babykillers, robbing, stripping, steal*), пагубна звичка (*addiction*), фанатизм (*bigotry*), расизм (*racism*), порушення клятви (*lied under oath*), дармоїдство (*looking for excuses not to get to work*), зрада (*traitor*), корупція (*corruption*); б) слова, що містять експресивну негативну оцінку поведінки людини, властивостей його особистості (*Greed & fear; ...hate, ignorance, racism, greed, misogyny...take your pick; This behavior isn't new. They have always been spineless, heartless, morally bankrupt, selfish, money-grubbing, power hungry, weasels*). Аналіз коментаріїв довів, що найбільш обурення в користувачів соціальних мереж викликають такі негативні риси характеру, як брехливість (*lying conman*), жадібність (*greed, money-grubbing*), знецінення моральних цінностей (*selfish,*

morally bankrupt, heartless), женоненавистництво (*misogyny*); в) слова з яскраво вираженою негативною оцінкою, що фактично складає їх основний зміст (лицемір, пліткар, манія величчя): *Americans have endured the slings and arrows of the outrageous liberal establishment, who thinks of themselves as guardians of truth and tolerance, but in reality are nothing more than self-righteous hypocrites with illusions of grandeur; Republican = hypocrite; MSNBC = Gossipmonger*. Адресна негативна інформація про особу використовується для спотворення соціального образу особистості, завдає шкоди іміджу, псує соціальний портрет і веде до втрати в очах колективу попередньої соціальної значущості індивіда, який став об'єктом мовної агресії.

3. Глузування. Ця форма мовної поведінки в англійських соціальних мережах реалізується у вигляді: а) насмішки, яка часто будується на підтексті або іронічній розбіжності сказаного з реальним: *Please go to an emergency room immediately. You have missed taking your medication and we fear for your safety*. У наведеному фрагменті з метою прихованого глузування автор з удавано серйозною, співчутливою, шанобливою модальністю турбується про здоров'я адресату, але прихований підтекст свідчить про зовсім протилежне. Таким чином, автор не йде на відкритий конфлікт, однак різка маніфестація комічного в коментарії свідчить, що його мета – приниження співрозмовника, нанесення образи. За ступенем інтенсивності мовна агресія в глузуванні приймає «стерту», «розмиту» форму: *Where's the men in white coats?*; б) сарказму, відмітними рисами якого є різкість і нещадність, вираз ненависті. У проаналізованому фрагменті автор виступає проти існуючої реальності Америки, в якій, на думку автора, втрачена етична норма. Слід сказати, що багато в чому сатиричне ставлення автора передано завдяки метафорам, в яких він порівнює сучасне соціально-економічне положення в США з телевізійною комедією, яка не мала успіху, а Д. Трамп – з диктатором, який був народжений із золотою ложкою в роті. Сатиричний ефект досягається також за допомогою гротеску: автор зображує країну як театр, на сцені якого розгортається трагікомедія. Реалізовувати сатиричний ефект в представленні Америки як театрального дійства сприяють спеціально підібрані лексичні одиниці: *satire, comedy, tragic, the curtain has been pulled back, shit-show, funny*. Також автор використовує негативно-забарвлену лексику з метою продемонструвати критику, неповагу, несхвалення, невдоволення на адресу особи, чий особистісний якість або поведінка не відповідають моральним та соціальним нормам і правилам суспільства: *outrageous, bad, the worst, inappropriate, stupid, misunderstanding, pervasiveness, not understand, unfortunately, indictments, havoc*.

4. Вороже зауваження. Типовим для англійських соціальних мереж є імпліцитна форма злопобажання за допомогою вступних слів, сполучень і пропозицій: *Hope he rots in hell; Hope he goes down! I believe he (Trump) will resign because he is too weak to take the pressure*, або за допомогою модальних дієслів *must, ought, should, need: They all must go with their regressive evil agenda; The Dictator and his Bag of Idiots need to be removed*. Слід зауважити, що злопобажання посідають незначне місце в комунікації англійських соціальних мереж.

5. Осуд. Приймаючи до уваги параметр «об'єкт», осуд можливо розглядати як прямий і імпліцитний. При прямому осуді об'єкт критики вказується відверто: *Trump and his Administration have entered Washington with the help of the GOP leadership with the goal of raping and pillaging the world of oil and natural gas! Americans will have none of that! Clean energy, pluralism and a better quality of life for working Americans and Taxing the top 1% because their greed is obviously not going to change on its own! The GOP would rather fall apart than stand for the good of American people. Russia is not our sovereign neighbor!!!*

У представленому фрагменті головним засобом осуду є слова із семантикою руйнування для позначення деструктивного впливу на предмет (*raping, pillaging, fall apart*), слова, що містять експресивну негативну оцінку поведінки людини або властивостей його особистості (*greed*), формування опозиції «свій» – «чужий» (*American people – Russia; Americans – Trump and his Administration*), заперечення (*not going to change; not our sovereign neighbor; none of that*). При імпліцитній формі осуд може відбуватися шляхом: а) порівняння з іншим об'єктом (людиною): *Does anyone remember Obama colluding and having a bonhomie with Russian plutocrats in White House? Does anyone remember Obama cheating students at a fake university? Does anyone remember Obama hiding tax returns?* У наведеному фрагменті не згадується ім'я Д. Трампа, але в читача не постає питання, хто є об'єктом звинувачення. Автор використовує формування опозиції «екс-президент» – «нинішній президент», а також вдається до алюзії на найгучніші скандали, які пов'язані з ім'ям Д. Трампа; б) критики не самого об'єкту, а його оточення (*Republicanism is a mental disorder... A danger to national security, and doomed political ideology that shows nothing but contempt for our Democratic processes, and Democracy itself*). У даному фрагменті осуд спрямовано на Республіканську партію Америки, представником якої є Д. Трамп. Таким чином, шляхом установлення смислових зв'язків між особою інвектума і певним явищем, яке оцінюється негативно, Д. Трамп зазнає критики як глава партії, за політику якої він є відповідальний.

6. Погроза. Адресант використовує такі мовні засоби, при яких ілюкція загрози закладена в семантиці самого мовного акту: *They all need to go! RESIST AND VOTE!!!* У приведених фрагментах ілюктивною силою загрози володіють лексеми *need to go, resist, vote*. Семантика загрози тут закладена в екстенціоналі значення приведених лексем, загроза лежить на поверхні. У фрагменті *«Republican Party needs to change their name to RUSSPUBLICANS. COMRADE TRUMP sold out our democracy to PUTIN and ALL the RUSSPUBLICAN party leaders stayed silent. They are ALL TREASONOUS TRAITORS and Mr. Trump is an ILLEGITIMATE president. Prison for all of them»* загроза міститься в імплікаціоналі. Фраза містить такі пресуппозиції: а) адресат є учасником злочинної змови з Росією (*sold out our democracy to PUTIN*); б) оточенню адресата властива пасивна, свідомо, вольова, суспільно небезпечна, протиправна поведінка, яка полягає в невиконанні суб'єктом обов'язку діяти (*the RUSSPUBLICAN party leaders stayed silent*); в) дії адресата і його оточення мають суспільно небезпечні (злочинні) наслідки (*treasonous traitors*); г) дії, які вступають у суперечку із законом, мають бути покараними (*prison*). Для користувачів англійських соціальних мереж характерно використання погроз-підбурювання (*Such simple solution: fire the all!!*) та погроз-процств (*He will be impeached – before you can say, «RUSSIAN ROULETTE»!!!*).

7. Вживання зниженого слова або виразу для демонстрації негативного ставлення до адресата. Будь-яке комунікативне спілкування має на увазі дотримання визначених мовних правил. Відмова від їх дотримання свідчить про те, що адресант використовує ситуацію комунікативного контакту в особливих прагматичних цілях. Ю. Щербініна зауважує, що «вивчення вербальних проявів агресії з погляду теорії мовних жанрів розширює коло аспектів дослідження, даючи змогу розглядати не тільки цілеспрямовану, ініціативну мовну агресію, а й поведінкову, інструментальну» [7, с. 152]. Порушення етичних норми спілкування, зниження рівня мовної культури, інвективізація і вульгаризація мови є проявом непрямой вербальної агресії, що може сприйматися опонентом як свідомий намір скривдити супротивника з метою продемонструвати своє домінуюче становище.

Висновки. Таким чином, у соціальних мережах формується власний специфічний дискурс, який змінює характер взаємодії між комунікантами. Віртуальне середовище має низку характеристик, які є причиною специфічного характеру вербальної агресії в інтернет-комунікації. Приймаючи до уваги кількісні показники, використання форм вербальної агресії в англійських соціальних мережах можливо представити у вигляді ланцюга: осуд > звинувачення в порушенні соціальних норм > вживання прикметників загальної негативної оцінки властивостей, якостей, характеристик особистості (предмета, явища) > глузування > вживання зниженого слова або виразу для демонстрації негативного ставлення до адресата > вороже зауваження > оціночні висловлювання, що включають в себе негативний компонент і вказує на низький рівень інтелекту або психологічні проблеми > погроза > інвективне слововживання > алюзії > метафоричний перенос.

Література:

1. Мазоха І.С. Індивідуально-психологічні особливості агресивності особистості: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / І.С. Мазоха; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2008. – 20 с.
2. Чеботарьова Н. В. Феномен агресії у людському досвіді: соціально-філософський вимір: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Н. В. Чеботарьова; Харк. військ. ун-т. – Х., 2002. – 19 с.
3. Мелоян А.Е. Глибинно-психологічні витоки агресивності особистості (на матеріалах активного соціально-психологічного навчання): автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / А.Е. Мелоян; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 20 с.
4. Храмцов О.М. Кримінологія вербальної агресії: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.М. Храмцов; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 19 с.
5. Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. Проблема агресії і насильства: світоглядно – інформаційний вимір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/806>.
6. Кусов Г.В. Общие и частные задачи криминалистического обеспечения лингвистической экспертизы / Г.В. Кусов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2011. – № 5-3. – С. 84.
7. Щербініна Ю.В. Вербальна агресія / Ю.В. Щербініна. – М.: ЛКИ, 2008. – 360 с.

Храбан Т. Е., Самойленко К. А. Вербальная агрессия как преднамеренное деструктивное поведение в социальных сетях

Аннотация. Статья посвящена анализу основных форм вербальной агрессии в англоязычных социальных сетях и описанию лексико-фразеологических средств, с помощью которых вербальная агрессия реализуется. Выявлена специфика речевого поведения коммуникантов, рассмотрено речевое воздействие на собеседника, осуществляемое во время проявления вербальной агрессии.

Ключевые слова: вербальная агрессия, социальные сети, лексико-фразеологические средства языка.

Khraban T., Samoylenko K. Verbal aggression as deliberate destructive behavior in social networks

Summary. The article deals with the analysis of the main forms of verbal aggression in English-speaking social networks and the description of lexical and phraseological means of verbal aggression realization. The specificity of communicants' speech behavior is revealed, the speech influence on the interlocutor that is realized during the verbal aggression manifestation is considered.

Key words: verbal aggression, social networks, lexical and phraseological means of language.

*Межуєва І. Ю.,**доцент кафедри перекладу**ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»**Сльцова С. С.,**старший викладач кафедри іноземних мов**ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВУЗІ

Анотація. Недостатнє володіння іноземною мовою професіоналами різних спеціальностей перешкоджає їх інтеграції в глобальне професійне співтовариство. У статті розкриваються традиційні й інноваційні концептуальні підходи, які використовуються під час навчання англійської мови в немовних ВНЗ, їхня сутність, переваги й недоліки, а також перспективи використання.

Ключові слова: концепції, навчання іноземної мови, традиційні й інноваційні підходи, комунікативний метод, переваги й недоліки, інтеграція.

Постановка проблеми. Розширення торгово-економічних зв'язків із зарубіжними країнами й інтеграція української освіти в світовий освітній простір, велика кількість спеціальної літератури іноземними мовами, можливість отримання професійно значущої інформації в мережі Інтернет, міжнародний обмін студентами та фахівцями, отримання чи продовження освіти в зарубіжних вузах і т. ін. вимагають від сучасного фахівця компетентного володіння іноземною мовою для іншомовного професійного спілкування.

У новій соціально-економічній ситуації в нашій країні виникла необхідність аналізу й розроблення інших концептуальних підходів під час навчання іноземних мов у вищій професійній школі, оскільки рівень володіння іноземною мовою випускниками немовних вузів не відповідає вимогам сучасної освітньої концепції, суспільства й ринку праці, про що свідчать численні публікації із зазначеної проблеми (Ж. Вітлін, І. Бім, Є. Пасів, Т. Астафурова, Т. Лесохін, Р. Мільруд, Ю. Єрьомін, Е. Соловова та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури показує, що серед безлічі досліджень, присвячених проблемам підвищення ефективності процесу навчання іноземної мови в немовних вузах, починаючи з відомих праць таких авторів, як І. Берман, В. Бухбіндер, П. Гурвич, Б. Лапідус, І. Халеева і ін., що мають загальнометодичне значення, а також закінчуючи сучасними дослідженнями (в яких рішення проблеми бачиться в оптимізації змісту програми й навчання іншомовного усного мовлення на основі компетентнісного підходу, у навчанні професійно-орієнтованого спілкування; у формуванні в студентів різних компетентностей – професійної, загальнокультурної, міжкультурної, країнознавчої, соціокультурної, основ іншомовної комунікативної компетентності і т. ін.), практично відсутні роботи, що розглядають цю проблему з погляду самого підходу до навчання іноземними мовами у немовних вузах і переосмислення його з позицій сучасної освітньої парадигми.

Визнаючи концептуальний підхід до навчання іноземної мови базисною методологічною категорією, з позиції якої розглядаються всі інші явища й процеси, пов'язані з навчанням мови, вважаємо проблему ревізії наявних підходів до навчання іноземної мови в немовних вузах вельми актуальною методологічною проблемою.

Таким чином, виходячи з аналізу літератури та практичної діяльності викладання іноземної мови в немовному вузі, можна стверджувати, що в останнє десятиліття більш чітко позначилося істотне протиріччя між соціальним замовленням суспільства на компетентного фахівця, що володіє хоча б однією іноземною мовою для її практичного використання в професійній діяльності, і наявними підходами до навчання іноземної мови в немовних вузах. Тому проблема полягає у вирішенні протиріччя між значущістю іншомовної професійної підготовки фахівця й недостатнім рівнем її забезпечення в немовних ВНЗ.

Мета статті – проаналізувати й з'ясувати ефективність використання традиційних та інноваційних концептуальних підходів під час навчання іноземної мови студентів немовного вузу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна методика викладання іноземних мов пропонує нам широкий вибір концепцій навчання, методів і технологій – як традиційних, так і інноваційних. Розробники навчальних програм і педагоги віддають перевагу тим чи іншим методам залежно від цілей навчання, контингенту студентів, тривалості й інтенсивності навчального курсу й інших умов. При цьому кожен із методів навчання має свої переваги й недоліки, а успішність їх застосування залежить від конкретних цілей і умов навчання. Для початку розглянемо безпосередньо сам термін «концепція». У словнику термін «концепція» представлений у такий спосіб: «Концепція (лат. *conceptio*) – система поглядів, те чи інше розуміння явищ, процесів». Це трактування терміна означає, що матеріал концепції повинен бути представлений у вигляді педагогічної системи, в основу якої покладена чітко сформульована керівна ідея, покликана виконувати систематизуючу функцію щодо проектування змісту, методів і форм організації навчання в навчальному закладі конкретного типу.

Більшість концептуальних підходів, розроблених ще в XIX – XX столітті, актуальні й донині. Такі методи класифікуються як традиційні. Серед них найбільшою популярністю користується комунікативна, проектна, інтенсивна й діяльнісна методики.

Традиційний для вітчизняної освіти підхід до навчання іноземної мови в немовних вузах базується на навчанні читання текстів вузької спеціальності як ключовому елементу розвитку навички вилучення інформації. Навчальне читання

супроводжується спеціальними вправами для освоєння й актуалізації спеціальної лексики, для розвитку навички усного мовлення на професійні теми й письмової мови (у вигляді анотування, реферування та перекладу спеціальних текстів). Багато викладачів і експертів бачать недолік цього підходу в дефіциті комунікації й виступають за зміщення акценту в бік комунікативного методу навчання.

Комунікативний метод передбачає вивчення мови як засобу спілкування за допомогою власне спілкування. В основі комунікативного методу лежать ситуативність, цілеспрямованість, партнерський характер мовленнєвої взаємодії, а також принцип інформаційного розриву – такою є будова спілкування, за якого один з учнів мотивується прагненням отримати інформацію, яка є в іншого учня. Комунікативний метод навчання іноземної мови, безумовно, відображає багато потреб сучасної людини. Великим плюсом цієї концепції є взаємозв'язок і рівномірний розвиток усіх видів діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо). Яскраво виражених негативних рис така методика не має.

В останнє десятиліття в освіті широко використовується така концепція, як метод проєктів. Це поняття було сформульоване в контексті програми перебудови освіти, запропонованої в кінці 70-х років Королівським коледжем мистецтв Великобританії. Цей метод був створений для реалізації концепції навчальної ігрової діяльності за професійною направленістю на основі системи навчально-рольових ігор, у природу яких закладені елементи проблемності, дискусійності, конструювання. Метод проєктів сприяє розвитку інтегруючого мислення, здатності творчо й самостійно мислити, прогнозувати варіанти вирішення завдання. Як і комунікативна методика, не має яскраво виражених недоліків.

Інтенсивний метод навчання іноземним мовам розроблений і практично реалізований в 60-х рр. XX ст. у Болгарії вченим-психіатром Г. Лозановим. Відмінною рисою цього методу є розкриття резервів пам'яті за рахунок спеціально організованих занять, підвищення інтелектуальної активності студентів, використання сугестії й релаксації. Основними засобами активізації резервних можливостей людини, згідно з Лозановим, є такі: авторитет (головну роль у процесі навчання відіграє особистість викладача); інфанілізація (у групі створюються сприятливі умови для навчання й засвоєння нового матеріалу, використовуються рольові ігри, музика); двоплановість (учитель і той, хто навчається, використовують жести, міміку, щоб вплинути на співрозмовника, привернути до себе увагу оточуючих); інтонація, ритм (текстовий матеріал подається вчителем у певному ритмі в супроводі спеціально підібраної музики. Музика й ритм повинні сприяти розслабленню й більш ефективному сприйняттю матеріалу. Найбільша перевага цієї методики полягає в дуже швидкому отриманні результатів. Цьому сприяють використовувані поліфункціональні вправи. Крім цього, багато часу відводиться на активізацію нової лексики, широко використовуються мовні кліше. Недоліками є занадто великий обсяг нового матеріалу й зміщення до навчання усім формам спілкування. Письмові форми при цьому стають другорядними, чого не можна допускати ні в якому разі.

Діяльнісна методика навчання іноземної мови орієнтована на понятійне, логічне мислення учнів. В основі цього підходу лежить ідея про активність об'єкта, що пізнає. Необхідність діяльності закладена в самій назві. Ця методика передбачає навчання спілкуванню в єдності всіх його функцій

(регулятивної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної й етикетної). Позитивною стороною цієї методики є навчання побудові логічної послідовності, недоліком є низький відсоток самостійної пізнавальної діяльності. Також в останні роки з'явилося безліч інноваційних методів у галузі навчання іноземним мовам. Назвемо головні з них.

1. Метод «радника» (Counseling learning). Цей метод був створений американським психологом Ч. Курраном. В основі методу лежить гуманістичний підхід до навчання й психологічна теорія «радника», сутність якої полягає в тому, що люди потребують допомоги радника-психолога в будь-якому вигляді громадської діяльності, зокрема в освіті. «Радник» покликається надавати допомогу, консультувати й усіляко підтримувати своїх «клієнтів» у процесі навчання. Основним прийомом навчання є переклад із рідної мови на іноземну. Процес навчання побудований таким чином: учні сидять навколо столу обличчям один до одного, обговорюють тему бесіди, спілкуються іноземною мовою. Викладач лише спостерігає й підказує еквіваленти іноземною мовою. Недоліком цього методу є відсутність програм і конкретного плану навчання, що перешкоджає його широкому поширенню [1].

2. Метод тихого навчання (The silent way). Автор методу – К. Гаттеню. Суть методу полягає в тому, що ініціатива на уроках іноземної мови виходить від учнів, а вчитель повинен говорити найменше. Навчання в тиші, на противагу повторенню й відтворенню за викладачем, стає прийомом, який сприяє розвитку розумової діяльності й формуванню досвіду зосередження в студентів. Застосування цього методу має певні рамки, бо передбачає високу вмотивованість і зацікавленість учнів [2].

3. Метод навчання мови за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов допомагає інтенсифікувати й індивідуалізувати навчання, сприяє підвищенню інтересу до предмета й мотивації. Перші граматичні та лексичні вправи в комп'ютерних програмах з'явилися в 60–70-х рр. XX століття. Нині вони стали невід'ємним складником вивчення мови. Наприклад, навчальні мультимедійні презентації, розроблені в програмі MS PowerPoint, зручні як для викладача, так і для студентів. Презентації дозволяють комплексно й доступно викласти матеріал, забезпечують ефективність сприйняття й запам'ятовування нового навчального матеріалу; навчальні програми на CD-ROM розвивають слух і розмовну практику учнів. Навчальні Інтернет-ресурси (IP) формують і розвивають аспекти іншомовної комунікативної компетенції в усьому різноманітті її компонентів – комунікативно-когнітивні вміння пошуку, відбору, узагальнення, класифікації, аналізу й синтезу отриманої інформації; уміння використовувати ресурси Інтернету для самоосвіти з метою знайомства з культурно-історичною спадщиною різних країн [3].

4. Метод комунікативних завдань (Task based learning). Являє собою рішення цілої низки комунікативних завдань, пропонує викладачем. Вирішуючи ці завдання, спілкуючись один з одним, учні виконують мовні дії, намагаючись знайти правильні шляхи вирішення поставленого комунікативного завдання. Завдяки цьому відбувається занурення в мовне середовище, і учні починають спілкуватися іноземною мовою з практичною метою. Цей метод особливо ефективний у груповому навчанні. Однак необхідно уточнити, що він знаходиться на стадії розроблення, що дозволяє вносити зміни й уточнення з метою поліпшення процесу навчання [4].

5. Нейролінгвістичне програмування (neuro-linguistic programming). НЛП виникло на початку 1970-х і стало результатом співпраці Джона Гріндера, асистента професора лінгвістики в університеті Каліфорнії в Санта Крузі, і Річарда Бендлера. Термін «нейролінгвістичне програмування» можна пояснити так: «нейро» вказує на те, що необхідно знати й розуміти «мову мозку» – ті неврологічні процеси, які відповідають за зберігання, переробку й передачу інформації, «лінгвістичне» підкреслює важливе значення мови в описі механізмів мислення й поведінки, а також в організації процесів комунікації [5]. Одна з головних ідей НЛП – ситуативне й поведінкове моделювання. Цей напрям у методиці викладання іноземної мови дозволяє успішно розкривати й активізувати резервні можливості особистості в процесі занурення в іншомовний простір.

Таким чином, ми бачимо, що сучасні концептуальні підходи до навчання іноземної мови, незважаючи на велику кількість специфічних рис, які надають кожній методиці особливий вигляд, мають одну спільну мету – навчити учнів спілкуватися іноземною мовою.

Висновки. У роботі ми проаналізували позитивні й негативні сторони кожної з наявних методик і з'ясували, що найбільш ефективною, успішною й гармонійною є комунікативна методика під час навчання іноземної мови студентів немовного вузу. Було встановлено, що ідеальних методів навчання іноземної мови наразі не існує. Завдання викладача іноземної мови – з усього представленого різноманіття методів, форм і технік зуміти вибрати найбільш підходящий варіант для своїх учнів. Під час вибору викладач повинен урахувати таке: той, хто навчається, повинен відчувати себе комфортно й вільно, бути мотивованим на вивчення й використання іноземної мови; бути активним учасником навчального процесу. Також викладачеві необхідно стимулювати мовні, когнітивні й творчі здібності студентів. Обов'язково повинні передбачатися різні форми роботи в аудиторії (індивідуальна, групова), що стимулюють активність, самостійність і творчість учнів. Що стосується практичного застосування методів, то зовсім не обов'язково використовувати один метод. Найбільш ефективним є інтегрувати кілька методик, об'єднавши їх найкращі сторони. Викладач іноземної мови повинен бути готовий до використання інноваційних концептуальних підходів і має зробити їх невід'ємною частиною процесу навчання іноземним мовам.

Література:

1. Кашина Е. Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка : [учеб. пособие для студентов филологических факультетов университетов] / Е. Кашина ; отв. ред. А. Гринштейн. – Самара : Изд-во «Универс-групп», 2006. – 75 с.
2. Колесникова И. Англо-русский справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Колесникова, О. Долгина. – СПб. : Русско-Балт. информ. центр «БЛИЦ», 2001. – 224 с.
3. Альтернативные методы обучения иностранным языкам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://studopedia.org/6-117660.html>.
4. Гальскова Н. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : [учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Гальскова, Н. Гез. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
5. Батракова Е. Нейролингвистическое программирование как способ обучения языку / Е. Батракова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Pedagogica/59043.doc.htm.

Межуева И. Е., Ельцова С. С. Концептуальные подходы к обучению английскому языку в неязыковом вузе

Аннотация. Недостаточное владение иностранным языком профессионалами различных специальностей препятствует их интеграции в глобальное профессиональное сообщество. В данной статье раскрываются традиционные и инновационные концептуальные подходы, используемые при обучении английскому языку в неязыковом вузе, их сущность, преимущества и недостатки, а также перспективы использования.

Ключевые слова: концепции, обучение иностранному языку, традиционные и инновационные подходы, коммуникативный метод, преимущества и недостатки, интеграция.

Mezhuyeva I., Yeltsova S. Conceptual approaches to the teaching of foreign language to non-linguistic students

Summary. Inadequate knowledge of a foreign language by professionals of various specialties puts obstacles in their way of integration into the global professional community. This article reveals the traditional and innovative conceptual approaches used in teaching foreign language in a non-linguistic institute of higher education, their essence, advantages and disadvantages, as well as the prospects for using it.

Key words: concepts, foreign language teaching, traditional and innovative approaches, communicative method, communication, advantages and disadvantages integration.

*Подмогильная Н. В.,
доктор филологических наук,
заведующая кафедрой издательского дела
и межкультурной коммуникации
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара*

УКРАИНСКАЯ ПОЭЗИЯ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы межкультурной коммуникации, осуществляемой через диалог двух языков и культур в сфере художественного перевода. Объектом исследования является русскоязычный перевод Алексея Аулова знакового произведения украинской литературы – исторического романа в стихах Л.В. Костенко «Маруся Чурай». Сопоставительный анализ двух текстов позволит дать непредвзятую критическую оценку русскоязычной интерпретации и будет способствовать поиску адекватных способов выражения при переводе поэзии.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, художественный перевод, поэтическое произведение, Л. Костенко, «Маруся Чурай», А. Аулов.

Постановка проблемы. Проблемы художественного перевода давно находятся в фокусе внимания исследователей, поэтому сегодня можно утверждать, что существует солидная теоретико-методологическая база в сфере переводоведения и межкультурной коммуникации в целом, обеспечивающая и поддерживающая практическую деятельность переводчика. И хотя количество публикаций – фундаментальных монографических работ (Л. Бархударов, Р. Зоривчак, В. Коптилов, В. Комиссаров, А. Федоров и др.) и отдельных статей – по указанной проблеме огромно, выполненный А. Ауловым русский перевод исторического романа в стихах Л. Костенко «Маруся Чурай», избранный нами как объект рассмотрения в данной статье, насколько нам известно, еще не попадал в поле исследовательского внимания.

Цель – рассмотреть вопросы межкультурной коммуникации, осуществляемой через диалог двух языков и культур в сфере художественного перевода.

Изложение основного материала. Традиционно переводное произведение, в том числе и стихотворное, анализируется и оценивается по нескольким критериям в зависимости от того, какие аспекты исследователь определяет как приоритетные. Ограниченные рамки статьи позволяют коснуться лишь нескольких существенных, на наш взгляд, вопросов, рассмотрение которых поможет составить представление о недавно изданной работе А. Аулова [1], что и является нашей целью.

Л. Костенко определила жанр «Марусі Чурай» как *исторический роман в стихах*. А. Аулов предложил читателям вольный перевод этого произведения, и в выходных данных анализируемого издания и в предисловии к нему «От автора вольного перевода» говорит о *романе в стихах*, опуская жанровую дефиницию *исторический*. Вольный перевод как переводоведческий термин обычно истолковывают в том смысле, что такой перевод нацелен на передачу основной информации оригинала, которую можно считать доминантной, смыслообразующей, и переводчик получает «право» пренебречь некоторыми

формальными признаками исходного текста, поэтологическими особенностями, психологической нюансировкой характеристик персонажей, содержанием подтекста, лирическими отступлениями и т.п.

В теории перевода различают вольный, буквальный, адекватный и другие разновидности переводов, и если о буквальном переводе можно говорить как о подстрочнике, выполненном специалистом-филологом для переводчика-профессионала, не владеющего языком оригинала, то термином «адекватный перевод», как правило, обозначается качественный уровень конечного результата процесса перевода. Не исключено, что вольный перевод отражает прежде всего субъективное отношение переводчика к исходному материалу, когда интерпретатор дает полную свободу своей фантазии, собственным творческим намерениям, предлагая читательской аудитории индивидуальное восприятие оригинала и не стремясь максимально верно воссоздать его особенности. Однако реципиент ждет все-таки от перевода панорамного представления об оригинале, недоступном ему из-за незнания языка. Вероятно, можно пренебречь в ходе перевода некоторыми формальными особенностями подлинника (к примеру, в стихотворном переводе – строфикой или рифмовкой, если они не разрушают жанровый канон), однако, предупреждая читателя изначально о том, что перевод вольный, переводчик может сослаться на недостаточное знание языка, не всегда верное и глубокое понимание мыслей автора исходного текста. Переводчик, охарактеризовавший свою работу как вольный перевод, сразу информирует о том, что его работа – лишь приближение к оригиналу, а не воссоздание его в полном информационном и художественном объеме, а значит, возникает искушение что-то дописать «от себя», попытаться по своему разумению конкретизировать ту или иную мысль автора.

Очевидно, что переводчик-синхронист, к услугам которого прибегают во время международных контактов между сторонами, представители которых являются носителями разных языков и культурных кодов, обязан передать основное содержание информации, не отвлекаясь на второстепенные моменты. Когда, скажем, бизнес-партнеры из разных стран договариваются о сотрудничестве, продаже товаров и услуг, то переводчик прежде всего должен абсолютно точно передать средствами своего родного языка суть делового предложения, информацию о стоимости товара или услуги, сроках действия договора, опуская при этом ритуально-этикетные элементы, которые в данном случае не имеют решающего значения.

Другое дело, когда речь идет о переводе литературно-художественных текстов, в которых второстепенных, несущественных для понимания общего содержания произведения моментов нет и быть не может, особенно если автором этого

произведения является выдающийся писатель, а само произведение – знаковое культурное событие: любая потеря может оказаться ощутимой или даже фатальной для результата перевода.

В Интернет-пространстве можно найти несколько вариантов перевода романа Л. Костенко, в частности перевод А. Лернера [2], а это позволяет сравнивать не только перевод А. Аулова с оригиналом, но и с другими переводами, в результате чего удачные переводческие решения или просчеты станут очевидными.

Вольный характер перевода, как нам представляется, не может повлиять на его жанр, тем более что оригинальное произведение – объемное, масштабное полотно, и авторское определение жанра должно сохраняться в переводе. Нарративные особенности романа Л. Костенко наглядно демонстрируют жанровые признаки и романа в стихах, и исторического романа, что убедительно свидетельствуют о точности предложенной автором первоисточника жанровой дефиниции. Собственно романский сюжет можно считать завершенным в пятой главе «Страта», когда напряженный драматизм повествования достигает высшей точки (читатель ожидает неотвратимого жестокого наказания Маруси Чурай), но в заключительных строфах этой главы узнаем о чудесном спасении главной героини, т.е. гуманизм и правда возвращают Марусю к жизни. Однако авторский замысел значительно шире: после пятой главы следуют еще четыре, в которых повествуется об исторических событиях, изображается широкий простор Украины, и таким образом выразительнее представлен романский хронотоп.

Полагаем, что, работая с романом Л. Костенко «Маруса Чурай», переводчику стоило учесть очевидные жанровые признаки произведения и не изменять произвольно авторское определение жанра, как это сделал А. Аулов.

В романе Л. Костенко немного персонажей: Маруса, Грыць, мать Маруси, Галя, Иван Искра, странствующий дьяк и несколько второстепенных фигур. У каждого из героев романа – своя функция, но, так или иначе, они связаны с образом главной героини – Маруси Чурай, каждый по-своему способствует максимально полному раскрытию ее характера, именно в отношениях с главной героиней раскрывается и их собственный характер, все они включены в любовную коллизию между Марусей и Грыщем. А. Аулов сохраняет в своем переводе абсолютно всех персонажей, и функции у них те же, что и в первоисточнике. Это еще один аргумент в пользу того, что вольным перевод А. Аулова признать трудно, поскольку он с максимальной полнотой воспроизводит содержание оригинала.

Основная сюжетная линия романа Л. Костенко, конечно, связана с любовной историей Маруси и Грыща. Любовь стала чрезвычайно серьезным испытанием для обоих героев, любовь – в трагедийном развитии отношений между двумя влюбленными – стала причиной гибели Грыща и невыносимых страданий Маруси. Первая глава романа посвящена объяснению поведения Маруси по отношению к Грыщу: земляки и соседи, родственники двух молодых людей, судейские чиновники дают свою оценку трагической смерти Грыща, намекая на колдовские чары Маруси и будто бы вынашиваемый ею преступный замысел отомстить возлюбленному за измену. И уже в первой главе становится ясной пассивная роль Маруси в случившемся: она не давала Грыщу отравленное зелье, а только не остановила его, когда тот решился на отчаянный шаг.

Любовь Маруси и Грыща изображена как романтическая история, о которой можно слагать песни. И Маруса такие песни слагает и поет, как поет она песни о казаках, об их самопо-

жертвовании и героической борьбе за освобождение родного края. Со стороны Маруси любовь к Грыщу – это самозабвение, готовность отдать любимому свою жизнь без остатка и быть верной ему до последнего вздоха. Поэтому поначалу непонятной, а впоследствии – губительной для нее оказалась новость о том, что Грыщу сосватали другую невесту, Галю, за которой дают богатое приданое.

Чувства Грыща к Марусе – это не просто влюбленность, он болен ею, ее голосом, ее песнями. Отношение Грыща к Марусе значительно глубже, чем очарование внешней красотой девушки. В восприятии Грыща Маруса – это девушка-песня, это голос, звучащий в его сердце. Поэтому контрапунктом развития сюжета романа считаем сцену, когда Грыщ рассказывает Марусе о том, как его, так сказать, новая невеста пыталась петь в его присутствии песню Маруси: *«А заспіває – хижє та дрібне, – / мов по тарелі ложкою шкребне! / А якось раз приходжу, заступаю – / співає пісню – при мені! – твою. / Про нашу греблю, про ті наші верби, / про дні, що душу споминаю печуть. / А я збілів. А я, здається, вмер би, / аби хоч раз ще голос твій почути!»* По приведенному отрывку можно судить о волнении Грыща – его внутреннее состояние иллюстрирует синтаксическое построение фразы. В этой исповеди Грыща не имеет значения, умела ли Галя петь, потому что важнее другое: она посмела коснуться струн души Грыща, вторгаясь в сакральный мир человека, чем оскорбляет и унижает юношу. Поэтому он и характеризует ее пение как скрежет – ему чужды и этот голос, и это исполнение, а петь в его присутствии Марусину песню – равносильно покушению на его человеческое достоинство. Приведенный фрагмент текста оригинала чрезвычайно сильный и важный для психологической характеристики героя, а поэтому важен и перевод этих строк.

В переводе А. Аулова откровенное признание Грыща передано так: *«И вдруг запела! / С «мишкою» за ухом* / всегда уверены, что — кобзари / На самом деле — глухари, / что выдают за песню грохот в брюхе. / И ладно, Бог с ней. Но слова, слова-то... / Твои слова! / При мне!.. / Ей ничего не свято»* [1, с. 93]. Во втором стихе перевода замечаем «звездочку» – знак сноски, в которой разъясняется: *«О тех, кто не имеет музыкального слуха, говорят, что им медведь на ухо наступил»* [1, с. 93]. Действительно, существует такое выражение, а вот использованное переводчиком слышать никогда не приходилось, а значит, и считать их тождественными оснований нет. Слово «мишка» в русском языке мгновенно ассоциируется с детской игрушкой, плюшевым мишкой, вследствие чего русскоязычный читатель не сможет адекватно воспринять текст перевода: девушка пришла на свидание с детской игрушкой, которую почему-то держит за ухом. Последний стих в приведенном отрывке перевода также вызывает сомнения. Почему Галя должна воспринимать как святые чувства Грыща к Марусе, к той, кого считали его невестой, к своей сопернице? Возможно, этот жест-поступок Гали и есть мстостью Марусе за то, что Грыщ не может забыть ни ее песни, ни ее саму.

Приведем вариант перевода этого отрывка, предложенный А. Лернером: *«И дико мерзкий звук, когда поет – / Как по тарелке ложкою скребет!»* [2]. Словосочетание дико мерзкий звук, конечно, не вызывает восторга, но, к счастью, отсутствует мишка за ухом.

Сохраняя название романа Л. Костенко, А. Аулов, однако, в тексте своего перевода часто именует Марусю и Грыща *Маршей* и *Гришей* (Григорием). Полагаем, что, не нарушая ритмо-

мелодику оригинального произведения, можно было оставить украинские варианты имен главных героев, тем более что переводческая тенденция «склонять на наши нравы» давно преодолена и осталась в прошлом. Заметим, кстати, что переводчик А. Лернер сохраняет имена героев – *Маруся* и *Грыць*.

Архитектоника литературного произведения подчинена замыслу автора, построению сюжета, логике и последовательности развертывания событий. Только автор определяет, как следует разделить текст на части, главы, эпизоды, включать ли в него вставные новеллы и притчи и другие структурные элементы. Следовательно, в ходе перевода некоторые потери неизбежны, но они не могут касаться композиции произведения, если оно переводится в полном объеме, а не фрагментарно. В романе Л. Костенко – девять глав, каждая из которых имеет название; А. Аулов нисколько не отступает от строения первоисточника, сохраняя и количество глав, и названия. Но обращает на себя внимание то, что переводчик сохраняет слово *розділ* (розділ) для обозначения структурных элементов романа, чаще используемое в научных опусах, объемных официально-деловых документах, в русской же беллетристике, как правило, употребляется слово *глава*, т.е. переводчик отдает предпочтение лексической кальке, не учитывая существующую традицию, которой, заметим, следует А. Лернер.

Первая глава романа Л. Костенко называется «Якби знайшлась неопалима книга». Переводчик сталкивается с трудностями уже при переводе этого названия из-за невозможности абсолютно точно передать по-русски фразу, не нарушая при этом ямбический метр. Замена слова *неопалима* каким-то другим – *несожженная, негоревшая, уцелевшая, неистлевшая* – повлечет утрату библейского подтекста (*неопалимая купина*), а русскоязычный аналог этого определения (*неопалимая*) содержит лишний слог, разрушающий стихотворный метр. А. Аулов вынужден был пойти на такую потерю, предлагая перевод названия первой главы «Если бы нашлась неопалимая книга». П. Лернер предложил иной вариант названия главы: «Когда неопалимая бы книга разыскалась», сохраняя не только все значимые слова, но и подтекст, и метр.

В поэтическом произведении выбор лексических средств во многом определяется стихотворным метром и размером. Поэтесса в своем романе строго не придерживается единого метра и не структурирует текст как повторение одинаковых по количеству стихов строф. Если в романе в стихах А. Пушкина «Евгений Онегин» продемонстрирована гибкость, выразительность и эффективность «онегинской строфы», то говорить о формировании «чураевской строфы» применительно к роману Л. Костенко нет оснований: встречаются строфы из 4, 6, 8, 10 стихов, но преобладают четырехстрочные строфы. С полной уверенностью можно говорить о доминировании ямбического метра в исходном тексте, несмотря на включение отрывков прозы. Такие композиционные особенности первоисточника создают определенную свободу при переводе, допуская переход со стихов на прозу в тех случаях, когда адекватное воспроизведение поэтики оригинала средствами русского языка нарушает ритм текста. Полагаем, что допустимо говорить о частичном соответствии перевода А. Аулова таким критериям, как эквиметрия и эквиритмия, хотя при воссоздании средствами другого языка такого крупномасштабного произведения, как «Маруся Чурай», вряд ли стоит опираться на формальные требования верности перевода и считать эти моменты принципиальными.

В третьей строфе первой главы перевода А. Аулова читаем: «*А уцелела б книга, хоть одна, – / в монастыре, на чердаке, в подполе, – / да и явилась нам по Божьей воле – / неопалима – словно купина?*» [1, с. 9]. В приведенном отрывке перевода абсолютно точно передано содержание фразы исходного текста. Переводчик выбрал рифмой к *воле* слово *подполе*; но в русском языке слово *подпол* имеет ударение на первом слоге, значит, если прочитать текст с соблюдением орфоэпических норм, то рифма будет утрачена. Однако нужно заметить, что и в оригинале встречаются отклонения от норм орфоэпии (например, рифма *горище – пожарище*), поэтому переводчик вполне может ориентироваться на ритмомелодические особенности исходного текста, предлагая ту или иную рифмопару.

Принимая во внимание колоссальную экспрессивность главы «Страта» в романе Л. Костенко, приведем еще один характерный, по нашему мнению, пример. Трагическими нотами звучит сцена, когда Марусю ведут на казнь, а параллельно описывается толпа людей, в которой многие с сочувствием воспринимают происходящее, но есть и те, кто со злым удовлетворением ожидают казни «ведьмы». А. Аулов включает в свой перевод такой текст: «*Шла она. Летели взглядов камни / и круги спасательные слов. / Кто в душе был Авель, кто был Каин, / кто и тем, и этим быть готов*» [1, с. 120]. Здесь очевидно «непопадание» в колорит эпохи: о каких спасательных кругах может идти речь в XVII веке? К тому же, у Л. Костенко не упоминаются имена сыновей Адама и Евы, и библейский сюжет братоубийства не имеет никакого отношения к судьбе Маруси и содержанию романа в целом. Т.е. перед нами пример переводческой вольности – добавления текста «от себя».

Аналогичный пример вольности в переводе А. Аулова: «*Одни кричат: «От можна и до можна!»*» [1, с. 143], и далее дана сноски-комментарий: «*От моря до моря – выражение о планах создания Великой Польши от Балтийского до Черного морей*» [1, с. 143]. Не касаясь стилистического оформления комментария, заметим, что включение в текст иноязычных слов (в данном случае – польских) является стилистической окраской, и если таковая отсутствует в исходном тексте, а у Л. Костенко такого выражения вообще нет, то неудачным можно считать и вольное решение переводчика.

Выводы. Таким образом, выборочный сопоставительный анализ оригинального текста и перевода А. Аулова убеждает в том, что вольностей в нем, действительно, много, и, возможно, именно поэтому переводчик настаивает на том, что его перевод – вольный. Общеизвестно, что жизненность перевода определяется степенью его вхождения в контекст воспринимающей литературы. По нашему мнению, перевод А. Аулова не станет событием в русской культуре и не войдет в русскоязычное литературное пространство, оставаясь индивидуально-авторским экспериментом.

Переводчик А. Аулов в предисловии к своей книге мотивирует обращение к роману «Маруся Чурай» стремлением донести до русскоязычных читателей высокую поэзию Л. Костенко – задача почетная и благородная. Однако нет уверенности в том, что вольная интерпретация классического произведения украинской литературы заинтересует русскоязычных читателей, поскольку имеет существенные недочеты, на которых мы и сосредоточили внимание.

Література:

1. Костенко Л. Маруся Чурай. Роман в стихах. Вольный перевод с украинского Алексея Аулова. – Харьков : Майдан, 2012. – 184 с.
2. Костенко Л. Маруся Чурай. Перевод А. Лернера [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.litsovet.ru/index/php/material.read?material_id=18370.

Підмогильна Н. В. Українська поезія в контексті міжкультурної комунікації

Анотація. У статті розглядаються питання міжкультурної комунікації, здійснюваної через діалог двох мов і двох культур у сфері художнього перекладу. Об'єктом дослідження є російськомовний переклад Олексія Аулова знакового твору української літератури – історичного роману у віршах Л.В. Костенко «Маруся Чурай». Порівняльний аналіз двох текстів дозволить дати неупереджену критичну оцінку російськомовної інтерпретації і сприятиме пошуку адекватних засобів вираження під час перекладу поезії.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, художній переклад, поетичний твір, Л. Костенко, «Маруся Чурай», О. Аулов.

Podmogilnaya N. Ukrainian poetry in the context of intercultural communication

Summary. In the article the questions of intercultural communication through the dialogue of two languages and cultures in the field of literary translation. The object of study is the Russian translation of Alexei Aulova significant works of Ukrainian literature – historical novel in verse, L. V. Kostenko, «Marusia Churai». A comparison of the two texts will allow us to give an unbiased critical assessment of Russian interpretation and contribute to finding adequate ways of expression in the translation of poetry.

Key words: the intercultural communication, the literary translation, the translation of poetry L. Kostenko, «Marusia Churai», A. Aulov.

Старух В. О.,
старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України

СТРАТЕГІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ В АСПЕКТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ І НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНИХ МОВНИХ РЕАКЦІЙ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню стратегій конфліктного дискурсу в аспекті інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій. Із метою виокремлення вищезазначених мовних реакцій було досліджено відеофрагменти за участю правоохоронних органів і військовослужбовців України та США. У результаті аналізу було окреслено інтернаціональні й національно-специфічні мовні реакції на причини конфлікту, а також стратегії конфліктного дискурсу в процесі розвитку й розв'язання конфлікту.

Ключові слова: конфліктний дискурс, військовий дискурс, комунікативні стратегії, національно-специфічні мовні реакції, інтернаціональні мовні реакції.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку суспільства конфліктологія привертає значну увагу науковців, адже можна спостерігати зміни в характері конфліктів, а отже, виникає нагальна потреба досліджувати причини недовіри певних способів їх розв'язання й шукати нові шляхи. Для успішного розв'язання конфлікту необхідно враховувати низку факторів, таких як умови зародження, причини виникнення, алгоритм розвитку, шляхи вирішення й дієві способи його закінчення. Крім цього, характер конфлікту зумовлюється атмосферою, в якій він виник, і учасниками, які беруть у ньому участь. На цьому етапі велику роль відіграють особливості певної комунікативної культури.

Аналіз останніх досліджень. Серед науковців, які присвятили свої праці питанню конфліктів, варто відзначити лінгвістів, таких як Л.М. Пелепейченко, Л.В. Солощук, В.С. Третьякова, Т.Н. Ушакова, О.В. Фадеева, І.С. Фролова, Д. Шиффрін. Одним із аспектів, який перебуває в центрі уваги мовознавства, є реалізація конфлікту та типи комунікативних стратегій, що сприяють розв'язанню конфліктних ситуацій. Проте залишається поза увагою проблема дослідження інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій конфліктного дискурсу.

Модель аналізу інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій у конфліктному дискурсі військових України та США вже була обґрунтована в попередній статті [1], в якій також були окреслені ключові поняття: військовий дискурс, конфліктний дискурс, мовні реакції, комунікативні стратегії. У цьому дослідженні викладено результати практичної реалізації вищезазначеної моделі, а також акцентовано увагу на комунікативній культурі військових України та США.

На підставі вже проведених досліджень військової культури [2; 3] було зроблено висновок, що між військовими різних країн існують спільні риси й відмінності. Проте відсутність достатньої кількості досліджень мовних реакцій у конфліктному дискурсі в проекції на військових не дає змоги окреслити їх особливості в різних країнах. На сьогодні Україна бере участь

у спільних міжнародних заходах (навчаннях, операціях тощо), під час яких набуває й переймає досвід від країн-партнерів. Отже, знання моделі поведінки під час конфлікту є надзвичайно важливим. Викладене зумовлює **актуальність** розвідки.

Мета дослідження – окреслити інтернаціональні та національно-специфічні мовні реакції в стратегіях конфліктного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У США виникає велика кількість мітингів, пов'язаних із неправомірними, на думку громадян, діями правоохоронних органів. У першому відеофрагменті, який ми досліджували, в Балтиморі, штат Меріленд, відбулася сутичка між поліцейськими та мешканцями міста. Демонстрація була організована на підтримку Ф. Грея, причиною смерті якого була зламана шия. Інцидент стався, коли він перебував під арештом [4]. У другому відеофрагменті в місті Шарлотт, Північна Кароліна, демонстрації відбувалися після вбивства представниками поліції афроамериканця К.Л. Скотта, який, за твердженнями поліцейських, мав при собі зброю [5]. У випадках масової демонстрації, причиною якої стає сильне обурення громадян подібними вчинками, дуже важко протистояти розлюченому натовпу, який не сприймає попередження про можливе застосування сили.

Якщо розглядати розв'язання конфлікту з позицій комунікації, на кожному з трьох етапів його розвитку можуть бути застосовані комунікативні стратегії ввічливості, співробітництва, кооперації, толерантності або солідарності з метою його нейтралізації [1]. Так, у результаті аналізу двох відеофрагментів був визначений розвиток подій. Учасники демонстрації провокують правоохоронців до застосування зброї. Частіше це відбувається або викриками нецензурної лайки, або киданням різних предметів. Також демонстранти застосовують образливі слогани, наприклад: *You are assaulting American citizens!* (*Ви нападаєте на громадян Америки!*), що неможливо, адже завданням поліцейських є захист громадян. Або *Black lives matter! Black lives matter!* (*Життя афроамериканців важливе! Життя афроамериканців важливе!*), що дискримінує уряд США як нездатний захистити права своїх громадян, незалежно від кольору шкіри. На цьому етапі люди намагаються викликати дії у відповідь, аби мати «дозвіл» до подальших неправомірних дій, які можуть бути виправдані як реакція на застосування сили з боку правоохоронців. Наступний етап – попередження з боку правоохоронних органів про можливе застосування сили, намагання закликати натовп до здорового глузду. Це імперативні й умовні речення: *Get out of the street or you will be arrested!* (*Залиште вулицю або ви будете заарештовані!*); *If you remain in the immediate vicinity, you will be in violation of the law.* *No matter what your purpose is, you must leave.* (*Якщо ви зали-*

шитися на території прилеглих районів, ви порушите закон. Незалежно від вашої мети, ви повинні піти.). У більшості випадків ці попередження не мають впливу на обурений натовп, тому наступним кроком є застосування сили з боку правоохоронних організацій. Отже, в конфронтації між цивільними і поліцейськими перша сторона вимагає повного задоволення своїх вимог і не йде на компроміси, інша сторона, яка є представником закону, не може пристати до неправомірних вимог, а викладення їх вимог містить сигнали до конфронтації, що не є дієвим для розгніваного натовпу.

В обох відеофрагментах не обійшлося без зіткнень, постраждалих і псування майна. Отже, конфлікт не був розв'язаний на початковому етапі, адже жодна із сторін не застосувала стратегії ввічливості, співробітництва або кооперації.

Наступним відеофрагментом для аналізу був конфлікт, який відбувся між правоохоронцями і місцевими жителями в українському селі [6]. Причина конфлікту – незаконне видобування бурштину. На першому етапі перша сторона (місцеві жителі) намагається налагодити контакт із правоохоронними органами за допомогою стратегій ввічливості і співробітництва: *Тихо, старший, я депутат районної ради. Йдемо поговоримо. Один із місцевих жителів також намагається знайти виправдання своїм діям і діям своїх однодумців: Я тобі скажу, яка причина. Зніми рукавиці і подивись на мої руки і на свої. В мене дві вищі освіти і мушу в цьому болоті гнати. Тут відбувається апеляція до співчуття.*

На другому етапі протилежна сторона (правоохоронець) висловлює свою позицію без мовних сигналів агресії, конфронтації або категоричності, йде на контакт: *Давайте поговоримо. Це вираження стратегії толерантності та ввічливості. Також правоохоронці намагаються зрозуміти причину ситуації, яка виникла: Чого ви нам перекрили дорогу? Скажіть причину? Чого ви воюєте з нами? Ми що, когось затримали?, намагаючись скерувати її на примирення, демонструючи, що вони не хочуть застосовувати силу. Один із правоохоронців також використовує стратегію солідарності, зазначаючи, що він розуміє, як це тяжко – працювати: Я теж із села.*

З відеофрагменту незрозуміло, як саме завершується обговорення між правоохоронцями і місцевими жителями, але з двох етапів розвитку конфлікту можна зробити висновок, що обидві сторони не були налаштовані агресивно і йшли до пошуку компромісу.

Наступний відеофрагмент демонструє виникнення конфлікту між жінкою-мітингувальником і командиром підрозділу військовослужбовців біля Верховної Ради під час демонстрації проти прийняття закону про децентралізацію [7].

На першому етапі командир використовує стратегії ввічливості і просить жінку піти: *Жінко, йдіть звідси, я Вас прошу. Крім того, він захищає своїх підлеглих, умовляючи жінку і апелюючи до моралі: Тоді не чіпайте хлопців. Відійдіть будь-ласка і не чіпайте. Ви не маєте права хлопців чіпати. У Вас немає ніякого морального права.*

На другому етапі жінка реагує на обмеження її дій, але спосіб викладення її позиції містить сигнали агресії, конфронтації і категоричності: *Не збираюсь я звідси йти нікуди. Буду стояти стільки, скільки захочу. Я маю право. Я хочу, щоб вони пішли. Мені судити. Крім того, жінка апелує до сумління військовослужбовця, вказуючи на свою роль у підтримці армії: Я й досі збираю гуманітарну допомогу. І Ви маєте право мені це казати!?*

На третьому етапі військовослужбовець намагається залагодити конфлікт, застосовуючи стратегії ввічливості і толерантності: *Ходіть, Вас ніхто не обмежує. Але зараз Ви прийшли*

і винуватите хлопців, вибачте мені. Військовослужбовець знову апелує до моралі жінки: Не Вам судити, де ми стоїмо. Не Вам судити цих хлопців. Бог Вам суддя. Йдіть звідси.

Конфлікт був розв'язаний мирним шляхом, але кожна сторона залишилась із своєю точкою зору на ситуацію. Військовослужбовець попри стратегії конфронтації з боку жінки зміг використати стратегії ввічливості й толерантності, які попередили загострення конфлікту і звели нанівещ агресію протилежної сторони.

В умовах політичної нестабільності дуже часто відбуваються зіткнення між військовослужбовцями, обов'язками яких є захист правопорядку, і цивільними, які виражають конфронтацію щодо влади. За результатами досліджень Інституту миру і порозуміння, на сьогодні, після подій Майдану, градус чутливості населення до насильства зменшився. Сторони дуже швидко і набагато скоріше переходять до насильницьких дій. У більшості випадків військові обирають стратегію мовчання, що ще більше розпалює агресію натовпу.

Висновки. Викладені результати дослідження свідчать про наявність спільних і відмінних мовних реакцій у конфліктному дискурсі в таких країнах, як Україна і США. У двох випадках, які відбулися в США, конфлікт не був вирішений, адже сторони не використовували комунікативні стратегії для його розв'язання. З боку цивільних були прояви агресії, з боку правоохоронців – категоричність у висловленні своєї позиції. У відеофрагменті за участю правоохоронних органів України обидві сторони брали участь у залагодженні конфлікту, використовуючи комунікативні стратегії. У відеофрагменті за участю військовослужбовців України ми бачимо, що комунікативні стратегії були застосовані, але конфлікт так і не був розв'язаний, адже кожна із сторін залишилась при своїх інтересах. Отже, спільними мовними реакціями в конфліктному дискурсі є реакції, такі як вираження причини конфлікту, реакції на поставлену проблему, а національно-специфічними – стратегії конфліктного дискурсу, які застосовуються для вираження причини конфлікту, які застосовуються в процесі розвитку конфлікту, а також для його розв'язання.

Перспективою подальших розвідок вважаємо виявлення концептуальних сфер військовослужбовців України з метою розробки дієвої алгоритму мовних реакцій на конфліктні ситуації, що може значно зменшити можливі негативні результати зіткнень.

Література:

1. Старух В.О. Інтернаціональні й національно-специфічні мовні реакції у конфліктному дискурсі військових України та США: модель аналізу / В.О. Старух // Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Х., 2016. – Вип. 44. – С. 137–144.
2. Старух В.О. Комунікативні стратегії ввічливості у проєкції на військовий дискурс України / В.О. Старух // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. – Том 26(65), № 4, ч. 2. – Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Симферополь, 2013. – С. 348.
3. Старух В.О. Ціннісні орієнтири військовослужбовців України, США та Великобританії (на матеріалі текстів військових керівних документів) / В.О. Старух // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 42. – С. 156.
4. Baltimore Freddie Gray protests turn violent as police and crowds clash [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theguardian.com/us-news/2015/apr/25/baltimore-freddie-gray-protests-violence-police-camden-yards>.

5. ***LIVEWIRE*** Watch: Street Clashes in Charlotte, N.C., After Police Shooting [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.breitbart.com/big-government/2016/09/21/watch-street-clashes-charlotte-n-c-police-shooting/>.
6. МВС оприлюднило відео сутички бурштинокопачів з правоохоронцями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://vk.com/video-38649438_456239072?z=video-38649438_456239072%2Fvideos-38649438%2Fpl_-38649438.
7. Під Верховною Радою знову спалахнули бійки і вибухнула граната [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Nhwo2EzEuFY>.

Старух В. А. Стратегии конфликтного дискурса в аспекте интернациональных и национально-специфических языковых реакций

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню стратегій конфліктного дискурсу в аспекті інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій. С метою визначення вищеуказаних мовних реакцій автор досліджує відеофрагменти з участю правоохоронних органів і військовослужащих України і США.

В результате исследования были выделены интернациональные и национально-специфические языковые реакции на причины конфликта, а также стратегии конфликтного дискурса в процессе развития и разрешения конфликта.

Ключевые слова: конфликтный дискурс, военный дискурс, коммуникативные стратегии, национально-специфические языковые реакции, интернациональные языковые реакции.

Starukh V. Conflict discourse strategies in the aspect of international and specific national linguistic reactions

Summary. The aim of our research is to identify the conflict discourse strategies in the aspect of international and specific national linguistic reactions. In order to achieve the aim the author studies the videos with the representatives of law-enforcement agencies and servicemen of Ukraine and the USA. The results of the research are the international and specific national linguistic reactions to express the reasons of a conflict, and also the use of conflict discourse strategies during the development of conflict and for its solving.

Key words: conflict discourse, military discourse, communication strategies, specific national linguistic reactions, international linguistic reactions.

Яценко Е. О.,

викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії УкраїниСИМВОЛИ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
БРИТАНСЬКОГО Й АМЕРИКАНСЬКОГО КІНО

Анотація. Розвідка репрезентує інтерпретаційний зріз основних сучасних символів британського й американського кіно в лінгвокультурологічному аспекті. Виявлено й потрактовано такі символи: *блискавка, мітла, кімната, біта, автомобіль*. Глибоке трактувальне коріння мають символи *блискавки, мітли, кімнати*. До нових символів належить *біта й автомобіль*, які ще не набули чіткої інтерпретаційної бази.

Ключові слова: лінгвокультурологія, символ, кіно.

Постановка проблеми. Встановлення тісного взаємозв'язку мови і культури активізувало комплексне вивчення феноменів ментальності, культури та мови з використанням єдиної системи інструментальних категорій. Певною віхою в розробці цього напрямку лінгвістики стала поява нової дисципліни – лінгвокультурології [3, с. 10] – «наукова дисципліна, яка вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їх функціонуванні й узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного й культурного змісту за допомогою системних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні установки (систему норм і суспільних цінностей)» [1]. Рефлексією підвищеного інтересу до культурно-вербалізованих символів стала поява великої кількості наукових розвідок. Тож ця праця має беззаперечну актуальність у заповненні комунікативної лакуни.

Мета – виявити символи та їх інтерпретаційне значення в продуктах сучасного кінематографу британського й американського виробництва.

Виклад основного матеріалу. За образним висловом О. Веселовського, символ – нервовий вузол, дотик до якого продукує ряди відповідних образів. О. Лосєв зауважував, що символ містить узагальнений принцип дальшого розгортання згорнутого в ньому змісті. В. Маслової ототожнює зміст символу із семантичною спіраллю, що містить широкий спектр імпліцитних значень і шкали семантичних субститутів, тобто запрограмовану заміну одного значення іншим. Отже, символ має особливу логіку розгортання власного змісту [9, с. 646].

У механізмі формування символу О. Потебня вбачав три типи логічних відношень: порівняння, протиставлення й казуальне.

Тож символ (від гр. *symbolon* – розпізнавальна прикмета) – естетично канонізована культурно значима концептуальна структура відмінно, від первинного змісту реалії чи знака, понятійної сфери [9, с. 645].

Символ здатний збагачуватися, за ним здебільшого стоїть внутрішній текст. Символ, згідно з концепцією П. Флоренського, є «такою реальністю, яка несе в собі енергію іншої реальності, що не дана нам безпосередньо» [9, с. 646]. Смысл символу не можна розшифрувати простим зусиллям розуму, він існує в колективній свідомості відповідної культурної групи зокрема й етносу в готовому вигляді і вилучається в разі потреби. На думку Ю. Лотмана, символ ніколи не належить до одного синхронічного зрізу культури – він завжди пронизує його по вертикалі, виходячи з минулого та йдучи в майбутнє [9, с. 646].

Джерельною базою ілюстративного матеріалу для цієї статті слугували британські й американські кінофільми і серіали 2005–2016 рр.

Символ зберігає сукупність усіх смислів, оцінок і конотацій із можливим додаванням певних смислів і конотацій, що не спричиняє принципових змін у системі культурних інтерпретацій, тобто це – певний вербалізований культурний квазі-предмет [5, с. 68]. Оскільки кінофільми зайняли панівну позицію в культурному континуумі, то саме в кінострічках активно відбувається культурний діалог інтерпретаційного потенціалу слів-символів, знаків-символів. Наприклад:

• Блискавка

Символ блискавки має давню історію й глибоке трактувальне коріння. Символічне розуміння блискавки викриває раптове духовне прозріння, що з'являється в результаті різкої часової або просторової зміни [8]. Тож блискавка акумулює і благотворну, і руйнівну силу. Вона позначається у формі таких знаків, як-от: тризуб, зигзаг, сокира, стріла тощо.

Герой однойменного фільму Гарі Потер мав символічне поранення, в результаті чого отримав міцний зв'язок із чаклуном, який хотів його вбити. Больові відчуття, спричинені шрамом, сигналізували про нарощування темної сили чаклуном.

Символ «блискавка» з'являється й у серіалі «Флеш», герой якого під час бійки отримав такий самий шрам (див. рис. 1).

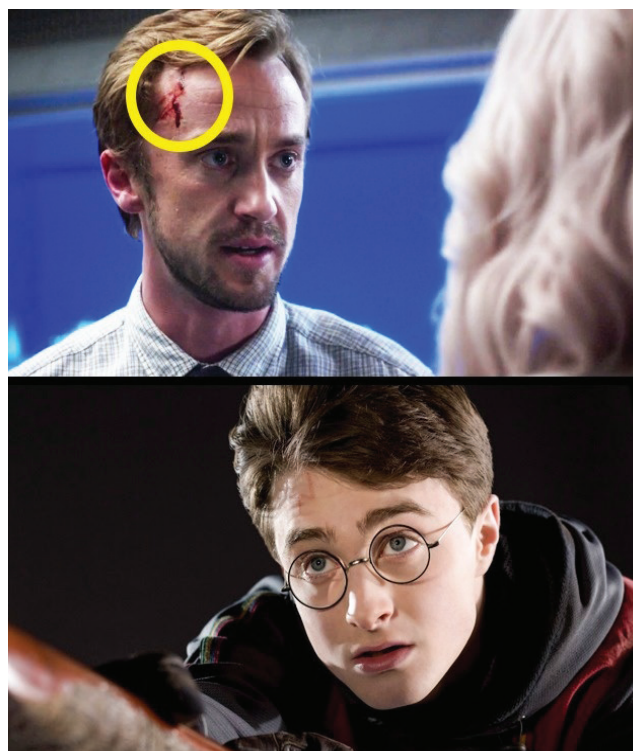


Рис. 1

Таким чином, блискавка в сучасному кінематографічному дискурсі набула особливого символічного значення, що пов'язує героїв фільмів зі Всесвітом, надаючи героям дар прозріння, додаткових можливостей.

Такі вияви стереотипізованого сприйняття світу, когнітивної репрезентації мови і знаків створюють єдиний діалогічний простір сучасного англomовного кінодискурсу.

• Мітла

Мітла, як правило, асоціюється з відьмами, але мітла не тільки символ чорної магії, це також засіб переміщення, очищення. Вона використовувалася, щоб вимести невдачу з будинку. У стародавньому Римі мітлу використовували, щоб підмити підлогу після похоронів, щоб вигнати злих духів. Вона символізувала початок чогось нового [7].

У телесеріалі «Гра Престолів» у момент, коли Теон Грейджой погрожує здичавілій Оші, на другому плані з'являється мітла. Це натяк на її вчинок: Оша врятує двох хлопчиків від Теона, який хотів їх убити. Окрім того, Оша має характерне хобі – вона вручну робить мітли (див. рис. 2).

У стрічках «Гаррі Потера» героїня Німфадора Тонкс буде супроводжувати головного героя під час переслідування. Вони разом будуть тікати від могутнього чаклуна на мітлах. Тобто мітла набуває аеродинамічного значення, що тісно переплітається з очищенням від чогось лихого.

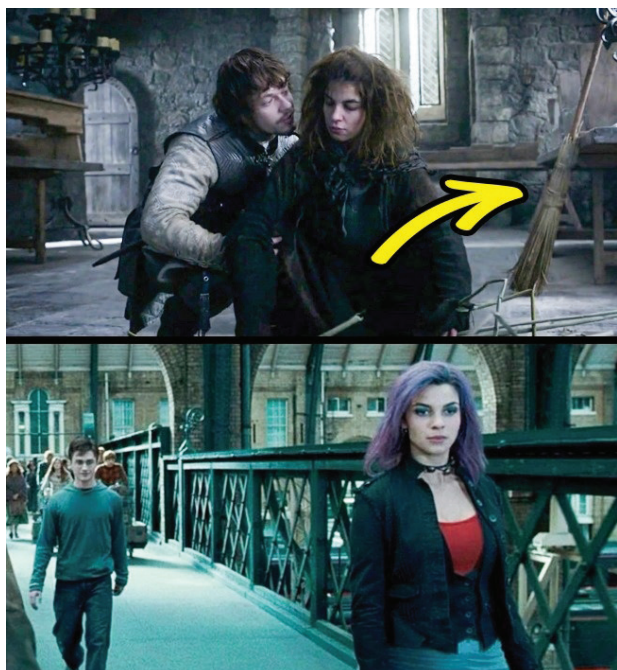


Рис. 2

Таким чином, в обох фільмах мітла зображена як символ захисту від поганих людей.

• Кімната

Кімната – символ особистості; кімната з вікнами та дверима символізує зовнішній світ для виходу в інші світи. Повністю замкнутий простір використовують для процесу ініціації [10]. Приміщення без вікон та дверей використовують для втаємничення дійства: не потрапивши у відповідну кімнату, людина не довідається про те, що там відбувається.

Так, у кінострічці «1408» у центрі подій перебуває кімната готелю, яка прославилася тим, що там було 58 самовбивств [12]. Гості не виходили зі славновісної кімнати живими, а персонал готелю боявся зайти.

У стрічці «Сяйво» з'являється комплексний образ-символ червоної кімнати. Червоний – це зеніт кольору; уособлює Сонце та всіх богів війни. Це – чоловічий активний принцип, символізує полум'я, пристрасть, горіння, енергія, жорсткість, а також кров, ворожість, гнів, помста. [14]. У цій стрічці на дверях готелю написано слово *redrum*, яке читається навпаки і в перекладі означає убивство [11]. В англійській вимові – [red ru:m] – червона кімната. Таке ж саме слово з'являється на стіні в епізоді міні-серіалу «11.22.63», коли головні герої втікають сходами готелю (див. рис. 3). Поява цього слова попереджає про вбивство. Тож червона кімната поєднує інтерпретаційні значення символу кімнати й червоного кольору: це – символ сформованої, але замкнутої, особистості, яка вороже налаштована.

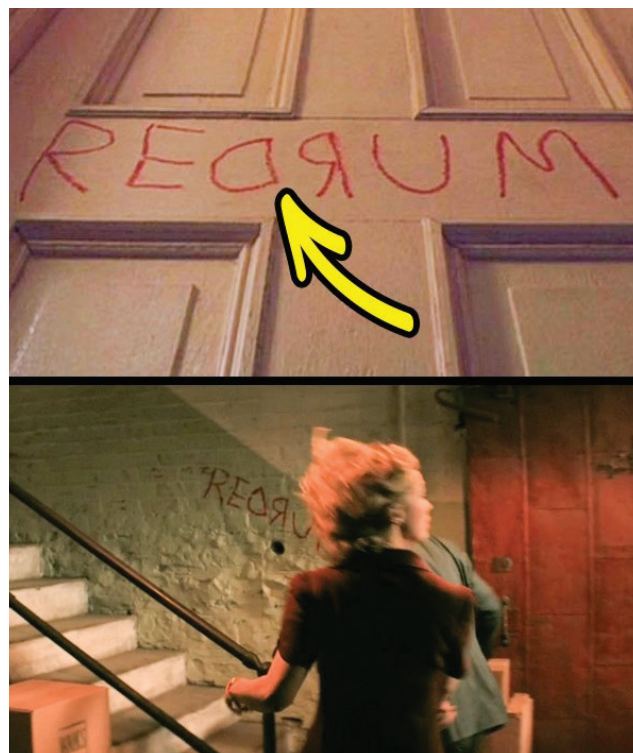


Рис. 3

Учителю англійської мови Джейку Епінгу (Джеймс Франко) надається шанс повернутись у часі в 1960 рік і спробувати врятувати Джона Кеннеді. Хоча він не підозрює, що саме час чинить опір змінам. До того ж, головний герой із часом звикає до життя у минулому [13].

Отже, червона кімната – символ відвертої особистості, яка пов'язана з потойбіччям, тобто символ переходу до іншої дійсності. Тож читання цих слів задом наперед не випадкове: якщо кімната бере участь у процесі ініціації, то вбивство, як нам видається, є символом замкнутості, з одного боку, й переходом до потойбіччя в результаті насильницької смерті, з іншого.

• Біта

Біта не вирізняється глибиною символічного значення. Оскільки це спортивне приладдя для гри в бейсбол виконане із суцільного дерева, яке не містить пустот і сторонніх матеріалів, на початку 1990-х років біта отримала активне розповсюдження в діяльності, яка не пов'язана з бейсболом: вона почала використовуватися для биття людей та іншої розбійницької діяльності, пов'язаної зі здійсненням чисельних злочинів та для самооборони [2].

В одному з епізодів телесеріалу «Надприродне» в руках головного героя Діна Вінчестера з'являється біта, обмотана в колючу дротину. Така сама біта з'являється в серіалі «Ходячі мерці». Це – зброя злодія Нігана, якого зіграв Джефрі Дін Морган [11].



Рис. 4

В обох серіалах біта, обмотана в колючу дротину, символізує боротьбу зі злом. Вона розмежовує добро і зло, формує невидиму межу між двома Всесвітами двох серіалів.

• Автомобіль

До нових символів належить автомобіль. Машину, як правило, трактують як пристрій, що містить рухомі частини і служить для перетворення механічної енергії [6]. У переносному значенні машина – це двигун, що спонукає до дії; швидке розгортання подій.

На початку серіалу «Ходячі мерці» можна побачити, що головний герой Глен знаходить червоний Dodge Challenger, який з'являвся в епізодах «Пуститися берега» [11].



Рис. 5

В обох серіалах автомобіль представлено як символ спонукання головних героїв до дій, до швидкого прийняття рішень.

Висновки. Отже, британські й американські кінопродукти наскрізно пронизані символічними знаками. Вони переносяться із стрічки до стрічки, мають спільне інтерпретаційне значення, виконують подібні функції, як правило, то функція захисна.

Перспективу подальших досліджень визначає неповнота розкриття теми вивчення символу в лінгвокультурному аспекті, зумовлена масштабами статті.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/l>.
2. Бита [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Бита>.
3. Жук В.А. До питання про культурний і мовний концепти, стереотип та національний характер / В.А. Жук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі : І.В. Ковальчук, С.В. Новоселець. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 48. – 328 с. – С. 10.
4. Комната [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/sim/k/komnata.html>.
5. Красных В.В. Грамматика лингвокультуры: определение некоторых базовых понятий / В.В. Красных // Мова і культура : [Науковий журнал]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. IV (129). – С. 62–69.
6. Машина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Машина>.
7. Метла // Словарь символов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovarslov.ru/slovar/sim/m/metla.html>.
8. Молния. // Словарь символов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovarslov.ru/slovar/sim/m/molnija.html>.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
10. Словник символів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovarik.kiev.ua/symbol/k/129903.html>.
11. 12 тайных отсылок в культовых сериалах, которые мало кто заметил [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/12-tajnyh-poslanij-v-nashih-lyubimyh-serialah-kotorye-slozhno-zametit-s-pervogo-raza-1562715/>.
12. 1408 (фильм) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://ru.wikipedia.org/wiki/1408_\(фильм\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/1408_(фильм)).
13. 11.22.63 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/11.22.63>.
14. Словник символів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovarslov.ru/slovar/sim/c/tsveta.html>.

Ященко Э. А. Символ в лингвокультурологической интерпретации британского и американского кино

Аннотация. Научный труд представляет интерпретационный срез основных современных символов британского и американского кино в лингвокультурологическом аспекте. Обнаружены и преданы трактовочному эксперименту такие символы: молния, метла, комната, бита, автомобиль. Глубокую интерпретационную базу имеют символы молнии, метлы и комнаты. К новым символам относятся бита и автомобиль, которые еще не получили четкой трактовки.

Ключевые слова: лингвокультурология, символ, кино.

Yashchenko E. Symbol in lingvocultural interpretation of British and American cinema

Summary. This research is representing the interpretation section of the main modern symbols of British and American cinema in lingvocultural aspect. Such symbols: a lightning, a broom, a room, a baseball bat, a car were discovered and interpreted. The deep interpretation have the roots of symbols of lightning, broom and room. To the new symbols are related baseball bat and car, which did not get the clear interpretation base yet.

Key words: lingvoculture, symbol, cinema.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

<i>Агасиева М. С.</i> АРХАИЗМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ КАНТЕМИРА	4
<i>Бабаева С. О.</i> ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ В УСЛОВИЯХ БИЛИНГВИЗМА	8
<i>Бабаева Х. Т.</i> РЕЛИГИОЗНО-ПРАВСТВЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ БАХЛУЛА БЕХЧЕТА	11
<i>Бачинська Н. Я.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ЖАНРІВ АНГЛІЙСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	15
<i>Бігич О. Б.</i> БЛОГИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	18
<i>Бігун О. А.</i> ФРАЗЕОЛОГІЯ ПОЕЗІЙ У ПРОЗІ ШАРЛЯ БОДЛЕРА	22
<i>Бубнов Д. В.</i> ОСОБЕННОСТИ МЕЛОДИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ РЕЧИ ИРЛАНДЦЕВ	25
<i>Галянт Г. В.</i> СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК МЕХАНИЗМ ВЛИЯНИЯ НА КОММУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	28
<i>Грабовська І. В.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СЕМАНТИКИ МЕТАКОМУНІКАТИВНИХ ПИТАНЬ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	32
<i>Гумбаталиева С. М.</i> ФЛЕКСИИ ОБРАЩЕНИЯ И ИХ ПРИЗНАКИ В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ	35
<i>Гюльбеніз Исмаїлзаде</i> СИНОНИМЫ В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ ОГУЗСКОЙ ГРУППЫ	38
<i>Зейналова Раксана Хидаят кызы</i> МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОИСКИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ (1960–1990 ГГ.)	42
<i>Ибрагимова Улькер Мугабиль кызы</i> ФЕНОМЕН ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ ЭПИГРАФИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ КАК ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ И КОГНИТИВНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ	46
<i>Кізіл М. А.</i> СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	50
<i>Кузнецова М. О., Ходус А. М.</i> АНГЛОМОВНИЙ ПІСЕННИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОП-ПІСЕНЬ ХХІ СТОЛІТТЯ)	53
<i>Лазебна О. А., Дичка Н. І.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВАЛЕНТНІСНУ ХАРАКТЕРИСТИКУ ДІЄСЛІВ, ЩО СПОЛУЧАЮТЬСЯ З ПРИСЛІВНИКАМИ ОЦІНКИ	57
<i>Лесневська К. В.</i> СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ Ф. О'КОННОР "THE RIVER")	60
<i>Mykhaylenko V. V.</i> APPROXIMATION: A PREVIEW	63
<i>Мізін К. І.</i> КОНТРАСТИ НІМЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ: КОНЦЕПТИ FERNWEH ТА HEIMWEH	67
<i>Мосієнко О. В.</i> КВАНТИФІКАТИВНИЙ АСПЕКТ КОНСТРУЮВАННЯ ПОДІЙ У НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ	70

<i>Пожар А. Б.</i> ВИСВІТЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ВІК ЛЮДИНИ» В ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	73
<i>Полонская И. П.</i> КОММУНИКАТИВНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ РАЗНЫХ ВИДОВ ЗАМЕЩЕНИЯ	77
<i>Пустовойт Н. И.</i> РЕКУРСИВНЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СТРУКТУРЫ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ПРОЗЕ И ПОЭЗИИ	80
<i>Рижкова В. В., Білецька К. А.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ЕПІГРАФОМ МІЖТЕКСТОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РІЗНОЖАНРОВИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ)	83
<i>Тихоніна С. І.</i> РІВНЕВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ АНГЛОМОВНОГО ДЕТЕКТИВУ	86
<i>Чумак Л. М.</i> СМИСЛОВЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ НЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІА-ТЕКСТАХ	91
<i>Шапочка Н. В.</i> ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В НІМЕЦЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРІ	95

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Бондар Л. В., Школяр Л. В., Шумченко Т. І.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	100
<i>Козачек О. Д.</i> ДЕТЕКТИВНИЙ ЖАНР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОЇ, АМЕРИКАНСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ)	103
<i>Моркотун С. Б., Башманівський О. Л., Вигівський В. Л.</i> ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ТРОПІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	107
<i>Павленко О. Г.</i> УСВІДОМЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ІНТЕНЦІЙ У НАУКОВІЙ ТРАДИЦІЇ	110
<i>Пасенчук Н. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ ДРАМАТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ТА РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНОЇ ДРАМИ Е. ОЛБІ “WHO IS AFRAID OF VIRGINIA WOOLF”)	114
<i>Подвойська О. В., Дунаєва К. А.</i> ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРВ'Ю (НА МАТЕРІАЛАХ ІНТЕРВ'Ю СЕБАСТІАНА КУРЦА)	118
<i>Попко І. А.</i> СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПАТЕНТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	121
<i>Фоменко Е. Г.</i> ПРОБА ПЕРЕВОДА НА РУССКИЙ ЯЗЫК ФИНАЛА «ПОМИНОК ПО ФИННЕГАНУ» ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА	124

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Лисичкіна І. О., Гунбіна В. К.</i> ПОЗИТИВНИЙ ІМІДЖ БРИГАДИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ	130
<i>Храбан Т. Е., Самойленко К. О.</i> ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ ЯК НАВМИСНА ДЕСТРУКТИВНА ПОВЕДІНКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	133

БРИТАНСЬКОГО Й АМЕРИКАНСЬКОГО КІНО.....	148
---	-----

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 29 том 2, 2017

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 31.10.2017 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 24,68, ум.-друк. арк. 17,90.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 3110-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua